

Petre Andrei
University of
Iași

Transilvania
University

INFOR ELEA
Smart Business
Academy

University of
European Studies
of Moldova

DANUBIUS
University of
Galati

Baku Business
University

WSG University
in Bydgoszcz

Universitatea de Studii Europene din Moldova

CULEGERE DE LUCRĂRI

Conferința științifică Internațională
PROMOVAREA VALORILOR SOCIAL-ECONOMICE ÎN CONTEXTUL
INTEGRĂRII EUROPENE,
Ediția a 5-ea

**02-03 decembrie 2022,
Chișinău, Republica Moldova**

CZU

T

Secțiunile conferinței

1. Științe economice
2. Drept
3. Psihologie

Coordonatorul ediției

Șargu Lilia conferențiar universitar, doctor

Comitetul de redacție

Sedlețchi Iurie profesor universitar, doctor în drept Republica Moldova

Colomba Carlo profesor, doctor Italia

Sicora Filip, profesor, doctor Polonia

Coman Claudiu profesor universitar, doctor, România

Absalamova Nodira profesor universitar, doctor Uzbekistan

Nuța Florian conferențiar universitar, doctor România

Ignat Gabriela conferențiar universitar, doctor, România

Gojayeva Elmira conferențiar universitar, doctor, Azerbaijan

Valeeva Iulia conferențiar universitar, doctor Tatarstan

Timuș Angela conferențiar universitar, doctor Republica Moldova

DESCRIEREA CIP ACAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

"Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene", conferință științifică internațională (5 ; 2022 ; Chișinău). Conferința științifică Internațională "Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene", Ediția a 5-a, 2-3 decembrie 2022, Chișinău : Culegere de lucrări / coordonatorul ediției: Șargu Lilia ; scientific committee: Sedlețchi Iurie (president) [et al.]. – Chișinău : USEM, 2022 (Adrilang). – 154 p. : fig., tab.

Antetit.: Univ. de Studii Europene din Moldova, Univ. "Petre Andrei" din Iași, Transilvania Univ. [et al.]. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez. paral.: lb. rom.-engl., engl.-rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 100 ex.

ISBN 978-9975-3527-8-9.

082=135.1=111=161.1

P 94

ISBN 978-9975-3527-8-9

© USEM

Toată responsabilitatea privind originea manuscriselor aparține exclusiv autorilor

SCIENTIFIC COMMITTEE:

SEDLIȚCHI Iurie Ph.D. in Law, professor, president of University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
PUȘCA Andy, Ph.D. in Law, Associate Professor, president of DANUBIUS University of Galati (Romania)
COLOMBA Carlo, PhD in Economics, President and CEO, Infor Elea, (Italy)
SICORA Filip PhD in Economics, University of Economy in Bydgoszcz, (Poland)
NUȚA Florian, PhD. Ass. Prof, DANUBIUS University of Galati (Romania)
ABBASOVA Maleyka Nazim PhD., Ass. Prof., Baku Business University (Baku, Azerbaijan)
COJOCARU Daniela, PhD, habil., Prof., "Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi (Romania)
IGNAT Gabriela PhD., Ass. Prof., „Ion Ionescu de la Brad” University of Life Sciences, Iași (Romania)
JITĂREANU Andy Felix PhD, Lect. „Ion Ionescu de la Brad” University of Life Sciences, Iași (Romania)
HLACIUC Elena, PhD, habil., Prof., USV, Stefan cel Mare University of Suceava (Romania)
PENTIUC Radu, PhD, habil., Prof., Stefan cel Mare University of Suceava, (Romania)
COMAN Claudiu, PhD, habil., Prof., University Transylvania of Brasov, (Romania)
STRATAN Alexandru, correspondent member ASM, PhD., habil., Prof., ASEM, (Republic of Moldova)
TIMUȘ Angela, PhD., Ass. Prof., INCE, (Republic of Moldova)
COBZARI Ludmila, PhD., habil., Prof., Academy of Economic Studies of Moldova, (Republic of Moldova)
STIHI Ludmila, PhD., Ass. Prof., Academy of Economic Studies of Moldova, (Republic of Moldova)
ULIAN Galina, PhD., habil., Prof., State University of Moldova (Republic of Moldova)
ȘARGU Lilia PhD., Ass. Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
CATAN Petru, PhD., Ass. Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
MANOLI Mihail PhD Ass. Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
LUPU Constantin PhD Ass. Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
BĂIEȘU Aurel, PhD., habil., Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
AIRAPITEAN Artur, PhD., Ass. Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
BÎȚCA Ion, PhD., Ass. Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
CEBAN Cristina, PhD., Ass. Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
PÎNTEA Andrei PhD., Ass. Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
COJOCARU Aurelia PhD, University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)

chairman of the organizing committee

ȘARGU Lilia PhD., Ass. Prof., University of European Studies of Moldova

members of the organizing committee

NUȚA Florian, PhD. Ass. Prof, DANUBIUS University of Galati (Romania)
ONOFREI Victoria DANUBIUS University of Galati (România)
IGNAT Gabriela PhD., Ass. Prof., „Ion Ionescu de la Brad” University of Life Sciences, Iași (Romania)
JITĂREANU Andy Felix PhD, Lect. „Ion Ionescu de la Brad” University of Life Sciences, Iași (Romania)
COMAN Claudiu, PhD, habil., Prof., University Transylvania of Brasov, (Romania)
VALEEVA Julia, PhD., Ass. Prof. University of Management "TISBI" (Tatarstan)
CORSEI Andreea, PhD students, University Petre Andrei (România)
MIHAI Ana-Iuliana, MPhil, DANUBIUS University of Galati (România)
CEBAN Cristina, PhD., Ass. Prof., University of European Studies of Moldova
FEDORCIUCOVA Svetlana PhD, Academy of Economic Studies of Moldova
ULINICI Andrian, PhD, University of European Studies of Moldova
SEDLIȚCHI Nicolae PhD students, University of European Studies of Moldova
ȘARGU Nicu, PhD students, University of European Studies of Moldova
SITARI Daniela PhD students University of European Studies of Moldova

Secția Științe economice		
BALAN Igor BARCARI Igor GHERMAN Olimpiu	REPERE MANAGERIALE ȘI ANALIZĂ SISTEMICO-STRUCTURALĂ A TURISMULUI INTERNAȚIONAL	6
MOROI Elena BURBULEA Rodica	ANALIZA MEDIULUI DE AFACERI FAVORABIL PENTRU DEZVOLTAREA ÎNTREPRINDERILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA	15
BALAN Igor GAMURAR Ecaterina	MANAGEMENTUL REȚELELOR INFORMAȚIONALE PRIN PRISMA POLITICILOR PE DOMENII DE SECURITATE	25
ULINICI Andrian CHISILI Serghei	ABORDAREA DECIZIILOR MANAGERIALE PRIN COMPORTAMENTUL ORGANIZATIONAL ÎN CONTEXTUAL SISTEMULUI INTERN AL ORGANIZAȚIEI	34
LUPU Constantin MELNIC Viorel	MICROMEDIUL SISTEMULUI DE CALITATE CA FACTOR DE SPORIRE A EFICIENȚEI ECONOMICE	40
CATAN Petru DELIU Angela	PERFORMANȚA ECONOMICĂ A ENTITĂȚII PRIN PRISMA MANAGEMENTULUI SISTEMIC	49
GRÎU Maia	PROBLEME PRIVIND REPARTIZAREA FUNCȚIILOR ÎN DEPARTAMENTUL FINANCIAR-CONTABIL	55
ИМАМЕЕВ Адель Дамирович ВАЛЕЕВА Юлия Сергеевна	ОСОБЕННОСТИ ЭКОЛОГО-ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ ТЕРРИТОРИИ	61
ШАРАФ Тимур Рустэмович ВАЛЕЕВА Юлия Сергеевна	МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ТЕРРИТОРИИ	64
ШАЙДУЛЛИН И.И. ВАЛЕЕВА Юлия Сергеевна	РЕЗУЛЬТАТЫ ОБСЛЕДОВАНИЯ СИСТЕМЫ ЭЛЕКТРОСНАБЖЕНИЯ САДОВОДЧЕСКИХ ТОВАРИЩЕСТВ РТ	67
МОКРОУСОВ Кирилл Владимирович	ФИНАНСОВЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ	71
ЩЕРБАТЮК В. В.	СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА И ЕГО ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ	74
Secția Drept		
TSONKU Sanda	THE SENTENCE BASED ON THE EVIDENCE ADMINISTERED DURING THE CRIMINAL INVESTIGATION PHASE. SOCIO-LEGAL IMPORTANCE	82

PÂNTEA Andrei CEBAN Cristina REPEZ Filofteia	CURTEA PENALĂ INTERNAȚIONALĂ – MECANISM DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI.	86
	VIOLENȚA ÎMPOTRIVA FEMEILOR ȘI VIOLENȚA DOMESTICĂ ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ – IMPLICAȚII PENTRU SECURITATEA UMANĂ	95
TATAR Olga	CONCEPTUL SI CARACTERISTICILE GENERALE ALE DREPTURILOR PERSONALE NEPROPRIETATE SI ALTE DREPTURI INTELLECTUALE	102
MIHALACHE Iurie TATAR Olga	CONCEPT, CONTENT AND SCOPE OF PATENT LAW CONCEPTUL, CONȚINUTUL ȘI DOMENIUL DE APLICARE A LEGII DE BREVETE	110
ȘTEFĂNOAIA Mariana-Alina	OBSTACOLELE CU CARE SE CONFRUNTĂ CETĂȚENII EUROPENI ÎNTR-O ECONOMIE GLOBALIZATĂ	120
ZAHARIA Virginia POZNEACOVA Veronica	FENOMENUL MIGRAȚIEI DE REVENIRE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI SISTEMUL DE GRANTURI ACORDATE MIGRANȚILOR PENTRU DEZVOLTAREA AFACERII	129
Secția Psihologie		
ROȘCA Tatiana	STEREOTIPUL – MARKER AL STRUCTURILOR ATITUDINALE. INVESTIGAȚIE CROSS-CULTURALĂ	141
DIȚA Maria CAZACLIU Eugenia	FORMAREA VALORILOR PRO SOCIALE LA COPII ÎN SCOPUL PREVENIRII COMPORTAMENTULUI DEVIANT	149

Secția Științe economice

REPERE MANAGERIALE ȘI ANALIZĂ SISTEMICO-STRUCTURALĂ A TURISMULUI INTERNAȚIONAL

**BALAN Igor, dr., conf. univ.,
ORCID 0000-0001-8605-5640**

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

**BARCARI Igor, lec. univ.,
ORCID: 0000-0001-5544-2795**

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

**GHERMAN Olimpiu, dr., conf. univ.,
ORCID: 0000-0002-0501-5012**

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Abstract: *International tourism is a socio-economic phenomenon that manifests itself in the form of a periodic mass movement from the residential area of tourists to a leisure area. This sector of contemporary economic activity represents one of the main job generators and source of income for distinct countries, regions and localities. International tourism as a socio-economic activity has greatly changed the life of modern society. Thus, as it totally depends on the evolution of all areas of society's activity, it simultaneously influences their evolution and pace of development. In this vein, in this article the authors will describe and state the elements of management and systemic-structural analysis of international tourism in the context of strengthening relations and promoting stability, security and well-being.*

Keywords: *systemic-structural elements, collective accommodation, tourist services, tourist products, segments of international tourism, analysis of tourist flows.*

Rezumat: *Turismul internațional este un fenomen social-economic care se manifestă sub forma unei circulației de masă cu caracter periodic din zona rezidențială a turiștilor spre o zonă de petrecere a timpului liber. Acest sector al activității economice contemporane reprezintă unul din principalii generatori de locuri de muncă și sursă de venituri pentru țări, regiuni și localități distincte. Turismul internațional ca activitate socio-economică a modificat foarte mult viața societății moderne. Astfel, cum aceasta depinde totalmente de evoluția tuturor domeniilor de activitate a societății, concomitent influențează evoluția și ritmul de dezvoltare a acestora. În această ordine de idei în prezentul articol autorii vor descrie și enunța elemente de management și analiza sistemico-structurală a turismului internațional în contextul consolidării relațiilor și promovării stabilității, securității și bunăstării.*

Cuvinte cheie: *elemente sistemico-structurale, cazare colectivă, servicii turistice, produse turistice, segmentele turismului internațional, analiza fluxurilor turistice.*

JEL Classification: M10, L83, O10

INTRODUCERE

Teoria managementul clasic enunță că ca și orice întreprindere, entitatea care desfășoară activitate în domeniul prestării serviciilor turistice trebuie să reușească să dispună de avantaj

concurențial, care în raport cu alte entități aceasta trebuie să utilizeze două posibilități: să ofere servicii cu costuri inferioare costurilor; să ofere produse și servicii cu caracteristici unice, apreciate de beneficiarii, care sunt gata să plătească mai mult. În acest sens entitatea își creează un avantaj bazat pe diferențierea produselor entităților concurente prin crearea unui avantaj economic. Activitatea de turism reprezintă este un sistem intersectorial multifuncțional cu dezvoltarea dinamică a conexiunilor diverse între elementele sale constitutive, atât în cadrul economiei țării, cât și în structura relațiilor economice internațional [13]. Industria turismului internațional cuprinde numeroase ramuri ale economiei mondiale ce au menirea de a satisface nevoile beneficiarilor de servicii. Activitățile generate de acest sector au devenit un motor puternic care se dezvoltă în ritm accelerat, concomitent cu alte sectoare și industrii ca: sectorul tehnologiilor informaționale, sectorul financiar-bancar, industria petrolului și industria constructoare de mașini și altele. În această activitate, direct și indirect este implicată întreaga societate, deoarece se bazează pe o voință și capacitatea persoanelor de a călători liber, de a-și satisface curiozitățile, nevoile de recreere, afacere sau tratament. În acest context, în continuare autorii enunță principale repere manageriale și analiză sistemică-structurală a turismului internațional.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Actualmente activitatea de turism a căpătat noi dimensiuni datorită complexității piețelor și datorită creșterii exigenței clienților. Din prisma acestor premise, natura activității turistice stă baza studiului managementului turismului, fiind menită să dezvolte conexiunea dintre management și turism, dintre turism și alte domenii care îl influențează direct sau indirect [6].

Importanța acordată turismului, în etapa contemporană, a sporit necesitatea cercetării cât mai exacte și mai complete a acestui fenomen. Turismul internațional este un fenomen social-economic care se manifestă sub forma unei circulației de masă cu caracter periodic din zona rezidențială a turiștilor spre o zonă de petrecere a timpului liber. Turismul internațional aduce un venit destul de mare și reprezintă un sector generator permanent de locuri de muncă. Turismul internațional ca activitate socio-economică a modificat foarte mult viața societății contemporane și depinde în întregime de evoluția tuturor domeniilor de activitate a societății și în același timp influențează evoluția lor. Călătoriile turiștilor depind de distanță, timp și preț. Ceea ce semnifică că capacitatea călătoriilor depinde de sezon, deoarece cel mai des oamenii aleg să călătorească vara și iarna, acest fapt și modifică prețurile călătoriilor întrucât vara prețurile sunt mai ridicate, decât pe tot parcursul anului. Majoritatea turiștilor, preferă un nivel ridicat de servicii și o corelare rezonabilă între calitate și preț. Aceste condiții sunt și vor fi pe viitor preferențiale la selectarea direcțiilor de călătorie turistică, tendința generală constă, în polarizarea preferințelor turistice, caracteristică consolidării poziției turismului de scară în țările dezvoltate turistic. Din acest motiv mulți oameni sunt nevoiți să aleagă când prețurile sunt nu atât de ridicate (primăvara și toamna).

Turismul internațional are o capacitate imensă de a ajuta la creșterea economico-socială a regiunilor slab dezvoltate, și este un mare consumator de forță de muncă deoarece poate absorbi o mare parte a șomerilor. Studiile arată că locurile de muncă din turism creează 1 până la 3 locuri de muncă indirecte, astfel, turismul are atât un impact direct, cât și indirect asupra economiei naționale, regionale și locale. Efectul direct a turismului este o creștere a veniturilor din activitatea dată ca urmare a cheltuielilor de către turiști în anumite perioade de timp, iar efectul indirect este reprezentat de veniturile generate de industriile bunurilor de larg consum, pe care industria turismului le folosește pentru a crește valoarea ofertei turistice sau pentru a menține oferta turistică competitivă. Un efect complementar constă în faptul că în reinvestirea profiturilor încasate atât în industria turismului, cât și în alte sectoare care produc bunuri de larg consum pentru achiziționarea altor bunuri și servicii necesare funcționării la nivel competitiv.

Întrucât este recunoscut faptul că turismul internațional este important nu doar din punct de vedere economic, ci și contribuției sale substanțiale la înțelegerea dintre popoare și la combaterea

prejudecăților, susținând astfel cu fermitate acțiunea externă a Uniunii Europene, anumite forme de turism, cum ar fi turismul cultural și turismul social, ar trebui să fie sprijinite prin măsuri speciale. În plus, Comitetul Economic și Social European (CESE) subliniază necesitatea promovării turismului medical, sportiv, rural, și a ecoturismului și a altor forme de turism [4].

Relațiile turistice dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană ocupă un rol important în activitatea economică a țării. Conform parteneriatelor încheiate, Uniunea Europeană și Republica Moldova sunt determinate să utilizeze toate posibilitățile pentru a-și consolida relațiile și a promova stabilitatea, securitatea și bunăstarea. Abordarea este fundamentată de parteneriat, proprietate comună și diferențiere. Ea va contribui la dezvoltarea în continuare a parteneriatului strategic [8]. În acest context cercetătorul Miron V. enunță că parteneriatul strategic enunțat mai sus tratează sectorul turistic ca parte componentă a promovării dialogului privind politica industrială și asocierea Republicii Moldova la inițiativele UE pentru stimularea competitivității (de exemplu, prin schimbul de informații, participarea în rețele, studii și trening). Acest fapt corelează cu interesele generale ale statului, determinate de necesitatea de dezvoltarea sectorului turistic, astfel, încât aceasta să devină o industrie competitivă și capabilă să diversifice economia națională [7].

Principalul indicator tehnic al piețelor turistice este fluxul turistic, care prezintă numărul fizic de turiști care intră sau ies din țară. Analiza dinamicii și caracteristicilor de bază ale fluxurilor turistice prezintă un interes deosebit în diverse domenii de activitate și cunoștințe legate de turism: transporturi, control de frontieră și vamă, medicină, geografie, demografie, sociologie, economie etc. [9].

Ansamblul țărilor UE și al fluxurilor turistice în Republica Moldova se analizează folosind metodele analizei sistemice după modelul de descreștere a datelor, având în vedere că, în statisticile naționale, fluxurile de turiști cazați în structurile de primire turistică sunt prezentate, de regulă, în ordine alfabetică. Acest model dă posibilitatea a selecta cele mai semnificative fluxuri turistice din țările-membre UE. În Republica Moldova statisticile naționale utilizează și prezintă date privind numărul de turiști străini în structurile de cazare colective conform seriei de numărare TCE. În aceeași mod datele sunt prezentate pentru publicațiile UNWTO [2] și [10].

Cum afirmă economiștii Gribincea A., Barcari I. și Dalnițchii V. „o analiză cuprinzătoare, sistematică a fluxurilor turistice și a proceselor dinamice, care au loc în acestea, este posibilă numai atunci când întreaga totalitate (sistem) este împărțită în grupuri tipice (subsisteme), deoarece prin indicatori generali este imposibil să se judece repartizarea valorilor (caracteristicile corespunzătoare) în cadrul totalităților” [12].

Tabelul 1. Numărul turiștilor din țările-membre UE în structurile de cazare colective [elaborat de autori după [1] și [3]]

	Țări	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
A	B	1	2	3	4	5	6	7
1	România	23884	29902	35950	44903	47031	9010	18993
2	Germania	3964	5602	6701	7020	7827	1157	2802
3	Italia	4677	5086	5987	6414	7188	1272	2530
4	Regatul Unit	2312	3884	4554	4255	4927	*	*
5	Polonia	2154	3511	4215	5303	6459	447	1838
6	Franța	1882	2492	2952	3025	3874	624	1360
7	Bulgaria	1646	1848	2207	2076	2013	394	693
8	Austria	986	1741	1805	2053	2068	182	602
9	Țările de Jos	1474	1842	1755	2130	1819	285	815
10	Suedia	1338	1228	1296	1318	1743	133	346
11	Spania	851	1041	1440	1411	1641	278	618
12	Cehia	825	1033	1279	1279	1203	189	620
13	Grecia	629	810	972	1145	910	188	362

14	Belgia	557	942	937	1126	1281	248	605
15	Finlanda	359	920	748	956	1082	73	182
16	Lituania	700	751	1019	974	931	164	324
17	Irlanda	371	938	803	797	857	197	240
18	Ungaria	642	684	908	739	873	264	352
19	Estonia	573	447	722	860	598	93	208
20	Slovenia	408	656	759	689	595	169	296
21	Letonia	472	546	567	698	593	107	189
22	Danemarca	424	479	627	526	862	105	532
23	Slovacia	516	427	676	549	507	59	182
24	Portugalia	251	198	354	477	682	63	126
25	Croația	164	238	432	396	331	86	109
26	Cipru	282	487	430	326	369	78	61
27	Luxemburg	29	79	54	159	72	6	55
28	Malta	19	21	17	19	10	2	5
	Total UE-28:	52389	67833	80166	91623	98346	15873	35045
	Total Moldova	94381	121340	145165	160233	174021	28732	68852
	UE-28/MD (%)	55,37	55,67	55,22	57,18	56,51	55,24	50,90

De menționat că majoritatea turiștilor din țările-membre UE au sosit în Moldova cu scopuri de odihnă, recreere, agrement, vizite la rude și prieteni, afaceri și tratament. Numărul de turiști din țările-membre UE mai însemnat le-au revenit turiștilor din România, Germania, Italia, Regatul Unit, Polonia, Franța și altele. Pentru analiza mai detaliată a structurii pieței exportului serviciilor turistice poate fi aplicată metoda grupărilor (eșantionajului statistic), sau formarea clusterelor. Clusterelor piețelor de export a serviciilor turistice pot fi create după diferite principii, care în practica reală a turismului internațional principiile date funcționează, ca de obicei, în comun [11].

Fig. 1. Principiile de creare clusterelor piețelor de export a serviciilor turistice [elaborat de autori după 11]

În opinia, economistului Barcari I. „structura piețelor UE pentru exportul serviciilor turistice în Republica Moldova din punct de vedere al numărului de turiști (clusterelor numerice și regionale) oferă informații calitative pentru analiza sistemică-structurală a turismului în scopuri de analiză economică, financiară, investițională, socială și de altă natură” [11].

Pentru studierea fluxurilor turistice se utilizează aparatul științific a diverselor discipline: teoria generală a statisticii, teoria mulțimilor, analiza sistemică ș.a. Întrucât turismul este, din punct de vedere al economiei, unul dintre tipurile de activitate economică aferente sectorului serviciilor, este cel mai obiectiv să se utilizeze teoria generală a managementului și marketingului pentru a analiza diferite procese din acest sector, în special cel al serviciilor și ospitalității [12].

Piața exportului serviciilor turistice în cadrul turismului internațional receptor din Uniunea Europeană este reprezentată de 28 (2019) sub-piețe ale statelor membre UE. Cel mai important element al strategiei de piață este segmentarea pieței. Acest termen în managementul și marketingul turistic se referă la structurarea consumatorilor, sosiți în Republica Moldova și interesați de serviciile turistice relevante. Segmentarea piețelor este posibilă după diverse criterii, dar trebuie avut în vedere că, în orice abordare a acestei operațiuni, granițele dintre ele sunt foarte condiționate [12].

Succesul comercial a subiectelor pieței turistice depinde, în primul rând, de o analiză cuprinzătoare a pieței, care include studiul tendințelor actuale, dinamicii și structurii cererii consumatorilor pentru servicii turistice, perspectivele de dezvoltare și promovare a acestora etc.

În conformitate cu conceptul managerial este importantă aprecierea cererii unui anumit grup de consumatori. Pentru aceasta, se efectuează o analiză a segmentării pieței, în timp ce se examinează cererea (nevoia) unui anumit grup de consumatori, adică, unui anumit segment de piață. Prin politica de segmentare a pieței se pune în practică unul dintre cele mai importante principii ale marketingului – principiul orientării către client. Astfel, analiza segmentării pieței constă în necesitatea de a identifica cele mai importante caracteristici ale fiecărui grup de consumatori și de a vă orienta strategia și politica de marketing pentru a satisface cerințele specifice ale acestora [5].

Pentru formarea grupărilor statistice conform condițiilor de mai sus s-au folosit datele din tabelul prezentat mai sus. Distribuția totalității fluxurilor de turism internațional receptor din țările UE pe segmente geografice este prezentată în tabelul 2.

Tabelul 2. Segmentarea geografică a fluxurilor turismului internațional receptor din Uniunea Europeană
[elaborat de autori după 3]

Segmente	Segmentul Central - Est	Segmentul Vest	Segmentul Sud	Segmentul Nord
Țările, numărul turiștilor (pers.) (2019)	România – 47031	Germania – 7827	Italia - 7188	Regatul Unit – 4927
	Polonia – 6459	Franța – 3874	Spania – 1641	Suedia – 1743
	Bulgaria – 2013	Austria – 2068	Grecia - 910	Finlanda – 1082
	Cehia – 1203	Țările de Jos – 1819	Portugalia – 682	Danemarca - 862
	Lituania – 931	Belgia – 1281	Slovenia – 595	Irlanda – 857
	Ungaria – 873	Luxemburg - 72	Cipru – 369	
	Estonia – 598		Croatia – 331	
	Letonia – 593		Malta - 10	
	Slovacia - 507			
Total	60 208	16 941	11 726	9 471

Analiza datelor acestui tabel denotă următoarele elemente sistemic-structurale: segmentul țărilor-membre UE din Europa Centrală și de Est ocupă 61,22% în totalul turismului internațional receptor din UE în Republica Moldova, segmentul Vest - 17,22%, segmentul Sud - 11,92%, segmentul Nord - 9,63%.

Totodată, cele mai mari fluxuri ale turismului internațional receptor sunt:

- din țările Europei Centrale și de Est în Republica Moldova – România, Polonia și Bulgaria;
- din țările de Vest – Germania, Franța, Austria;
- din țările de Sud – Italia, Spania, Grecia;
- din țările de Nord – Regatul Unit, Suedia și Finlanda.

Toate aceste rezultate denotă că crearea continuă a noilor produse turistice în Republica Moldova v-a asigura creșterea fluxurilor turistice din țările UE. Grafic rezultatele expuse mai sus prezentate sintetic în figura 2.

În continuare, în tabelul 3 se supun analizei datele privind numărul de plecări ale vizitatorilor moldoveni în țările-membre UE.

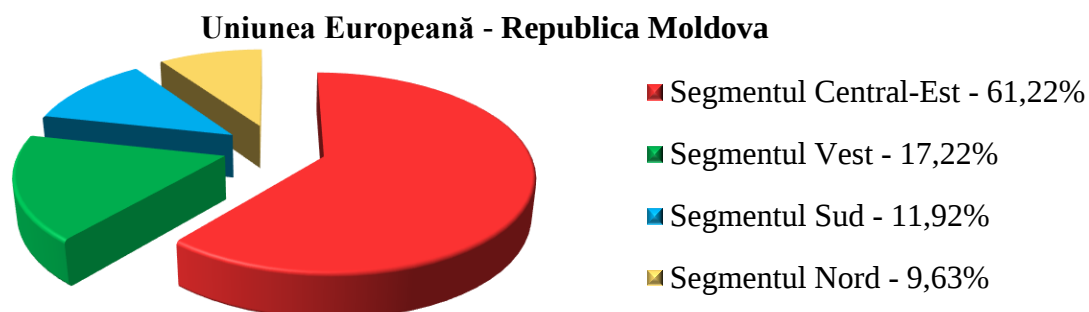

Fig. 2. Segmentele turismului internațional receptor din UE în Republica Moldova [elaborat de autori]

Tabelul 3. Numărul de plecări ale vizitatorilor moldoveni în țările-membre UE [elaborat de autori după [1] și [3]]

	Țări	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
A	B	1	2	3	4	5	6	7
1	Bulgaria	55762	47289	53736	61324	85837	3801	36713
2	România	20812	24905	31299	30906	41943	5918	4723
3	Grecia	21158	23428	23669	19954	20061	616	6628
4	Italia	2454	2013	2425	2315	3147	454	493
5	Spania	1689	2320	3210	2451	2505	162	572
6	Ungaria	845	998	1380	2030	3284	388	526
7	Cehia	1380	1455	2208	2012	1599	560	220
8	Austria	1307	1139	901	1005	1285	330	449
9	Franța	967	541	828	942	1017	222	343
10	Germania	575	459	530	788	947	185	214
11	Cipru	142	254	345	245	528	79	136
12	Polonia	108	115	241	245	335	26	14
13	Regatul Unit	159	169	166	200	164	-	-
14	Portugalia	66	96	157	197	237	19	45
15	Croația	235	205	169	168	236	33	76
16	Slovenia	152	120	148	196	194	51	64
17	Țările de Jos	55	94	110	160	147	31	17
18	Belgia	48	58	116	91	125	11	38
19	Slovacia	29	49	21	104	79	11	14
20	Lituania	46	25	44	66	113	12	5
21	Finlanda	25	25	75	91	41	14	1
22	Danemarca	12	19	83	35	85	-	10
23	Malta	92	97	79	53	56	4	3
24	Suedia	20	38	33	31	53	18	70
25	Letonia	44	21	16	20	19	5	9
26	Estonia	83	16	27	14	15	-	9
27	Irlanda	5	2	12	8	33	3	46
28	Luxemburg	4	3	5	4	1	-	-

	Total UE-28:	108274	105953	122033	125655	164086	12953	51438
	Total Moldova	189790	177252	229349	264055	310649	74708	217678
	UE-28/MD (%)	57,05	59,77	53,20	47,58	52,82	17,33	23,63

După cum se observă din datele tabelului 3 majoritatea cetățenilor moldoveni au plecat în țările-membre UE în scopuri de odihnă, recreere, agreement și de afaceri. Un segment semnificativ prezintă vizite la rude și prieteni. Cetățenii Republicii Moldova au preferat să călătorească preponderent în așa țări ca: Bulgaria, România, Grecia, Italia, Spania, Ungaria și altele.

Segmentarea fluxurilor turistice se efectuează pe baza unui principiu geografic regional. Distribuția totalității fluxurilor turismului internațional emițător din Republica Moldova în țările UE pe segmente geografice este prezentată în tabelul 4.

Tabelul 4. Segmentarea geografică a fluxurilor turismului internațional emițător din Republica Moldova în Uniunea Europeană [elaborat de autor după 3]

Segmente	Segmentul Central - Est	Segmentul Vest	Segmentul Sud	Segmentul Nord
Țările, numărul turiștilor (pers.) (2019)	Bulgaria – 85837	Austria – 1285	Grecia – 20061	Regatul Unit – 164
	România – 41943	Franta – 1017	Italia – 3147	Danemarca – 85
	Ungaria – 3284	Germania – 947	Spania – 2505	Suedia – 53
	Cehia – 1599	Țările de Jos – 147	Cipru – 528	Finlanda – 41
	Polonia – 335	Belgia – 125	Portugalia – 237	Irlanda – 33
	Lituania – 113	Luxemburg - 1	Croația – 236	
	Slovacia - 79		Slovenia – 194	
	Letonia – 19		Malta – 56	
	Estonia – 15			
Total	133 224	3 522	26 964	376

Analiza datelor acestui tabel denotă următoarele elemente sistemico-structurale: segmentul țărilor-membre UE din Europa Centrală și de Est ocupă 81,19% în totalul turismului internațional emițător din Republica Moldova în UE, segmentul Vest – 2,15%, segmentul Sud – 16,43%, iar segmentul Nord – 0,23%. Grafic aceste rezultate sus prezentate sintetic în figura 3.

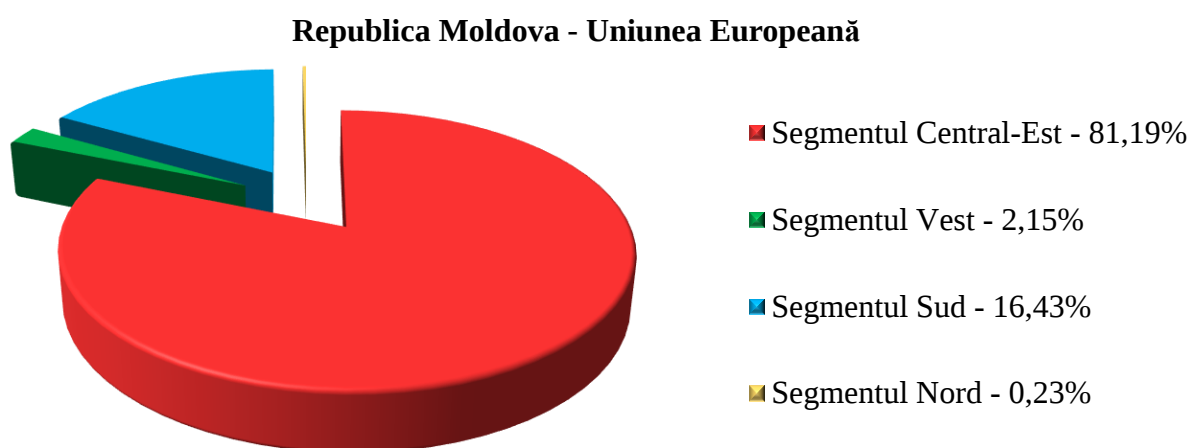

Fig. 3. Segmentele turismului internațional emițător din Republica Moldova în UE [elaborat de autori]

O metodă importantă în procesul analizei sistemico-structurale prezintă aplicarea principiului Pareto, cunoscut de asemenea ca regula 80/20 sau legea celor puțini dar critici. Acest principiu prevede că, pentru multe evenimente, aproximativ 80% din efecte sunt produse de 20% din cauze.

Aplicând acest principiu pentru analiza fluxurilor turistice între Republica Moldova și UE se poate de menționa următoarele rezultate:

Tabelul 5. Rezultatele principiului Pareto în turismul internațional Moldova-UE (2019) [elaborat de autori]

UE – Republica Moldova (pers.)	Republica Moldova - UE (pers.)
România – 47031	Bulgaria – 85837
Germania – 7827	România – 41943
Italia – 7188	Grecia – 20061
Polonia – 6459	Ungaria – 3284
Regatul Unit – 4927	Italia – 3147
Franța – 3874	Spania – 2505
TOP-6 – 77 306	TOP-6 – 156 772
Total UE – Moldova 98 346	Total Moldova – UE 164 086
UE/MD – 78,60%	MD/UE – 95,54%

Analiza datelor prezentate mai sus confirmă, că principiul Pareto în general corespunde analizei sistemico-structurale. Principalele 6 fluxuri turistice (exportatorii serviciilor turistice din țările-membre UE – 21,43% din totalul țărilor UE) asigură 78,60% ale fluxului total de turiști din UE în Republica Moldova, ceea ce corespunde în general principiului Pareto. În ceea ce privește fluxurile turistice din Republica Moldova în Uniunea Europeană principiul Pareto afectează mai mult de 80%. Aplicarea principiului Pareto (20/80) dă posibilitatea a efectua analiza sistemico-structurală mai profund și mai concret.

CONCLUZII

Actualmente activitatea de turism a căpătat noi dimensiuni datorită complexității piețelor și datorită creșterii exigenței clienților. Din prisma acestor premise, natura activității turistice stă baza studiului managementului turismului, fiind menită să dezvolte conexiunea dintre management și turism, dintre turism și alte domenii care îl influențează direct sau indirect. Importanța acordată turismului, în etapa contemporană, a sporit necesitatea cercetării cât mai exacte și mai complete a acestui fenomen. Prin relațiile generate de satisfacerea necesităților de consum ale călătorilor, turismul prezintă trăsăturile unui domeniu distinct de activitate, constituindu-se într-o ramură a economiei naționale, care, prin specificul ei, se integrează în sfera sectorului terțiar.

Relațiile turistice dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană ocupă un rol important în activitatea economică a țării. Studiul a enunțat că majoritatea turiștilor din țările-membre UE au sosit în Moldova cu scopuri de odihnă, agrement, vizite la rude și prieteni, afaceri și tratament, iar numărul de turiști din țările-membre UE mai însemnat le-au revenit turiștilor din România, Germania, Italia, Regatul Unit, Polonia și Franța. În urma studiului efectuat prin intermediul unor elemente analitice proprii analizei sistemico-structurale se poate de concluzionat că performanțele turismului internațional între Republica Moldova și UE se îmbunătățesc, ce acordă posibilitatea de a formula și implementa unele strategii moderne, competitive și sustenabile pentru dezvoltarea activității turistice din Republica Moldova.

BIBLIOGRAFIE

1. Activitatea turistică a agențiilor de turism și turoperatorilor în anul 2021. Comunicat de presă din 17.02.2022. <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7301>.

2. Anuarul statistic al Republicii Moldova 2020. Chișinău: BNS RM, 2020. https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2020/Anuar_statistic_editia_2020.pdf.
3. Anuarul statistic al Republicii Moldova 2021. Chișinău: BNS RM, 2021. https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2021/Anuar_statistic_editia_2021.pdf.
4. Avizul Comitetului Economic și Social European „Comerțul internațional și turismul - o agenda globală privind dezvoltarea durabilă”. <https://webapi2016.eesc.europa.eu/v1/documents/EESC-2019-01561-00-00-AS-TRA-RO.docx/content>.
5. Balan I., Barcari I. Analiza dezvoltării sectorului agențiilor de turism în Republica Moldova. In: Materialele conferinței științifice internaționale ediția a IV-a „Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene”. Chișinău: USEM, 2021. p.119-126.
6. Chașovschi C., Bordeianu O. Managementul firmelor de turism, comerț și servicii. Suceava: USU, 2021. https://seap.usv.ro/wp-content/uploads/sites/15/2021/03/ECTS_II_MnFTCS_s2.pdf.
7. Legea turismului nr. 798 din 11.02.2000. În: Monitorul oficial al Republicii Moldova. 2000, nr.54-56. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=86238&lang=ro.
8. Planul de acțiuni UE-Moldova Nr. 402 din 22.02.2005. În: Tratatate Internaționale. 30.12.2006, nr. 38 art. 402. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=116837&lang=ro.
9. Jafari J. Tourism education and training models. Getting to the core of Destination Planning and Management. In: Tedqual, 2002, nr.5, p.29-34.
10. UNWTO Tourism Highlights. 2016-2021 edition. <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>.
11. Баркаръ И. Системно-структурный анализ основных рынков тур услуг. În: materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Dezvoltarea turismului la începutul sec. XXI”. Chișinău: 2009. p.78-84.
12. Гребинча А, Баркаръ И., Дальницкий В. Евросоюз и Молдова: системно-структурный анализ потоков въездного туризма. În: materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Стратегия устойчивого экономического развития и её особенности на современном этапе эволюции мировой цивилизации”. Chișinău: Universitatea Slavona, 2018. p. 27-32.
13. Рошка П., Баркаръ И. Международная среда туризма для Республики Молдова. În: Economie și sociologie. 2005, nr.2, p. 106-112.

ANALIZA MEDIULUI DE AFACERI FAVORABIL PENTRU DEZVOLTAREA ÎNTRINDERILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

MOROI Elena,
conferențiar universitar, doctor în științe economice
Universitatea Tehnică a Moldovei
ORCID 0000-0002-8385-9210
BURBULEA Rodica,
conferențiar universitar, doctor în științe economice
Universitatea Tehnică a Moldovei
ORCID 0000-0003-4462-6534

Abstract. *The business environment represents one of the basic pillars of the development and advancement of a state under various aspects. Its analysis is extremely important for strengthening the capabilities of companies, which represent the driving force of the state's prosperity and economic growth. For the Republic of Moldova, strengthening the business environment is a priority at the national level, and its analysis, as well as the ways of development and improvement of the business climate, play an essential and extremely current role in changing the situation and overcoming barriers to entrepreneurial activity.*

The existing business environment is, for the most part, characterized by unjustified financial and time costs, which have a direct impact on the economic growth of the state and demotivate the exploitation of the competitive and innovative potential of the country.

Keywords: *foreign trade, Economic Freedom Index, foreign direct investments, small and medium enterprises, business environment, Gross Domestic Product.*

Abstract. *Mediul de afaceri reprezintă unul din pilonii de bază ai dezvoltării și avansării unui stat sub diverse aspecte. Analiza acestuia este extrem de importantă pentru consolidarea capacităților companiilor, care reprezintă forța motrice de prosperare și creștere economică a statului. Pentru Republica Moldova, consolidarea mediului de afaceri reprezintă o prioritate la nivel național, iar analiza acestuia, precum și a căilor de dezvoltare și îmbunătățire ale climatului de afaceri joacă un rol esențial și extrem de actual în schimbarea situației și depășirea barierelor în calea activităților antreprenoriale.*

Mediul de afaceri existent este, în mare parte, caracterizat prin costuri financiare și costuri de timp nejustificate, care prezintă impact direct asupra creșterii economice a statului și demotivează valorificarea potențialului competitiv și inovativ al țării.

Cuvinte cheie: *comerțului exterior, Indicele Libertății Economice, investițiile străine directe, întreprinderi mici și mijlocii, mediul de afaceri, Produsul inter brut.*

JEL:

INTRODUCERE

Mediul de afaceri se referă la condițiile în care firmele din Republica Moldova operează, implicând un număr mare de forțe ce acționează în acest mediu, și în baza cărora companiile își elaborează și dezvoltă strategiile, tacticile și activitățile de zi cu zi. Analiza mediului de afaceri în care firmele își desfășoară activitatea începe cu investigarea factorilor ce influențează capacitatea acestuia de a se poziționa pe piață.

Economia Republicii Moldova se bazează pe economia de piață și impactul statului în economie este indispensabil. Influența statului în economie se face prin intermediul politicilor atât economice, cât și sociale. Pentru a avea o imagine mai amplă asupra problemelor și deficiențelor politicii economice

actuale a Moldovei, trebuie de atras atenția asupra evenimentelor istorice și condițiilor de la care s-au desprins reformele economice.

În Republica Moldova există o careva ameliorare a mediului de afaceri, dar la majoritatea capitolelor stagnăm. Un indicator, care agreghează diferiți factori și reflectă importanța acestora pentru activitate economică și implicit pentru procesul de investire este Indicele Libertății Economice. Libertatea economică este evaluată pe 12 domenii, punctajul fiind acordat pentru gradul de libertate a afacerilor, comerțului, libertatea fiscală, libertatea față de intervenția guvernului, libertatea monetară, a investițiilor, financiară, a pieței muncii, pentru respectul drepturilor de proprietate, absența corupției. O economie este cu atât mai liberă, iar intervenția statului mai mică, cu cât indicele este mai înalt.

REZULTATE SI DISCUTII

Republica Moldova a urcat două poziții în clasamentul privind Indicele Libertății Economice în raport cu anul 2020 și se plasează pe locul 85 din cele 184 de țări evaluate, cu un scor de 62,5 puncte (din 100) față de 62 în anul 2020, potrivit Indicelui din 2021, transmite Bizlaw.md.

Conform analiștilor, această creștere este influențată în special de îmbunătățirea la sub-indicatorul Povara Fiscală, unde scorul a crescut cu peste 9%, de la 86,1 în 2020, până la 94 în 2021. La estimarea scorului acestui sub-indicator sunt utilizate cotele maxime ale impozitului pe venit ale persoanelor fizice și juridice, precum și povara fiscală ca procent din PIB. La sfârșitul anului 2018, cele două cote ale impozitului pe venitul persoanelor fizice de 7 și 18% au fost comasate într-o singură cotă de 12%, astfel diminuându-se semnificativ cota maximă. Conform experților, aceste schimbări fiscale au contat în estimările scorului și au avut un impact major.

Potrivit indicelui libertății economice, Republica Moldova se clasează pe locul 41 din 45 de state din Europa, iar scorul său general este sub media regională, dar peste media mondială.

Moldova devansează în regiune Ucraina, Belarus și Federația Rusă, dar este depășită cu mult de țările baltice, Georgia și România. Dintre alte țări membre ale CSI, Uzbekistan ocupă locul – 108, Tadjikistan – 134, pe de altă parte, Armenia – 32, Kazahstan – 34, Azerbaidjan – 38.

Libertatea economică este evaluată pe 12 domenii: drepturile de proprietate, eficiența judiciară, integritatea statului, povara fiscală, cheltuielile publice, stabilitatea fiscală, libertatea afacerilor, libertatea muncii, libertatea monetară, libertatea comerțului, libertatea investițională, libertatea financiară.

Pe primele trei locuri în topul mondial se află Singapore, Noua Zeelandă și Australia. Încheie clasamentul Cuba, Venezuela și Coreea de Nord.

Moldova a avansat în implementarea Strategiei de dezvoltare a IMM pentru anii 2012-2020, eliminând cerințele birocratice redundante față de întreprinderi, extinzând serviciile de e-guvernare și implementând programe pentru diminuarea barierelor din calea desfășurării activității economice. Reformele respective au fost reflectate în raportul Doing Business din 2020 al Băncii Mondiale, care clasifică Moldova pe locul 48 în rândul a 190 de țări, în scădere cu o poziție față de ratingul anterior, dar în creștere de pe locul 63 în 2015. Acest lucru, potrivit experților, se datorează performanței mai mari a altor state în domeniul reformelor.

Potrivit clasamentului, cel mai bine stăm la capitolul înregistrarea afacerilor, Republica Moldova crescând cu o poziție pe locul 13 în acest clasament. În ceea ce privește înregistrarea proprietății, Moldova se menține pe locul 22.

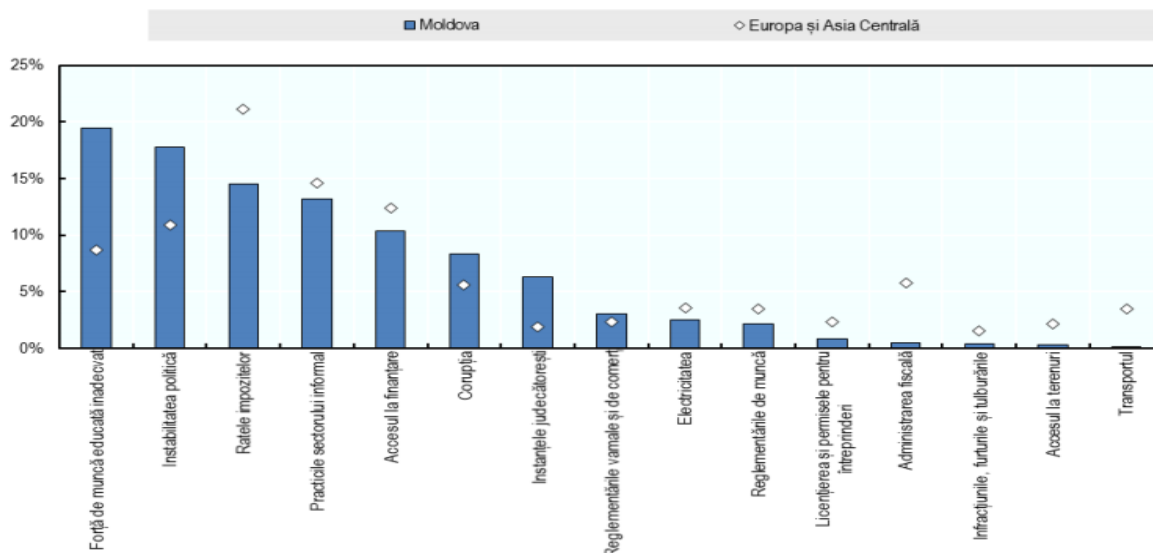

Figura 1. Constrângerile pentru mediul de afaceri în Republica Moldova

Sursa: elaborată de autor în baza datelor OCDE World Bank (2020), Enterprise Survey: Moldova.

La capitolul protejarea investitorilor minoritari, RM a scăzut de pe 33 pe locul 45.

La tranzacții transfrontaliere, ne aflăm pe locul 38, plata impozitelor - 33, contractarea împrumuturilor - 48, închiderea afacerii - 67, executarea contractelor - 62, accesul la energie electrică – 84

Cea mai joasă poziție o avem la capitolul obținerea autorizațiilor de construcție – 156.

Potrivit Indicatorului Competitivității Globale din 2019, Moldova se clasifică pe locul 86 în cadrul a 141 de țări, sistemul financiar, inclusiv finanțarea IMM-urilor (clasificat pe locul 124 și, respectiv, 93), rămânând unul dintre aspectele cele mai problematice, în pofida îmbunătățirii ușoare comparativ cu anul 2018.

În pofida îmbunătățirilor majore în mediul operațional atât pentru întreprinderile naționale, cât și pentru cele străine, rămân în continuare provocări structurale importante. De exemplu, emigrația masivă și sistemul educației rigid au dus la deficitul de forță de muncă calificată – unul dintre principalele obstacole pentru desfășurarea activității economice, raportat de IMM-uri.

Moldova s-a clasat pe locul 117 din 180 de țări conform Indicelui de percepție a corupției. Imparțialitatea și independența instanțelor judecătorești sunt în continuare contestate de sectorul privat, ceea ce reduce dorința investitorilor de a-și extinde activitățile în Moldova. Conform Sondajelor întreprinderilor, efectuat de Banca Mondială, 27,4% dintre întreprinderile intervievate au identificat corupția ca principala constrângere, în timp ce 30,6% identifică sistemul judecătoresc drept o constrângere majoră. Valorile respective se situează considerabil mai sus de cifrele medii de 19,4% și, respectiv, 10,1% pentru Europa și Asia.

Creșterea în Moldova s-a regenerat remarcabil de rapid după încetinirea cauzată de criza bancară și mediul internațional nefavorabil, ceea ce s-a soldat cu o contracție în 2020 (tabelul 1.).

Tabelul 1. Evoluția principalilor indicatori macroeconomici ai Republicii Moldova

Indicatorii	Anii						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
PIB nominal, miliarde MDL	133,5	145,8	160,8	178,9	192,5	210,4	207,4
PIB real, % creștere	5,0	-0,3	4,4	4,7	4,3	3,6	-7,2
Consum, % creștere reală	4,4	-2,3	2,6	4,7	3,2	2,6	-6,8
Investiții fixe brute, % creștere reală	10,0	-2,3	-2,8	5,2	14,5	12,9	0,2

Export, % creștere reală	0,9	2,6	9,8	10,9	7,2	7,3	-14,5
Import, % creștere reală	3,1	-5,8	2,8	11,0	9,7	6,7	-9,1
Deflatorul PIB, % creștere	6,4	9,6	5,7	6,3	3,2	5,5	4,0
IPC mediu, % modificare	5,1	9,7	6,4	6,6	3,0	4,7	3,6
Balanța contului curent, % PIB	-6,0	-6,0	-3,5	-5,8	-10,6	-9,7	-6,0
Remiteri, % modificare, USD	0,4	-24,5	-5,0	13,2	11,9	3,1	-4,8
Raportul de schimb extern, % modificare	-2,1	5,1	3,0	0,5	-4,1	-0,5	0,2
Datoria externă, % PIB	67,9	78,3	76,7	72,1	65,2	62,4	68,5
Venituri bugetare, % PIB	31,8	30,0	29,0	30,2	30,1	29,9	29,0
Cheltuieli bugetare, % PIB	33,3	31,8	30,5	30,8	31,0	31,4	33,5
Deficitul bugetar, % PIB	-1,5	-1,9	-1,6	-0,6	-0,8	-1,4	-4,5
Datoria publică și garanțiile, % PIB	27,2	29,6	36,9	32,7	30,1	27,4	33,2

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică din Republica Moldova

Deși serviciile reprezintă 55% din PIB, sectorul agriculturii în continuare joacă un rol important, constituind 12% din PIB și peste 30% din ocuparea forței de muncă. Industria Moldovei este determinată în principal de sectorul agro-alimentar, tradițional puternic, care constituie 37% din producerea industrială.

Totuși, influxurile de ISD, direcționate în special spre sectorul automobilelor și cel mecanic, schimbă peisajul industrial în Moldova. Prin urmare, magnitudinea acestei crize este mai dură în comparație cu recesiunea din 2009. Cu toate acestea, economia ar putea reveni pe creștere pozitivă în 2021 (+5,7%), datorită bazei de comparație reduse, dar și ipotezei că pandemia Covid-19 se va disipa treptat, ceea ce va permite economiei Moldovei și țărilor din regiune să respire mai ușor.

La nivel de companii, au crescut inegalitățile dintre întreprinderile mici și mijlocii, majoritatea din care erau slab pregătite pentru un asemenea șoc, și cele mari, care sunt și mai reziliante grație înzestrării tehnologice, rezervelor de lichidități și contractelor pe termen lung cu furnizorii și clienții. La nivel de populație, indicatorii pieței muncii și ai veniturilor relevă că cel mai mult au fost afectate femeile, tinerii, persoanele cu nivel scăzut de studii și cele cu venituri mici.

Conform datelor publicate recent de Biroul Național de Statistică economia Republicii Moldova a consemnat un avans anual de 3,6% în 2019, în decelerare de la 4,3% în 2018.

Se evidențiază însă creșterea investițiilor productive pentru al doilea an la rând cu o dinamică anuală de două cifre (12,9%), evoluție influențată de investițiile străine directe.

Analiza dinamicii comerțului exterior al Republicii Moldova atestă că perioadele de creștere și descreștere a importului sunt identice cu cele ale exportului, iar soldul balanței comerciale a fost deficitar în decursul întregii perioade analizate. După diminuarea bruscă a comerțului exterior în anul 2009, cauzată de criza financiară, în următorii doi ani a crescut simțitor atât exportul, cât și importul.

Următoarea micșorare considerabilă, în termeni valorici, a fost atestată în anul 2015 (figura 2), pe fondalul conflictului geopolitic și schimbului de sancțiuni dintre Federația Rusă, pe de o parte, și SUA, Uniunea Europeană, Canada, Elveția, Japonia, Australia, Noua Zeelandă, pe de altă parte. După semnarea Acordului de Asociere a Republicii Moldova la UE, la 27 iunie 2014, Federația Rusă a extins geografic sancțiunile și asupra bunurilor de origine din Moldova.

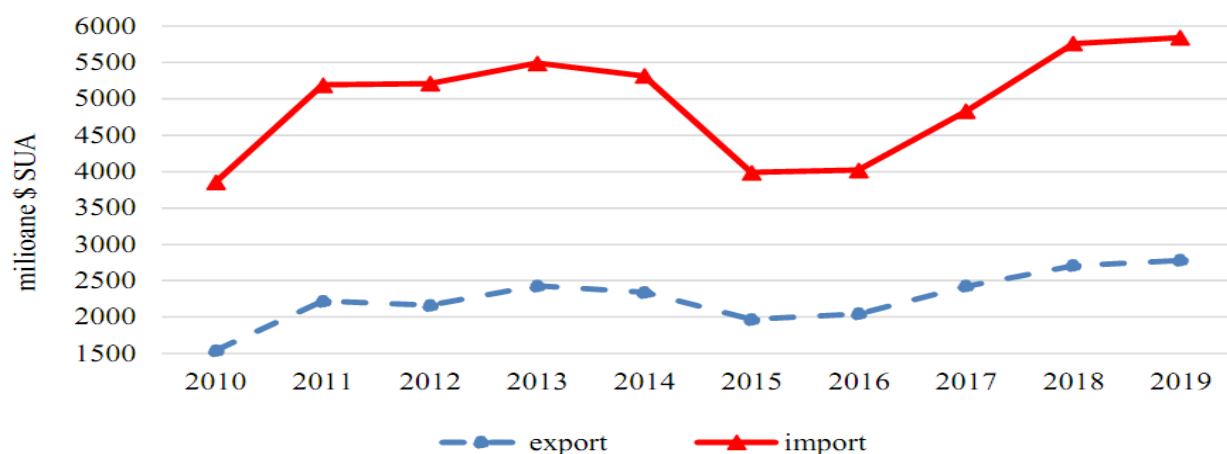

Figura 2. Evoluția comerțului exterior al Republicii Moldova

Sursa: elaborată de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova

Biroul Național de Statistică informează că, în anul 2020, exporturile de mărfuri au însumat 2485,2 milioane dolari SUA. În contextul unui an pandemic, care a afectat economia mondială și comerțul internațional, valoarea exporturilor moldovenești a fost mai mică cu 10,6% față de anul 2019.

O reorientare cardinală a exportului de la est spre vest nu putea fi realizată în termeni reduși de timp, deoarece o bună parte din produsele exportate nu corespund standardelor europene, nu sunt competitive atât în raport cu calitatea, cât și în raport cu prețul.

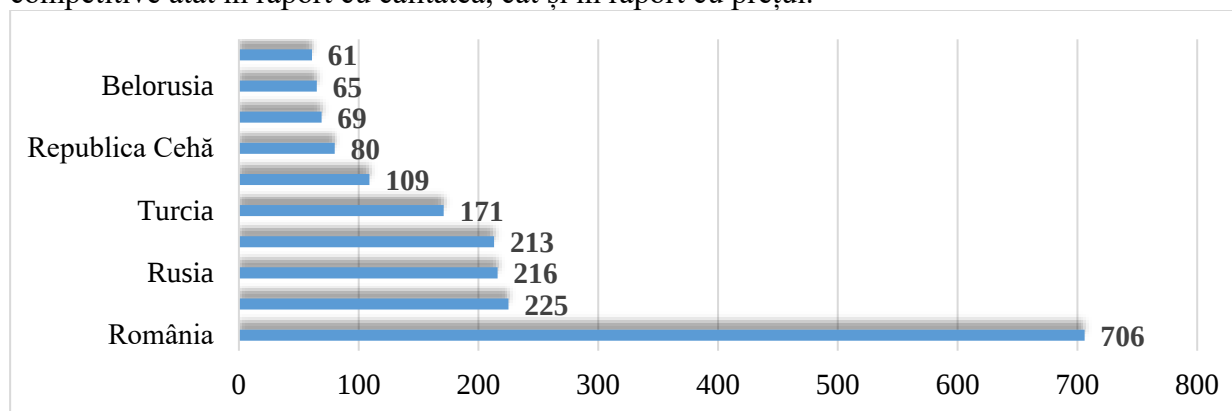

Figura 3. Top 10 țări pentru exporturile moldovenești, mln. USD

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică din Republica Moldova

Uniunea Europeană rămâne a fi cel mai important partener comercial pentru Republica Moldova, fiind principala destinație a exporturilor (66,7%) și importurilor (45,6%) moldovenești.

Republica Moldova înregistrează o creștere dinamică în domeniul TIC. Actualmente, acesta este al 3-lea cel mai important sector al economiei naționale, înregistrând o rată de creștere de 40-50% anual în ultimii ani. Ponderea sectorului în PIB este de 7%, exporturile serviciilor aferente TIC depășind domeniile tradiționale de export.

Un alt indicator care reflectă calitatea mediului de afaceri sunt investițiile străine directe (ISD). Un volum mare al ISD înseamnă o încredere acordată de către mediul de afaceri străin economiei naționale. Volumul relativ scăzut al investițiilor în Republica Moldova se pare că este condiționat în mare parte de un cadru de reglementare mai puțin favorabil în comparație cu țările din regiune.

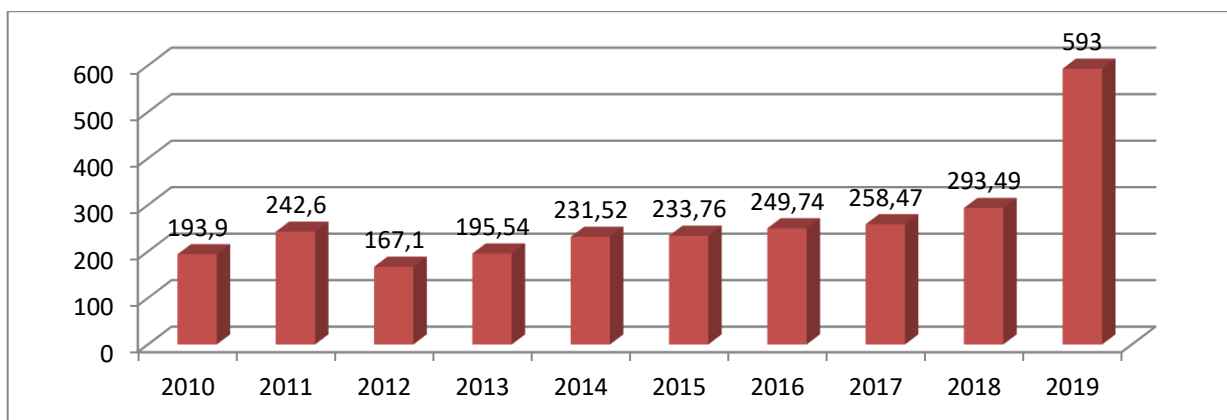

Figura 4. Dinamica investițiilor străine directe în economia Moldovei în perioada anilor 2010-2019 (în mln dolari)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică din Republica Moldova

În 2019, potrivit Băncii Mondiale, investițiile străine directe nete în economia Moldovei s-au ridicat la 593 milioane de dolari SUA, ceea ce este aproape de două ori mai mult decât în anul precedent și un record absolut pentru ultimul deceniu. ISD-urile au crescut cu 9,4% în comparație cu anul 2018.

În Moldova a fost înregistrată o Asociație a Investitorilor Străini pentru a avea grijă de drepturile investitorilor și pentru a consilia Guvernul în politica publică. Investitorii și liderii de afaceri fac parte, de asemenea, dintr-un Consiliu Economic care consultă primul-ministrul Republicii Moldova în probleme economice. Acest organ numără printre membrii săi 41 de reprezentanți ai comunității de afaceri, 43 de reprezentanți ai instituțiilor de stat și 16 reprezentanți ai științei și cercetării. Investitorii străini sunt reprezentați de șase grupuri operative de lucru care sunt prezidate de asociații de afaceri. AmCham se ocupă, de exemplu, de eliminarea constrângerilor din activitatea antreprenorială, EBA se ocupă de facilitarea comerțului transfrontalier, iar FIA abordează stimularea și reținerea investițiilor private.

Noua definiție a IMM-urilor, adoptată în 2016, este conformă cu practicile bune ale UE și internaționale. Sunt folosite criteriile de ocupare a forței de muncă, cifra de afaceri și bilanțul contabil pentru determinarea faptului dacă o întreprindere este micro, mică sau mijlocie. Deși criteriile de ocupare a forței de muncă sunt consecvente cu definiția UE, pragurile pentru cifra de afaceri și active sunt mai mici în Moldova, reflectând veniturile mai mici pe cap de locuitor în Moldova.

În baza noii definiții, 98,6% din toate companiile din Moldova în 2020 erau întreprinderi mici și mijlocii (Figura 5).

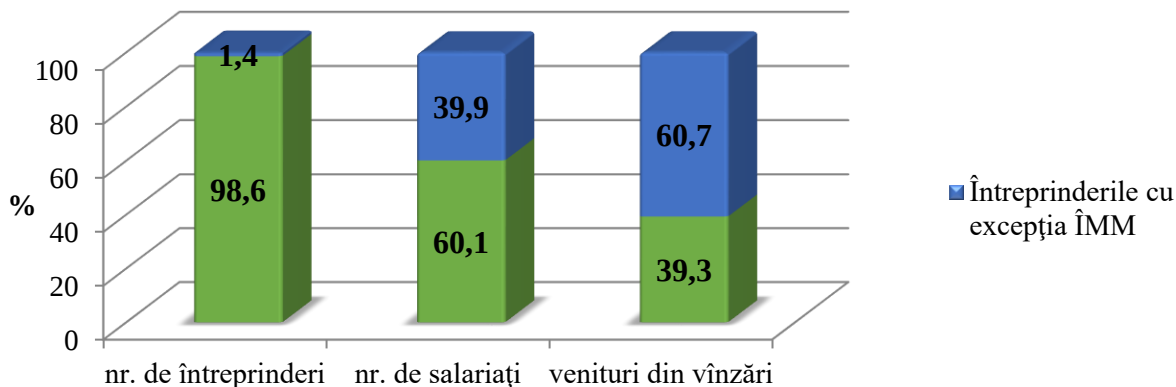

Figura 5. Ponderea întreprinderilor mici și mijlocii în totalul întreprinderilor din Republica Moldova în anul 2020 pe principalii indicatori

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică din Republica Moldova.

În anul 2020 numărul întreprinderilor mici și mijlocii (ÎMM) a constituit 57,2 mii întreprinderi și reprezintă circa 98,6% din numărul total de întreprinderi raportoare. Numărul mediu al salariaților în ÎMM în perioada de referință a constituit 316,8 mii, deținând 60,1% din total numărul mediu de salariați al întreprinderilor. Veniturile din vânzări ale ÎMM în această perioadă au însumat 150112,1 mil. lei sau 39,3% din venituri din vânzări în total pe economie.

Tabelul 3 Ponderea ÎMM în totalul întreprinderilor raportoare în Republica Moldova

Anii	Nr. de întreprinderi, mii			Nr. mediu anual de salariați, mii			Venituri din vânzări, mild. lei		
	Total	ÎMM	Ponderea ÎMM în total, %	Total	ÎMM	Ponderea ÎMM în total, %	Total	ÎMM	Ponderea ÎMM în total, %
2020	58,1	57,2	98,6	526,7	316,8	60,1	381,9	150,1	39,3
2019	56,7	55,9	98,6	544,8	335,8	61,6	397,9	157,3	39,5
2018	56,5	55,7	98,7	540,3	328,0	60,7	356,7	144,2	40,4
2017	54,3	53,6	98,6	528,6	323,3	61,2	331,0	137,5	41,5
2016	52,3	51,6	98,7	512,5	313,5	61,2	300,7	125,0	41,5

Sursa: elaborată de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova

Analiza indicatorilor ÎMM arată că în anul 2020: veniturile din vânzări în medie pe o întreprindere au constituit 2622,2 mii lei, cu 191,5 mii lei (sau 6,8 %) mai puțin față de anul 2019; veniturile din vânzări ale ÎMM în medie pe un salariat au constituit 473,8 mii lei, cu 5,2 mii lei (sau 1,1 %) mai mult față de anul 2019; numărul de salariați în medie pe o întreprindere în anul 2020 a constituit sub 6 persoane.

Numărul întreprinderilor mici și mijlocii la 1000 de locuitori atestă o ușoară creștere, atât la nivel național, cât și la nivel de fiecare regiune.

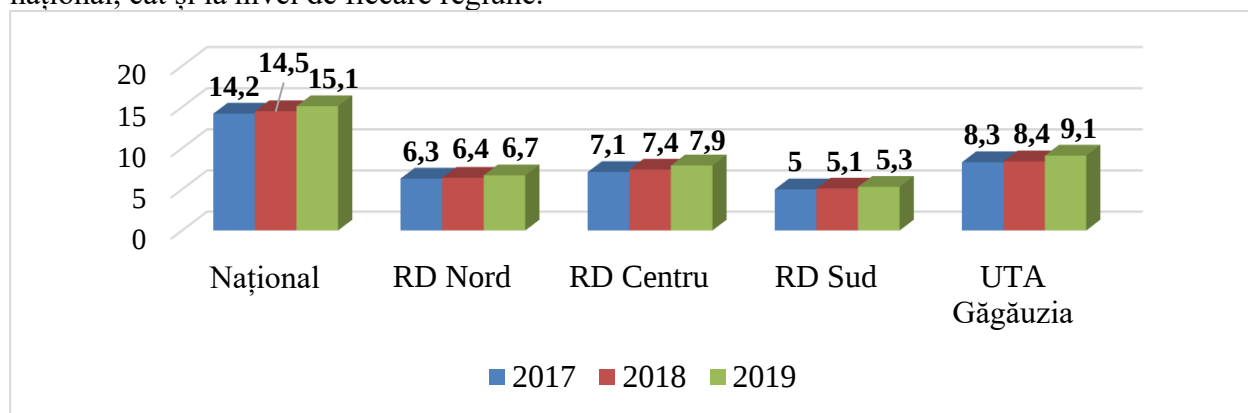

Figura 6. Numărul întreprinderilor mici și mijlocii la 1000 de locuitori în Republica Moldova

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică din Republica Moldova.

În conformitate cu datele din figura 6, cu excepția municipiului Chișinău, regiunea de dezvoltare UTA Găgăuzia se poziționează a doua regiune după numărul de întreprinderi mici și mijlocii la 1000 locuitori în anul 2019, valoarea constituind 9,1, urmată de regiunea Centru (7,9), Nord (6,7) și Sud (5,3).

Evoluția veniturilor din vânzări generate de întreprinderile mici și mijlocii din Republica Moldova în cadrul desfășurării activității în principalele sectoare economice pentru ultimii cinci ani are o tendință ascendentă. În particular, ritmul creșterii a veniturilor din vânzări în perioada analizată constituie 120%.

De asemenea, se remarcă un volum semnificativ obținut de către întreprinderile mici și mijlocii din așa genuri de activitate ca comerțul cu ridicata și amănuntul, construcțiile, industria prelucrătoare (figura 7).

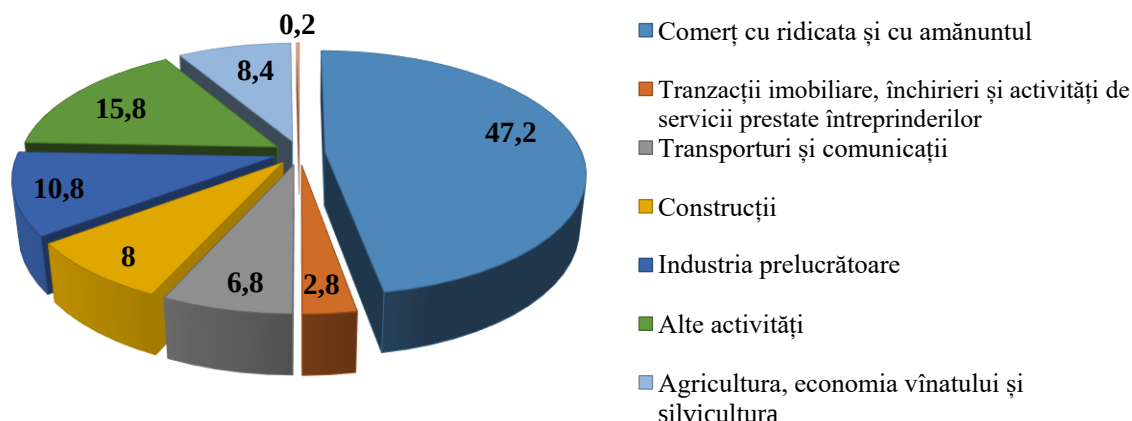

Figura 7. Pondere veniturilor din vânzări a întreprinderilor mici și mijlocii în profilul principalelor genuri de activitate în Republica Moldova în anul 2020, %

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică din Republica Moldova.

Ponderea cea mai mare a veniturilor din sectorul întreprinderilor mici și mijlocii revin de activității de comerț, urmată de activitățile de prelucrare, locul trei îi revine sectorului agrar. Agricultură are o pondere destul de ridicată ca număr de IMM, având o pondere de doar 8,4% din venit.

Analiza profitului ca o categorie economică, pătrunderea în intimitatea raporturilor economice exprimate de profit necesită precizarea unor aspecte ale lui ca pârghie economică. În această calitate, profitul întreprinderilor mici și mijlocii apare ca un instrument utilizat în activitatea de dirijare, prin care se acționează în direcția gospodăririi mai eficiente a tuturor resurselor de care dispun unitățile economice în vederea obținerii de la fiecare unitate de resurse a unui volum cât mai mare de producție de calitate superioară și cu cheltuieli minime.

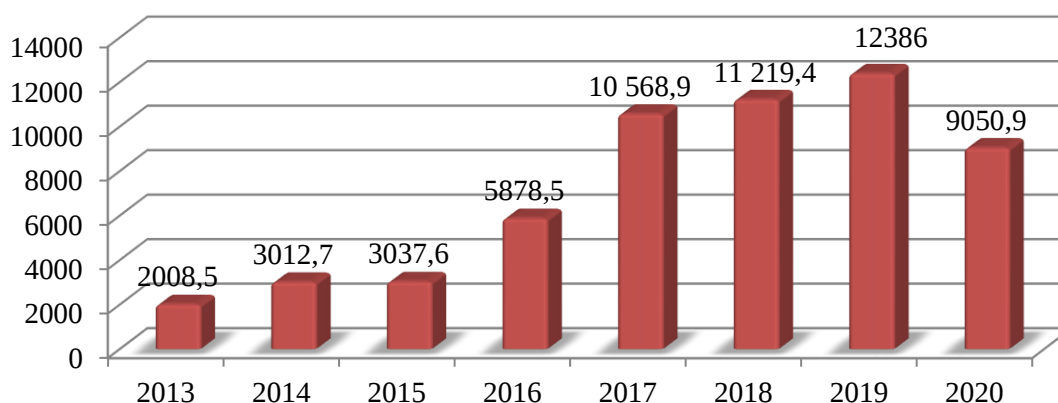

Figura 8. Dinamica profitului până la impozitare în întreprinderile mici și mijlocii în Republica Moldova, mil. lei

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică din Republica Moldova.

Suma profitului obținut de întreprinderile mici și mijlocii în anul 2019 a constituit 9050,9 mil lei sau cu 7042,4 mil lei mai mult față de anul 2013 și cu 3335,1 mil lei mai puțin față de anul 2019. În anul 2020 rezultatul financiar s-a micșorat cu 26,93 %. Evoluția descendentă a profitului până la impozitare a fost influențată de sporirea în dinamică a numărului întreprinderilor neprofitabile în agricultură.

Moldova a întreprins anumite măsuri pentru a facilita accesul IMM-urilor la finanțare. Politicile notabile includ extinderea sistemului de înregistrare a bunurilor mobile, ceea ce a îmbunătățit ecosistemul pentru înregistrarea gajului. Consolidarea sectorului bancar a dat rezultate palpabile, investitorii internaționali revenind în țară la primele semne ale restabilirii creșterii creditelor. Sprijinul finanțării IMM-urilor depinde în mare măsură de donatori, deși extinderea Fondului de garantare a creditelor este un pas pozitiv în atenuarea riscurilor percepute ale împrumuturilor către IMM-uri.

Rolul inovației în viața economico-socială constă în introducerea noului și varietății în activitatea umană. În absența proceselor inovatoare, economia ar intra într-un „stadiu staționar”, caracterizat de o creștere economică modestă. Ca urmare, inovarea este crucială pentru dezvoltarea economică. Republica Moldova are nevoie de o creștere inteligentă bazată pe o cooperare permanentă între mediul economic și cel al științei, construit și consolidat prin strategii și politici chibzuite.

Guvernul Moldovei oferă granturi și stimulente fiscale IMM-urilor pentru a sprijini proiectele inovatoare. Cel mai relevant program este gestionat de ANCD și oferă granturi pentru proiectele de transfer tehnologic. Granturile respective necesită o anumită cofinanțare din partea beneficiarilor și sunt acordate printr-un proces de selecție competitivă, care ține cont de gradul de inovație al proiectului, impactul potențial al acestuia și capacitatea destinatarilor de a-l implementa.

În cele din urmă, Republica Moldova are performanțe relativ bune în ceea ce privește cadrul de politici pentru inovarea non-tehnologică și difuzarea inovației. Atât inovațiile organizaționale, cât și cele de marketing sunt recunoscute în strategia națională ca parte a obiectivului de a construi o economie mai competitivă.

Mai mult, politicile referitoare la cerere joacă și ele un rol în ecosistemul de inovare al Moldovei. Printre acestea, legea recentă privind achizițiile publice introduce conceptul de „parteneriate pentru inovare”, prin care autoritățile contractante creează eficient stimulente pentru a investi în inovație, angajându-se să achiziționeze un bun sau un serviciu care nu este încă disponibil pe piață.

Pe viitor, Moldova ar putea 1) să-și îmbunătățească în continuare cadrul de politici prin stabilirea unor obiective specifice pentru sectorul IMM-urilor în strategia națională pentru inovare și 2) să-și îmbunătățească sistemul său de monitorizare prin introducerea mecanismelor de raportare concepute pentru evaluarea impactului economic dincolo de simpla implementare a planurilor de acțiune pentru ANCD și strategia națională.

Economia verde Moldova a făcut progrese în implementarea unui plan clar pentru sprijinirea ecologizării IMM-urilor. Programul de promovare a economiei verzi include obiectivul de a oferi sprijin adecvat IMM-urilor.

În concluzie putem menționa că mediul de afaceri reprezintă unul din pilonii de bază ai dezvoltării și avansării unui stat sub diverse aspecte. Analiza acestuia este extrem de importantă pentru consolidarea capacităților companiilor, care reprezintă forța motrice de prosperare și creștere economică a statului. Pentru Republica Moldova, consolidarea mediului de afaceri reprezintă o prioritate la nivel național, iar analiza acestuia, precum și a căilor de dezvoltare și îmbunătățire ale climatului de afaceri joacă un rol esențial și extrem de actual în schimbarea situației și depășirea barierelor în calea activității antreprenoriale.

În scopul ameliorării mediului de afaceri propunem: pentru a asigura condiții de concurență echitabile pentru toate companiile, Moldova și-ar putea intensifica eforturile în domeniile concurenței, executării contractelor și integrității afacerilor; dezvoltarea în continuare monitorizarea și evaluarea programelor de sprijin actuale, oferite de ODIMM, pentru a măsura impactul acestora asupra performanței IMM-urilor; creșterea cotei și ponderii de piață a întreprinderilor mici și mijlocii, în condițiile lărgirii pieței interne și îmbunătățirea oportunităților de acces a acestora pe piețele externe; subvenționarea inovării, înnoirii tehnologice și îmbunătățirii investiționale în întreprinderile mici și mijlocii; consolidarea întreprinderilor mici și mijlocii și îmbunătățirea performanțelor lor, în rând cu stimularea inițiativelor și susținerea intrării pe piață a întreprinderilor nou create prin prisma perfecționării și facilitării la obținerea resurselor financiare la condiții favorabile.

BIBLIOGRAFIE

1. BURBULEA, R., MOROI, E., ȘARGU, L. Poziția investițională a Republicii Moldova. În: *Economica*, ASEM. Chișinău, 2020, Nr.1 (111), p.67-81, 0,7 c.a., ISSN 1810-9136.
2. BURBULEA, R., CHISILI S. Strategii de marketing aplicate în Republica Moldova de către întreprinderile agroindustriale. În : *Vectorul European*. Revistă științifico- practică, USEM, 2022, nr.1, p.47-54, 0,5 c.a. ISSN 2345-1106, E-ISSN 2587-358X, <https://doi.org/10.52507/2345-1106> , [Vector European 2022 1.pdf \(usem.md\)](#)
3. COREȚCHI B., MOROI E. Dinamica și structura antreprenoriatului în economia națională. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale jubiliare „Paradigme moderne în dezvoltarea economiei naționale și mondiale”*, USM, Chișinău, 02-03 noiembrie 2018, 0,36 c. a., ISBN 978-9975-142-57-1.
4. MOROI E. Creșterea competitivității economiei naționale prin ameliorarea climatului de afaceri. . În *Revista de studii interdisciplinare „C. Stere”*, Iași 2018, Nr. 1-2, 0,36 c. a., pag.157-163, ISBN 978-973-116-631-5
5. MOROI E. Problemele și perspectivele întreprinderilor mici și mijlocii din Republica Moldova. În: *Lucrări științifice*, UASM, Chișinău, 2012. Volumul 31 (Economie). 223 p., 0,60 c. a., ISBN 978-9975-64-235-4.
6. MOROI E., COREȚCHI B. Analiza economico-financiară a micilor afaceri în Republica Moldova. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale „Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere”*, Iași, 09.11.2018, 0,35c.a., ISBN: 978-606-685-616-
7. Comerțul internațional cu mărfuri al Republicii Moldova https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/19
8. SOLCAN, A. Managementul micului business. Chișinău: ASEM, Chișinău, 2001. 301 p. ISBN: 334.012.64:658.012.4 (478)
9. ȘARGU, Lilia. The influence of atypical situations at macroeconomic level in Republic of Moldova: case study. În: *Cogito, Multidisciplinary Research Journal*, Bucharest, 2020, Vol. XII, no. 1, March, 2020, pag 160-179,
10. SKHVEDIANI, Anghi, PLOTNIKOV, Alexander, Ivanov, Alexey, ȘARGU, Lilia. Development of methodology for assessing effectiveness of online store promotion tools. În: *Global Challenges of Digital Transformation of Markets*, New York, SUA, 2021, pag. 533–548,
11. IGNAT, Gabriela, ȘARGU, Lilia, BIVOL, Theodor. *Performanță prin management și comunicare financiară*, Chișinău, 2020, 219 p., ISBN 978-9975-3287-8-4

MANAGEMENTUL REȚELELOR INFORMAȚIONALE PRIN PRISMA POLITICILOR PE DOMENII DE SECURITATE

BALAN Igor, dr., conf. univ.,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
ORCID 0000-0001-8605-5640

GAMURAR Ecaterina, doctorand, lec. univ.,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
ORCID: 0000-0001-9363-1183

Abstract: *The security policy adopted and implemented within public institutions constitutes the set of rules that must be known and respected by all persons who are responsible for the use, administration and management of the information and communication resources of the unit. At the same time, the security policy has an advisory role in the analysis and implementation of security techniques, tools and mechanisms, as well as in supporting the actions of the technical staff and the decisions of the management factors in the field of information security in the institution. The level of implementation of the information management system at the institutional level for most national authorities has many gaps and segments that have not yet been fully conformed to the regulatory framework in the field. Therefore, in this article the authors will briefly state the issue in the field of security and suggest some practical and effective solutions in this chapter.*

Keywords: *implementation, cyber security management, technologies, management of information networks, security policy, data security.*

Rezumat: *Politica de securitate adoptată și implementată în cadrul instituțiilor publice constituie ansamblul normelor ce trebuie cunoscute și respectate de către toate persoanele cărora le revin responsabilități cu privire la folosirea, administrarea și managementul resurselor informaționale și de comunicații ale unității. Totodată, politica de securitate are un rol consultativ în analiza și implementarea tehnicilor, instrumentelor și mecanismelor de securitate, precum și în suportul acțiunilor personalului tehnic și a deciziilor factorilor de conducere în domeniul securității informației din instituție. Nivelul de implementare a sistemului de management informațional la nivelul instituțional pentru majoritatea autorităților naționale are multe lacune și segmente care încă nu au fost pe deplin conformate cadrului de reglementare pe domeniu. De aceea, în prezentul articol autorii vor enunța succint problematica în domeniul securității și sugerarea unor soluții practice și eficiente la acest capitol.*

Cuvinte cheie: *implementare, managementul securității cibernetice, tehnologii, managementul rețelelor informaționale, politica de securitate, securizarea datelor.*

JEL Classification: M15, L86 , L88

INTRODUCERE

Securitatea informațiilor este un efort al echipei și necesită participarea și susținerea tuturor angajaților care lucrează cu sisteme informaționale. Totodată, managerii structurilor funcționale din cadrul entității sunt responsabili de implementarea acestei politici de securitate, precum și de inițierea măsurilor corective și de îmbunătățire, în conformitate cu schimbările intervenite în cadrul funcțional existent. Angajații care, în mod deliberat sau din neglijență, violează securitatea informațiilor cu un astfel de impact vor face subiectul unor acțiuni disciplinare sau chiar al concedierii.

Astfel, politica de securitate a informației are ca scop stabilirea unui context organizațional, juridic, disciplinar de nivel înalt pentru managementul securității informației în cadrul instituției.

Sistemul de implementare a acestei politici de securitate care reprezintă un set de proceduri concepute pentru a ajuta în administrarea datelor este denumit SMSI. În această ordine de idei, implementarea SMSI este o decizie strategică a organizației, în rezultat, urmare implementării unui SMSI autoritatea creează precondiții pentru identificarea unui nivel acceptabil sau dispus prin cerințele imperative expuse în cadrul legal pentru domeniu de securitate, gestione și distribuie a activelor în baza propriei analize de risc, precum poate lua măsuri tehnice și organizatorice în vederea securizării infrastructurii instituționale de date, software și hardware, pentru asigurarea unui spațiu informațional unic protejat și securizat al sectorului TIC din cadrul instituției, totodată având ca scop îmbunătățirea celor trei atribute ale informației: confidențialitate, integritate și disponibilitate.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Formarea și implementarea sistemului de management al securității cibernetice pentru instituțiile publice, este impusă și de Programul național de securitate cibernetică a Republicii Moldova pentru anii 2016-2020, aprobat prin HG nr. 811/2015 [22], care are în calitate de țintă securizarea serviciilor societăți informaționale prin crearea sistemului de management al securității cibernetice la nivel național, asigurând ca impact dezvoltarea unei economii/activități întemeiate pe cunoaștere, ceea ce, la rândul său, va impulsiona creșterea nivelului de siguranță socială, competitivitate și de aderență socială, dar și, din punct de vedere instituțional, poate contribui la formarea condițiilor de creștere a nivelului de încredere a societății în poliție ori sporirea nivelului comparativ de satisfacție de activitatea angajaților instituțiilor și organizațiilor interesate.

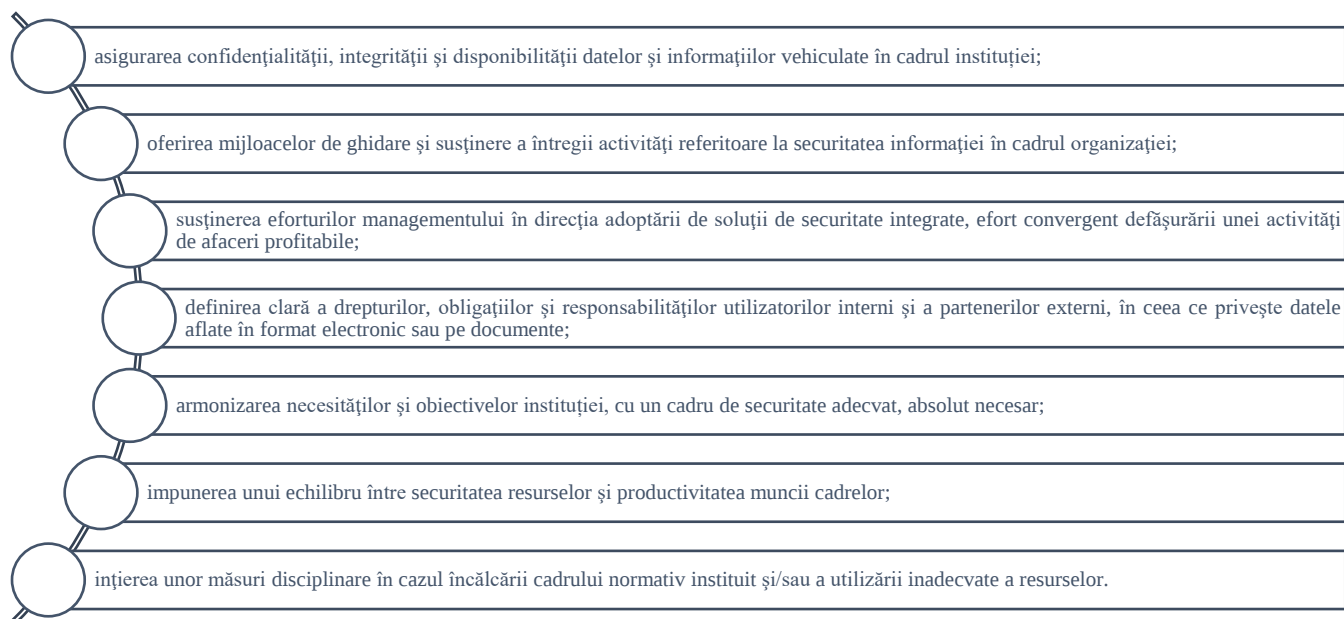

Fig. 1. Obiectivele politicii de securitate

În pofida unor reglementări imperative care se conțin în documentele de politici, cum ar fi prevederile Strategiei Naționale de dezvoltare a societății informaționale "Moldova Digitală 2020" [23] și a Strategiei securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019–2024 [24] care reprezintă obiectivele de bază a unui SMSI, și impun instituția măsuri tehnice și organizatorice pentru:

- procesarea, păstrarea și accesarea datelor în condiții de siguranță;
- informarea și educarea socială și a angajaților;
- capacitatea garantată urgentă de prevenire și reacție la incidente;
- combaterea și prevenirea criminalității cibernetice;
- rețelele și servicii de comunicații electronice utilizate în securitate și integru;
- capacitatea consolidată de apărare cibernetică;

- cooperare și interacțiune la nivel departamental, instituțional, național ori internațională.
- Politica de securitate își propune următoarele obiective:

Grupul însărcinat cu securitatea informației (GSI) este format din Responsabilul SMI [1], Directorul Resurse Umane, Șeful Serviciului Juridic, Responsabilul cu securitatea informațiilor/manager IT, Inspector cu situațiile de urgență. Acestui grup îi revin responsabilități privind realizarea și menținerea politicilor de securitate a informației la nivelul societății, stabilirea standardelor, directivelor, procedurilor și întregului cadru normativ ce va fi implementat. Ducerea la îndeplinire a planificării și elaborării politicii de securitate este urmată de: consolidarea și îmbunătățirea permanentă a acesteia; integrarea acțiunilor de securitate la nivel departamental; analiza și monitorizarea incidentelor de securitate; evaluarea periodică și raportarea stării de securitate la nivelul firmei; adaptarea politicii și asigurarea actualizării și conformității cu cerințele legale; popularizarea politicii în rândul angajaților; asistarea managerilor structurilor funcționale pentru formularea planurilor proprii de securitate a informațiilor.

GSI trebuie să asigure conformitatea deplină a tehnologiei informației cu politicile, procesele și orice legislație aplicabilă. Responsabilul pe linie de resurse umane se va îngriji de selectarea și angajarea de personal bine pregătit și cu trăsături comportamentale adecvate, calități absolut necesare punerii în aplicare a politicii de securitate. La același nivel vor fi investigate și eventualele abateri de la prevederile cadrului normativ aprobat, precum și punerea în mișcare a proceselor disciplinare. O responsabilitate foarte mare revine tuturor angajaților entității, în calitate de utilizatori, funcție de nivelurile de securitate primite de fiecare în parte pentru acces la resurse, precum și personalului extern care desfășoară activități în folosul unității. Tuturor acestora le revine obligația de a proteja datele și informații cu care vin în contact, precum și resursele tehnologice alocate spre folosință, într-o manieră eficientă, etică și legală. Manipularea, violarea, răspândirea sau abuzarea neregulamentară a informațiilor și resurselor aferente constituie abateri grave care pot atrage, după caz, aplicarea unor sancțiuni administrative, disciplinare, contractuale și legale.

Întreg cadrul normativ intern adoptat în domeniul securității informației este elaborat în conformitate cu standardul internațional SR ISO/CEI 27001:2006 “Tehnologia Informației. Cerințe pentru managementul securității informației” [16].

Managementul securității informației este asumat, atât de managementul la cel mai înalt nivel, cât și de managerii structurilor funcționale ale întreprinderii. Tuturor acestora le revine obligația de a desemna responsabilitățile cerute de manualul și procedurile securității, de a aloca și utiliza eficient resursele necesare, astfel încât să se asigure o protecție reală a datelor și informațiilor, precum și un control adecvat al serviciilor [2].

Responsabilitatea pentru protecția și securitatea bunurilor companiei revine nemijlocit proprietarilor acestor resurse. În contractele cu terții vor fi prevăzute măsuri și responsabilități privind modul în care se realizează accesul la informație, astfel încât să fie angajată responsabilitatea acestora în legătură cu păstrarea confidențialității datelor și informațiilor cu care intră în contact.

De menționat că procesul de management al riscului este destinat să protejeze confidențialitatea, disponibilitatea și integritatea resurselor informaționale ale instituției, ca și integritatea procesării acestora. Aceste riscuri trebuie evaluate periodic, printr-un proces formal, în conformitate cu Procedura de analiză și evaluare a riscurilor. Scopul acestei politici este de a da autorizare și autoritate responsabilului cu securitatea informației de a face analize și evaluări de risc periodice, în vederea determinării zonelor vulnerabile și de a iniția acțiuni corective adecvate.

Politica urmărește să protejeze întreprinderea împotriva incidentelor de securitate și expunerilor legale. Riscul este impactul negativ net al exploatării unei vulnerabilități, considerând probabilitatea și impactul producerii lui [3].

Managementul riscului este procesul identificării și evaluării riscului, precum și acțiunile concrete de a-l reduce la un nivel acceptabil. Scopul final este de a ajuta departamentele organizației să gestioneze mai bine riscurile cu impact asupra atingerii obiectivelor lor. Politica de evaluare a

riscului se aplică tuturor managerilor de departamente a căror responsabilitate este de a evalua riscurile.

Obiectivul evaluării riscului este de a ajuta entitatea să își atingă misiunea de business prin: securitate sporită a sistemelor IT care lucrează cu informațiile instituției; obținerea de informații relevante pentru ca managementul instituției să ia decizii fundamentate și să justifice bugetele alocate; și asistarea managementului în autorizarea/acreditarea proceselor de business pe baza informațiilor rezultate dintr-o analiză de riscuri.

Evaluarea riscului este folosită pentru identificarea riscurilor de securitate, examinarea vulnerabilităților și amenințărilor asupra sistemelor, determinarea importanței riscului și identificării zonelor care necesită protecție. Evaluarea riscului este necesară și pentru evaluarea adecvării controalelor de securitate existente, planificate și pentru identificarea celor care lipsesc [6].

Evaluarea riscurilor furnizează managementului de vîrf informații pe care acesta să își fundamenteze decizii, respectiv prevenirea unui eveniment nedorit sau reducerea efectelor acestuia. Pentru a determina probabilitatea producerii unui eveniment neplăcut, sistemele IT și procesele vor fi analizate în corelație cu vulnerabilitățile potențiale și controalele implementate.

Nivelul impactului este guvernat de impactul asupra obiectivelor de business și la randul lui stabilește o valoare relativă a sistemelor și resurselor IT [10].

Evaluarea riscurilor este folosită pentru a furniza sprijin pentru două funcțiuni: acceptarea riscului și selectarea controalelor de securitate adecvate. Resursele informaționale ale instituției necesită întreruperi în cazul actualizărilor planificate, lucrărilor de întreținere sau schimbării configurațiilor. Managementul acestor modificări reprezintă un aspect critic al furnizării unei infrastructuri de resurse informaționale robuste și valoroase [11].

Obiectivul politicii de management al schimbării este de a gestiona modificările într-o manieră rațională și predictibilă, astfel încât personalul și clienții să-și poată face planurile în acord cu acestea. Modificările necesită o serioasă pregătire, o atentă monitorizare și o continuă evaluare pentru a reduce impactul negativ asupra comunității utilizatorilor și a crește valoarea resurselor informației.

Fiecare modificare întreprinsă asupra unei resurse informatice a (sisteme de operare, echipamente, rețele și aplicații) reprezintă obiectul politicii de management al schimbării și trebuie să urmărească procedurile de management al schimbării. Pentru fiecare modificare trebuie să se facă o revizuire, indiferent dacă aceasta modificare a fost programată sau nu și indiferent dacă s-a soldat sau nu cu succes. Pentru orice modificare trebuie să se facă o înregistrare în registrul de modificări. Modificările de urgență sunt necesare periodic pentru a corecta problemele de software sau a restabili rapid operațiile de procesare și includ proceduri similare acelor privind controalele schimbărilor de rutină, cereri de modificări, evaluare și aprobare pentru asigurarea faptului că vor fi făcute rapid. De asemenea, managementul se va asigura de faptul că evaluările și documentația detaliată ale modificării de urgență vor fi efectuate cât mai repede posibil, după implementare. În situațiile când este posibil, modificările de urgență trebuie să fie testate înainte de a fi implementate.

Dacă managementul nu poate să testeze în amănunt schimbările urgente înainte de instalare, este necesar ca el să realizeze backup-uri după fișierele și programele respective și să stabilească dinainte proceduri de restaurare. Backup-urile specifice, procedurile de restaurare dinainte stabilite și documentația detaliată sporesc capacitatea managementului de a reface situația dinainte de modificări, în cazul în care acestea provoacă întreruperi de sistem. Documentația detaliată sporește în plus capacitatea managementului de a analiza impactul oricărei modificări, pe durata proceselor de evaluare care urmează modificării [22].

Altă politică este *politica de management al resurselor* care guvernează identificarea și clasificarea resurselor și sistemelor informaționale ale instituției. Ea specifică care resurse trebuie să fie clasificate și identificate și oferă o metodă standard pentru clasificarea acelor resurse. Această clasificare a resurselor informaționale este utilizată împreună cu alte politici și standarde de securitate ale instituției pentru a se asigura că acele controale de securitate implementate în scopul protejării

resurselor informatice ale instituției sunt adecvate valorii acestor resurse. Obiectivul acestei politici este de a stabili un cadru pentru managementul și controlul resurselor instituției, cadru ce include recunoașterea, evaluarea, protejarea și disponibilizarea (casarea) corectă a acestora prin păstrarea de rapoarte exacte ale tuturor resurselor. De menționat că politica în cauză se aplică întregii proprietăți, indiferent dacă este vorba de resurse și sisteme tangibile sau intangibile deținute sau managerizate de către departamentele/agențiile instituției. Bunurile deținute de către alte agenții constituie subiectul acestei politici [21].

Funcția managementului resurselor este specifică personalului desemnat cu responsabilitate privind păstrarea și conservarea resurselor pentru perioada cerută. În cazul în care o resursă a fost declarată parte a resurselor, înregistrarea și utilizarea acesteia vor fi sub incidența politicii de păstrare și conservare. De menționat că acele resurse care se consideră a avea valoare istorică trebuie să fi transferate la sfârșitul vieții lor curente în arhivele instituției pentru conservarea permanentă. În cazul înregistrărilor electronice cu valoare istorică – trebuie să se facă o copie pe suport dur - hârtie, până când problemele legate de migrarea programului sau hardware-ului au fost rezolvate. Politica trebuie să ia în considerare conservarea, și de asemenea, condițiile mediului de stocare și schimbările ne-tehnologice.

Politica de securitate a informației în ansamblu stabilește cadrul general de asigurare a securității informației și cadrul intern de reglementare a modului de gestionare a informației prin definirea unor reguli, proceduri, standarde, angajamente și responsabilități în utilizarea activelor informaționale fizice și electronice în instituția publică de rang înalt.

Politica de securitate definește reguli și practici ce determină modul în care instituția publică de rang înalt utilizează, administrează, protejează și distribuie propriile informații senzitive ce trebuie protejate prin implementarea și menținerea unui Sistem de Management al Securității Informației (denumit în continuare SMSI) [9].

Politica de securitate are la bază procesele și procedurile de securitate deja implementate și riscurile existente în utilizarea tehnologiilor informaționale, precum și bunele practici existente în domeniu. Pentru a proteja informația este necesară identificarea fiecărei resurse informaționale, clasificarea nivelului și tipului de protecție pe care îl necesită. Informația generată de instituția publică de rang înalt este divizată în două categorii principale:

Fig. 2. Categoriile de informații generate de instituția publică de rang înalt

Nivelele de clasificare internă folosite sînt: publice, de uz intern, acces limitat, strict limitat:

C1 PUBLIC - Informație cu caracter PUBLIC este informația destinată publicului larg. (Nu este necesară însemnarea ei). Ea reprezintă informația disponibilă mass-mediei și cetățenilor (de exemplu: informația de pe site-ul Parlamentului, comunicatele de presă, broșurile etc.) [9].

C2 UZ INTERN - Informație de UZ INTERN este informația care aparține instituției publice de rang înalt, care nu este destinată publicului larg, decât dacă instituția publică de rang înalt ar putea beneficia în urma acestei transmiteri. Această informație este destinată utilizării interne de către un număr larg de utilizatori care trebuie să o folosească cu grijă. Ea poate fi transmisă prin mijloace electronice de comunicație. Accesul extern neautorizat trebuie să fie prevenit. Însemnarea informației cu nota „UZ INTERN” este obligatorie. Dezvăluirea neautorizată a acestui tip de informație, de obicei, nu cauzează pierderi financiare și nu afectează interesele instituției și ale utilizatorilor săi.

C3 ACCES LIMITAT - Informație cu caracter ACCES LIMITAT este informația care aparține Parlamentului, fiind destinată utilizării în mediul intern de către un număr redus de utilizatori, și care nu este făcută publică. Însemnarea informației printr-o notă/ștampilă „ACCES LIMITAT” este obligatorie. Un utilizator căruia i-a fost destinată informația nu trebuie să o dezvăluie nimănui altcuiva fără aprobarea în prealabil a proprietarului informației. Informația nu poate fi regăsită prin alte mijloace/resurse. Dezvăluirea neautorizată a acestui tip de informație poate crea pierderi minore, poate afecta reputația și/sau interesele instituției sau ale utilizatorilor.

C4 STRICT LIMITAT - Informație cu caracter STRICT LIMITAT este informația care aparține Parlamentului, fiind destinată utilizării în mediul intern doar de câțiva angajați, și care nu este făcută publică. Marcarea informației printr-o notă/ștampilă „STRICT LIMITAT” este obligatorie. Utilizatorul căruia i-a fost destinată informația nu trebuie să o dezvăluie nimănui altcuiva fără obținerea unui acord scris din partea proprietarului informației care este, în general, cel care a creat-o. Informația nu poate fi regăsită prin alte mijloace/resurse și nu trebuie transmisă pe cale electronică. Sînt acceptate doar versiunile în format tipărit pe hârtie. Dezvăluirea neautorizată a acestui tip de informație poate crea pierderi semnificative, poate afecta serios reputația și/sau poate afecta interesele instituției sau ale utilizatorilor.

Un aspect important al politicii de securitate sunt stabilirea regulilor de acces la rețeaua informatică. Astfel, accesul la rețeaua prin cablu se poate face din sediul central al instituției publice de rang înalt, prin conectarea echipamentului la rețeaua prin cablu, numai după ce echipamentul a fost autorizat în prealabil de Secția tehnologii informaționale cu ajutorul NAP. Autentificarea în rețea se face în acest moment pe baza contului utilizator unic împreună cu parola corespunzătoare [10].

Securitatea fizică a accesului în clădirea instituției publice de rang înalt este asigurată de ofițerii de pază de la intrarea în clădire. Accesul în clădire se face pe baza permisului de intrare sau pe baza actului de identitate dacă există o aprobare de acces în acest sens. Detalii suplimentare referitoare la securitatea fizică se găsesc în Procedura privind securitatea fizică.

Angajații instituției publice de rang înalt se pot conecta la distanță la rețeaua informatică a instituției prin VPN securizat. Cu ajutorul conexiunii la VPN, aceștia vor putea accesa doar rețeaua internă a sistemului informatic al instituției publice de rang înalt (de exemplu: e-mailul, fișiere interne salvate pe rețea, aplicații), fără Internet. Accesul la rețeaua wireless se face din clădirea instituției publice de rang înalt. Securitatea fizică la intrarea în instituția publică de rang înalt este asigurată de ofițerii de pază. Accesul în clădire se face în baza permisului de intrare sau în baza actului de identitate dacă există o aprobare de acces în acest sens.

Există două tipuri de rețele wireless:

a) rețea wireless publică, prin care utilizatorul se poate conecta doar la Internet cu ajutorul echipamentelor individuale. Rețeaua publică poate fi accesată de presă, de alți invitați la ședințele de plen etc.;

b) rețea wireless securizată prin parolă. Rețeaua securizată poate fi accesată doar de utilizatorii autentificați. Utilizatorii autentificați au acces prin intermediul rețelei wireless securizate la rețeaua internă a sistemului informatic al instituției publice de rang înalt și pot accesa e-mailul, fișiere interne salvate pe rețea, aplicații etc.

Tehnologia care poate fi utilizată la implementarea rețelei wireless a instituției publice de rang înalt este WPA, WPA2 sau RADIUS:

a) Caracteristici WPA și beneficii

•WPA rezolvă toate vulnerabilitățile cunoscute ale tehnologiei WEP, care implementează schema de criptare mai puțin sigură pe 40 sau 104 biți, prevăzută de standardul IEEE 802.11. Noua tehnologie de criptare se numește TKIP – Protocol de integritate cu cheie temporală și beneficiază de un mecanism pentru verificarea integrității mesajului – MIC.

- WPA furnizează mecanisme de autentificare a utilizatorului, în timp ce WEP nu beneficiază de un astfel de mecanism. Se va folosi mecanismul de autentificare PSK („pre-shared key”).

- Tehnologia WPA a fost proiectată și validată de criptografi binecunoscuți. Poate fi implementată imediat și fără costuri ridicate, printr-o actualizare de software sau firmware pentru cele mai multe access point-uri și dispozitive client de tip Wi-Fi CERTIFIED. Degradarea performanțelor rețelei este minimă. Această tehnologie satisface standardele de securitate Wi-Fi CERTIFIED și asigură utilizatorii că dispozitivele de acest tip pe care le cumpără vor fi compatibile indiferent de producător [13].

- Când este corespunzător instalată, tehnologia WPA garantează utilizatorilor individuali că datele le vor fi protejate și că doar utilizatorii autorizați pot accesa rețeaua respectivă.

b) Caracteristicile tehnologiei WPA2 și beneficiile aduse

- Lansată în septembrie 2004 de către Wi-Fi Alliance, tehnologia WPA2 este versiunea certificată și interoperabilă a setului întreg de specificații ale standardului IEEE 802.11i, care a fost ratificat în iunie 2004.

- Ca și WPA, WPA2 oferă mecanismul de autentificare PSK.
- De asemenea, WPA2 folosește protocolul CCMP („Counter-Mode/CBC-MAC Protocol”). Acesta utilizează o implementare a unui puternic algoritm public de criptare simetrică, AES (standard avansat de criptare), pentru asigurarea confidențialității datelor.

c) Modulele WPA și WPA2

- Există două module pentru WPA și WPA2: Enterprise și Personal. Ambele module oferă soluții pentru autentificare și criptare. În modulul Personal, autentificarea se face folosind PSK.

- Toate dispozitivele Wi-Fi CERTIFIED sînt implicit certificate WPA-Personal, celelalte certificări se solicită în mod explicit.

- Informații suplimentare privind lista producătorilor și certificările oferite se pot obține de la www.wi-fi.org.

- Se vor utiliza dispozitive WPA/WPA2, configurate în modulul Personal.
- Modulul Enterprise operează într-un cadru organizat pentru a satisface cerințele riguroase de securitate ale PRM.

- În modulul Enterprise, fiecărui utilizator îi este asignat un mecanism cu cheie unică pentru a accesa rețeaua wireless. Acest lucru permite un nivel înalt de protecție individuală din punct de vedere al accesului la rețea.

- WPA utilizează criptarea TKIP cu un algoritm de criptare având chei de criptare pentru fiecare pachet de date transmis în fiecare sesiune a fiecărui utilizator, făcînd sistemul criptografic foarte greu de spart.

- WPA2 utilizează criptarea AES, mai puternică decât TKIP, furnizînd astfel un nivel suplimentar de protecție a rețelei.

d) Caracteristicile tehnologiei RADIUS

- Deși tehnologiile WPA/WPE2 constituie soluții viabile pentru firme mici și rețele personale wireless, acestea sînt mai greu de administrat și controlat într-o rețea mai mare.

- Asigurarea securității rețelei wireless într-o instituție de proporțiile instituția publică de rang înalt este autentificarea RADIUS [11] („Remote Authentication Dial In User Service”) prin NPS („Network Policy Server”). RADIUS este un protocol de rețea ce asigură managementul autorizării, autentificării și înregistrării autorizării și autentificării pentru calculatoarele care se conectează la rețeaua wireless.

- NPS este parte a Windows 2008 R2 Server și lucrează împreună cu Active Directory, astfel încât autentificarea utilizatorilor se poate gestiona prin intermediul politicilor de acces la distanță.

e) Alte prevederi

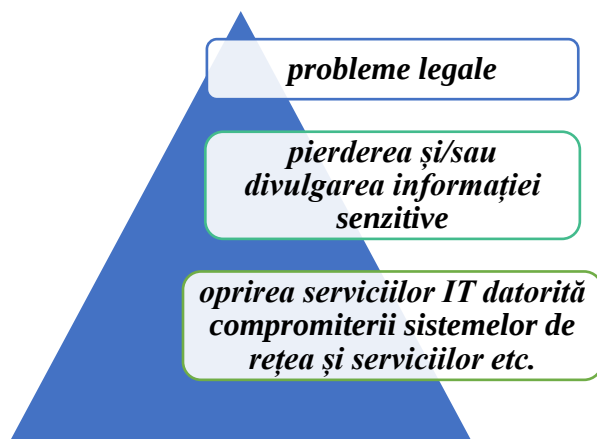

Fig. 3. Riscurile generate de folosirea neadecvată a stațiilor de lucru, e-mailului și serviciilor de Internet/Intranet

Toate implementările de tehnologie wireless trebuie să suporte o adresă hardware care poate fi înregistrată și urmărită, adică o adresă MAC.

Folosirea neadecvată a stațiilor de lucru, e-mailului și serviciilor de Internet/Intranet expune instituția publică de rang înalt la un șir de riscuri.

Toate sistemele de prelucrare și păstrare a informației, oferite de instituție utilizatorilor săi, care includ, dar nu se limitează la echipamente informatice, software, sisteme de operare, medii de stocare, conturi de rețea, e-mail, navigare web și partajare a fișierelor, sînt proprietatea instituției publice de rang înalt. Toate informațiile stocate, procesate și transmise de/sau prin sistemele informatice de mai sus sînt de asemenea proprietatea acesteia. Aceste sisteme și informații urmează să fie folosite numai în scopul muncii, în servirea intereselor instituției și cetățenilor.

Asigurarea unei securități eficiente a sistemelor informatice este un efort de echipă care implică participarea și sprijinul fiecărui utilizator în cadrul instituției publice de rang înalt (inclusiv al colaboratorilor externi). Este responsabilitatea fiecărui utilizator al unui computer să cunoască regulile de utilizare și să desfășoare activitățile sale în mod corespunzător. Aceste reguli se aplică în mod egal tuturor categoriilor de utilizatori. Conducătorii subdiviziunilor structurale ale instituției publice de rang înalt sînt responsabili de a asigura ca cunoașterea lor de toți utilizatorii din cadrul subdiviziunilor lor, aceștia conducându-se de regulile și normele sale.

CONCLUZII

Dezvoltarea rapidă a tehnologiilor moderne de informații și comunicații a avut un impact major asupra vieții de zi cu zi a individului. Practic, în prezent, accesul facil la tehnologia informației și comunicațiilor reprezintă una dintre premisele bunei funcționări a societății moderne. Spațiul cibernetic se caracterizează prin lipsa frontierelor, dinamism și anonimat, generând deopotrivă oportunități de dezvoltare a societății informaționale bazate pe cunoaștere, dar și riscuri la adresa funcționării acesteia (la nivel individual, statal și chiar cu manifestare transfrontalieră). Alături de beneficiile incontestabile pe care informatizarea le induce la nivelul societății moderne, aceasta introduce și vulnerabilități, astfel că asigurarea securității spațiului cibernetic trebuie să constituie o preocupare majoră a tuturor actorilor implicați, mai ales la nivel instituțional, unde se concentrează responsabilitatea elaborării și aplicării de politici coerente în domeniu.

Implementarea Sistemului de management al securității informației, pe lângă obligația legală a autorității, totodată este un imperativ al timpului, dar și o decizie strategică a organizației.

Instituția publică de rang înalt identifică nivelul necesar de securitate, dar și propune strategii și dezvoltă planuri ce vizează activitățile de securizare a informațiilor, sistemelor informaționale și

infrastructurii tehnologice și de comunicații în baza propriei analize, astfel aplicând măsuri tehnice și non-tehnice. Obiectivele strategice pentru TIC sunt urmărite prin definirea, dezvoltarea, implementarea, operarea și îmbunătățirea continuă a Sistemului Informațional Integrat al instituției. La nivelul instituției publice de rang înalt au fost deja realizate un șir de activități care au avut ca impact conceptualizarea SMSI, declararea poziției conducerii și crearea precondițiilor pentru implementarea lui. Din această perspectivă se resimte necesitatea dezvoltării culturii de Securitate cibernetică a utilizatorilor sistemelor informatice și de comunicații, adesea insuficient informați în legătură cu potențialele riscuri, dar și cu soluțiile de contracarare a acestora. Cunoașterea pe scară largă a riscurilor și amenințărilor derivate din activitățile desfășurate în spațiul cibernetic, precum și a modului de prevenire și contracarare a acestora necesită o comunicare și cooperare eficiente între actorii specifici în acest domeniu.

BIBLIOGRAFIE

1. Bragaru T., Briceag V., Malcoci V., Galaicu V., Securitatea informației vis-à-vis de securitatea informațională. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, 2019.
2. Ce este securitatea sistemelor informatice? <https://www.quora.com/What-is-computersystem-security>.
3. Cerinte ISO 27001 - Securitatea sistemelor informatice. <http://www.intermanagement.eu/stire/Cerinte+ISO+27001+Securitatea+sistemelor+informatice>.
4. Colun T. Securitatea sistemelor informatice – pilon de bază al siguranței informaționale. Chișinău, 2018.
5. Fieraru G. Spațiul public european: concept, construcție, instituții. În: Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Vol. 2, Nr. 1, 2009, p. 68.
6. Griniuc R., Ploteanu N. Formarea politicii de securitate a sistemelor informatice. Chișinău, 2011.
7. Hotărârea Guvernului nr. 1123/2010 privind aprobarea Cerințelor față de asigurarea securității datelor cu caracter personal la prelucrarea acestora în cadrul sistemelor informaționale de date cu caracter personal. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, Nr. 254-256, art. 1282 http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16012&lang=ro
8. Hotărârea Guvernului nr. 201/2017 privind Cerințele minime obligatorii de securitate cibernetică. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, Nr. 109-118, art. 277 http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=98644&lang=ro.
9. Hotărârea Guvernului nr. 811/2015 cu privire la Programul național de securitate cibernetică a Republicii Moldova pentru anii 2016-2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, Nr. 306-310. http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110324&lang=ro.
10. Hotărârea Guvernului nr. 857/2013 cu privire la Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale “Moldova Digitală 2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, Nr. 252-257, art. 963 http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=49441&lang=ro.
11. Hotărîrea Biroului Permanent a Parlamentului privind aprobarea Politicii de securitate a informației în Parlamentul Republicii Moldova, Chișinău, 2016.
12. Legea cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat nr. 567/2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, Nr. 6-12 art. 44. http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=107550&lang=ro.
13. Legea privind protecția datelor cu caracter personal nr. 133/2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, Nr. 170-175. http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110544&lang=ro.
14. Mihai I. Securitatea sistemului informatic. Galați: Ed. Dunărea de Jos, 2007.
15. Ignat, Gabriela, Șargu, Lilia, Bivol, Theodor. Performanță prin management și comunicare financiară, Chișinău, 2020, 219 p., ISBN 978-9975-3287-8-4

ABORDAREA DECIZIILOR MANAGERIALE PRIN COMPORTAMENTUL ORGANIZATIONAL ÎN CONTEXTUAL SISTEMULUI INTERN AL ORGANIZAȚIEI

ULINICI Andrian

Dr., lector universitar

Universitatea de Studii Europene din Moldova

ORCID: 0000-0001-8766-7788

CHISILI Serghei

Conferențiar cercetător, doctor

Universitatea de Studii Europene din Moldova

ORCID: 0000-0001-8941-9622

Rezumat: *Comportamentul organizațional este nemijlocit subordonată atingerii obiectivelor previzionate, circumscrise firmei, constituind un mijloc esențial pentru realizarea acestora în termeni reali prin intermediul relațiilor. Studiul conținutului organizării și modului său de manifestare sunt condiționate de caracteristicile obiectivelor pe termen lung, mediu și scurt pentru orice entitate ce dezvoltă activități economice. Totodată la fiecare nivel, conținutului organizării implică referiri la sistemul de obiective din cadrul firmei, fapt pentru care autorii au fost interesați de modelul organizațional format de departamente moderne precum sistemul de asigurare a calității. Funcționalitatea unei structuri organizatorice cu implicarea departamentului politici ale managementului calității demonstrează o consecvență a procesului decizional foarte eficient.*

Cuvinte cheie: *management organizațional, comportament organizațional, organigramă, sistem intern*

Abstract: *Organizational behavior is directly subordinated to the achievement of the foreseen objectives, circumscribed by the company, constituting an essential means for their achievement in real terms through relationships. The study of the content of the organization and its way of manifestation are conditioned by the characteristics of the long-term, medium-term and short-term objectives for any entity developing economic activities. At the same time, at each level, the content of the organization implies references to the system of objectives within the company, which is why the authors were interested in the organizational model formed by modern departments such as the quality assurance system. The functionality of an organizational structure with the involvement of the policy department of quality management demonstrates a very efficient decision-making process consistency.*

Key words: *organizational management, organizational behavior, organization chart, internal system*

JEL: M10; M12; M29

INTRODUCERE

O mare contribuție la această abordare și-a adus Henri Fayol, care a constatat că arta managementului poate fi descrisă printr-un set de principii și de funcții. El indică 14 principii pe care le consideră importante pentru management care sunt și în prezent foarte actuale. Fiecare etapă a evoluției manageriale s-a marcat de anumite contribuții ale oamenilor de știință. Astfel autorii Longenecker și Pringle au menționat următoarele patru funcții ale managementului: planificarea și luarea deciziilor, organizarea pentru performanțe eficiente, direcționarea și motivarea, controlul rezultatelor. Pe lângă această afirmație avem și cercetarea fundamentală a părintelui managementului clasic, Henry Fayol care a structurat procesul de management în următoarele componente omogene din punct de vedere al conținutului: previziunea, organizarea, comanda, coordonarea, controlul.

Totodată afirmăm că funcțiile managementului sunt interdependente, în sensul că nu se pot exercita independent, și au practic intercondiționări reciproce chiar dacă teoretic determină doar

ciclicitatea procesului de management. Indiferent de caracterul și aplicabilitatea lor funcțiile managementului au un conținut, forme de manifestare și intensități de manifestare diferite în raport cu nivelul ierarhic la care se exercită. Procesul de organizare este folosit cel mai adesea pentru a exprima activitatea de ordonare, dispunere sau aranjare a unor elemente într-un scop bine definit. Analizând procesul de organizare din sursele de literatură de specialitate precum Zorlențan, T., Burduș, E., Căprărescu, G Managementul organizației (1998); Nicolescu, Ov., Verboncu, I., Management (1999); Stăncioiu, I., Purcărea, A., Niculescu, C., Management. Cercetare-Dezvoltare (1993); și alții, identificăm două componente principale și anume: componenta procesuală care este analitică și presupune divizarea proceselor de muncă până la nivelul de detaliere și componenta compartimentală, care este de sinteză și presupune gruparea componentelor de muncă pentru a constitui posturi și compartimente.

REZULTATE SI DISCUTII

Cercetarea în cauză este axată pe aceste argumente și vine să interpreteze funcționalitatea celor două component prin prisma departamentelor contemporane în managementul organizațional prin prisma sistemelor de calitate. Menționând totodată structura organizatorică a firmei reprezintă ansamblul persoanelor și subdiviziunilor organizatorice astfel constituite încât să asigure premisele organizatorice în vederea stabilirii și realizării obiectivelor previzionate. Cu toate că rezultatul organizării îl reprezintă, în principal, funcțiunile, activitățile, atribuțiile și sarcinile, modalitățile de prezentare a structurii organizatorice a firmei rămân a fi cele clasice: organigrama, regulamentul de organizare și funcționare sau a manualului organizării, fișa postului. Vom aborda orientarea comportamentului organizațional pe organizarea procesuală, care constă, în esență, în stabilirea principalelor categorii de muncă, a proceselor necesare realizării ansamblului de obiective ale firmei.

Totodată, procesul de management se caracterizează prin consecvență, în sensul că fiecare etapă a sa este obligatorie și prin ciclicitate, deoarece în urma unei decizii este posibil ca scopul atins să devină noua situație față de care se stabilesc noi obiective și are loc astfel, reluarea procesului de management. Propunem un model funcțional pentru comportamentul organizațional eficient bazat pe procesele sistemelor de calitate după cum urmează în figura 1

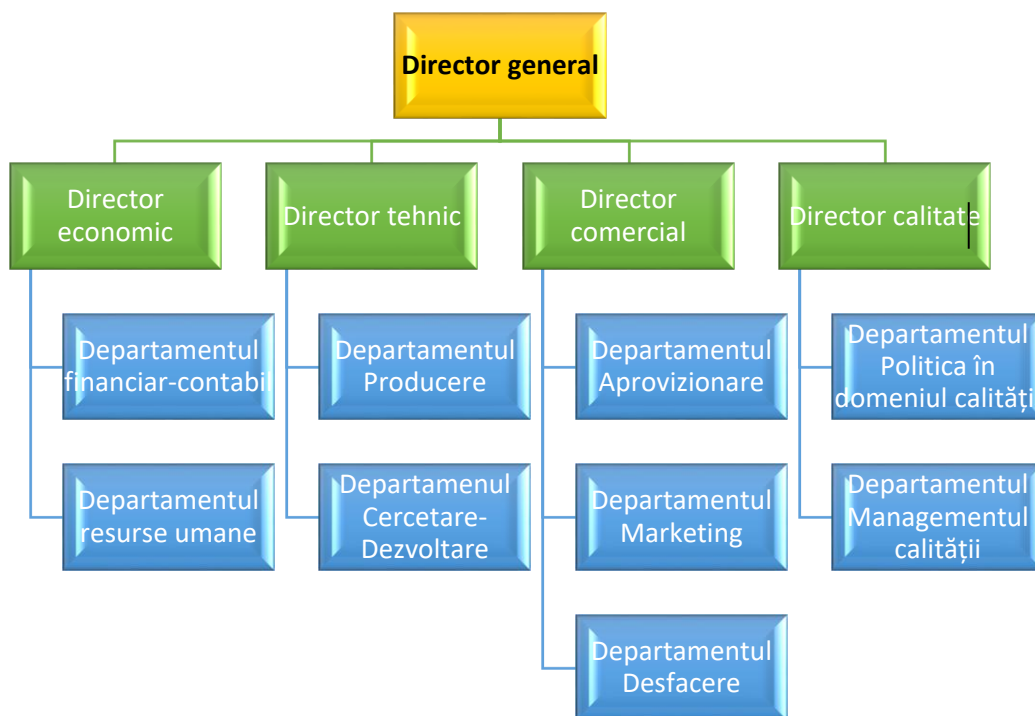

Figura 1. Organigramă funcțională a entității
Sursa: Elaborat de autor

Directorul economic împreună cu departamentul financiar-contabil și departamentul resurse umane în cadrul societății sunt următoarele sarcini: - organizarea, conducerea și controlul activităților financiar-contabile prin care se asigură evidențierea contabilității potrivit condițiilor legale;

- gestionarea resurselor financiare necesare atingerii obiectivelor firmei;
- înregistrarea și reflectarea în expresie valorică a proceselor economice din cadrul societății;
- elaborarea și propunerea spre aprobare a măsurilor de îmbunătățire a activității economice-financiare a societății.

Directorul tehnic, departamentul producere și departamentul cercetare-dezvoltare îndeplinesc următoarele atribuții:

- planificarea, organizarea și coordonarea activității subdiviziunilor din subordine; - stabilirea obiectivelor și a planurilor de acțiuni la nivel organizațional cât și departamental; -organizarea procesului de aprovizionare;

- participarea la întâlnirile de afaceri cu furnizori, clienți, organisme financiare; -prospectarea pieței și întreprinderea măsurilor de extindere a activității; -asigurarea unei bune imagini a institutului pe piață;
- identificarea și implementarea măsurilor de creștere a eficienței organizației.

Departamentul comercial, coordonează și asigură dezvoltarea activităților specifice domeniului său de acțiune (achiziții, vânzări, stocuri, marketing) având ca principal scop valorificarea maximă a potențialului comercial al societății;

- coordonează și administrează activitatea de achiziționare a materialelor, pieselor de schimb și a altor produse necesare desfășurării activității societății, în conformitate cu bugetul alocat acestei activități și cu politicile acesteia;

- asigură dezvoltarea strategiei de relaționare cu furnizorii;
- asigură îndeplinirea sarcinilor ce revin societății cu privire la aprovizionarea cu materiale, combustibili și lubrefianți, piese de schimb, utilaje, ambalaje, etc.

- îndeplinește atribuțiile și sarcinile care revin societății din aplicarea legislației privind încheierea contractelor economice, răspunzând potrivit legii de luarea tuturor măsurilor necesare pentru organizarea licitațiilor pentru nomenclatorul produselor contractate la nivelul societății și realizarea întocmai a caietelor de sarcini din domeniul său de activitate;

- urmărește, potrivit legii, respectarea disciplinei contractuale;
- elaborează studii de prognoză pentru activitatea de aprovizionare;
- asigură organizarea procedurilor de achiziții;
- asigură pregătirea negocierilor, tranzacțiilor de vânzare-cumpărare, întocmirea contractelor internaționale, semnarea și avizarea acestora;

- soluționează problemele legate de derularea contractelor internaționale (colaborare cu furnizorii și beneficiarii externi, vamă, transportatori, organe fiscale, bănci comerciale);

Departamentului de calitate îi revine următoarele atribuții:

- implementarea politicii calității declarate de conducere;
- coordonarea activităților de ținere sub control a documentelor sistemului calității (manualul și procedurile);

- coordonarea analizei efectuate de conducere;

- coordonarea activităților de analiză a neconformităților;

- pregătirea produselor/serviciilor și a sistemului calității în vederea certificării;

- coordonarea auditurilor interne ale calității;

- supravegherea menținerii condițiilor de certificare;

- coordonarea activităților de instruire în domeniul calității.

Potrivit standardelor ISO 9001:2000, conducerea întreprinderilor care implementează un sistem al calității trebuie să desemneze pe unul din membrii săi, care, independent de alte respins- stabilități, trebuie să aibă definită autoritatea pentru:

- a asigura că sistemul calității este definit, implementat și menținut potrivit standardului ales ca referință;

- a raporta conducerii modul de funcționare a sistemului calității, pentru a fi analizat, în vederea îmbunătățirii acestuia.

El are acces la conducerea de vârf a întreprinderii, raportând direct acesteia constatările pe care le face, având dreptul de a întrerupe fabricația sau livrarea produselor care nu sunt conforme cerințelor sistemului calității.

Conform nivelelor ierarhice menționate anterior, putem afirma cu certitudine că funcția de organizare predomină la nivel managerial în cadrul entității, și anume:

prin funcția de organizare se cuprinde ansamblul de activități prin intermediul cărora se stabilesc și se delimitează procesele de muncă fizică și intelectuale, componentele acestora realizându-se gruparea lor pe compartimente, formații de lucru, posturi.

Realizarea acestei funcții implică punerea în valoare a următoarelor concepte, autoritatea, responsabilitatea, răspunderea, delegarea și centralizarea-descentralizarea.

Dacă ar fi să le luăm pe rând, autoritatea se prezintă ca un instrument al managementului individual sau colectiv. În sens larg, ea să prezintă că fiind dreptul managerului de a influența, abilitatea pe care o are acesta de a influența oamenii din subordine. Autoritatea se poate defini ca fiind o forță impersonală care este dată indivizilor în virtutea unei poziții pe care o ocupă în organizație.

Următorul principiu pe care se bazează entitatea este responsabilitatea. Aceasta pune în evidență obligația membrilor unei organizații de a îndeplini în cea mai bună manieră posibilă o sarcină sau mai multe sarcini repartizate. Ea este strâns legată de autoritate și obligațiile ce le revin în cadrul organizației. Acceptând sarcinile și primind autoritatea necesară îndeplinirii lor, un salariat-indiferent de poziția pe care o deține în organizație, simplu executant sau manager își asumă totodată și responsabilitatea. În concluzie, responsabilitatea trebuie înțeleasă că o obligație mutuală a individului față de organizație, reflectând îndeplinirea conștiințioasă, riguroasă a îndatoririlor ce revin unei persoane. Odată cu delegarea autorității se delegă și responsabilitatea pe care o presupune.

Deasemenea, răspunderea este element foarte important pentru întreaga echipă, deoarece, este obligația de a răspunde cu îndeplinirea sau neîndeplinirea unor acțiuni, sarcini. Cu alte cuvinte, obligația de a da socoteală cuiva pentru acțiunile întreprinse sau pentru eșecul acestora. Toate aceste elemente trebuie să fie corelate între ele. Responsabilitatea și răspunderea pentru activitatea depusă nu trebuie să fie prea mari și nici prea mici în raport cu autoritatea.

Delegarea se practică la toate nivele ierarhice în cadrul companiei și anume constă în trecerea temporară a autorității formale unei alte persoane. În cazul managementului ea presupune atribuirea temporară de către manager a uneia sau unora dintre sarcinile sale, inclusiv partea corespunzătoare de autoritate și responsabilitate unui subordonat sau mai multor subordonați. Delegarea de autoritate și responsabilitate este o necesitate determinată de faptul că problemele managementului unei organizații nu se pot rezolva eficient numai la vârful acesteia. Datorită acestui fapt, managerul din vârful piramidei delegă o parte din autoritate care le revine nivelului de conducere următor și așa mai departe, până se ajunge la baza piramidei.

În cadrul companiei, transpunerea în practică a delegării presupune desfășurarea următoarelor acțiuni:

- a) identificarea sarcinilor și prezentarea clară a lor;
- b) repartizarea sarcinilor ce se delegă pe subordonați cu transferul de autoritate necesară pentru îndeplinirea lor;
- c) încredințarea și acceptarea responsabilităților. Această acțiune se bazează pe convingerea managerului că cel ce primește delegarea are capacitatea de a realiza în cel mai bun mod sarcinile încredințate și pe manifestarea voinței subordonatului de a accepta responsabilitatea;

d) declanșarea răspunderii celor ce preiau delegarea. Acestea, atunci când acceptă sarcini și primesc autoritatea necesară, își asumă și răspunderea lor pentru activitățile desfășurate. În cazul delegării are loc o dedublare a răspunderii, în sensul că deși subordonatul răspunde integral de realizarea sarcinii și de utilizarea autorității acordate, cel ce delegă rămâne în continuare răspunzător în fața superiorilor lui pentru realizarea sarcinii respective.¹

Delegarea, în cadrul fiecărei organizații, trebuie să se realizeze pornind de la necesitatea funcționării eficiente a acesteia, urmărind cel puțin două obiective:

1. asigurarea unei distribuții raționale a sarcinilor și autorității în organizație;
2. încărcarea echilibrată cu sarcini a tuturor managerilor și a executanților, corespunzător capacității acestora de a le îndeplini.

Centralizarea-descentralizarea se prezintă ca două procese cu semnificație opusă care pun în evidență gradul de delegare a autorității într-o organizație. Dacă se are în vedere aspectul funcțional, centralizarea-descentralizarea pun în evidență modalitatea de concepere și realizare a unei funcțiuni în organizație.

Din perspective managementului, centralizarea-descentralizarea are în vedere și aspectele ce privesc delegarea prerogativelor de luare a deciziilor și comandă în organizație. Este vorba de latura analitică a celor două procese, latura care este deosebit de importantă, atât din punct de vedere al organizării propriu-zise, cât și a celorlalte funcții ale procesului de management.

Raportul dintre centralizare-descentralizare diferă de la organizație la organizație, corespunzător filozofiei conducerii promovată de managementul organizației, nivelul de pregătire, competență managerilor, calității salariaților, concepției generale existente în societate privind managementul, tipul de societate în care ființează organizația.

Organizarea ca funcție a conducerii se sprijină pe raționalitate, pusă în evidență de modul de concepere și manifestare în organizație a autorității și responsabilității, răspunderii, delegării și centralizării-descentralizării și pe eficiență, ca reflectare a modului în care se împletesc aceste concepte și acțiuni, a măsurii și echilibrului în punerea acestora în valoare.

În general, managerul de produs este subordonat managerului compartimentului de marketing are menirea să elaboreze variantele strategice parțiale privind concepția, fabricația și comercializarea produsului de către manager în concordanță cu strategia globală a organizației. Astfel relațiile de autoritate propuse pentru funcționalitatea comportamentului organizațional sunt fundamentate de:

Elementele ierarhice – prin care se stabilesc raporturile nemijlocite de subordonare dintre titularii posturilor manageriale și cei ai posturilor de execuție sau manageriale situate pe un nivel ierarhic inferior, asigurându-se unitatea de acțiune a organizației ;

Elementele funcționale – se stabilesc între două compartimente de muncă, dintre care unul are asupra celuilalt autoritatea funcțională, concretizată prin transmiterea de regulamente, indicații, proceduri, prescripții etc. din domeniul său de specialitate ;

Elementele de stat major – se instituie atunci când unor persoane sau grupuri li se delegă de către managementul unității sarcina soluționării de probleme care afectează obiectivele unuia sau mai multor compartimente.

Pornind de la cele patru decizii fundamentale, care trebuie adoptate pentru conceperea structurii organizaționale formale, se subliniază faptul că pentru fiecare situație decizională în parte, există soluții „extreme”, dar se recomandă ca soluțiile practice să se situeze între aceste extreme și să fie corelate între ele. Astfel în privința conceperii posturilor de muncă există pe de o parte soluția posturilor supraspecializate, care cuprind un număr redus de sarcini care au repetitivitate mare, se aduc la îndeplinire după proceduri reglementate și permit obținerea unor performanțe înalte și, pe de altă parte, soluția posturilor ”îmbogățite” cu sarcini multiple, repetitivitate scăzută și libertate în alegerea

¹ Ealey Lance A. Quality by design: Taguchi methods and U.S.Industry. Dearborn, Mich., ASI Press, 1988.

procedurilor și metodelor de lucru. În consecință managerul trebuie să decidă asupra nivelului optim de specializare al fiecărui post de muncă, cu precizarea clară a ce va face ocupantul postului respectiv și ce va cere acesta să facă alții.

Decizia privitoare la modul de grupare a posturilor de muncă după anumite criterii (compartimentarea) se adoptă pentru a putea realiza coordonarea și controlul posturilor grupate într-un compartiment de către un manager. La stabilirea tipului posturilor care se grupează la un loc trebuie avute în vedere atât maximizarea utilizării cunoștințelor specializate și a eficienței echipelor cât și eficientizarea controlului și coordonării activităților din cadrul compartimentelor.

Cea de a treia decizie importantă privește relațiile organizaționale și presupune stabilirea atât a lanțului de comandă sau a liniei de autoritate cât și a ariei de cuprindere sau a ponderii ierarhice. La adoptarea lanțului de comandă trebuie să se respecte atât principiul unității de comandă, conform căruia fiecare post este subordonat numai unui singur șef, cât și principiul scalar conform căruia autoritatea se întinde pe verticală de la nivelele de vârf ale organizației până la cele mai de jos. Prin decizia privitoare la aria de cuprindere se stabilește numărul de posturi care se grupează la un loc și se subordonează direct unui manager.

CONCLUZIE

Pentru a întregi funcționalitatea structurii organizaționale formale este necesar să se distribuie autoritatea în cadrul acesteia. Autoritatea sau puterea cu care este investit un manager reprezintă mijlocul prin care se asigură supunerea voinței subordonaților față de voința managerului.

BIBLIOGRAFIE

1. Burduș, E, Căprărescu, G., Androniceanu, A. – Managementul schimbării organizaționale, ediția a treia, editura Economică, București, 2008
2. Burlacu N., Cojocaru V. Management // ASEM, Chișinău, 1995
3. Cotelnic A. Managementul întreprinderii // ASEM, Chișinău, 1995
4. Hrișcev E. Managementul firmei // ASEM, Chișinău, 1998
5. Ignat G., Șargu L., Bivol T., Performanță prin management și comunicare financiară, Editura Lira, Chișinău, 2020, (Tipogr. "Adrilang"). – 219 p., ISBN 978-9975-3287-8-4
6. Istocescu A., - Managementul organizației , Editura ASE București, 2005
7. Juran J.M. , Quality Control Handbook. McGraw-Hill, New York, 1988, 978 p.
8. Sharafutdinova, Natalia, Sargu, Lilia, Valeeva, Yulia. Customer-oriented approach in retail networks management. În: Innovation Management, Entrepreneurship And Corporate Sustainability (IMECS), Proceedings Paper 4th International Conference on Innovation Management, Entrepreneurship and Corporate Sustainability (IMECS) Prague, Czech Republic, pag. 657-667, ISBN 0,8 c.a. Disponibil: <http://imecs.vse.cz/conference-proceedings/>
9. Șargu, Lilia. The influence of atypical situations at macroeconomic level in Republic of Moldova: case study. În: Cogito, Multidisciplinary Research Journal, Bucharest, 2020, Vol. XII, no. 1, March, 2020, pag 160-179
10. Bularca, Maria Cristina, Florin, Nechita, Sargu, Lilia, Motoi Gabriela, Otovescu, Adrian, Coman, Claudiu, Looking for the Sustainability Messages of European Universities' Social Media Communication during the COVID-19 Pandemic, Sustainability (Switzerland) this link is disabled, 2022, 14(3), 1554, Published: 28 January 2022, EISSN 2071-1050, 91 pag, DOI: <https://doi.org/10.3390/su14031554>
11. Niculescu O., Verboncu I., Management, Editura Economică, București, 1997
12. Russu, C., Management-Concepte, Metode, Tehnici, Editura Expert, București, 1993

MICROMEDIUL SISTEMULUI DE CALITATE CA FACTOR DE SPORIRE A EFICIENȚEI ECONOMICE

LUPU Constantin
Conferențiar universitar, doctor
Universitatea de Studii Europene din Moldova
ORCID: 0000-0002-4300-0647

MELNIC Viorel
Conferențiar universitar, doctor
Universitatea Tehnică a Moldovei
ORCID: 0000-0002-0932-463X

Rezumat *Perspectiva dezvoltării activității în contextual implementării sistemelor de calitate, generează activități cu eficiență economică în orice domeniu de activitate. Orientarea micromediului sistemului de calitate pentru sporirea eficienței economice, constituie efortul managerului și a resurselor disponibile ale entității. În acest aspect au fost studiate teorii ale eficienței manageriale legate de sistemul calității, iar în aspect practice se propune o strategie. Autorii propun recomandări și măsuri privind eficientizarea proceselor ce se desfășoară în cadrul entității, deoarece eficiența constituie principiul fundamental al prezenței și prosperității oricărei firme comerciale.*

Cuvinte cheie: *micromediu, entitate, sistem de calitate, strategii de marketing, eficiență economică*

Abstract. *The perspective of the development of the activity in the context of the implementation of the quality systems, generates activities with economic efficiency in any activity field. The orientation of the microenvironment of the quality system to increase economic efficiency, constitutes the effort of the manager and the available resources of the entity. In this aspect, theories of managerial efficiency related to the quality system were studied, and a strategy is proposed in practical aspects. The authors propose recommendations and measures regarding the efficiency of the processes that take place within the entity, because efficiency is the fundamental principle of the presence and prosperity of any commercial company.*

Keywords: *microenvironment, entity, quality system, marketing strategies, economic efficiency*

JEL: L16; F19; M19; M39

INTRODUCERE

Conceptul de calitate procesului se aplică de asemenea la dezvoltare, planificarea producției, management, administrație și procese de achiziție. Capabilitatea procesului reprezintă aptitudinea acestuia de a satisface obiectivele calității în condiții operaționale. Analiza capabilității unui proces se efectuează pe baza măsurării caracteristicii de calitate a produsului rezultat în urma procesului.² Odată ce vorbim de calitate, automat apare termenul de sisteme de calitate. Sistemul calității este un instrument pentru realizarea, menținerea și îmbunătățirea calității. Conform standardului SR ISO 8402 sistemul calității este definit ca fiind ansamblul de structuri organizatorice, responsabilități, proceduri, procese și resurse, care are ca scop implementarea managementului calității.³ Prin sistemul calității furnizorul se poate asigura și își poate asigura partenerii de afaceri că produsul este conform cu condițiile specificate.

REZULTATE SI DISCUTII

De aceea furnizorul trebuie să stabilească, să documenteze și să mențină un sistem al calității.

² Juran J.M. , Quality Control Handbook. McGraw-Hill, New York, 1988, 978 p.

³ Standard ISO 8402: 1995, "Managementul calității și asigurarea calității. Vocabular".

Introducerea sistemului calității determina micro-mediul entității, iar acesta se rezumă la:⁴

1. realizarea mijloacelor și sarcinilor necesare pentru obținerea de rezultate bune, corecte, prin planificarea muncii, stabilirea procedurilor, a normelor și instrucțiunilor, care să ajute personalul în a face lucrurile bine, conform cerințelor de calitate;
2. reducerea situațiilor limita, stresante pentru conducerea întreprinderii⁵, eliberarea acesteia de necesitatea intervențiilor permanente în afaceri, creându-se condiții pentru o bună programare, organizare și evaluare a sistemului de management. A ceasta se realizează prin antrenarea personalului în controlul propriilor activități;
3. realizarea mijloacelor care să permită înregistrarea și valorificarea experienței proprii a companiei și să reprezinte o baza pentru educarea și instruirea personalului și îmbunătățirea sistematică a activității. Pentru această se dezvoltă un ansamblu de practici documentate care se mențin și se revizuiesc în mod continuu;
4. realizarea mijloacelor pentru identificarea și rezolvarea problemelor și pentru prevenirea recurenței acestora. Pentru această se stabilesc măsuri pentru detectarea abaterilor, a neconformităților, descoperind cauzele acestora, programând și introducând acțiuni corective;
5. realizarea mijloacelor pentru a permite personalului să-și îndeplinească misiunile bine de la început, pentru valorificarea resurselor umane prin formare, instruire și controale adecvate;
6. realizarea de probe obiective pentru a demonstra calitatea produselor și serviciilor oferite, pentru a demonstra evaluatorilor, reprezentanților clienților, în orice moment, inclusiv în cazul reclamațiilor, că întreagă activitate este sub control. Pentru această se identifica, se elaborează și se păstrează registre cu date asupra operațiilor fundamentale;
7. procurarea datelor necesare pentru a determina desfășurarea corectă a proceselor de realizare a produselor și serviciilor și pentru îmbunătățirea activității în scopul satisfacerii clientului. Această se face prin culegerea datelor, înregistrarea lor, analiză și revizuirea registrelor generate de sistemul calității.”

Decizia de a implementa un sistem al calității poate fi determinată de o serie de factori dintre care menționăm: “pentru a conferi încredere clienților; cerință organismului/autorității de reglementare; dorința de a pătrunde pe piețe noi; dorința de departajare de concurență; simplificarea auditurilor de supraveghere; intenția conducerii de a câștiga încrederea necesară.”⁶

Sistemul calității nu determina în mod automat realizarea unor produse/servicii de calitate, dar creează premisele realizării acestora.

“Odată implementat în întreprindere, sistemul calității trebuie menținut și eficientizat în mod continuu. Pentru aceasta, sistematic, în baza unor programe adecvate, trebuie să se efectueze evaluarea sistemului calității. Astfel managementul are posibilitatea de a cunoaște starea sistemului, de a depista problemele, de a le rezolva, și pe această baza de a îmbunătăți și activă continuu sistemul calității.”⁷

Calitatea, ca fenomen economic și social privit într-un mediu organizat, cum este cazul unei entități economice, are caracter sistemic, adică poate fi privită ca un sistem deschis, la fel ca sistemul întreprindere sau *subsistemul producție*, care pentru a funcționa necesită un ansamblu de elemente ce formează

⁴ Dolghi Cr., Petreanu E., Audit intern, Chișinău, USM, 2013, 417 p.

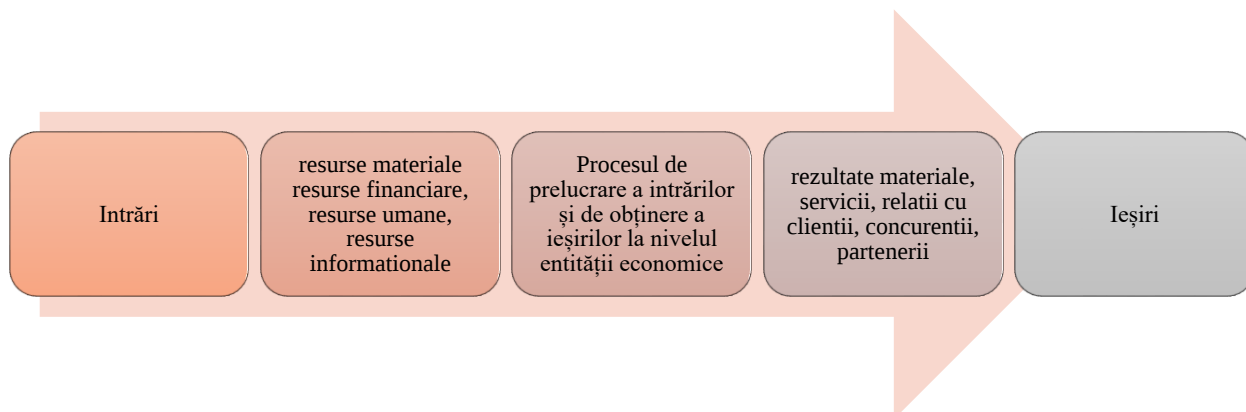
⁵ Ignat G., Șargu L., Bivol T., Performanță prin management și comunicare financiară, Editura Lira, Chișinău, 2020, (Tipogr. "Adrilang"). – 219 p., ISBN 978-9975-3287-8-4

⁶ Ciurea S., Drăgulănescu N., Managementul calității totale, Editura Economică, 1996.

⁷ Tcaci N., Tcaci A. Analiza gestionară, Chișinău, CEP USM, 2013, 242 p.

intrările sistemului. Aceste intrări sunt prelucrate, rezultând un ansamblu nou de elemente, ce formează ieșirile sistemului (Figura 1).

Figura 1. Schema abordării sistemice a entității economice

Intrările entității economice sunt alcătuite din:

- resurse materiale;
- resurse financiare;
- resurse informaționale (cursuri, programe informatice, asistență IT);
- resurse umane.

Toate acestea presupun un ansamblu de relații cu diverse instituții din mediul extern al întreprinderii.

Ieșirile entității economice sunt formate din: rezultate materiale, financiare, informaționale, presupun, de asemenea, relații cu diverse instituții din mediul extern al întreprinderii, precum clienții, concurenții, instituțiile bancare. Toate aceste relații trebuie să poarte girul calității, să se încadreze în standardele de calitate.

Calitatea internă se asigură prin activitățile desfășurate de către departamentele din interiorul firmei și urmărește condițiile de realizare a unui produs sau a unui serviciu⁸. Se referă la cultura creată în cadrul unei întreprinderi cu privire la încrederea de obținere a calității dorite. Calitatea este o stare de fapt, începând de la managementul central al firmei și până la cea mai simplă activitate desfășurată în cadrul acesteia. În procesul de obținere a calității interne la nivelul unei organizații economice, se respectă următoarele principii:

Stilul de conducere⁹ îl caracterizează pe manager. Acesta este conștient de faptul că el este cel care imprimă unitate obiectivelor și trasează direcția de dezvoltare a organizației, că el este cel care trebuie să creeze și să mențină o atmosferă care să determine personalul să se implice complet în realizarea obiectivelor organizației. La sfârșitul unei instruiți se întocmește un proces verbal de instruire, semnat atât de lectorii care au susținut instruirea, cât și de cei instruiți.

⁸ Shargu L., Valeeva Yu., Methodological approaches to the management of client orientation in the development of management system of services, European Journal Of Accounting, Finance & Business, Volume X/2019 Issue (XX) / June 2019, Suceava Romania, ISSN 2344-102X, ISSN-L 2344-102X, <http://www.accounting-management.ro/index.php?pag=showcontent&issue=20&year=2019>

⁹ CULIPEI, Laura –Catalina. Analiza stilurilor de management al conducătorului, În: 4th International Conference "Promotion of Social and Economic Values in the Context of European Integration", December 3-4, 2021, Chișinău, USEM, pag. 5-9, ISBN 978-9975-3527-2-7

principii

Implicarea angajaților

Managementul pe procese

Abordarea sistemică

Îmbunătățirea chimică

Decizii bazate pe fapte

Stilul de conducere

Figura 2 Principiile organizării economice prin prisma calității

Implicarea angajaților reprezintă un alt principiu de asigurare a calității interne, potrivit căruia implicarea personalului de la toate nivelurile conduce la utilizarea în folosul organizației a abilităților fiecărui angajat. Obținerea acestui deziderat se poate realiza prin antrenarea angajaților în realizarea obiectivelor planificate în domeniul calității, punând accent pe factorii motivaționali. Pentru ca lucrătorii să fie convinși că prin activitatea pe care o desfășoară pot influența în mod hotărâtor calitatea produselor pe care le realizează întreprinderea, la nivelul fiecărui compartiment se întocmesc rapoarte de acțiuni preventive.

Managementul pe procese¹⁰. Orice entitate la nivel micro este capabilă să definească succesiunea evenimentelor și a proceselor necesare care au ca rezultat final livrarea unui produs către un client. Toate aceste procese formează cercul calității, ceea ce înseamnă că de îndeplinirea fiecărui proces și a sub-activităților componente depinde realizarea obiectivelor firmei. Între procesele întreprinderii există o strânsă interdependență. Ele depind unele de altele și de aceea trebuie abordate în mod sistemic. La fel, managementul care le coordonează, le controlează și le administrează are o abordare sistemică.

Identificarea, înțelegerea și administrarea proceselor interdependente în mod sistemic contribuie la realizarea eficientă a obiectivelor organizației. Rezultatul dorit este realizat mai eficient când activitățile și resursele aferente sunt abordate sistemic.

Îmbunătățirea continuă. Continua îmbunătățire a performanței globale a organizației constituie un obiectiv permanent al acesteia, ceea ce presupune îmbunătățirea continuă a activităților la nivelul fiecărui proces din cadrul întreprinderii.

Pentru implementarea sistemului calității este răspunzătoare conducerea unității. În demersul de implementare a sistemului calității, aceasta parcurg pașii indicați:

- Definirea și documentarea activităților care contribuie direct sau indirect la realizarea calității;
- Definirea responsabilităților generale și specifice în domeniul calității
- Definirea responsabilităților și a autorității delegate pentru fiecare activitate cu incidență asupra calității;
- Definirea clară a măsurilor de ținere sub control și de coordonare a interfețelor dintre activități.

Decizii bazate pe fapte. Deciziile eficiente se bazează pe analiza datelor și a informației. Lucrul în echipă¹¹ și permanenta colaborare dintre responsabilii calității din fiecare compartiment condiționează luarea unor decizii bazate pe fapte reale, care să aibă ca rezultat îmbunătățirea activității firmei. Succesiunea etapelor ce stau la baza relațiilor furnizor-client este prezentată mai jos.

¹⁰ Șargu L., Fedorciucova S., Aspecte conceptuale ale calității, În: Materialele Conferinței naționale cu participare internațională „Strategii și politici de management în economia contemporană”, ed. a 3-a, 28-29 mar. 2014 – Chișinău : ASEM, 2014. p. 76-81. 0,4 c.a ISBN 978-9975-75-678-5

¹¹ Niculescu O., Verboncu I., Management, Editura Economică, București, 1997

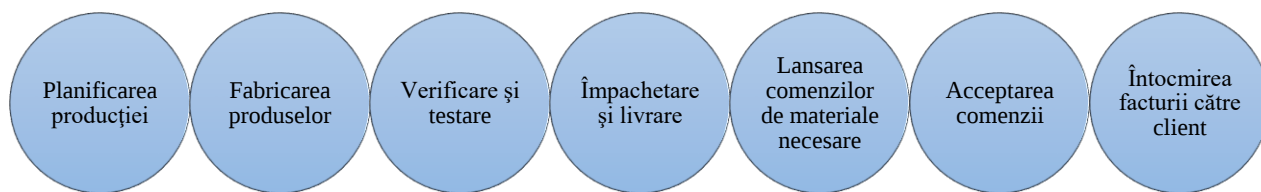

Figura 3 Consecutivitatea relațiilor furnizor-client la nivel microeconomic

Pentru implementarea sistemului calității este răspunzătoare conducerea unității. În demersul de implementare a sistemului calității, aceasta parcurg pașii indicați:

- Definirea și documentarea activităților care contribuie direct sau indirect la realizarea calității;
- Definirea responsabilităților generale și specifice în domeniul calității
- Definirea responsabilităților și a autorității delegate pentru fiecare activitate cu incidență asupra calității;
- Definirea clară a măsurilor de ținere sub control și de coordonare a interfețelor dintre activități.

În scopul organizării unui sistem al calității¹² bine structurat și eficient, conducerii unității îi revine rolul de a identifica din timp problemele referitoare la calitate, astfel încât să implementeze acțiuni preventive sau corective care să aibă ca efect evitarea repetării deficiențelor în cadrul proceselor interioare.

Astfel, trebuie definită clar structura organizatorică aferentă activităților cu incidență asupra calității, legăturile ierarhice și circuitele de comunicare corespunzătoare.

De asemenea, conducerea unității răspunde de identificarea cerințelor privind resursele, precum și de asigurarea lor, astfel încât să faciliteze implementarea politicii calității. Aceste resurse sunt: resurse umane și calificări de specialitate, echipamente de proiectare și dezvoltare, echipamente de fabricație, inspecție, încercări și examinare, software.

Conducerea unității trebuie să țină sub control toate activitățile, în mod continuu, astfel încât să intervină din timp și în mod eficient în reglarea sistemului calității atunci când apar probleme.

În contextul identificării planificării și organizării unui proces al sistemului de management eficient prin perfecționarea unui sistem de management în practica națională, tip model pentru întreprinderi, “constatăm următoarele elemente cheie de care se bazează entitatea în asigurarea procedurii prezentate în figura 4.

Figura 4 Modelul de eficiență prin planificarea acțiunilor

- *Perfecționarea axată pe calitate.* Calitatea este, probabil, unul dintre elementele-cheie ale brandului. Calitatea, sau percepția acesteia, reprezintă o imagine în mintea cumpărătorului. Formând o imagine durabilă a calității, întreprinderea creează un brand puternic.

Selectarea bunurilor și serviciilor, celor mai eficiente căi de abordare a cumpărătorilor-țintă, a strategiei de preturi și a metodelor de promovare a mărcii trebuie să fie corelate în mod direct cu poziția identificată. Cel mai important: poziția aleasă trebuie să determine orientarea generală a eforturilor companiei.

¹² Ciurea S., Drăgulănescu N., Managementul calității totale, Editura Economică, 1996

-*Perfecționarea bazată pe comercializare*, realizată prin evidențierea avantajelor de care va beneficia consumatorul achiziționând mărfurile întreprinderii - garanție, livrare gratuită, asamblare și montare, servicii în perioada post-garanție, etc.

-*Perfecționarea axată pe particularitățile activității de marketing*. În acest caz firma pune accent pe diferențierea brandului său luând în calcul trăsăturile specifice ale produselor. Avantajul constă în aceea că producția întreprinderii este cunoscută de consumatori după formă, calitate și preturi accesibile. Poziționarea mărcii la fiecare 3-5 ani pentru schimbarea strategiei de dezvoltare a companiei. Poziționarea mărcii comerciale reprezintă una dintre etapele de bază în promovarea produselor. Secretul unei poziționări de succes a mărcii comerciale constă în avantajele distinctive ale producției. Corespunzător elementelor procedurii trasate în concluziile anterioare, considerăm că avantajele întreprinderii prin perfecționarea sistemului de managementului asigură: acumularea informațiilor necesare luării deciziilor în contextul satisfacerii consumatorilor, capacitatea de analiză și aprecierea concurenților, prognozarea dezvoltării piețelor de desfacere, evidenta și evaluarea principalele grupe de consumatori etc.

În perspectivă de lungă durată, Sistemului de marketing va asigura prețurile se determină, de regulă, astfel încât să acopere cheltuielile de producție, distribuție, vânzare.

Formarea prețurilor în întreprindere este un proces destul de dificil, întrucât trebuie să se țină cont de interesele contradictorii ale producătorului și consumatorului și să se găsească soluții de compromise pentru ambele părți. Principala sarcină a politicii de preț în cadrul întreprinderii este asigurarea profitabilității producției și menținerea cererii produsului pe piață.

Politica de distribuție prezintă activitatea care generează canalele de distribuție către client și metodele de comunicare cu clienții. Principala cantitate de produse vândute de către întreprindere este pe piața autohtonă evident cel mai rezonabil prin propria rețea de distribuție și intermediari.

În pas cu creșterea consumului de produse concomitent cu numărul populației la nivel global, s-a intensificat și publicitatea ce li se face. Banii nu sunt totul fără motivarea și imaginația creatorilor de spoturi de publicitate. Prin publicitate se asigură în special creșterea vânzărilor de produse existente unor clienți fideli și mai puțin achiziționarea de mărfuri noi, așadar, publicitatea are o funcție de reamintire și mai puțin una de informare. Pe lunga publicitatea de reamintire, destinată să mențină un produs în atenția permanentă a consumatorilor, lansările de produse sunt de asemenea oportunități pentru o publicitate intensă.

Dinamica pieței întreprinderii este determinată, în esență, de dinamica mediului în care aceasta apare și se dezvoltă. Dintre factorii de mediu cu acțiune directă se desprind: etapa în care de află piața țintă, evoluția pieței produselor și raporturile pieței produselor sale cu piețele altor produse. Pentru întreprindere este caracteristică evoluția pieței produselor, sub raportul mobilității dimensiunilor sale, piața produsului poate fi elastică, slab elastică sau chiar rigidă. O nevoie oarecare poate fi satisfăcută în modalități foarte diferite, cu produse diferite. Sintetizând, se poate evidenția dependența pieței produsului de o serie de factori, obiectivi și subiectivi.

Capacitatea pieței întreprinderii reprezintă un alt indicator de relevanță apreciat pentru măsurarea performanței întreprinderii, care este caracterizată de volumul cererii și volumul ofertei de mărfuri oferite. Volumul cererii se poate exprima de volumul vânzărilor perioadelor precedente. Volumul ofertei se calculează din volumul sortimentului de mărfuri pe care întreprinderea îl oferă consumatorilor. Sortimentul întreprinderii cuprinde o gamă foarte largă de mărfuri. Este necesar de identificat factorii determinanți la formarea sortimentului pentru segmentul țintă de consumatori. Astfel sortimentul de mărfuri al întreprinderii este unul din cel mai recunoscut de către consumatorii fideli. Un alt factor care stimulează lărgirea ariei pieței întreprinderii este prețul accesibil la mărfurile propuse de întreprindere. Caracteristica pieței întreprinderii depinde de specificul produselor și metodele de comercializare.

Secția de marketing a întreprinderii realizează, în activitatea sa cotidiană, următoarele sarcini de bază: asigurarea conducerii firmei cu informația de marketing necesară în scopul elaborării strategiei și tacticii de dezvoltare și de comportament pe piață a firmei; în caz de necesitate, secția precizează și

completează informațiile indicate, precum și efectuează toate lucrările necesare privitor la analiza și evaluarea diferitelor situații de piață, realizarea întregului spectru de cercetări de piață, legate de piață, mărfuri și consumatori, atât conform unui plan aprobat de studii de marketing, cât și la indicațiile speciale ale conducerii; participarea permanentă la elaborarea strategiei și tacticii de comportament pe piață al firmei prin intermediul formării strategiei de marketing în domeniul mărfurilor, prețurilor, desfacerii, publicității și deservirii; organizarea activității de publicitate, precum și elaborarea unui complex de măsuri privind formarea și menținerea relațiilor cu publicul, care asigură atât rentabilitatea și profitabilitatea activității întreprinderii, cât crearea și menținerea imaginii acesteia în ochii publicului.

Raporturi de concurență atunci când își împart aceiași consumatori, vizând satisfacerea acelorași nevoi de consum, întreprinderile intră în relații de concurență. De regulă, aceste raporturi nu modifică dimensiunile pieței totale, ci provoacă doar redistribuiri între componentele acesteia. Noțiunea de responsabilitate socială apare în aspectele proceselor manageriale și de marketing drept un element nou al cerințelor actuale ale aspectelor economice de sustenabilitate și solidaritate. Aceasta nu este un moft, un truc publicitar, o donație unică în folosul nevoiașilor, ci o strategie de management, care permite întreprinderii să se evidențieze printre concurenți și să stabilească prioritățile sociale. În cadrul concepției de marketing social responsabil, compania, pe lângă studierea necesităților cumpărătorilor reali și potențiali, evidențiază interesele sociale și tinde să le satisfacă.

Tendențele contemporane ale micro-mediului entității se rezumă la acțiunile de solidaritate și a managementului social. În acest context pentru sustenabilitate și eficiența economică a entității se recomandă dezvoltarea unui Business social responsabil ce respectă următoarele reguli, care vor ajuta să se păstreze anumite părți ale mediului de afaceri:

1. Pentru susținerea pieței de muncă și a cererii cu capacitate de plată: retribuție corectă a muncii personalului, în nici un caz mai mică decât minimumul de existență, și respectarea legislației muncii; refuzul unor cerințe față de personal care nu corespund specificului muncii, de exemplu discreditație pe criterii de gen, vârstă etc.; respectarea standardelor de calitate și a normelor sanitar-igienice;

2. Pentru menținerea unei piețe libere, concurențiale și a atmosferei de încredere: refuzul de a utiliza metode de concurență neloială; refuzul de a folosi publicitate neonestă, care conține neadevăruri evidente și metode de manipulare;

3. Pentru menținerea păcii sociale: plata onestă a tuturor impozitelor și taxelor în fondurile de asigurare socială; menținerea în limite raționale a diferenței dintre veniturile pe care le realizează lucrătorii de rând și managementul de top;

4. Menținerea și dezvoltarea infrastructurii;

5. Protecția mediului prin: susținerea și realizarea unei politici a calității și asigurării siguranței la locul de muncă. Analiza de management a posibilităților protecției mediului înconjurător urmat de elemente ecologice.

Sunt cunoscute sub denumirea de instrumentele managementului calității, fiind utilizate pentru rezolvarea etapelor procesului de îmbunătățire. Se deosebește un grup de instrumente clasice (tradiționale) ale calității, denumite și instrumente de prima generație și un grup de instrumente noi, care constituie cea de-a doua generație. Instrumentele clasice se bazează pe metode statistice de control și implică cunoștințe de statistică pentru tratarea datelor numerice.

Cele șapte instrumente noi ale managementului calității sunt folosite pentru tratarea datelor nenumerice, pentru identificarea cauzelor posibile ale problemelor de calitate și stabilirea soluțiilor de rezolvare a problemelor; sunt utilizate pentru a găsi răspunsuri la întrebările: cine, ce, unde, când, cum, de ce. Cele șapte instrumente clasice și cele șapte instrumente noi sunt complementare și se recomandă utilizarea ambelor categorii.

Pentru identificarea oportunităților de îmbunătățire a micro-mediului de calitate a entității și a soluțiilor necesare în perspectivă de lungă durată entitatea trebuie să se bazeze pe strategia japoneză și anume Desfășurarea Funcției Calității prin îmbunătățire continuă și metoda Metoda Six Sigma 1.

Vendrame Takao MR, Woldt J, da Silva IB. Six Sigma methodology advantages for small- and medium-sized enterprises: A case study in the plumbing industry in the United States. *Advances in Mechanical Engineering*. 2017;9(10). doi:10.1177/1687814017733248 ¹³. Această metodă s-a demonstrat eficientă economică fiind implementat în entitatea internațională Motorola în 1986. Conceptul se bazează pe strategii de calitate privind atingerea obiectivelor prin intermediul grupurilor sociale în cadrul entității.

O altă metodă de eficiență economică recomandată pentru entitățile autohtone ar fi metoda Kaizen¹⁴ care reprezintă la fel o strategie, dar japoneză, care în traducere aproximativă înseamnă "îmbunătățire continuă" (KAI = a schimba, ZEN = mai bine). Aceasta a fost testată la entitatea internațională Toyota la fel în 1986 și care a adus rezultat în implementare.

CONCLUZIE

Aplicarea metodelor bazate pe sisteme de calitate la nivel microeconomic pot genera rezultate inclusiv de eficiență economică în condițiile adaptării la cerințele mediului extern autohton.

Bibliografie

1. Ciurea S., Drăgulănescu N., Managementul calității totale, Editura Economică, 1996
2. Culpei, Laura –Catalina. Analiza stilurilor de management al conducătorului, În: 4th International Conference "Promotion of Social and Economic Values in the Context of European Integration", December 3-4, 2021, Chișinău, USEM, pag. 5-9, ISBN 978-9975-3527-2-7
3. Delgado, C., Castelo, B.M. (2013). Kaizen. In: Idowu, S.O., Capaldi, N., Zu, L., Gupta, A.D. (eds) *Encyclopedia of Corporate Social Responsibility*. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-28036-8_205
4. Dolghi Cr., Petreanu E., Audit intern, Chișinău, USM, 2013, 417 p.
5. Ignat G., Șargu L., Bivol T., Performanță prin management și comunicare financiară, Editura Lira, Chișinău, 2020, (Tipogr. "Adrilang"). – 219 p., ISBN 978-9975-3287-8-4
6. Juran J.M. , *Quality Control Handbook*. McGraw-Hill, New York, 1988, 978 p.
7. Niculescu O., Verboncu I., Management, Editura Economică, București, 1997
8. Șargu L., Fedorciucova S., Aspecte conceptuale ale calității, În: *Materialele Conferinței națională cu participare internațională „Strategii și politici de management în economia contemporană”*, ed. a 3-a, 28-29 mar. 2014 – Chișinău : ASEM, 2014. p. 76-81. 0,4 c.a ISBN 978-9975-75-678-5
9. Shargu L., Valeeva Yu., Methodological approaches to the management of client orientation in the development of management system of services, *European Journal Of Accounting, Finance & Business*, Volume X/2019 Issue (XX) / June 2019, Suceava Romania, ISSN 2344-102X, ISSN-L 2344-102X, <http://www.accounting-management.ro/index.php?pag=showcontent&issue=20&year=2019>
10. Standard ISO 8402: 1995, "Managementul calității și asigurarea calității. Vocabular".
11. Tcaci N., Tcaci A. Analiza gestionară, Chișinău, CEP USM, 2013, 242 p.
12. Vendrame Takao MR, Woldt J, da Silva IB. Six Sigma methodology advantages for small- and medium-sized enterprises: A case study in the plumbing industry in the United States. *Advances in Mechanical Engineering*. 2017;9(10). doi:10.1177/1687814017733248
13. Sharafutdinova, Natalia, Sargu, Lilia, Valeeva, Yulia. Customer-oriented approach in retail networks management. În: *Innovation Management, Entrepreneurship And Corporate Sustainability (IMECS)*, Proceedings Paper 4th International Conference on Innovation

¹³ Vendrame Takao MR, Woldt J, da Silva IB. Six Sigma methodology advantages for small- and medium-sized enterprises: A case study in the plumbing industry in the United States. *Advances in Mechanical Engineering*. 2017;9(10). doi:10.1177/1687814017733248

¹⁴ Delgado, C., Castelo, B.M. (2013). Kaizen. In: Idowu, S.O., Capaldi, N., Zu, L., Gupta, A.D. (eds) *Encyclopedia of Corporate Social Responsibility*. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-28036-8_205

- Management, Entrepreneurship and Corporate Sustainability (IMECS) Prague, Czech Republic, pag. 657-667, ISBN 0,8 c.a. Disponibil: <http://imecs.vse.cz/conference-proceedings/>
14. Șargu, Lilia. The influence of atypical situations at macroeconomic level in Republic of Moldova: case study. În: Cogito, Multidisciplinary Research Journal, Bucharest, 2020, Vol. XII, no. 1, March, 2020, pag 160-179
 15. Bularca, Maria Cristina, Florin, Nechita, Șargu, Lilia, Motoi Gabriela, Otovescu, Adrian, Coman, Claudiu, Looking for the Sustainability Messages of European Universities' Social Media Communication during the COVID-19 Pandemic, Sustainability (Switzerland) this link is disabled, 2022, 14(3), 1554, Published: 28 January 2022, EISSN 2071-1050, 91 pag, DOI: <https://doi.org/10.3390/su14031554>
 16. Șargu, Lilia. Sistemul de management al calității. Între teorie și reglementare, Chișinău, USEM, 2022, 282 p., ISBN 978-9975-3508-3-9

PERFORMANȚA ECONOMICĂ A ENTITĂȚII PRIN PRISMA MANAGEMENTULUI SISTEMIC

CATAN Petru, profesor universitar, doctor habilitat
Universitatea de Studii Europene din Moldova
ORCID : 0000-0002-9343-606X

DELIU Angela doctor, inginer
Universitatea de Studii Europene din Moldova
ORCID : 0000-0002-0142-2972

Rezumat : *Nevoia de performanță economică a devenit din ce în ce mai stringentă pe coordonatele dezvoltării continue a lumii civilizate, în deosebi după perioada de pandemie. Se impun noi pretenții în modul de abordare, de prezentare și de utilizare a sistemului de management performant implementat de către agenții economici. La momentul actual în Republica Moldova, din cauza schimbărilor care apar din ce în ce mai des în legislație și tendința de a trece la sistemul european, acțiunile manageriale sunt tot mai des influențate de aspectele economico-financiare ale organizației. Acesta este un subiect foarte complicat și necesită o adaptare foarte dinamică la situația reală. Pentru entitate la procesul luării deciziilor privind previziunile ulterioare, coordonarea, motivarea și controlul activităților economice desfășurate. Respectiv pentru întreprinderile în special mici și mijlocii, riscul de a se prăbuși este foarte mare. Pentru a micșora riscurile și de a putea activa este nevoie de o fundație cât mai bună. Fundația unei întreprinderi o formează activitatea economică și performanța managerială de gestiune a acesteia, care va duce la un succes și un rezultat economic pozitiv.*

Cuvinte cheie: *activitate economică, previziune, management performant, sistem de management*

Abstract: *The need for economic performance has become more and more pressing in the context of the continuous development of the civilized world, especially after the pandemic period. New requirements are imposed in the way of approach, presentation and use of the performance management system implemented by economic agents. At the present moment in the Republic of Moldova, due to the changes that appear more and more often in the legislation and the tendency to move to the European system, managerial actions are increasingly influenced by the economic and financial aspects of the organization. This is a very complicated subject and requires a very dynamic adaptation to the real situation. For the entity in the decision-making process regarding subsequent forecasts, coordination, motivation and control of the economic activities carried out. Regarding small and medium enterprises in particular, the risk of collapse is very high. In order to reduce the risks and to be able to activate, a better foundation is needed. The foundation of an enterprise is formed by its economic activity and its managerial performance, which will lead to success and a positive economic result.*

Keywords: *economic activity, forecasting, performance management, management system*

JEL: F19; M19; M39

INTRODUCERE

A prevedea și, eventual, a cuantifica evoluția viitoare a unor fenomene de natură economico-socială, prezintă o importantă deosebită pentru activitatea unei unități economice.

“Funcția de previziune are în vedere un efort de gândire și acțiune a managerilor în scopul de a identifica anticipativele problemele care vor interveni în activitatea unității, din interiorul și/sau din afara ei.”¹⁵ Se creează astfel, datorită timpului aflat la dispoziție, posibilități mai mari de soluționare a

¹⁵ Coordonator Nedeiță A. Noul sistem contabil al agenților economici din Republica Moldova. Editura ACAP, Chișinău, 1998, 432 p.

problemelor, de încercare de adaptare la evoluția mediului în care funcționează unitatea economică. Managerul trebuie să orienteze permanent unitatea pentru obținerea unor performanțe superioare prin anticiparea modalităților de derulare a proceselor economice din unitate, pe baza rezultatelor obținute și experiență acumulată.

REZULTATE SI DISCUTII

“În general, manifestarea funcției de previziune presupune sistematizarea activităților și parcurgerea următoarelor etape:

- a) **Stabilirea perspectivei**, respectiv a direcției în care trebuie dirijată acțiunea, urmărind identificarea întregului set de informații necesar, pe baza cărora se formulează acțiunile posibile de inițiat. În această etapă se prefigurează viitoarele investiții și dezvoltarea mijloacelor de producție, în funcție de noua structură a activităților ce se va desfășura în unitate.
- b) **Definirea obiectivelor**, pe baza informațiilor analizate în etapa anterioară, sunt formulate obiectivele generale, la nivelul unității economice, cât și cele derivate la nivelul subdiviziunilor organizatorice care sunt implicate în realizarea acestora. Derivarea obiectivelor generale se realizează numai când previziunea se referă la o perioadă de timp mai mică.
- c) **Stabilirea programelor pentru fiecare sector de activitate**, acestea fiind considerate ca parte integrantă din programul general.
- d) **Definirea mijloacelor materiale și financiare necesare obiectivelor propuse**. Se recomandă ca în această etapă, managerul să efectueze pe baza unui sistem complet de parametri și / sau indicatori, o analiză amănunțită a eficienței economice privind utilizarea factorilor de producție implicați în realizarea obiectivelor propuse.
- e) **Evaluarea consecințelor deciziilor adoptate**, care va cuprinde atât aspecte privind desfășurarea proceselor economice din unitate cât și valorificarea rezultatelor obținute.”¹⁶

În general, coordonarea reprezintă un proces prin care un manager creează și menține armonia între activitățile, oamenii și compartimentele de muncă pe care le are în subordine, în condițiile impulsurilor factorilor endogeni și exogeni, care determină schimbări semnificative, pentru a realiza obiectivele propuse în condiții de performanțe superioare.

Funcția de coordonare decurge din necesitatea de a face ca toate eforturile, toate activitățile care se desfășoară în diferite locuri și nivele ierarhice dintr-o unitate economică să fie îndreptate spre realizarea obiectivelor prestabilite. Exercițarea funcției de coordonare de către un manager presupune din partea acestuia un efort de cunoaștere privind: structura personalului din subordine, poziția acestuia în organizarea unității, sarcinile și atribuțiile fiecărui post existent în structura organizatorică. De asemenea, activitatea de coordonare se desfășoară în condiții normale numai dacă fiecare subordonat își cunoaște precis câmpul său de acțiune, domeniu în care își exercită atribuțiile și responsabilitățile circumscrise postului pe care-l ocupă.

Manifestarea funcției de coordonare nu poate fi concepută fără existența unui sistem de comunicații adecvat, a unui ansamblu de legături informaționale la scara întregii unități economice și a fiecărui compartiment din cadrul acestuia. Importanța existenței unui sistem de comunicații într-o unitate economică, pentru exercitarea funcției de coordonare, rezultă din faptul că, pe această cale, managerul își înțelege mai bine colaboratorii și se face înțeles de aceștia.

O altă funcție a managementului care este aplicată și la nivelul managerial al entității este funcția de antrenare-motivație. Exercițarea funcției de antrenare-motivație presupune atragerea personalului la realizarea obiectivelor unității. Cât de importantă este această funcție se relevă din faptul că, așa după cum este cunoscut, în general, fără participarea forței de muncă atingerea obiectivelor prestabilite este

¹⁶ Olaru M., Isaic-Maniu Al., Lefter V., Pop Al. N., Popescu S., Drăgulănescu N., Roncea L., Roncea C, Tehnici și instrumente utilizate în managementul calității, Editura Economică, București, 2000.

practic imposibilă. Simplul fapt că cineva este component al unei unități economice presupune, în mod reflex, aportul sau participarea la atingerea scopului acesteia.

Într-un final, putem afirma că funcția de control-evaluare este și ea importantă și totodată benefică. *“Funcția de control-evaluare presupune un ansamblu de acțiuni prin care se urmărește în ce măsură rezultatele (performanțele) obținute sunt identice cu nivelul lor prestabilit sau cele ale diferitelor standarde.”*¹⁷ Urmărirea sistematică a concordanței dintre rezultate și programări, din punct de vedere cantitativ și calitativ, anticiparea consecințelor, care pot decurge în cazul nerealizării ei, permite să se ia măsurile cele mai potrivite, care să asigure funcționalitatea, indiferent de natura influențelor și de locul unde se desfășoară. În prealabil, se realizează, deci, o confruntare a rezultatelor obținute în diferite perioade cu prevederile inițiate. Cu acest prilej se identifică, se măsoară abaterile și se evidențiază cauzele care le-au generat.

Principalele obiective vizate de exercitarea funcției de control sunt: cunoașterea în fiecare moment a realității din unitate; asigurarea ordinii, disciplinei și respectarea normelor și regulamentelor; prevenirea și înlăturarea oricăror disfuncționalități ce pot apare în procesul de management; dezvăluirea și valorificarea resurselor nefolosite; aprecierea aportului oamenilor la realizarea obiectivelor; informarea managerilor pentru declanșarea următorului ciclu de activitate.¹⁸

Sistemul managerial al entității este constituit din decizii. Procesul decizional al performanței economice depinde de evoluția indicatorilor economici. Acest element pentru întreprindere este unul foarte important. În acest context prezentăm un studiu practic de luare a deciziilor privind performanța economică a entității în dependență de situațiile financiare. Scopul entității este obținerea de rezultate financiare pozitive în cadrul companiei. Pentru a urmări situația reală la entitate se cercetează legătura dintre venituri și cheltuielile entității prezentate în situația de profit și pierdere pentru perioada de gestiune. În continuare vom analiza valoarea și componența veniturilor și cheltuielilor deoarece analiza economică a veniturilor și cheltuielilor are o importanță majoră pentru managementul intern al societății comerciale. Contabilitatea veniturilor și cheltuielilor numită și contabilitatea managerială a întreprinderii oferă informanții menite să sprijine conducerea în luarea celor mai potrivite măsuri în scopul eficientizării diferitelor categorii de cheltuieli și a maximizării veniturilor asigurând astfel competitivitatea societății comerciale în mediul economic

Pentru a reda situația generalizatoare la entitatea cercetată, vom prezenta tabelul analitic 1.:¹⁹

Tabelul 1. Analiza în dinamică a principalilor indicatori ai activității entității, €

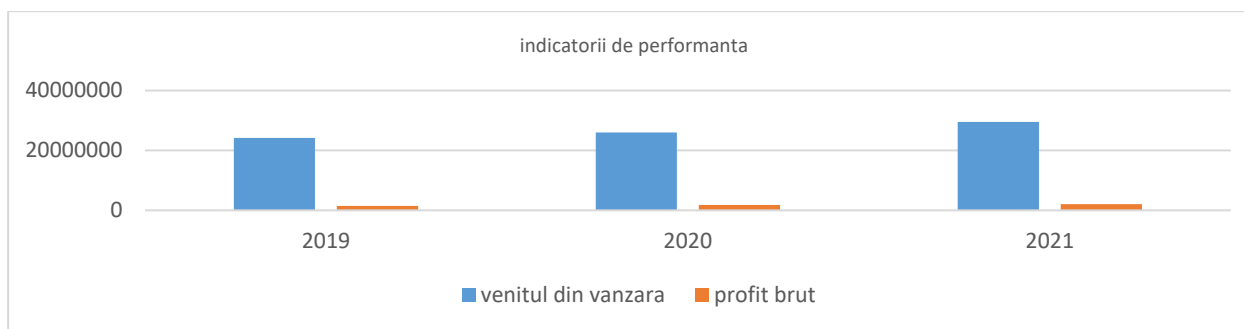
Nr.	Indicatori	Anul 2019	Anul 2020	Anul 2021	Abaterile (+, -)	
					2-1	3-2
	A	1	2	3	4	5
1	Venituri din vânzări	24 175 929	26 027 927	29 551 496	+1 851 998	+3 523 569
2	Profit brut	1 474 997	1 773 710	2 052 856	+298 713	+279 146
3	Numărul salariaților	71	89	105	+12	+16
4	Fondul de salarizare total	823 649	1 008 623	1 032 414	+184 974	+23 791

Sursa: Situația financiară a entității

¹⁷ Olaru M. Managementul calității. Concepte și principii de bază, Editura ASE, București, 1999.

¹⁸ Drăgulănescu IM., Niculescu C, Managementul calității, Editura Niculescu, București, 2000.

¹⁹ Sârbu V., Analiza activității economico – financiare, Chișinău, 2001.

În baza datelor din tabel se denotă faptul că la entitatea analizată venitul din vânzări s-a majorat în anul 2020 față de anul 2019 cu 3 523 569 euro, la fel și în anul 2019 față de anul 2018, valoarea venitului din vânzări a înregistrat o creștere de 1 851 998 euro. Ca rezultat și profitul brut a crescut în anul 2020 cu 279 146 euro și în anul 2019 cu 298 713 euro. Conform datelor din tabel, observăm că numărul salariaților a crescut cu 12 persoane în anul 2019 și cu 16 persoane în anul 2020. Totodată, fondul de salarizare s-a majorat în anul 2020 cu 23 791 euro iar în anul 2019 cu 184 974 euro.

Procesul de management “reprezintă un ansamblu de intervenții prin care managerul prevede, organizează, coordonează, ia decizii și controlează activitatea salariaților sai, în scopul realizării obiectivelor unitatii economice, in conditii de profitabilitate ridicată și de utilitate socială”. *Totodată, vom analiza rezultatele financiare - profitul (pierderea) “calculat ca diferență dintre veniturile și cheltuielile perioadei de gestiune.”*²⁰ Se analizează indicatorii de rentabilitate, doar dacă afacerea obține profit: cu cât este mai mare, cu atât indică o performanță mai bună. Analiza rentabilității ajută să înțelegi capacitatea întreprinderii de a genera profit din capitalul investit. Indicatorii rentabilității caracterizează cantitativ performanța veniturilor din vânzări, capitalului social, pasivelor și activelor afacerii.

Tabelul 2 Valoarea și componența veniturilor, €

INDICATORI	2019	2020	2021	Abaterea absolută (+/-)	
				2020-2019	2021-2020
Venituri din Vânzări	20.621.271	23.611.081	26.888.837	+2 898 810	+3 277 756
Alte venituri din act. operațională	3 554 658	2 416 846	2 662 659	-1 137 812	+245 813
Total venituri din vânzări	24.175.929	26.027.927	29.551.496	+1 851 998	+3 523 569

Sursă: elaborat de autor

Pe baza datelor din tabel se denotă faptul că la entitatea analizată venitul din vânzări înregistrează o valoare pozitivă pe parcursul celor trei ani analizați. Se observă faptul că în anul 2020 față de anul 2019 valoarea venitului din vânzări a crescut cu 15%. iar în anul 2021 față de anul 2019 cu 14%. Cu toate că alte venituri din activitatea operațională nu au suferit majorări considerabile pe parcursul celor trei ani analizați, acestea au dus la creșterea totalului de venituri din vânzări.

Tabelul 3. Valoarea și componența cheltuielilor, €

INDICATORI	2019	2020	2021	Abaterea absolută (+/-)	
				2020-2019	2021-2020
Cheltuieli de distribuie	14 871 378	16 471 228	18 367 274	+1 599 850	+1 896 046
Cheltuieli	4.926.223	5.826.472	6.698.489	+900 249	+872 017

²⁰ SNC “Prezentarea situațiilor financiare” aprobat prin ordinal Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova: nr. 118 din 06.08.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. nr. 177-181 art.1224 din 16.08.2013.

administrative					
Alte cheltuieli din AO	1 459 718	1 956 517	2 432 876	+496 799	+476 359
Total cheltuieli	21.257.319	24.254.217	27.498.639	+2 996 898	+3 244 422

Sursă: elaborat de autor

Analizînd tabelul de mai sus se poate menționa că starea financiară a întreprinderii este favorabilă. În ce privește alte cheltuieli din activitatea operațională, se observă că au crescut substanțial în anul 2020 comparativ cu anul 2019, care au crescut cu 14,02%, iar în anul 2021 față de 2020 cu 16%. Pentru o mai bună analiză, vom cerceta ponderea fiecărei categorii de cheltuieli în total cheltuielilor din cadrul entității, pentru a observa mai bine cît ocupă fiecare categorie de cheltuieli din totalul cheltuielilor. Conform analizei, observăm că totalul cheltuielilor pe parcursul celor trei ani analizați, au înregistrat o majorare semnificativă.

Tabelul 4. Rezultatele financiare ale entității, €

INDICATORI	2019	2020	2021	Abaterea absolută (+/-)	
				2020-2019	2021-2020
Profit brut	1.474.997	1.773.710	2.052.856	+298 713	+279 146
Profitul pînă la impozitare	1.431.509	1.732.624	1.983.321	+301 115	+250 697
Profit net²¹	618.737	493.753	858.279	-124 984	+364 526

Sursă: elaborat de autor

Reieșind din datele tabelare se constată că entitate a înregistrat în anul 2020 comparativ cu anul 2019 un rezultat pozitiv pînă la impozitare. Rezultatele analizei profitului sunt destul de necesare atît pentru elaborarea strategiei de dezvoltare, cît și pentru organizarea activității curente a întreprinderii și prognozarea mărimii profitului pe viitor. La rândul său generarea profitului nu este încă suficientă pentru desfășurarea reușită a activității economico- financiare a întreprinderii și nu mai puțin importantă este repartizarea eficientă a profitului obținut. Urmărind în dinamică evoluția Profitului Perioadei de Gestiune Pînă la Impozitare observăm creșterea lui în anul 2020 față de anii 2019 cu 301 115 euro , iar în anul 2021 față de anul 2020 cu 250 697 euro.

Reieșind din calcule efectuate se observă asupra modificării acestui indicator în dinamică influențează un sistem larg de factori. Însă în cele mai dese cazuri apelăm la următorii trei factori: modificarea structurii și sortimentului produselor vândute (lucrărilor executate și serviciilor prestate); modificarea costului vânzărilor; modificarea prețului la produsele vândute (lucrările executate și serviciile prestate).

CONCLUZIE

Management este funcția organizațională care asigură desfășurarea eficientă a activităților și care urmărește obținerea nivelului maxim de rezultate prin folosirea optimă a resurselor. Activitatea de management poate avea în vedere grupuri de oameni (echipe) sau procese. “Managementul ca activitate a fost identificat mai întâi în sfera sportivă. Ulterior, a fost adoptat în știința militară, în politică, ziaristică, administrație publică. Termenul de management este preluat din limba engleză, dar izvorul său este cuvîntul “manus” din latină care înseamnă mână și implică acțiunea de manevrare. În italiană, s-a format apoi cuvîntul mannegio care se referă la prelucrarea cu mîna și de aici, a apărut termenul

²¹ Standardele Naționale de Contabilitate //Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 233–237 din 22.10.2013;

francez manège cu semnificația de loc unde sunt dresați caii. Ulterior, a apărut în limba engleză cuvântul manage care exprimă activitatea de administrare, de conducere și are substantivul management, care înseamnă conducător. Termenul de management s-a impus în activitatea economică prin răspândirea lucrării *The Managerial Revolution* a lui James Burnham, în anul 1941. ” Procesul de management în cadrul entității este dinamic, deoarece organizației, relațiile de conducere, metodele de management se schimbă permanent. El este în același timp și stabil deoarece urmărește folosirea unor structuri cunoscute în preluarea informațiilor și adoptarea deciziilor. Este de asemenea, continuu avându-se în vedere continuitatea activităților de producție, reparații, schimb și consum.

Bibliografie

1. Achim M., Borlea S. Analiza financiară actualizată cu prevedrile SIRF. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2014, 463 p.
2. Analiza economico-financiară a întreprinderii. / Balteș N. (coord.). Sibiu: „Lucian Blaga”, 2013. 340 p.
3. Analiza rapoartelor financiare (coordonator Țiriulnicova N.), Chișinău, ACAP, 2011, 400 p.
4. Brezeanu P., Boștinăru A., Prăjișteanu B. Diagnostic financiar: instrumente de analiză financiară. Editura Economica, București, 2003
5. Coordonator Nederiță A. Noul sistem contabil al agenților economici din Republica Moldova. Editura ACAP, Chișinău, 1998, 432 p.
6. Covlea M. Analiza–diagnostic economico-financiară. București: Nomina Lex, 2009. 251 p
7. Drăgulănescu IM., Niculescu C, Managementul calității, Editura Niculescu, București, 2000.
8. Ebbeken, K; Possler L.; Ristea, M. Calculația și managementul costurilor. București: Editura Teora, 2000. 390p., ISBN 973-20-0581-5.
9. Ignat, Gabriela, Șargu, Lilia, Bivol, Theodor. Performanță prin management și comunicare financiară, Chișinău, 2020, 219 p., ISBN 978-9975-3287-8-4
10. Mărgulescu D., Mitran D., Vasile E. Analiza economico-financiară în industrie – comerț - turism și probleme în orizontul dezvoltării. București: BREN, 2011. 360 p.
11. Niculescu M. Diagnostic financiar – vol. 2. Editura Economica, București, 2005
12. Olaru M. Managementul calității. Concepte și principii de bază, Editura ASE, București, 1999.
13. Olaru M., Isaic-Maniu Al., Lefter V., Pop Al. N., Popescu S., Drăgulănescu N., Roncea L., Roncea C, Tehnici și instrumente utilizate în managementul calității, Editura Economică, București, 2000.
14. Robu V. Analiza economico-financiară a firmei. București: Editura Economică, 2014. 510 p.
15. Sârbu V., Analiza activității economico – financiare, Chișinău, 2001.
16. Siminică M. Diagnosticul financiar al firmei. Craiova: Universitară, 2008. 250 p.
17. SNC “Prezentarea situațiilor financiare” aprobat prin ordinal Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova: nr. 118 din 06.08.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. nr. 177-181 art.1224 din 16.08.2013.
18. Standardele Naționale de Contabilitate //Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 233–237 din 22.10.2013;
19. Țiriulnicova, N.; Paladi, V.; Gavriliuc, L. Analiza rapoartelor financiare. Chișinău: Editura Tipografia Centrală, 2005. 297 p., ISBN 978-9975-78-995-0.
20. Țurcanu, Viorel, Golocialova, Irina. *Raportarea financiară conform standardelor internaționale*. Chișinău: IS Tipografia Centrală, 2016. 462 p. ISBN 978-9975-129-13-8.
21. Ungureanu, Gheorghe, Ignat, Gabriela, Șargu, Lilia. Performanța, Obiectiv al Procesului Managerial, Varșovia, Polonia, 2021, 154 pag., ISBN 978-83-66216-44-0

PROBLEME PRIVIND REPARTIZAREA FUNCȚIILOR ÎN DEPARTAMENTUL FINANCIAR-CONTABIL

Grîu Maia
asistent universitar, USEM
ORCID: 0000-0003-0688-6087

Abstract: *In the last decades there has been an intense process of forming new approaches regarding the development of accounting organization problems that are qualitatively different from traditional research in this field. This process is conditioned by numerous challenges related to the globalization of business, as well as the development of different directions of contemporary science and technology. In this context, accounting, through its role of recording economic operations, preparing summary accounting documents and interpreting the results of economic activity, must always occupy an important role in the managers' concerns. Accounting serves the interests of the entity by using the various factors necessary to establish reality and accuracy. Most decisions of financial nature (related to the use, management and permanent follow-up of the use of financial means, as well as the analysis and provision of the necessary finances for the next period), are taken on the basis of the information obtained in the accounting system. Based on the financial-accounting information, the manager can effectively evaluate and administer the resources available to the entity (financial, material and human resources) in order to achieve the objectives and strategies established for the development and consolidation of the entity's activity.*

Key words: *accounting, financial department, effectiveness, organization*

JEL: M19, M49

INTRODUCERE

Departamentul financiar - contabil este un departament administrativ, menit să realizeze raportările către diverse categorii de utilizatori de informație, să gestioneze impozitele și taxele, bazându-și activitatea pe principii, norme și reguli. Atunci când este semnalată o problemă în ceea ce privește întocmirea documentelor contabile, de obicei răspunderea revine reprezentantului departamentului financiar - contabil, însă sunt anumite informații ce pot fi verificate și de către conducătorul entității, cu scopul de a evita situațiile în care datele furnizate sunt incorecte și pot atrage după sine consecințe legale.

În primul rând, este nevoie să precizăm că atât administratorii, cât și contabilii trebuie să înțeleagă că rolul departamentului financiar-contabil nu este numai de a înregistra tranzacții care au avut loc deja, iar administratorii de companii trebuie să renunțe la ideea conform căreia contabilitatea este un rău necesar, impus pentru calculul și plata taxelor către stat și care nu aduce beneficii entității.

Dincolo de stereotipurile demodate, contabilul este totuși cel care furnizează, prin munca sa, imaginea performanței financiare a tuturor acțiunilor și deciziilor luate de managementul entității. La rândul lor, administratorii răspund pentru organizarea și conducerea contabilității și își asumă răspunderea pentru întocmirea corectă a situațiilor financiare, astfel că este recomandabilă verificarea din punct de vedere financiar-contabil a unui set de informații minime: existența inventarierii anuale și a documentației aferente; verificarea corelației dintre stocurile factice și cele scriptice; verificarea facturilor neîncasate de la clienți și a celor neplătite către furnizori; existența bilanțelor de verificare și a celorlalte registre obligatorii.

REZULTATE SI DISCUTII

Așadar, pentru o colaborare eficientă, un bun profesionist contabil are o atitudine pozitivă și se implică activ în activitatea entității, în timp ce managerul este familiar cu termenii financiar-contabili de

baza (profit, bilanț, creanțe, marjă etc.) și își alege profesionistul contabil pentru ca acesta să-l asiste în luarea deciziilor.

În plus, departamentul financiar-contabil trebuie să ofere informații care să asiste managementul în activitatea operațională și decizională. Cum datele din contabilitatea financiară sunt codificate după un plan de conturi și după reguli și metode contabile care sunt dificil de înțeles de cineva fără un minim de pregătire contabilă, pe lângă balanța contabilă, adică documentul de sinteză a contabilității financiare, sugestia este ca administratorul entității să solicite și un set de informații din contabilitatea managerială – analiza cifrei de afaceri pe genuri de activitate, analiza profitabilității, structura costurilor, analiza activelor și a datoriilor etc.

În fapt, aceste rapoarte conțin transpunerea informațiilor din contabilitatea financiară pe o structură care să asiste managementul în procesul de analiză, previziune și decizie. În vederea realizării obiectivelor, orice entitate trebuie să elaboreze o structură organizatorică proprie. Aceasta presupune abordarea unui proces de divizare a muncii, de precizare a responsabilității și a autorității prin care să se asigure o cât mai eficientă comunicare în și între grupuri. Elementele primare ale structurii organizatorice în cadrul entității sunt:

Postul – alcătuit din ansamblul obiectivelor, sarcinilor, competențelor și responsabilităților desemnate pe un interval de timp, unui membru al organizației. Titularului de post îi sunt atribuite sarcini și atribuții.

Funcția – factorul de generalizare al unor posturi asemănătoare din punct de vedere al ariei de cuprindere a autorității și responsabilității. Funcțiile pot fi de conducere sau de execuție.

Compartimentul – unitatea structurală formată dintr-un număr de persoane subordonate unei singure autorități și care execută permanent activități determinate. Compartimentele pot fi de comandă (iau decizii), de stat major (pregătesc luarea deciziilor) și de execuție (pun în practică deciziile).

Nivel ierarhic – delimitează poziția succesivă față de organul superior de conducere. Imaginea nivelurilor ierarhice se realizează prin examinarea structurii de conducere în plan vertical.

Ponderea ierarhică – reprezintă numărul de persoane conduse nemijlocit de către un manager. La niveluri ierarhice superioare ponderea ierarhică optimă este 4-6 subordonați, iar la cele inferioare se poate ajunge până la 30 subordonați.

Relațiile – sunt contactele ce se stabilesc între funcțiile și compartimentele aparatului de conducere. Acestea pot fi de autoritate, de cooperare, de control, sau de reprezentare.

Organizarea față de celelalte funcții ale managementului are un impact direct asupra fiecărui membru al unei entități deoarece, prin organizare sunt stabilite răspunderile, sarcinile și modul în care ele urmează să fie realizate. Activitățile prin care, se urmărește pe de o parte, asigurarea obținerii și utilizării raționale a mijloacelor financiare necesare entității, iar pe de altă parte, înregistrarea și evidența în expresie bănească a acestor resurse, precum și urmărirea modului de realizare a rezultatelor economico-financiare îi revin departamentului financiar-contabil. Prin grija conducătorului entității, directorul financiar-contabil, contabilul-sef sau altă persoană împuternicită să îndeplinească aceasta funcție va stabili proceduri interne privind organizarea contabilității.

În demersul privind stabilirea de proceduri proprii, se va urmări:

1. Întocmirea și aprobarea de către organele competente a organigramei unității, cu detalieri în privința activității financiar-contabile.

2. Elaborarea fișei postului atât pentru personalul din departamentul financiar-contabil al entității, cât și pentru salariații din alte compartimente care întocmesc, potrivit diagramei de circulație, documentele justificative ce se înregistrează în contabilitate.

3. Asigurarea cu personal calificat de specialitate: selectarea personalului de specialitate; instruirea personalului.

4. Asigurarea aplicării legislației financiar-contabile și fiscale, a normelor metodologice referitoare la activitatea desfășurată de salariații entității implicați în întocmirea, utilizarea și controlul documentelor justificative, a documentelor fiscale și a declarațiilor de impunere fiscală.

5. Stabilirea de proceduri privind întocmirea, prelucrarea și utilizarea documentelor justificative și contabile și a formelor de înregistrare în contabilitate a acestora, manual sau cu ajutorul tehnicii de calcul; stabilirea circuitului documentelor justificative și contabile pe baza unor scheme, grafice de circulație, adaptate de fiecare unitate patrimonială în funcție de particularitățile acesteia (organigrama firmei, fișa postului); ținerea registrelor contabile obligatorii; întocmirea declarațiilor cu caracter fiscal privind impozitul pe profit, taxa pe valoare adăugată, accizele, impozitul pe salarii, contribuțiile la asigurările sociale, precum și celelalte impozite, taxe și vărsăminte la bugetul de stat, la bugetul asigurărilor sociale, la fondurile speciale; întocmirea bilanțului contabil.

6. Organizarea contabilității patrimoniului: organizarea și conducerea gestiunilor de imobilizări, stocuri și disponibilități bănești, stabilindu-se proceduri distincte; contabilitatea de gestiune, care se organizează de fiecare unitate patrimonială în funcție de specificul activității și necesitățile proprii; calculul costurilor de producție, utilizând metoda adecvată (pe produse, pe comenzi, pe faze, globală etc.) în funcție de organizarea procesului de producție, specificul activității, mărimea firmei și necesitățile proprii; bugetul de venituri și cheltuieli.

7. Elaborarea procedurii unitare de control privind: controlul tehnico-operativ; controlul financiar-contabil și preventiv; controlul intern de gestiune;

Contabilitatea se situează la baza sistemului financiar-contabil al entității deoarece prin intermediul conturilor înregistrează toate mișcările de valori relative aferente activităților desfășurate. Ea nu este numai un sistem de înregistrare a informațiilor contabile ci și un instrument de prelucrare și valorificare a acestora. Contabilitatea modelează entitatea după reguli și principii specifice, modelare ce este apoi utilizată de celelalte componente ale sistemului financiar-contabil precum și de celelalte subsisteme ale entității.

Totodată, organizarea corectă și oportună a departamentului financiar - contabil dă posibilitatea de a urmări și de a controla permanent îndeplinirea dispozițiilor și planurilor economice, respectarea tuturor drepturilor juridice, instrucțiunilor și actelor normative privind dezvoltarea și perfecționarea mecanismului economic. Pentru aceasta e necesară, în permanență, căutarea căilor de organizare rațională a departamentului financiar – contabil.

Nivelul organizării raționale și eficacitatea departamentului financiar – contabil depind mult de un șir de factori umani, social – psihologici și fiziologici. Studiind factorii umani, s-a dovedit că raționalitatea în organizarea și repartizarea funcțiilor în departamentul financiar – contabil depinde mult de capacitățile specialiștilor contabili, de nivelul lor de educație și pregătire profesională, de perfecționarea a cunoștințelor încontinuu ale lucrătorilor departamentului respectiv, și, în deosebi, în perioada de elaborare și implementare a noilor standarde, instrucțiunilor, regulamentelor, diferitelor acte normative de contabilitate și fiscalitate și alte direcții de activități financiar – economice.

O deosebită atenție se acordă proceselor organizatorice legate de formarea condițiilor de muncă contabilă, repartizarea funcțiilor între specialiștii profilului dat, întocmirea caracteristicilor de calificare la diferite posturi de contabilitate și elaborarea planului de lucru general al contabilității entității. Sarcinile personalului din departamentul financiar - contabil sunt descrise prin fișele de post personalizate.

Legea contabilității și raportării financiare prevede mai multe opțiuni în vederea îndeplinirii funcțiilor de ținere a contabilității. Persoana responsabilă de ținerea contabilității poate:

- numi în funcție contabilul-șef în baza contractului individual de muncă;
- constitui secții sau servicii de contabilitate ca subdiviziuni interioare, conduse de contabilul-șef (persoana împuternicită) care se subordonează nemijlocit conducătorului entității;
- transmite ținerea contabilității unei organizații specializate sau firme de audit în bază contractuală;
- delega această funcție conducătorului entității (în cazul aplicării sistemului contabil în partidă simplă).

Sarcinile, funcțiile, atribuțiile de serviciu concrete privind ținerea contabilității se adaptează la cerințele strategiei financiare ale entității și se formulează în Regulamentul de organizare și funcționare a secției (serviciului) contabil și/sau în Fișa de post a contabilului-șef.

Nivelul organizării raționale și eficacitatea contabilității în entitățile economice depind mult de un șir de factori interni și externi. Studiind factorii interni, s-a dovedit că raționalitatea în organizarea contabilității depinde mult de capacitățile specialiștilor contabili, de nivelul lor de educație și pregătire profesională, de perfecționarea continuă, în deosebi, în perioadele de implementare a noilor standarde contabile, diferitelor acte normative de contabilitate etc.

O condiție importantă în organizarea corectă a muncii contabililor și în aprecierea raționalității structurii departamentului financiar contabil, este determinarea volumului de obligațiuni ale fiecărui lucrător contabil, pornind de la volumul și gradul de complexitate al lucrului de evidență, o reprezintă nivelul de centralizare al contabilității.

O mare însemnătate pentru organizarea corectă a muncii departamentului financiar contabil, om are studierea instrucțiunilor, caracteristicilor funcționale, aprobate de către contabilii șefi ai contabilității. Fiecare contabilitate, la începutul anului, trebuie să elaboreze politici contabile și regulamentul privind îndeplinirea funcțiilor în departamentul financiar contabil al entității, în conformitate cu Legea Contabilității și raportării financiare și Standardele Naționale de Contabilitate.

Regimul de muncă, de asemenea, reprezintă un factor care influențează asupra rezultatelor de muncă a contabililor. Starea organizațională a contabilității mai depinde și de factorii asigurării contabilității cu utilaj tehnologic performant, programe informatice adecvate, mobilier, rechizite, formulare contabile, etc.

Pe lângă factorii interni, starea și dezvoltarea departamentului financiar-contabil este influențată și de un șir de factori externi, cum sunt: dezvoltarea economiei naționale, cultura și nivelul educațional al populației, inflația și urmările ei, nivelul de cunoaștere și respectare a legislației în vigoare de către conducătorii entității, nivelul instruirii și cercetării științifice în domeniul contabil, sistemul politic etc.

Complexitatea organizării muncii departamentului financiar-contabil, se explică prin influența progresului tehnico-științific, reforma contabilității, reforma fiscală, etc. În aceste cazuri, au loc schimbări complicate în repartizarea funcțiilor de evidență între subdiviziunile economice și contabilitate, dar, în primul rând, între lucrătorii contabilității și analizei.

Folosirea sistemelor informaționale și automatizarea deplină a contabilității aduce schimbări esențiale, în conținutul muncii specialiștilor departamentului respectiv. Munca angajaților poate fi organizată prin dezmembrarea procesului evidenței după sectoare anumite sau după anumite feluri de muncă. Particularitățile de bază, după care se poate efectua diviziunea muncii, sunt sectoarele pe obiecte de evidență (evidența mijloacelor fixe, evidența mărfurilor, evidența remunerării muncii etc.)

Totodată trebuie de ținut cont și de unele deosebiri de diviziune a muncii, după caracter de analiză și evidență. Cooperația muncii este una din formele de perfecționare a activității specialiștilor din sfera dirijării și se efectuează pe două niveluri organizaționale:

- cooperația între lucrători, în urma căreia se distinge specializarea profesională îngustă a executorilor prin asigurarea obținerii informației de evidență și analiză a anumitor sectoare de dirijare (materiale, producție, muncă);
- cooperația între subdiviziunile funcționale, ce se referă prin specializarea de obiective de evidență și unirea puterii lor pentru soluționarea problemelor complicate ale evidenței procesului de mișcare a mărfurilor, analiza desfacerii mărfurilor, evidența muncii și a salariilor etc.)

Eficacitatea diviziunii și cooperației muncii, în mare parte, depinde de structura rațională a contabilității, de biroul economie și planificare, de secția de muncă și salarii, de perfecționarea acestora în continuu. Pentru repartizarea funcțiilor în departamentul financiar contabil, sporirea productivității și creșterea responsabilității personale a acestora, pentru îmbunătățirea calității și îndeplinirea lucrului la termen, la fel, pentru preîntâmpinarea lipsei simțului de răspundere personală în activitatea la locul de

muncă se elaborează instrucțiuni de lucru sau caracteristicile funcționale. În ele se indică obligațiile, drepturile și responsabilitatea contabilului în condiții concrete la locul de muncă.

Reforma contabilității necesită schimbarea structurii contabilității și studierea actelor normative și a altor funcții de organizare a contabilității, creșterea numărului de lucrători, volumului de lucru al evidenței, se modifică caracteristicile de lucru.

Deoarece există o mare diversitate a modurilor de organizare a contabilității, două entități vor avea același mod de organizare a departamentului financiar-contabil doar dacă entitățile respective sunt identice și acționează într-un mediu identic. Organizarea contabilității face precizarea riguroasă a atribuțiilor și responsabilităților fiecărui membru al sistemului, după principiul „om potrivit la loc potrivit”.

Efectele unei organizări necorespunzătoare sunt scăderea performanțelor sistemului economic, sensibilitatea sistemului la factorii perturbatori, reducerea productivității muncii și a eficacității factorilor de producție. Complexul de activități care alcătuiesc organizarea, urmărește să introducă ordinea și disciplina tehnologică în cadrul departamentului financiar-contabil în vederea utilizării eficiente a resurselor disponibile.

Pe de altă parte, departamentul financiar – contabil, ca subsistem al unei entități, trebuie abordat și prin prisma teoriei sistemelor. Aceasta presupune o viziune unică și globală asupra întregii entități. Principala caracteristică a acestei abordări sistemice o constituie accentul deosebit pus pe interacțiunea dintre elementele sistemului studiat.

Datorită acestei abordări sistemice a departamentelor financiar – contabile, acestea vor fi tratate în prezentul studiu prin prisma principalelor subsisteme organizaționale cu care acestea interacționează, cum ar fi:

- *Sistemul informațional contabil* – acest subsistem reprezintă principala componentă organizațională care reflectă calitatea conducerii și organizării departamentelor financiar – contabile din cadrul entității. Activitatea personalului din cadrul departamentului financiar – contabil poate fi evaluată prin prisma calității informațiilor vehiculate de către sistemul informațional contabil. Pe de altă parte, sistemul informațional contabil este probabil principala variabilă contingentă care influențează dimensiunea și complexitatea departamentului financiar – contabil.

- *Sistemul de control intern* – principalele obiective general acceptate ale sistemului de control intern sunt. Eficacitatea și eficiența operațiilor, viabilitatea raportărilor financiare interne și externe, respectiv conformitatea cu legile și reglementările în vigoare și cu politicile interne. Acest subsistem de control intern va influența la rândul lui modul de organizare al departamentelor contabile din cadrul unei entități.

Trebuie de remarcat faptul că cele două subsisteme nu au o funcționare independentă unul față de celălalt. Spre exemplu, componenta de informare și comunicare, respectiv cea de monitorizare ale subsistemului de control intern utilizează ca și căi de transmitere a informațiilor, canalele și fluxurile sistemului informațional contabil.

Această suprapunere a celor două subsisteme, poate fi argumentată și prin termenii utilizați în literatura de specialitate din zona anglo-saxonă pentru desemnarea sistemului informațional, cum ar fi: Management Accounting, Management Accounting System, Management Control System, Accounting Control System, Organizational Control.

CONCLUZII

În urma studiului s-au constatat următoarele:

- dimensiunea entității influențează atât dimensiunea departamentului contabil, cât și asupra sistemului informațional contabil. Pe măsură ce dimensiunea entității crește, dimensiunea departamentului financiar – contabil are tendința să crească într-un ritm mai rapid decât cel al dimensiunii entității. Entitățile de dimensiuni mari se bazează într-o mai mare măsură pe sistemul informațional contabil decât entitățile de dimensiuni mici. Pe măsură ce dimensiunea entității crește,

scopul obținut de controlul intern scade, însă la un anumit nivel al dimensiunii entității acesta crește mai rapid decât dimensiunea entității.

- relațiile dintre departamentele entității influențează asupra dimensiunii departamentului financiar – contabil;

- Structura entității influențează atât asupra complexității departamentului financiar – contabil, cât și asupra sistemului informațional contabil. Pe măsură ce complexitatea entității crește, complexitatea departamentului financiar – contabil are tendința să crească puțin mai rapid decât complexitatea entității.

- Tipul de strategie de afaceri adoptat de către entitate influențează asupra complexității departamentului financiar – contabil și asupra sistemului informațional contabil. Entitățile cu o strategie de tip prosper vor avea un sistem informațional contabil mai dezvoltat decât entitățile care au adoptat o strategie de tip analizator sau defensiv. Entitățile care adoptă o strategie de afaceri de tip prosper au un sistem de control intern semnificativ mai bun decât a celor care au adoptat alte strategii de afaceri.

- Sistemul informațional contabil influențează asupra performanței entității.

Cunoașterea acestor ipoteze, dă posibilitatea conducătorului departamentului financiar – contabil să înțeleagă factorii care au determinat dimensiunea, respectiv, complexitatea departamentului pe care îl conduce; relațiile dintre departamentul financiar – contabil și sistemul informațional contabil, influența acestor subsisteme asupra performanței entității.

BIBLIOGRAFIE

1. Legea contabilității și raportării financiare: nr. 287 din 15.12.2017. În: Monitorul fiscal FISC.md. 2020, nr. 6 (61), ediție specială, pp. 16-27. ISSN-1857-3991
2. Botez D. Tendințe actualități și perspective ale profesiei contabile din România, Editura Sedcom Libris, Iași, 2015
3. Danciu R. Deficiențe în organizarea și conducerea contabilității întreprinderilor, „Probleme actuale ale gândirii, științei și practicii economico-sociale”, vol. IX, 2006
4. Deac M. Tipuri de sisteme informațional-contabile în organizațiile din România, Cunoaștere, Interes, Responsabilitate, 2010, pp 277-285
5. Dobroțeanu L., Geneză și viitor în contabilitate, București: Editura Economică, 2015
6. Grigori L., Lazari L. Contabilitatea întreprinderii, Chișinău: Editura Cartier, 2021. 508 p.
7. Horomnea Emil, Fundamente științifice ale contabilității. Doctrină. Concepte. Lexicon, Iași: Editura Tipo Moldova, 2010, 385p.
8. Horomnea Emil, Tratat de contabilitate, Iași: Editura Sedcom Libris, 2001
9. Ionașcu I., Dinamica doctriinelor contabilității contemporane. București: Editura Economică, 2013, 174 p.
10. Maniov V., Bazele managementului dezvoltării durabile, Editura Presa Universitară Română, Timișoara, 2010.
11. Mătiș Dumitru, Pop Atanasiu, Contabilitate financiară, Cluj-Napoca: Editura Alma Mater, 2010, 776 p.
12. Minu Mihaela, Contabilitatea ca instrument de putere, București: Editura Economică, 2002
13. Pântea Iacob Petru, Managementul contabilității românești, vol. I, Deva: Editura Intelcredo, 2008. 520 p.
14. Tabără N., Briciu S. Actualități și perspective în contabilitate și control de gestiune. Iași: Editura Tipo Moldova, 2012, 377p.

ОСОБЕННОСТИ ЭКОЛОГО-ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ ТЕРРИТОРИИ

*Имамеев Адель Дамирович,
Доцент, ФГБОУ ВО «КГЭУ», г. Казань
ORCID: 0000-0002-8511-6891*

*Юлия Сергеевна Валеева
ФГБОУ ВО «КГЭУ», г. Казань
valis2000@mail.ru
ORCID: 0000-0002-1029-4511*

Abstract: International organizations and scientific communities have developed various methodologies, indicators and indices to assess various aspects of the sustainability and security of energy systems. Of particular scientific value are those methods of studying the world energy industry that comprehensively consider the industry in all its complexity and include several evaluation parameters. The article examines in detail the environmental and energy aspects of regional policy, focusing on the need to invest and implement projects in the environment, in the field of energy, ensuring environmental sustainability.

Keywords: ecology. energy, politics, projects

Аннотация: Международные организации и научные сообщества разработали различные методологии, индикаторы и индексы для оценки различных аспектов устойчивости и безопасности энергетических систем. Особую научную ценность представляют те методы изучения мировой энергетики, которые комплексно рассматривают отрасль во всей ее сложности и включают несколько оценочных параметров. В статье подробно рассмотрены эколого-энергетические аспекты региональной политики, сделав акцент на необходимости инвестирования и реализации проектов в экологию, в области энергетики, обеспечивая экологическую устойчивость.

Ключевые слова: экология. энергетика, политика, проекты

JEL:F16

УДК 33-332.1-330.15

ВВЕДЕНИЕ

Практика реализации политических соглашений показывает, что поставленные цели по сокращению выбросов в атмосферу с жёсткими экологическими нормами, а также внедрение зелёных инноваций позволяет странам ОЭСР их достигать [2]. Экспортные операции способствуют максимальному внедрению «зелёных» инноваций и позволяют сокращать выбросы углерода. При этом обратные реакции имеют импортные операции, сопровождающиеся интенсивными выбросами [3].

Возобновляемые источники энергии являются важным инструментом реализации экологической политики. Однако современные условия требуют больших вложений инвестиций в исследования для поиска новых источников и эффективного получения энергии на их основе. Только топ-20 стран вкладывают большие инвестиции в возобновляемые источники энергии, что позволяет давать хороший результат по получению чистой энергии. Однако другие страны не имеют возможности столько инвестировать, поэтому наблюдается разрыв в использовании альтернативных источников энергии [4].

РЕЗУЛЬТАТ

В экологической политике должны учитываться три основных фактора, влияющих на окружающую среду такие как загрязнения воздуха, всемирное потепление, наводнение или таяние ледников в связи с потеплением. Для решения этих проблемных вопросов необходимо создание стандартов качества окружающей среды. Современная административная политика не всегда является достаточной для решения этих вопросов и обеспечения экономической эффективности экологических мероприятий, поэтому важны исследования в отношении эффективной экологической политики [3].

Экологическая политика является инструментом реализации цели устойчивого развития ООН. Проводимые исследования позволяют сделать вывод о том, что рациональное природопользование должно быть основой в процессе планирования национального развития как долгосрочная программа [2].

Концепция устойчивого развития закладывается многими странами. Однако финансирование этих проектов не всегда является повсеместным, особенно для развивающихся стран. Поэтому вопросы глобального характера потепления, выбросов углерода остаются достаточно жёсткими [1].

С другой стороны развитые страны являются капиталоемкими и энергоемкими, так как обязаны обеспечивать энергетикой промышленный сектор. Одним из вопросов энергетического сектора является ликвидация атомных станций. При этом можно наблюдать различные подходы стран к устранению и развитию атомных электростанций. Выше обозначенные вопросы являются актуальными для развития и совершенствования экологической политики на уровне конкретной страны. Рассматривая особенности экологической политики, реализуемой в различных странах, необходимо проводить сравнительный анализ с помощью системы показателей оценки экономической эффективности. Рассмотрим существующие подходы и предложим свой набор показателей, позволяющий, по нашему мнению, осуществить репрезентативную оценку экологической политики страны.

Индекс экологической эффективности (EPI – Environmental Performance Index), который рассчитывается «Центром экологического права и политики Йельского и Колумбийского университетов» с 2006 г., является одним из самых применяемых методов оценки экологической политики. Он пришел на смену индексу экологической устойчивости. Этот метод предполагает использование рейтингового индексного метода. Интегральный показатель экономической эффективности экологической политики состоит из двух основных критериев. Первый критерий экологического здоровья – это коннотация через показатели качества воздуха, воды и санитарии, наличия тяжёлых металлов. Второй критерий отражает жизнеспособность экосистем через показатели биоразнообразия и среды обитания, лесопосадки, рыболовства, климата, загрязнения воздуха, водных ресурсов, сельского хозяйства. Интеграция двух критериев позволяет получить объективную оценку экономической эффективности этой политики [4].

ВЫВОДЫ

С применением метода табличного анализа выделены и обобщены подходы к формированию экологической политики страны. При использовании методов сравнения выделены основные тренды экологических политик стран.

ИСТОЧНИКИ

1. Ахметова, И. Г. Цифровизация энергосектора: генезис, содержание, составляющие, методика оценки / И. Г. Ахметова, Ю. С. Валеева, М. В. Калинина // Экономика промышленности. – 2022. – Т. 15. – № 3. – С. 308-322. – DOI 10.17073/2072-1633-2022-3-308-322. – EDN AJDYHS.
2. Мубаракшина, Р. Р. Аналитика развития рынка электротранспорта в России / Р. Р. Мубаракшина, Ю. С. Валеева // Вестник Поволжского государственного технологического

университета. Серия: Экономика и управление. – 2022. – № 1(53). – С. 57-65. – DOI 10.25686/2306-2800.2022.1.57. – EDN MJWIJM.

3. Стимулирование развития электротранспорта как инструмент развития территории / Ю. С. Валеева, М. В. Калинина, Т. Г. Зорина, И. Г. Ахметова // Вестник Казанского государственного энергетического университета. – 2022. – Т. 14. – № 1(53). – С. 155-172. – EDN UCKMFG.
4. Чиркова, И. Г. Анализ занятости в энергетическом секторе экономики региона / И. Г. Чиркова, К. М. Бережной // Вестник Казанского государственного энергетического университета. – 2022. – Т. 14. – № 2(54). – С. 134-141. – EDN QYCLGC.

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ТЕРРИТОРИИ

Шараф Тимур Рустэмович,
УУ «ТИСБИ», г. Казань

sharaftimur@mail.ru

ORCID: 0000-0001-6724-3603

Валеева Юлия Сергеевна
ФГБОУ ВО «КГЭУ», г. Казань

valis2000@mail.ru

ORCID: 0000-0002-1029-4511

Аннотация: Методы оценки энергетической безопасности во многом зависят от трактовки и содержания понятия «энергетическая безопасность». Традиционную концепцию энергетической безопасности, зародившуюся во время кризиса 1973 года, необходимо расширить, включив в нее защиту всей цепочки энергоснабжения и инфраструктуры. При этом автор выделяет некоторые принципы энергетической безопасности, с которыми страны должны считаться для обеспечения энергетической безопасности: диверсификация поставок, устойчивость, признание реальности интеграции, важность информации для поддержки хорошо функционирующих рынков. Новая концепция энергетической безопасности должна включать два важнейших аспекта: признание глобализации системы энергетической безопасности и признание того факта, что вся цепочка поставок энергии нуждается в защите

Ключевые слова: оценка, метод, энергетика, политика, проекты

Abstract: Methods for assessing energy security largely depend on the interpretation and content of the concept of "energy security". The traditional concept of energy security, which originated during the 1973 crisis, needs to be expanded to include protection of the entire energy supply chain and infrastructure. In doing so, the author highlights some of the principles of energy security that countries must reckon with to ensure energy security: diversification of supply, sustainability, recognition of the reality of integration, and the importance of information to support well-functioning markets. A new concept of energy security must incorporate two critical aspects: a recognition of the globalization of the energy security system and the recognition that the entire energy supply chain needs to be protected.

Keywords: assessment, method, energy, policy, projects

УДК 33-332.1-330.15

JEL: F18

ВВЕДЕНИЕ

Практика реализации политических соглашений показывает, что поставленные цели по сокращению выбросов в атмосферу с жёсткими экологическими нормами, а также внедрение зелёных инноваций позволяет странам ОЭСР их достигать [2]. Экспортные операции способствуют максимальному внедрению «зелёных» инноваций и позволяют сокращать выбросы углеводорода. При этом обратные реакции имеют импортные операции, сопровождающиеся интенсивными выбросами [3].

Возобновляемые источники энергии являются важным инструментом реализации экологической политики. Однако современные условия требуют больших вложений инвестиций в исследования для поиска новых источников и эффективного получения энергии на их основе. Только топ-20 стран вкладывают большие инвестиции в возобновляемые источники энергии, что позволяет давать хороший результат по получению чистой энергии. Однако другие страны не

имеют возможности столько инвестировать, поэтому наблюдается разрыв в использовании альтернативных источников энергии [4].

РЕЗУЛЬТАТ

В экологической политике должны учитываться три основных фактора, влияющих на окружающую среду такие как загрязнения воздуха, всемирное потепление, наводнение или таяние ледников в связи с потеплением. Для решения этих проблемных вопросов необходимо создание стандартов качества окружающей среды. Современная административная политика не всегда является достаточной для решения этих вопросов и обеспечения экономической эффективности экологических мероприятий, поэтому важны исследования в отношении эффективной экологической политики [3].

Экологическая политика является инструментом реализации цели устойчивого развития ООН. Проводимые исследования позволяют сделать вывод о том, что рациональное природопользование должно быть основой в процессе планирования национального развития как долгосрочная программа [2]. Концепция устойчивого развития закладывается многими странами. Однако финансирование этих проектов не всегда является повсеместным, особенно для развивающихся стран. Поэтому вопросы глобального характера потепления, выбросов углеводорода остаются достаточно жёсткими [1].

С другой стороны развитые страны являются капиталоемкими и энергоемкими, так как обязаны обеспечивать энергетикой промышленный сектор. Одним из вопросов энергетического сектора является ликвидация атомных станций. При этом можно наблюдать различные подходы стран к устранению и развитию атомных электростанций. Выше обозначенные вопросы являются актуальными для развития и совершенствования экологической политики на уровне конкретной страны. Рассматривая особенности экологической политики, реализуемой в различных странах, необходимо проводить сравнительный анализ с помощью системы показателей оценки экономической эффективности. Рассмотрим существующие подходы и предложим свой набор показателей, позволяющий, по нашему мнению, осуществить репрезентативную оценку экологической политики страны.

Индекс экологической эффективности (EPI – Environmental Performance Index), который рассчитывается «Центром экологического права и политики Йельского и Колумбийского университетов» с 2006 г., является одним из самых применяемых методов оценки экологической политики. Он пришел на смену индексу экологической устойчивости. Этот метод предполагает использование рейтингового индексного метода. Интегральный показатель экономической эффективности экологической политики состоит из двух основных критериев. Первый критерий экологического здоровья – это коннотация через показатели качества воздуха, воды и санитарии, наличия тяжёлых металлов. Второй критерий отражает жизнеспособность экосистем через показатели биоразнообразия и среды обитания, лесопосадки, рыболовства, климата, загрязнения воздуха, водных ресурсов, сельского хозяйства. Интеграция двух критериев позволяет получить объективную оценку экономической эффективности этой политики [4].

ВЫВОДЫ

С применением метода табличного анализа выделены и обобщены подходы к формированию экологической политики страны. При использовании методов сравнения выделены основные тренды экологических политик стран.

ИСТОЧНИКИ

1. Ахметова, И. Г. Цифровизация энергосектора: генезис, содержание, составляющие, методика оценки / И. Г. Ахметова, Ю. С. Валеева, М. В. Калинина // Экономика промышленности. – 2022. – Т. 15. – № 3. – С. 308-322. – DOI 10.17073/2072-1633-2022-3-308-322. – EDN AJDYHS.

2. Мубаракшина, Р. Р. Аналитика развития рынка электротранспорта в России / Р. Р. Мубаракшина, Ю. С. Валеева // Вестник Поволжского государственного технологического университета. Серия: Экономика и управление. – 2022. – № 1(53). – С. 57-65. – DOI 10.25686/2306-2800.2022.1.57. – EDN MJWIJM.
3. Стимулирование развития электротранспорта как инструмент развития территории / Ю. С. Валеева, М. В. Калинина, Т. Г. Зорина, И. Г. Ахметова // Вестник Казанского государственного энергетического университета. – 2022. – Т. 14. – № 1(53). – С. 155-172. – EDN UCKMFG.
4. Чиркова, И. Г. Анализ занятости в энергетическом секторе экономики региона / И. Г. Чиркова, К. М. Бережной // Вестник Казанского государственного энергетического университета. – 2022. – Т. 14. – № 2(54). – С. 134-141. – EDN QYCLGC.

РЕЗУЛЬТАТЫ ОБСЛЕДОВАНИЯ СИСТЕМЫ ЭЛЕКТРОСНАБЖЕНИЯ САДОВОДЧЕСКИХ ТОВАРИЩЕСТВ РТ

Шайдуллин И.И.,
Доцент, ФГБОУ ВО «КГЭУ», г. Казань

Юлия Сергеевна Валеева
ФГБОУ ВО «КГЭУ», г. Казань
valis2000@mail.ru
ORCID: 0000-0002-1029-4511

Аннотация: В статье рассмотрены особенности электроснабжения садоводческих товариществ РТ.

Ключевые слова: электроснабжение, товарищества, СНТ

Abstract: Peculiarities of power supply to gardeners' associations in RT are studied in the article.

Key words: power supply, associations, gardening associations

УДК 33-332.1-330.15

JEL:

ВВЕДЕНИЕ

Основу системы электроснабжения дачных массивов садоводческих обществ (СО) составляют распределительные сети напряжением 0,4–10 кВ. Причём более 95 % из них составляет доля сетей напряжением 0,4 кВ. Нарезка дачных массивов выполнялась так, что длина улиц достигала длины до 1 км. Сезонный характер функционирования садоводческих обществ определял относительно невысокие электрические нагрузки, преимущественно в летний и отчасти в весенне-осенний периоды (около 1 кВт). Соответственно, в системе электроснабжения устанавливались маломощные трансформаторные пункты (ТП) 6–10 кВ. Электрическое освещение практически не требовалось, и основными электроприёмниками были маломощные однофазные электрические насосы.

РЕЗУЛЬТАТ

В силу этих факторов, изначально магистральные электрические сети 0,4 кВ выполнялись голым алюминиевым проводом относительно небольшого сечения (16–35 мм²). Учет электроэнергии в основном выполнялся на вводах 0,4 кВ головных ТП садоводческих обществ, а плата за электроэнергию распределялась между членами СО в составе ежегодных взносов. В современных условиях наблюдается устойчивая тенденция неуклонного роста объёмов дачного строительства. При этом, на территории садовых участков возводятся капитальные жилые дома, включающие всю необходимую бытовую инфраструктуру, что коренным образом изменило требования к техническим и технологическим возможностям дачных электрических сетей, в том числе, и к организации индивидуального учёта электрической энергии. Низкие уровни напряжений в удалённых точках электрической сети 0,4 кВ, перегруженность силовых трансформаторов ТП, высокий процент коммерческих потерь, вследствие несанкционированного потребления (хищения) электроэнергии, особенно в зимний период привели к острой необходимости реконструкции системы электроснабжения и строительству новых линий и трансформаторных пунктов.

Кроме того, физические лица – владельцы дачных хозяйств в массовом порядке оформляют технологическое присоединение к электрической сети для последующего выхода на прямые расчёты с гарантирующим поставщиком (энергосбытовой организацией). При этом, в

соответствии с постановлением Правительства РФ № 861 от 27.12.2004 г. (ред. от 22.06.2019 г.), после обследования точки присоединения соответствующая территориальная сетевая компания (ТСО) разрабатывает технические условия как приложение к договору об осуществлении технологического присоединения, в котором определяются технические мероприятия для обеих сторон договора.

Следует отметить, что в современных условиях для выполнения всех необходимых технических требований по эксплуатации электрических сетей, а также для осуществления технических мероприятий по их реконструкции и развитию садовые общества, как правило, передают свои электрические сети в аренду или собственность территориальным сетевым организациям. Это, кроме всего прочего, ещё и способствует повышению надёжности электроснабжения бытовых потребителей, за счёт того, что ТСО организуют оперативное диспетчерское технологическое сопровождение, а также дежурство и работу аварийных ремонтных бригад. Всё это, в комплексе, отчасти уменьшило остроту указанных выше технических проблем, но не решило их полностью.

В частности, по-прежнему весьма актуальным является состояние системы учёта электроэнергии, потребленной дачными хозяйствами, поскольку от их достоверности и полноты напрямую зависит экономика ТСО в части финансового возмещения потерь электроэнергии в электрической сети. В настоящее время техническое и организационное обеспечение эксплуатации системы электроснабжения дачных хозяйств выполняется в рамках требований нормативных и директивных документов отрасли электроэнергетики, в том числе постановлений Правительства РФ № 1351 от 10.11.2017 г., № 442 от 04.05.2012 г. Указанные документы регламентируют процедуру технологического присоединения к электрическим сетям территориальных сетевых организаций, а также включают требования к выполнению учёта электроэнергии в точках балансового разграничения Заявителей и ТСО.

Садоводческие товарищества, имеющие на своем балансе электрические сети, вынуждены оплачивать их содержание, потери, возникающие при транспортировке электроэнергии, а также расходы, возникающие при несанкционированном потреблении электроэнергии.

По распоряжению Кабинета Министров РТ от 30.12.2016г. №3201-р с 2017г. ежегодно выделяется 100 млн. руб. на финансирование плана мероприятий по строительству реконструкции и капитальному ремонту объектов электросетевого хозяйства СНТ

Таблица 1 - Реализация программы СНТ (бюджетное финансирование РТ)

Год	Кол-во СНТ, шт.	Кол-во участков, шт.	Длина ВЛ/КЛ, км	Кол-во КТП, шт
2017	58	35 431	59	16
2018	73	22 614	38	30
2019	63	25 169	21	74
2020	58	22 279	12	70
2021	33	12 539	16	39
Итого	285	118 032	146	229

Таблица 1 представлена динамика количество садовых товариществ в Республике Татарстан. следует отметить , что наибольшее количество было в 2018 году. тенденции 2021 года сокращение садовых товариществ и соответственно количество участников до 12.000 при первоначальном уровне 35400 31 участников snt.od.ua повлияла и на длительность кабельной системы садовых товариществ сокращение с 59 до 16 км.

Таблица 2 - Обследование внутренних сетей СНТ

№ п/п	Муниципальный район	Кол-во СНТ, шт.
1	Азнакаевский район	2
2	Верхнеуслонский район	2
3	Высокогорский район	4
4	Елабужский район	2
5	Зеленодольский район	3
6	Лаишевский район	3
7	Пестречинский район	2
8	Тукаевский район	5
9	Чистопольский район	2
10	город Казань	8
	Итого:	33

В таблице 2 представлены результаты обследования садовых товариществ по районам Республики Татарстан. всего подлежало обследованию 33 садовых товарищества в 2021 году. к в целом можно выделить основные этапы обследования внутренних сетей 350 СНТ - 1 этап обследования внутренних сетей:

2017-2019гг.

109 СНТ - 2 этап обследования внутренних сетей

2020-2021гг

8 СНТ – принял в хозяйственное ведение ГУП РТ «Электрические сети» (пригодные к эксплуатации)

185 СНТ – ОЭХ в неудовлетворительном состоянии, существует возможность проведения реконструкции

194 СНТ – ОЭХ в неудовлетворительном состоянии, отсутствует возможность проведения реконструкции

46 СНТ – в ходе обследования отказались передавать ОЭХ, не обеспечили доступ на территорию для проведения осмотра

26 СНТ – ОЭХ по которым приемка не требуется (расформированы, не электрифицированы(22 СНТ))

Наиболее проблемными вопросами являются несоответствие роста электрических нагрузок дачных хозяйств реальным темпам реконструкции и развития электрической сети 0,4–10 кВ и суммарной трансформаторной мощности ТП-10/0,4 кВ и отсутствие целевой государственной программы опережающего финансирования на развитие системы электроснабжения садоводческих обществ. В современных условиях существенно возрастает роль территориальных сетевых организаций в разработке и проведении технических мероприятий по реконструкции и новому строительству электросетевого комплекса садоводческих обществ. Применение микропроцессорных электросчётчиков с внешними измерительными блоками, устанавливаемыми на опорах в непосредственной близости от точки присоединения, существенно снижает возможности для хищения электроэнергии.

ИСТОЧНИКИ

1. Ахметова, И. Г. Цифровизация энергосектора: генезис, содержание, составляющие, методика оценки / И. Г. Ахметова, Ю. С. Валеева, М. В. Калинина // Экономика промышленности. – 2022. – Т. 15. – № 3. – С. 308-322. – DOI 10.17073/2072-1633-2022-3-308-322. – EDN AJDYHS.
2. Мубаракшина, Р. Р. Аналитика развития рынка электротранспорта в России / Р. Р. Мубаракшина, Ю. С. Валеева // Вестник Поволжского государственного технологического университета. Серия: Экономика и управление. – 2022. – № 1(53). – С. 57-65. – DOI 10.25686/2306-2800.2022.1.57. – EDN MJWIJM.

3. Стимулирование развития электротранспорта как инструмент развития территории / Ю. С. Валеева, М. В. Калинина, Т. Г. Зорина, И. Г. Ахметова // Вестник Казанского государственного энергетического университета. – 2022. – Т. 14. – № 1(53). – С. 155-172. – EDN UCKMFG.
4. Чиркова, И. Г. Анализ занятости в энергетическом секторе экономики региона / И. Г. Чиркова, К. М. Бережной // Вестник Казанского государственного энергетического университета. – 2022. – Т. 14. – № 2(54). – С. 134-141. – EDN QYCLGC.

ФИНАНСОВЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ

Мокроусов Кирилл Владимирович,
Доцент, ФГБОУ ВО «КГЭУ», г. Казань
ORCID: 0000-0002-1420-0228

Юлия Сергеевна Валеева
ФГБОУ ВО «КГЭУ», г. Казань
valis2000@mail.ru
ORCID: 0000-0002-1029-4511

Аннотация: Внедрение современных мер снижения расходов на принципах бережливого производства и проведение автоматизации управления запасами в АО «Сетевая компания» важный фактор снижения риска возникновения кризисной ситуации. Контролирование процесса управления запасами позволяет уравнивать все материальные и финансовые потоки, а знание специфики отрасли даст возможность осуществить данную операцию максимально эффективно для АО «Сетевая компания».

Ключевые слова: финансовые результаты, анализ, энергетика, предприятие

Abstract: The introduction of modern cost reduction measures on the principles of lean production and inventory management automation in JSC "Network Company" is an important factor in reducing the risk of crisis situation. Controlling the process of inventory management allows to balance all material and financial flows, and knowledge of the specifics of the industry will provide an opportunity to carry out this operation as efficiently as possible for the JSC "Network Company".

Keywords: financial results, analysis, energy, enterprise

УДК 33-332.1-330.15

JEL: E44

ВВЕДЕНИЕ

Финансовый результат – оценочный показатель, выражающий экономическую эффективность осуществляемой деятельности хозяйствующего субъекта. Определяется при помощи показателя убытка или прибыли на протяжении 1 календарного года, является разницей сумм доходов, расходов хозяйствующего субъекта.

Рентабельность – коэффициент, который представляет собой зависимость прибыли от затрат, где в роли прибыли выступает размер чистой, балансовой прибыли, прибыль, полученная от реализации изготовленной продукции, от вида деятельности компании. Тогда как место знаменателя занимает показатель стоимости оборотных и основных фондов, выручка от реализации, себестоимость продукции и пр.

РЕЗУЛЬТАТ

В 2021 году, если сравнивать с 2020 годом, в организации выручка от реализации выросла на 3 962 579 тысяч рублей. При этом себестоимость увеличилась на 959 444 тыс. руб.

Вместе с тем валовая прибыль компании возросла на 3 003 135 тыс. руб. Управленческие расходы в 2021 году, если сравнивать с 2020 годом, выросли на 21 083 тыс. руб.

В 2021 г., если сравнивать с 2020 г., прибыль от реализации товаров в компании возросла на 2 982 052 тыс. руб. Если сравнивать с 2020 г. в 2021 г. в компании прибыль до обложения налогами и чистая прибыль выросли на 3 511 376 тыс. руб. и 3 296 464 тыс. руб. соответственно.

Основной проблемой можно назвать излишек запасов, таким образом весьма актуальной

становится задача оптимизации материальных запасов. Проведенное в работе исследование показало, что системе управления запасами АО «Сетевая компания» присущи следующие проблемы:

- система нормирования и планирования необходимого объема производственных запасов не эффективна и требует оптимизации;
- низкий уровень системы информационного обеспечения снабженческой деятельности АО «Сетевая компания»;
- низкий уровень эффективности системы управления затратами на получение и хранение запасов;
- система контроля снабженческой деятельности требует оптимизации;
- низкий уровень общей эффективности управления запасами в АО «Сетевая компания»;
- в АО «Сетевая компания» не реализуются принципы бережливого производства в управлении запасами, что приводит к высокому уровню потерь из-за лишних запасов; имеются потери от лишних затрат на хранение излишних запасов.

Главные элементы системы управления запасами, которые необходимо внедрить в работу АО «Сетевая компания», состоят в реализации принципов бережливого производства. Система управления запасами в АО «Сетевая компания» нуждается в совершенствовании на принципах бережливого производства

Система управления запасами на принципах бережливого производства в АО «Сетевая компания» должна базироваться на построении вытягивающей системы управления запасами. Применение вытягивающей системы управления позволит в АО «Сетевая компания» организовать систему гибкого производства, обеспечивающего выпуск требуемого количества изделий в нужное время в соответствии с изменением спроса потребителей.

Предложенный АО «Сетевая компания» проект внедрения системы управления запасами на принципах бережливого производства будет строиться на реализации нескольких систем бережливого производства:

- система «Точно в срок» и система «Канбан». Эффективный способ снизить запасы материалов, готовых изделий, размеры занимаемых площадей. Этот метод также повышает эффективность движения потоков денежных средств. Методы позволяют уменьшить потери, излишки складских запасов, перепроизводство;
- система «Постоянное улучшение (Kaizen)», а именно совместные усилия всех сотрудников АО «Сетевая компания» по достижению ежедневных побед, достижений, улучшений в управлении запасами. Если в АО «Сетевая компания» удастся привить культуру ориентации на поиск и реализацию постоянных улучшений, то она становится практически вечным двигателем по уменьшению потерь в системе управления запасами;
- система «5S». Оптимальная организация рабочего пространства на складах АО «Сетевая компания» и автоматизация процесса управления запасами АО «Сетевая компания» с целью визуализации проблем, быстрое обнаружение отклонений в системе управления запасами.

ВЫВОДЫ

После реализации проекта по внедрению системы управления запасами на принципах бережливого производства АО «Сетевая компания» получит положительный годовой эффект в размере 26940 тыс. руб.; финансовые результаты предприятия увеличатся. Вырастет общая рентабельность, рентабельность продаж и рентабельность основной деятельности АО «Сетевая компания».

ИСТОЧНИКИ

1. Ахметова, И. Г. Цифровизация энергосектора: генезис, содержание, составляющие, методика оценки / И. Г. Ахметова, Ю. С. Валеева, М. В. Калинина // Экономика промышленности. – 2022. – Т. 15. – № 3. – С. 308-322. – DOI 10.17073/2072-1633-2022-3-308-322. – EDN AJDYHS.

2. Мубаракшина, Р. Р. Аналитика развития рынка электротранспорта в России / Р. Р. Мубаракшина, Ю. С. Валеева // Вестник Поволжского государственного технологического университета. Серия: Экономика и управление. – 2022. – № 1(53). – С. 57-65. – DOI 10.25686/2306-2800.2022.1.57. – EDN MJWIJM.
3. Стимулирование развития электротранспорта как инструмент развития территории / Ю. С. Валеева, М. В. Калинина, Т. Г. Зорина, И. Г. Ахметова // Вестник Казанского государственного энергетического университета. – 2022. – Т. 14. – № 1(53). – С. 155-172. – EDN UCKMFG.
4. Чиркова, И. Г. Анализ занятости в энергетическом секторе экономики региона / И. Г. Чиркова, К. М. Бережной // Вестник Казанского государственного энергетического университета. – 2022. – Т. 14. – № 2(54). – С. 134-141. – EDN QYCLGC.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА И ЕГО ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ

Щербатюк В. В.,
доктор экономических наук, университетский конференциар,
Молдавская экономическая академия
ORCID ID: 0000-0003-0315-5705

Аннотация. Обоснована необходимость систематического проведения многомерного статистического, сравнительного и внутрихозяйственного анализа в процессе управления предприятиями рыночной экономики. Предложена методика количественной оценки влияния факторов на различия показателей работы родственных хозяйствующих субъектов. Разработана и представлена новая, значительно улучшенная форма таблицы Перечня счетов бухгалтерского учета. Выявлены и указаны недостатки современных характеристик активных и пассивных счетов. Раскрыты различные направления совершенствования анализа и бухгалтерского учета хозяйственно-финансовой деятельности молдавских предприятий.

Ключевые слова: отчетность, методы корреляции и регрессии, комплексные оценки и эффективность анализа деятельности предприятий, факторы, коэффициент конкордации.

Abstract. The necessity of systematic carrying out of multidimensional statistical, comparative and on-farm analysis in the process of managing enterprises of a market economy is substantiated. A method for quantitative assessment of the influence of factors on the differences in performance indicators of related economic entities is proposed. A new, significantly improved form of the table of the List of accounting accounts has been developed and presented. Shortcomings of modern characteristics of active and passive accounts are revealed and indicated. Various directions for improving the analysis and accounting of the economic and financial activities of Moldovan enterprises are revealed.

Keywords: reporting, methods of correlation and regression, comprehensive assessments and efficiency of analysis of the activities of enterprises, factors, concordance coefficient.

JEL: M 41

ВВЕДЕНИЕ

В современной системе управления предприятиями Республики Молдова важное место занимают бухгалтерский учет и анализ хозяйственно-финансовой деятельности или экономический анализ. Они позволяют дать объективную оценку развития бизнеса, выявить новые эффективные технологии и научно-технические решения, а также способствуют повышению конкурентоспособности предприятий различных форм собственности.

ОСНОВНОЙ ТЕКСТ

Рыночная экономика представляет собой множество хозяйствующих субъектов, которые в соответствии с действующим законодательством регулярно составляют и представляют в Национальное бюро статистики бухгалтерскую отчетность. Она включает большой состав разнообразных экономических показателей, всесторонне характеризующих хозяйственно-финансовую деятельность предприятий. Таким образом, в масштабах всей страны ежегодно формируется огромный массив разнородной экономической информации, который требуется глубоко и всесторонне анализировать с целью получения объективных оценок, выводов и предложений, выявления закономерностей социально-экономического развития.

Достижение вышеуказанных целей тесно связано с широким использованием многомерного статистического анализа. Он представляет собой различные методы

классификации и снижения размерности многомерного пространства (кластерный, дискриминантный, компонентный, факторный) и позволяет получать принципиально новую и весьма ценную информацию. Однако в отличие от многих зарубежных стран (Российская Федерация, США, Китай, Япония, Германия, Франция, Украина, Республика Беларусь и др.), в Республике Молдова этот анализ, как правило, не изучается в высших учебных заведениях и не применяется в теории и практике статистики, макро- и микроэкономического анализа; он является относительно новым, малоизвестным и весьма редким методом познания социально-экономических явлений и процессов. Поэтому весьма актуальны глубокие исследования и практическое применение теоретических, методологических и организационно-методических основ многомерного статистического анализа в отраслях национальной экономики.

В современных условиях хозяйствования на основе рыночной конкуренции важное значение имеет сравнительный экономический анализ деятельности предприятий. Объективные предпосылки его развития и использования в практике управления сформулированы в экономической теории, являющейся фундаментальной методологической основой всех экономических наук, в том числе и анализа хозяйственно-финансовой деятельности. Так, д.э.н. проф. Н. А. Шапиро утверждает, что «изучение опыта применения сравнительного анализа в экономических исследованиях в исторической ретроспективе, не только предопределяется объективными обстоятельствами, т.е. многообразием форм современной экономической жизни, но и интеллектуально оправдывается тем, что методологический потенциал сравнительного анализа на современном этапе развития экономической теории, с одной стороны широко востребован, а с другой – слабо изучен» [6, с. 52].

Необходимость проведения сравнительного экономического анализа является объективной, так как один и тот же вид деятельности осуществляют многие предприятия и уровень хозяйствования на них обычно различный. И она будет постоянной, поскольку в любой отрасли рыночной экономики всегда имеется, как правило, много предприятий, осуществляющих одинаковые виды деятельности, конкурентная борьба и интенсивный поиск конкурентных преимуществ, потребность в выявлении и широком распространении передового опыта.

Сравнительный анализ представляет собой логическое продолжение и дальнейшее углубление внутрихозяйственного анализа. В теории и на практике нельзя абсолютизировать один из них и игнорировать другой. Только одновременное и взаимосвязанное проведение вышеназванных видов экономического анализа обеспечит глубокое и комплексное исследование хозяйственно-финансовой деятельности предприятий. А это весьма актуально в связи с тем, что рынок настойчиво требует рассматривать в качестве товара продукт экономического анализа, учитывать на него спрос и предложения, а также определять сумму затрат на проведение аналитической работы и соотносить ее с полученными доходами.

Важной задачей сравнительного экономического анализа является выявление и количественная оценка влияния факторов на различия между одноименными показателями работы родственных (однородных) предприятий. В этой связи значительный интерес представляют методы корреляции и регрессии. Общая схема их использования в сравнительном анализе хозяйственно-финансовой деятельности следующая.

Для двух групп предприятий определяется среднее значение результативного показателя и факторных признаков. Затем полученные данные сравнивают между собой и находят разность, которую умножают на величину коэффициентов регрессии в многофакторной регрессионной модели и получают искомый эффект влияния различий в уровнях факторов по группам. Общая величина разности средних уровней результативного показателя по группам будет складываться из двух величин: разницы в величине этого показателя, обусловленная различием в величине определяющих факторов, и разницы между уровнями результативного показателя, которая не объясняется изучаемыми факторами.

По такой же схеме можно сравнивать между собой различные результативные показатели хозяйственно-финансовой деятельности двух и более сопоставимых предприятий и давать количественную оценку влияния факторов на различия между ними.

При проведении сравнительного экономического анализа рассчитываются комплексные оценки хозяйственно-финансовой деятельности предприятий. Они имеют важное значение, так как позволяют объективно определять конкурентоспособные, средние и стагнирующие предприятия, обоснованно судить о их внутренних резервах и тенденциях развития, улучшить информационно-аналитическое обеспечение выработки и принятия оптимальных научно обоснованных управленческих решений. Для обеспечения надлежащей полезности таких оценок при их расчете следует учитывать важность (весомость) используемых исходных показателей, которая определяется экспертным методом. При этом степень согласованности мнений экспертов устанавливается с помощью коэффициента конкордации.

Методика, методология и эффективность анализа хозяйственно-финансовой деятельности предприятий в значительной степени зависят от его информационного обеспечения, основу которого составляет бухгалтерский учет. Он является основным источником экономической информации для внутренних и внешних пользователей, выработки и принятия обоснованных оптимальных управленческих решений.

В современных сложных условиях развития рыночной экономики и тотального, системного кризиса в Республике Молдова и других странах бухгалтерский учет должен приносить хозяйствующим субъектам прибыль и рассматриваться как идеологическое оружие в социальном конфликте, обусловленном распределением прибыли и богатства. Он включает различные этапы, одних из которых является отражение экономической информации на бухгалтерских счетах, представляющих собой способ группировки, текущего отражения и контроля в денежной оценке активов, собственного капитала, обязательств, доходов, расходов, затрат и хозяйственных операций предприятий.

Бухгалтерские счета – это объективная необходимость и важнейший этап учетного процесса (цикла), признаки классификации и основные носители учетно-экономической информации, а также способ ее получения. Они открываются и применяются в соответствии с требованиями Общего плана счетов бухгалтерского учета, разработанного на основе Национальных стандартов бухгалтерского учета, других нормативных актов по учету и утвержденного и введенного в действие приказами Министерства финансов.

Этот План состоит из трех разделов: I «Общие положения», II «Перечень счетов бухгалтерского учета», III «Характеристика и порядок применения счетов бухгалтерского учета». Однако форма таблицы Перечня счетов бухгалтерского учета включает множество («лес») цифр и является весьма сложной. Поэтому нами разработана новая, улучшенная форма этой таблицы, максимально приближенная к минфиновской [7, 9]. Ее фрагмент представлен в табл. 1.

Таблица 1

Перечень счетов бухгалтерского учета

КЛАСС 1 «ДОЛГОСРОЧНЫЕ АКТИВЫ»		
<i>Группа 11 «Нематериальные активы»</i>		
111	Незавершенные нематериальные активы	
112	Нематериальные активы в эксплуатации	
	1	Концессии, лицензии и товарные знаки
	2	Авторские права и охранные документы

	3	Программное обеспечение
	4	Прочие нематериальные активы
113	Амортизация нематериальных активов	
	1	Амортизация концессий, лицензий и товарных знаков
	2	Амортизация авторских прав и охранных документов
	3	Амортизация программного обеспечения
	4	Амортизация прочих нематериальных активов
114	Обесценение нематериальных активов	
115	Положительный гудвилл	
116	Отрицательный гудвилл	
.....		
КЛАСС 9 «ЗАБАЛАНСОВЫЕ СЧЕТА»		
911	Долгосрочные материальные активы, полученные в операционный лизинг (аренду, имущественный найм)	
912	Ценности, полученные для монтажа	
.....		
924	Налоговые убытки	
925	Налоговые льготы	

С целью повышения информативности и полезности этой таблицы к ней даются следующие пояснения:

1) в первой графе этой таблицы указаны номера счетов, во второй – номера субсчетов, в третьей – наименования субсчетов, во второй и третьей графах – наименования счетов бухгалтерского учета;

2) счета с полужирными номерами являются активными, а с обычными номерами – пассивные;

3) забалансовые счета не являются активными или пассивными счетами, так как учитываемые на них объекты, а, следовательно, и сальдо этих счетов не отражаются в активах и пассивах бухгалтерских балансов.

Все это вместе будет способствовать более легкому и быстрому изучению и пониманию бухгалтерских счетов, а также их правильному использованию в современной теории и практике финансового, управленческого и налогового учета, аудита и контроля.

В контексте вышеизложенного отметим, что в молдавской и зарубежной специальной литературе весьма часто счета бухгалтерского учета подразделяются на активные и пассивные. Но при этом не указывается, что такое деление относится не ко всем счетам, а только к тем, что входят в следующие классы: 1 «Долгосрочные активы», 2 «Оборотные активы», 3 «Собственный

капитал», 4 «Долгосрочные обязательства», 5 «Текущие обязательства», 6 «Доходы», 7 «Расходы» и 8 «Управленческие счета».

Также не существует глубоких, научно обоснованных и общепринятых определений активных и пассивных счетов. По нашему мнению, активными называются счета, на которых учитываются различные активы, расходы и затраты предприятий. Их полный перечень периодически меняется и в настоящее время является следующим (табл. 2).

Таблица 2

Перечень активных счетов бухгалтерского учета на 1. 11. 2022 г.

Номера	Наименования
счетов бухгалтерского учета	
111	Незавершенные нематериальные активы
112	Нематериальные активы в эксплуатации
115	Положительный гудвилл
121	Незавершенные долгосрочные материальные активы
122	Земельные участки
123	Основные средства
125	Минеральные ресурсы
131	Незавершенные долгосрочные биологические активы
132	Долгосрочные биологические активы в эксплуатации
141	Долгосрочные финансовые инвестиции в неаффилированные стороны
142	Долгосрочные финансовые инвестиции в аффилированные стороны
143	Обесценение долгосрочных финансовых инвестиций
151	Инвестиционная недвижимость
161	Долгосрочная дебиторская задолженность
162	Долгосрочная дебиторская задолженность аффилированных сторон
163	Долгосрочные авансы, выданные
171	Долгосрочные расходы будущих периодов
172	Прочие долгосрочные активы
211	Материалы
212	Оборотные биологические активы
213	Малоценные и быстроизнашивающиеся предметы
215	Незавершенное производство
216	Продукция
217	Товары
221	Коммерческая дебиторская задолженность
223	Дебиторская задолженность аффилированных сторон
224	Текущие авансы, выданные
225	Дебиторская задолженность бюджета
226	Дебиторская задолженность персонала
231	Дебиторская задолженность по доходам от использования третьими лицами активов субъекта
232	Предстоящая дебиторская задолженность
233	Текущая дебиторская задолженность по страхованию
234	Прочая текущая дебиторская задолженность
241	Касса
242	Текущие счета в национальной валюте
243	Текущие счета в иностранной валюте
244	Другие банковские счета
245	Денежные переводы в пути
246	Денежные документы
251	Текущие финансовые инвестиции в неаффилированные стороны
252	Текущие финансовые инвестиции в аффилированные стороны

261	Текущие расходы будущих периодов
262	Прочие оборотные активы
313	Неоплаченный капитал
315	Изъятый капитал
316	Имущество, полученное от государства с правом собственности
317	Премии капитала
334	Использованная прибыль отчетного периода
711	Себестоимость продаж
712	Расходы на реализацию
713	Административные расходы
714	Другие расходы операционной деятельности
715	Расходы по начисленным процентам
716	Расходы, относящиеся к целевым средствам
717	Другие расходы (за исключением расходов от экономической деятельности)
718	Расходы от экономической деятельности
721	Расходы, связанные с долгосрочными активами
722	Финансовые расходы
723	Чрезвычайные расходы
731	Расходы по подоходному налогу
811	Основная деятельность
812	Вспомогательная деятельность
821	Косвенные производственные затраты
822	Косвенные затраты по договорам на строительство
823	Общие затраты по договорам на строительство
824	Другие распределяемые затраты
833	Возврат и снижение цен проданных ценностей
834	Затраты по ценностям, переданным на переработку сторонним лицам
835	Обслуживающие производства и хозяйства
836	Рефактурированные затраты

Пассивные счета – это счета для учета собственного капитала, обязательств, доходов, амортизации, износа и обесценения активов предприятий. Такими счетами являются: 311 «Уставный капитал», 333 «Чистая прибыль (чистый убыток) отчетного периода», 521 «Текущие коммерческие обязательства», 531 «Обязательства персоналу по оплате труда», 611 «Доходы от продаж» и др.

Многие активные и пассивные счета бухгалтерского учета имеют субсчета (их называют еще счетами второго порядка). Они предназначены и используются для вторичной группировки информации об остатках и изменениях учитываемых объектов, отраженной на бухгалтерских счетах. Количество субсчетов различное: от 2 до 9. Так, например, счет 221 «Коммерческая дебиторская задолженность» имеет 3 субсчета. Их порядковые номера и наименования следующие: 1 «Коммерческая дебиторская задолженность внутри страны», 2 «Коммерческая дебиторская задолженность из-за рубежа», 3 «Прочая коммерческая дебиторская задолженность».

ВЫВОДЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Многолетний опыт нашей научно-исследовательской и практической работы позволяет сделать вывод о том, что в современных условиях хозяйствования целесообразно разработать и применять на практике методы определения эффекта и эффективности анализа хозяйственно-финансовой деятельности предприятий и его видов. Эффект экономического анализа может быть подсчитан как разница между результатами от его проведения и расходами на его проведение.

Эффективность же анализа можно определить путем деления эффекта (результата), полученного в процессе проведения анализа, на общую сумму расходов по его проведению.

Все данные для выполнения вышеуказанных расчетов можно довольно точно подсчитать. Так, результатом от проведения анализа реализации товаров, производительности труда, прибыли, рентабельности и других экономических показателей является величина выявленных резервов, которая выражается в стоимостной оценке. Опыт подсчета таких величин в специальной литературе имеется [4, 5, 8] и его можно использовать для решения данной задачи. Что же касается расходов по проведению анализа хозяйственно-финансовой деятельности, то они состоят в основном из расходов по оплате труда соответствующих работников, отчислений на социальные нужды и некоторых других расходов, которые отражаются в различных учетных документах и регистрах, и поэтому не трудно подсчитать.

В отличие от бухгалтерского учета, статистики и аудита, анализ хозяйственно-финансовой деятельности предприятий различных отраслей экономики Республики Молдова не имеет законодательного и нормативно-методического обеспечения, что нельзя признать нормальным. И поэтому представляется необходимым разработать, принять и использовать в научно-практической деятельности Закон об экономическом анализе, а также его международный и национальные стандарты. Это будет способствовать повышению качества подготовки специалистов в высших и средних специальных учебных заведениях, эффективности аналитической работы, обоснованности принимаемых управленческих решений и успешному развитию всех хозяйствующих субъектов национальной экономики.

Современные экономический анализ и бухгалтерский учет развиваются и совершенствуются в определенной среде, нравственной и морально-психологической атмосфере конкретными специалистами. Однако они не способствуют проведению глубоких научных исследований в Республике Молдова. Одна из причин такого серьезного негативного явления то, что некоторые доктора и доктора хабилитаты экономики не знают самого элементарного, а именно, что:

- запрещается присваивать чужие труды в коллективных статьях, учебниках и монографиях, т.е. липовое соавторство, которое по своей сути есть плагиат, и потому наказуемо;
- в «своих» крайне редких «околонаучных», суррогатных статьях сомнительного авторства требуется цитировать других авторов и как правильно это делать;
- нельзя преподавать анализ хозяйственно-финансовой деятельности промышленных предприятий студентам специальности «Туризм»;
- нецелесообразно и бесполезно в статьях и книгах приводить и сравнивать статистические данные макроэкономики за длительный период времени, так как они не сопоставимы;
- преподавать основы бухгалтерского учета и экономического анализа, бухгалтерский, финансовый и управленческий учет, анализ хозяйственной деятельности предприятий в вузах и колледжах должны только преподаватели, имеющие базовое высшее бухгалтерское образование, т.е. окончившие вузы по специальности «Бухгалтерский учет, анализ и аудит». Но сейчас это нередко «успешно» делают, т.е. учат как-нибудь и чему-нибудь, разные товароведы, менеджеры, организаторы, экономисты, политэкономы и др.;
- требуется срочно сократить гардеробщиц во многих государственных вузах, колледжах, библиотеках и других учреждениях из-за отсутствия у них необходимых объемов работы, что позволит сэкономить миллионы леев для сильно обнищавшего в последнее время народа. При наличии малых объемов такой работы их выполнение целесообразно возложить на других работников за небольшую дополнительную плату.

Представленные выше характеристики, выводы и предложения будут способствовать повышению научного уровня теории и практики экономического анализа и бухгалтерского учета,

качества их преподавания и подготовки специалистов, а также улучшению информационного обеспечения управления и эффективному развитию экономики Республики Молдова.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Приказ Министерства финансов Республики Молдова «Об утверждении Общего плана счетов бухгалтерского учета» № 119 от 6 августа 2013 г. // Monitorul oficial al Republicii Moldova, 2013, № 177-181.
2. Бабаев Ю. А. Бухгалтерский учет и анализ: учебник. – М.: Инфра-М, 2015.
3. Недерица А., Грабаровски Л., Попович А. Финансовый учет: учебное пособие. – Кишинэу: МЭА, 2017.
4. Панков В. В., Казакова Н. А. Экономический анализ. – М.: ИНФРА-М, 2011.
5. Савицкая Г. В. Экономический анализ. – Минск: Новое знание, 2009.
6. Шапиро Н. А. Сравнительный анализ: методология и опыт применения в экономических исследованиях: автореф. дис. ... д-ра экон. наук по спец. 08.00.01 «Экономическая теория». – М.: Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, 2003.
7. Щербатюк В. В. Общий план счетов бухгалтерского учета: краткий справочник. Изд. 3-е, доп. и перераб. – Кишинев: Молдавская экономическая академия, 2023.
8. Экономический анализ в торговле / Под ред. М. И. Баканова. – М.: Финансы и статистика, 2013.
9. Șcerbatiuc V. V. Planul general de conturi contabile: mini-ghid. Ediția a III-a. – Chișinău: Academia de studii economice a Moldovei, 2023.

THE SENTENCE BASED ON THE EVIDENCE ADMINISTERED DURING THE CRIMINAL INVESTIGATION PHASE. SOCIO-LEGAL IMPORTANCE.

Sanda TSONKU,
PhD in Law, university lecturer,
UESM
ORCID: 0000-0002-8381-0484

Abstract: *The sentence based on the evidence administered during the criminal investigation phase has a special value and a significant social importance, given the fact that it is approved in a simplified procedure, it achieves several goals of the fair criminal process, i.e. it reduces the trial time of the case, it reflects repentance deep conviction of the defendant and his request to judge the case based on the evidence administered during the criminal prosecution phase, recognizing the facts incriminated in the indictment and not requesting the examination of new evidence.*

The sentence based on the evidence is the procedural act through which the procedural function of the court is fully realized, having as its task the resolution of the criminal case and the application of the appropriate punishment. In other words, the sentence based on the evidence administered during the criminal investigation phase contributes to the fight against crime, raising the level of awareness, both by the defendant and by the entire society, of the social danger of crimes.

Keywords: *procedural function, criminal investigation, general prevention*

JEL: K19, K40

INTRODUCTION

The sentence based on the evidence administered during the criminal investigation phase as an act of criminal justice, represents the victory of the truth and the law, against those who have committed crimes and who, sincerely repenting of what they have committed and fully recognizing the criminal facts, contribute to the achievement of general prevention, and for the act of recognition benefits from a reduction of the punishment limits. The sentence of the court is the basic act of criminal justice.

By its nature, the sentence, like other procedural decisions, represents in itself the act that applies different legal norms in concrete cases. Unlike other procedural acts, the sentence is pronounced by the court, in a certain procedural order based on the law and contains the answer to the basic issues of the pending criminal case.

RESULTS AND DISCUSSION

In the case of the sentence based on the evidence, it is obligatory to mention in the introductory part of the sentence that the sentence was issued under the conditions of art. 364/1 Criminal Procedure Code. The specificity of the sentence based on the evidence, but also its social importance is revealed by the fact that the defendant benefits from a reduction of the punishment limits.

The sentence is the last stage of the entire process of criminal investigation and prosecution, of judging the case, thus taking stock of the entire procedure carried out on the criminal case, it determines the fate of the defendant. The sentence based on the evidence is called to establish the true order in society, it contributes to the education of the conscious spirit of the defendant, but also of the whole society, to the observance of the law, to the legitimate sentencing of those guilty of committing a crime, to the full acquittal of the innocent and it must fulfill this function. În ea urmează să fie oglindit tot adevărul celor întâmplate fără nici o influență exterioară. Dar o astfel de sentință va putea fi stabilită doar de un cadru profesional juridic de cea mai înaltă pregătire, posedând și un înalt nivel de cultură generală, care ar cunoaște la cel mai înalt nivel legislația în vigoare, să se poată conduce de perspectivele izvoarelor de specialitate și actele normative.

The sentence of any court, which operates on the territory of a state, is issued in the name of the respective state and in the name of the law, for which reason, the state invests legal power in the person of the judges and grants them the right to recognize by sentence the citizen as guilty of the crime and to apply the measure of criminal punishment, or to justify him by recognizing him as innocent and also imposes on the judges the obligation to bear responsibility for the legality, validity and justice of the court's decision, so important for society and its members.

The sentence based on the evidence is of particular importance as long as it is pronounced in a simplified procedure, thus saving the time of the court, which studies only the evidence included in the indictment, the defendant renouncing the request for the examination of new evidence.

Referring to the importance of the sentence V. Bojievă believes that the sentence, first of all, has legal importance, being one of the important procedural documents. The legal importance is manifested by the fact that, deliberating and pronouncing the sentence, the court on behalf of the state power, gives appreciation to the committed acts, expresses the relations of the state with the person presented to the trial, achieves state coercion, and as a benefit for the defendant who has recognized his acts and requested a trial based on the evidence administered during the criminal investigation phase, a reduction of the punishment limits is applied.

Issued in the name of the law under the conditions of the full realization of the democratic beginnings of the procedure, the sentence also has a great educational importance. Thus, the sentence based on the evidence administered during the criminal investigation phase, being the act of applying the law to concrete facts, contributes to the strengthening of legality and social equity, to the defendant's awareness and recognition of the facts incriminated in the indictment, the prevention and combating of crime, educating citizens in the spirit of strict law enforcement.

Based on the evidence, which is directly examined in the judicial debates, the court in the sentence gives a concrete presentation to the citizens present in the courtroom about the permissions and prohibitions established by the law. The specificity of the trial based on the evidence administered during the criminal investigation phase is the fact that the defendant waives the right to request new evidence for examination in court.

The Romanian authors also spoke about the educational importance of the sentence A. Tulbure, A. Tatu and Gh. Mateuț, confirming that the criminal sentence must have an educational role both on the parties and on the other persons with consequences regarding special and general prophylaxis.

The solution pronounced, reflecting the triumph of the truth and the law, against those who have committed crimes, must resonate among those tempted to break the law, achieving general prevention.

For this, however, the decision of the first instance must be legal and satisfy the requirement that any person guilty of committing a crime be punished according to his guilt and that no innocent person be held criminally liable.

Russian authors P. Lupinskaya, V. Grigoriev and V. Himicevoi, believes that in addition to the legal and educational importance, the judicial sentence also has a great procedural, social and even prejudicial importance.

The prejudicial importance of the entered into force sentence lies in the fact that the conclusions contained in it about the facts established by the court on the case are binding for the courts that examine the same circumstances in the order of the civil procedure, as well as for other law enforcement bodies.

The sentence entered into force is generally binding, since there is a presumption of its truth and the decisions contained in it cannot be exchanged for others. They have exclusive importance for the respective criminal case and prejudicial importance for all others who apply the law until the sentence is annulled in the order provided by law. In other words, no one can be tried repeatedly for the same cause.

The procedural importance of the sentence lies in the fact that it is the basic judicial act of solving the criminal case. First of all, the adoption and pronouncement of the sentence ends the activity of the criminal investigation bodies and the trial of the case in the first instance, ensuring the protection of the legal rights and interests of all participants in the criminal process. Secondly, the sentence as the first step in the judicial settlement of all issues of the criminal file is the landmark for the further development of the judicial defense institutions, in particular, the ordinary and extraordinary avenues of appeal, without which it is impossible to function the judicial system.

The Romanian author V. Păvăleanu emphasizes that the sentence, having procedural importance, after its pronouncement ended the trial stage in the first instance, and if it becomes final at this stage, it acquires executory character and the authority of *res judicata*.

The social importance of the sentence based on the evidence administered during the criminal investigation phase, consists in the defense of the legal order, as well as the rights and freedoms of the citizens, this act of the judiciary contains the assessment of the social danger of the act in question on behalf of the state, the sentence is based on the simplified procedure and on the defendant's recognition of his illegal acts, thus reflecting the defendant's attitude and knowledge of the danger towards the incriminated acts and his deep remorse, as well as society's attitude towards the criminal acts, taking into account the social foundation of the criminal prosecution and the effectiveness of the established criminal liability, the public pronouncement of the sentence based on the evidence administered during the criminal investigation phase contributes to the formation of legal awareness in society, having as an example the defendant who fully understood and admitted his act, and showing confidence in the evidence administered in follow-up phase criminal re.

The correct adoption of sentences from all points of view inevitably leads to the restoration and maintenance of legality and law and order. The sentencing based on the evidence is of particular importance, because it is issued by a court that has made a commitment to examine the sufficiency of the evidence, it allows the setting of a sentence reduced by one third when it comes to prison sentence or unpaid community work and a fourth when the application of the penalty with a fine is imposed.

CONCLUSIONS

In the same vein, A. Glushkov also refers to the social importance of the sentence, concretizing that this procedural act establishes the degree of social danger of the deed under examination. The sentence reflects the social relationship between the participants in the trial, as well as the inherent relationship between the criminal acts.

Being pronounced in public, the sentence contributes to the formation of a legal conscience within society, regarding its social purpose. The pronouncement of a legally prepared sentence contributes to the restoration of legality and legal order.

Based on the above, I conclude that all the important aspects of the judgment based on the evidence administered during the criminal investigation phase, taken as a whole, contribute directly to the proper administration of justice, to the accomplishment of all tasks and the achievement of the goals of the criminal process.

BIBLIOGRAPHY:

1. The Constitution of the Republic of Moldova of 29.07.1994, in force since 27.08.1994.
2. Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova: no. 122-XV of March 14, 2003. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, no. 104-110/447.
3. The decision of the Plenum of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova regarding the application of the provisions of art. 364/1 Code of criminal procedure by the courts, no. 13, 16.12.2013.
4. Criminal procedure law: Proc. for universities in the direction and specialty "Jurisprudence". Ed. P. Lupinsky. Moscow: Jurist, 1997.
5. A. Glushkov, Criminal process: textbook. Allowance for students inst. avg. prof. images., studying law. specialties. Moscow: Academia, 2000.
6. B. Bezlepkin, Criminal process in Russia. Moscow: Prospect, 2003
7. Dolea Igor, Dumitru Roman, Tatiana Vîzdoagă et al., Criminal procedural law, Chişinău 2009.
8. Gh. Mateuţ, Criminal Procedure Treaty, Special Part, vol. II, Bucharest, 2007.
9. Gr. Theodoru, Treatise on criminal procedural law, Bucharest, 2013.
10. V. Păvăleanu, Criminal procedural law: Special part. Bucharest: Ed. Lumina Lex, 2002.

CURTEA PENALĂ INTERNAȚIONALĂ – MECANISM DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI.

*PÂNTEA Andrei, dr. în drept, conf. univ.
Universitatea de Studii Europene din Moldova.
ORCID: 0000-0002-4865-421X*

*CEBAN Cristina, dr. în drept, conf. univ.
Universitatea de Studii Europene din Moldova.
ORCID: 0000-0002-4971-3496*

Abstract. *The international protection of fundamental human rights and freedoms defines and sums up a set of rights, freedoms and obligations of society members in relation to each other, of states to defend and promote these rights, of the entire international community to ensure their observance in each country, intervening in those situations, where human rights would be violated by a certain state.*

Thus, an effective and important means regarding the protection of fundamental human rights is the recourse to international jurisdictional bodies. The acceptance of this means is the result of a long evolution and, above all, an important consequence of the change in mentality regarding the relationship between the individual, the sovereign state and the international community. The future of the legal instruments, including the Republic of Moldova, in this context is the European Arrest Warrant.

Keywords: *International Criminal Court, human rights, fundamental freedoms, human rights protection mechanisms, European arrest warrant, war crimes, genocide.*

Rezumat: *Protecția internațională a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului definește și însumează un ansamblu de drepturi, libertăți și obligații ale membrilor societății în raport unii față de alții, ale statelor de a apăra și promova aceste drepturi, ale întregii comunități internaționale de a veghea la respectarea lor în fiecare țară, intervenind în acele situații în care drepturile omului ar fi încălcate de un anumit stat.*

Astfel, un mijloc efektiv și important privind protecția drepturilor fundamentale ale omului îl constituie recursul la organisme juridictionale internaționale. Acceptarea acestui mijloc a constituit rezultatul unei evoluții îndelungate și, mai ales, o consecință importantă a schimbării mentalității cu privire la relația dintre individ, statul suveran și comunitatea internațională. Viitorul instrumentarului organelor de drept, inclusiv ale Republicii Moldova, în acest context este mandatul european de arestare.

Cuvinte cheie: *Curtea Penală Internațională, drepturile omului, libertăți fundamentale, mecanisme de protecție a drepturilor omului, mandat european de arestare, crime de război, genocid.*

JEL:K19, K33

Societatea civilă se află într-o permanentă căutare a instrumentarului penal, procesual penal, de cooperare internațională în vederea prevenirii și combaterii criminalității organizate în scopul eficientizării mecanismelor naționale și internaționale de protecție a drepturilor și libertăților omului. Perioada actuală este marcată prin mai multe evenimente de ordin social-economic și politic, care impun identificarea soluțiilor teoretico-practice în lupta cu criminalitatea organizată, cu tirania unor pseudo-lideri statali care comit crime contra propriului său popor sau în raport cu alte națiuni.

Cuprinzând principii, mecanisme, proceduri ce țin de ordinea juridică internă, dar și de cea internațională, instituția drepturilor omului reprezintă un caracter bivalent, fiind în același timp o instituție de drept intern, integrată normelor constituționale, dar și o instituție de drept internațional,

configurând trăsăturile unui principiu juridic aplicabil în relațiile dintre state.²²

Asigurarea compatibilității și conformității normelor naționale cu ordinea juridică instituită de Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale,²³ de la Roma din 4.XI.1950, dezvoltată ulterior în Protocoalele adiționale la Convenție, se realizează de către statele părți la Convenție prin îndeplinirea obligațiilor prevăzute de dispozițiile acesteia.

Dintre mecanismele cunoscute pe plan internațional pentru garantarea drepturilor omului, mecanismele jurisdicționale și-au dovedit în practică cea mai mare eficacitate. Acest tip de mecanism este caracteristic sistemelor regionale de protecție a drepturilor omului.

Treptat, criminalitatea transnațională a dobândit o amploare din ce în ce mai mare, singurul instrument eficient de a răspunde acestui fenomen îl constituie cooperarea judiciară internațională în materie penală. Încă din antichitate au existat preocupări privind cooperarea internațională, care cu trecerea timpului s-au dezvoltat și diversificat, în funcție de interesele comune existente la un moment dat între diferite state.²⁴

Curtea Penală Internațională (numită uneori și Tribunalul Penal Internațional) este o instanță de justiție internațională permanentă, cu sediul la Haga, în Olanda. Menirea și scopul acestei instituții juridice internaționale este de a judeca persoane care au comis genocide, crime de război și crime împotriva umanității.

Statutul Curții Penale Internaționale a fost adoptat printr-o convenție între state, la data de 17 iulie 1998, în cadrul Conferinței de la Roma și a fost deschis spre semnare, până la data de 31 decembrie 2000, la sediul Organizației Națiunilor Unite de la New York, intrarea sa în vigoare fiind condiționată de depunerea instrumentelor de ratificare de către cel puțin 60 de state.

Tratatul care prevede înființarea Curții Penale Internaționale a intrat în vigoare la data de 1 iulie 2002, fiind primul tribunal permanent cu competența de a judeca persoanele vinovate de cele mai grave violări ale Dreptului internațional umanitar, respectiv, genocidul, crimele de război, crimele împotriva umanității și odată definită, crima de agresiune.

Prin Statutul său, Curtea dispune de personalitate juridică internațională, fiind competentă să-și exercite funcțiile pe teritoriul oricărui Stat-Parte la Statut. Jurisdicția Curții este restrânsă, constând, inițial, din numai trei crime, iar aceasta se referea numai la crimele de interes major pentru comunitatea internațională.

Curtea Penală Internațională este expresia acțiunii colective a statelor membre la un tratat, care a înființat o instituție jurisdicțională cu caracter permanent, cu competență obligatoriu pentru Statele-Părți. Prin urmare, Curtea Penală Internațională a fost creată prin acordul de voință al Statelor Părți, cu alte cuvinte prin consensul acestora și nu de către un organism internațional astfel încât existența ei nu depinde de un asemenea organism.²⁵

Curtea Penală Internațională este, deci, o anexă a jurisdicției penale naționale, ca parte integrantă a legii naționale, în urma ratificării Statutului de către parlamentele statelor respective. Ea nu încalcă

²² N.A. Odină. Considerații cu privire la mecanisme de protecție și garantare a drepturilor omului, http://revcurentjur.ro/arhiva/attachments_200612/recjurid061_24F.pdf.

²³ Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, amendată prin protocoalele nr. 3 din 6 mai 1963, nr. 5 din 20 ianuarie 1966 și nr. 8 din 19 martie 1985 și completată cu Protocolul nr. 2 din 6 mai 1963, a fost ratificată prin Legea nr. 30/1994, publicată în Monitorul Oficial nr. 135 din 31 mai 1994. Prin aceeași lege au fost ratificate, de asemenea, primul Protocol adițional la convenție, Paris, 20 martie 1952; Protocolul nr. 4 recunoscând anumite drepturi și libertăți, altele decât cele deja înscrise în convenție și în primul protocol adițional la convenție, Strasbourg, 16 septembrie 1963; Protocolul nr. 6 privind abolirea pedepsei cu moartea, Strasbourg, 28 aprilie 1983; Protocolul nr. 7, Strasbourg, 22 noiembrie 1984; Protocolul nr. 9, Roma, 6 noiembrie 1990, și Protocolul nr. 10, Strasbourg, 25 martie 1992.

²⁴ Boroi A., Rusu I., Cooperarea judiciară internațională în materie penală, Editura C.H.Beck, București, 2008, p. 4.

²⁵ Andrei Pânteia, Cristina Ceban, Serghei Pânteia. *Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului*. Chișinău, 2022. ISBN 978-9975-3568-0-0, p. 160.

suveranitatea națională, așa cum nu trece peste competente sistemelor judiciare naționale, care sunt capabile să investigheze și să judece crimele internaționale.

Astfel cum s-a prefigurat în literatura de specialitate, Statutul de la Roma ține în balanță rolul instituțiilor naționale și a celor internaționale. Acesta este constituit pe baza principiului propus de Comisia de Drept Internațional, conform căruia funcția primordială a Curții este aceea de stimulent și complement pentru jurisdicțiile naționale, dreptului penal intern al Statelor revenindu-i în mod prioritar misiunea și rolul de sancționare a crimelor internaționale comise de un cetățean al său sau săvârșite pe teritoriul său. Instituțiile fundamentale ale dreptului penal intern al Statelor se regăsesc în nuanța și forma sa specifică, ce aparține dreptului internațional, mai exact, dreptului penal internațional. Prin urmare, Curtea Penală Internațională nu este un înlocuitor pentru jurisdicția penală internațională și nici nu înlocuiește sistemele de justiție penală naționale, ci doar le completează.

De asemenea, unele prevederi ale Statutului exprimă supremația sistemelor juridice naționale. Ca atare, toate cererile Curții cu privire la cooperare, inclusiv cele în vederea arestării, predării unui acuzat, precum și aducerii de probe, sunt soluționate de către sistemele judiciare naționale.

Curtea Penală Internațională operează cu astfel de noțiuni precum *mandatul european de arestare* (MEA), un instrument foarte eficient, care a înlocuit sistemul tradițional de extrădare cu un mecanism mai simplu și mai rapid de predare a persoanelor căutate în vederea derulării urmăririi penale sau a executării unei pedepse sau măsuri de siguranță privative de libertate. Un mandat poate fi emis: (a) pentru efectuarea urmăririi penale în legătură cu fapte care se pedepsesc în temeiul dreptului intern cu o pedeapsă sau o măsură de siguranță privativă de libertate al cărei prag maxim este de cel puțin 12 luni (pe parcursul cercetării penale, al audierilor și al etapelor procesului, până când condamnarea devine definitivă) sau (b) pentru executarea unei condamnări sau a unei măsuri de siguranță de cel puțin patru luni. Punctele (a) și (b) nu sunt cumulative.²⁶

MEA reprezintă o decizie judiciară executorie în Uniunea Europeană, emisă de un stat membru și executată în alt stat membru, pe baza principiului recunoașterii reciproce.

Pentru ca cererile să fie mai simple și mai ușor de soluționate, acestea sunt emise în prezent în mod uniform, prin completarea unui formular de MEA. Cu toate acestea, este întotdeauna necesar ca o hotărâre executorie sau un mandat de arestare ori o decizie judiciară similară să fi fost emisă la nivel național înainte și separat de MEA. Autoritățile centrale, care jucau un rol semnificativ în procesul de extrădare, sunt excluse din procesul de luare a deciziilor în procedurile aferente MEA. Cu toate acestea, articolul 7 din Decizia-cadru privind MEA prevede că statele membre pot desemna autorități centrale pentru a asista și sprijini autoritățile judiciare, în special în ceea ce privește primirea și transmiterea MEA²⁷.

Acest important instrument de combatere a criminalității organizate – mandatul european de arestare – ține de viitorul cooperării Republicii Moldova în domeniul asistenței juridice internaționale în materie penală.

Astfel, la data de 23 decembrie 2021 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 235 pentru modificarea Legii nr. 371/2006 cu privire la asistența juridică internațională în materie penală, publicat în Monitorul Oficial la data de 07 ianuarie 2022 (Legea pentru modificarea unor acte normative). Legea a intrat în vigoare la data de 07 ianuarie 2022.

Legea de modificare a Legii cu privire la asistența juridică internațională în materie penală aduce modificări și completări, în principal cu privire la următoarele:

1. Formele de cooperare juridică internațională în materie penală;
2. Modul de transmitere a cererilor de asistență juridică;
3. Cooperarea dintre Republica Moldova și Curtea Penală Internațională.

²⁶ Manual privind emiterea și executarea unui Mandat european de arestare, Bruxelles, 28.9.2017.

²⁷ Decizia-cadru 2002/584/JAI a Consiliului din 13 iunie 2002 privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre.

Potrivit modificărilor aduse Legii nr. 371 din 01.12.2002 cu privire la asistența juridică internațională în materie penală, Republica Moldova cooperează cu Curtea Penală Internațională în procesul investigării și al urmăririi penale referitoare la infracțiunile a căror examinare ține de competența Curții.²⁸

Cooperarea dintre Republica Moldova și Curtea Penală Internațională este reglementată de prevederile Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale, ratificat prin Legea nr. 212/2010, ale Regulamentului de proceduri și de probe al Curții Penale Internaționale, ale Codului de procedură penală al Republicii Moldova, precum și de cele ale Legii cu privire la asistența juridică internațională în materie penală.

De asemenea, Autoritățile centrale competente de examinarea cererilor de asistență juridică ale Curții Penale Internaționale sunt:

- a) Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene – la etapa transmiterii cererilor de asistență juridică și a altei corespondențe cu Curtea Penală Internațională;
- b) Procuratura Generală – la etapa prejudiciară;
- c) Ministerul Justiției – la etapa judiciară și cea de executare a pedepselor stabilite de Curtea Penală Internațională.

La executarea cererilor Curții Penale Internaționale, autoritățile menționate pot solicita asistența Ministerului Afacerilor Interne și a altor autorități naționale.

Potrivit legislației în vigoare, Autoritățile centrale competente consultă Curtea Penală Internațională în conformitate cu art. 97 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, ratificat prin Legea nr. 212/2010, în special dacă:

- 1) informațiile nu sunt suficiente pentru a da curs cererii;
- 2) în cazul unei cereri de predare, persoana, subiect al cererii Curții Penale Internaționale, nu este găsită sau investigațiile au permis să se stabilească că persoana care se află în Republica Moldova nu este vizată în mandatul Curții Penale Internaționale;
- 3) pentru a da curs cererii în forma solicitată de Curtea Penală Internațională, Republica Moldova este constrânsă să încalce o obligație convențională pe care o are față de alt stat;
- 4) executarea cererii în forma solicitată de Curtea Penală Internațională:
 - a) contravine unui principiu fundamental al dreptului de aplicare generală, potrivit art. 93 pct. 3 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale;
 - b) aduce pericol securității naționale, potrivit art. 72 și art. 93 pct. 4 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale;
 - c) afectează desfășurarea unei proceduri de urmărire penală aflate în desfășurare într-un alt caz, potrivit art. 94 pct. 1 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale;
 - d) încalcă imunitatea statelor sau imunitatea diplomatică, potrivit art. 27 și art. 98 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale.

În cazul în care Curtea Penală Internațională și-a pronunțat competența în privința unei proceduri, Procuratura Generală sau, după caz, Ministerul Justiției poate contesta competența Curții Penale Internaționale conform art. 19 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, ratificat prin Legea nr. 212/2010, iar dacă în urma examinării contestației se stabilește că procedura respectivă ține de jurisdicția Republicii Moldova, aceasta se desfășoară conform legislației Republicii Moldova.

În situația în care competența Curții Penale Internaționale nu este contestată, precum și în situația în care Curtea, în urma propriilor investigații ale cazului, stabilește competența sa, toate actele procedurale din Republica Moldova se transmit Curții Penale Internaționale.

Pe cale de consecință, Curtea este, în acest fel, diferită de Tribunalele *ad-hoc* pentru Fosta Iugoslavie și Rwanda, care au jurisdicție concomitentă cu cea a instanțelor naționale, dar, în plus, au supremație asupra acestora. Tribunalele *ad-hoc* pot solicita instanțelor naționale să le cedeze orice caz,

²⁸ Art. 116¹ al Legii nr. 371 din 01.12.2002 cu privire la asistența juridică internațională în materie penală.

conform principiului *non bis in idem*. Dar, înființarea acestor tribunale nu afectează dreptul sau obligația statelor de a-i acționa în justiție pe aceia care se fac vinovați de cele mai grave violări ale Dreptului Internațional Umanitar.

Astfel, art. 50 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (2012/C 326/02)²⁹ intitulat „Dreptul de a nu fi judecat sau condamnat de două ori pentru aceeași infracțiune”, prevede că – „Nimeni nu poate fi judecat sau condamnat pentru o infracțiune pentru care a fost deja achitat sau condamnat în cadrul uniunii, prin hotărâre judecătorească definitivă, în conformitate cu legea”. Conform art. 54 alin. (3) din capitolul 3 „Aplicarea principiului *non bis in idem*” din Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen³⁰ din 14 iunie 1985: „O persoană împotriva căreia a fost pronunțată o hotărâre definitivă într-un proces pe teritoriul unei părți contractante nu poate face obiectul urmăririi penale de către o altă parte contractantă pentru aceleași fapte, cu condiția ca, în situația în care a fost pronunțată o pedeapsă, aceasta să fi fost executată, să fie în curs de executare sau să nu mai poată fi executată conform legilor părții contractante care a pronunțat sentința.

Lupta împotriva criminalității se desfășoară în toate statele prin măsuri aproape identice de prevenire și de constrângere cu aplicarea sancțiunilor penale. Această luptă este destinată curmării și prevenirii activității criminale de acumulare a profiturilor ilegale de proporții și punerea în pericol a cetățenilor țării.³¹

Aplicarea principiului *non bis in idem* s-a pus într-o serie de cazuri vizând aspecte privind: calificarea unor sancțiuni ca penale sau nepenale, caracterul (ne)definitiv al hotărârii penale, caracterul soluțiilor dispuse de procuror, motivele care au stat la baza soluțiilor de achitare (de ex. lipsa de probe, prescripția), concursul de infracțiuni, caracterul transnațional al unor infracțiuni, etc. În conturarea noțiunii speciale de - instanță judecătorească cu competență specială în materie penală, Curtea a stabilit că trebuie pornit de la interpretarea noțiunii generale de „instanță judecătorească”, în circumscrierea căreia, în baza unei jurisprudențe constante, Curtea ia în considerare un ansamblu de elemente, precum originea legală a organului, caracterul său permanent, caracterul obligatoriu al competenței sale, natura contradictorie a procedurii, aplicarea de către organ a normelor de drept, precum și independența acestuia.³²

Astfel, pentru funcționarea efectivă a acestei Curți, un Comitet Pregătitor va întocmi un Proiect de Reguli de Procedură și Probațiune în concordanță cu prevederile Statutului, deosebit de important pentru fixarea în concret a cadrului procesual, în care are loc instrumentarea unei cauze aflate în competența Curții.

De asemenea, același Comitet Pregătitor, având în vedere nu numai cadrul procesual, dar și crima ce face obiectul dedus judecății, va elabora un ansamblu de norme destinate definirii elementelor crimelor, care vor sprijini Curtea în interpretarea și definirea crimelor aflate în competența sa, pentru că în textul Statutului se operează mai mult cu o simplă enunțare a acestora.

Organismul abilitat să dispună asupra modificărilor acestui Statut, a amendamentelor ce pot fi propuse și în alte chestiuni ce țin de aplicarea prevederilor lui, este Adunarea Statelor Părți, constituită din reprezentanții fiecărui Stat Parte.

De asemenea, este de remarcat prevederea, conform căreia, chiar dacă un Stat devine parte la Statut și acceptă competența Curții de a judeca crimele de genocid, crimele împotriva umanității, crimele de război și crimele de agresiune, totuși, poate declara că, pentru o perioadă de 7 ani de la data intrării

²⁹ Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C326/391 din 26.10.2012.

³⁰ Acordul Schengen din 14 iunie 1985 între guvernele statelor din Uniunea Economică Benelux, Republicii Federale Germania și Republicii Franceze privind eliminarea treptată a controalelor la frontierele comune (JO 2000, L 239);

³¹ Ceban Cristina, *Implicarea Republicii Moldova în vederea combaterii criminalității internaționale*, Revista științifico-practică Vector European nr. 3, 2019, pp. 9-12. ISSN 2345-1106, E-ISSN 2587-358X.

³² Pântea Andrei, Ceban Cristina. „Aspecte privind aplicarea principiului *non bis in idem* în practica penală a CJUE”. Materialele Simpozionului Internațional „Economic and legal aspects of digitalization in the context of globalization” march 4-5, 2022, ISBN 978-9975-3527-3-4, pp. 141-146.

în vigoare a acestui Statut pentru Statul respectiv, nu acceptă jurisdicția Curții cu privire la crimele de război, atunci când se presupune că o anumită crimă a fost săvârșită de cetățenii săi sau pe teritoriul său.

Deși crima de agresiune este o crimă de competența Curții, prevăzută în Statut, enumerată în articolul 5 litera (d), totuși, ea nu mai este concretizată în următoarele articole ale Statutului, așa cum sunt detaliate în diversele lor aspecte celelalte crime: genocidul³³, crimele împotriva umanității³⁴, crimele de război³⁵. Dată fiind complexitatea și dimensiunile unei asemenea abordări în text, a elementelor ce compun și definesc crima de agresiune, crimă ce conține, de altfel, toate celelalte crime.

Un alt aspect pe care îl semnalăm este faptul că nu s-a găsit o definiție acceptabilă pentru includerea în Statut a unor crime atât de grave, cum ar fi terorismul și traficul internațional ilicit de droguri.

O altă remarcă ar fi aceea că nu a fost inclusă în Statut obligativitatea neutilizării, de către Statele Părți, a tuturor categoriilor de arme interzise de dreptul internațional, considerate „*arme criminale*”, bomba atomică fiind cel mai sugestiv și cutremurător exemplu în acest sens.

Cu referire la *legea aplicabilă*, prevederile articolului 21 al Statutului de la Roma reglementează legea aplicabilă crimelor internaționale, care vor fi judecate de către Curtea Penală Internațională.

Astfel, în judecarea cauzelor aduse spre soluționare, Curtea aplică prevederile Statutului, Convențiile de la Geneva privind dreptul internațional umanitar, precum și alte convenții și cutuma internațională. De asemenea, sunt aplicabile cauzelor, principiile generale ale dreptului penal, respectiv: legalitatea incriminării și a pedepsei, neretroactivitatea legii penale, responsabilitatea penală individuală.

Statutul adoptat la Roma urmărește, în linii mari, articolul 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție. Acesta cere Curții Penale Internaționale să aplice, în primul rând, normele conținute de Statutul în sine, de Elementele Crimelor și de Regulile de Procedură și Dovezi ale Curții. Deci, Statutul urmează regula *lex specialis*, aceasta reprezentând legea specială în acest domeniu, în raport cu alte surse de lege.

În al doilea rând, Curții i se cere să aplice tratate, principii și reguli ale dreptului internațional, inclusiv principiile dreptului privind conflictele armate cu caracter internațional, atunci când ele pot fi aplicate.

Acest lucru ne amintește de prevederile art. 38 al Statutului Curții Internaționale de Justiție, în legătură cu tratatele și cutuma, ca izvoare principale ale dreptului internațional, ce trebuie aplicate de către Curte. Aria de acoperire a unor astfel de norme se limitează, în mod evident, la cele aplicabile crimelor aflate sub jurisdicția Curții Penale Internaționale.

În absența celor două categorii de norme, Curtea trebuie să aplice principii generale de drept, derivate din legile naționale ale diferitelor sisteme judiciare din lume, inclusiv legile naționale ale statelor, care, în mod normal, ar avea jurisdicție asupra crimei respective. Asemenea principii generale trebuie aplicate, numai atunci când acestea sunt conforme cu dispozițiile Statutului și cu normele și regulile dreptului internațional.

Deși în text se menționează principii generale cu referință la sistemele de drept naționale, trebuie remarcat faptul că aceste principii trebuie să provină de la Curtea Penală Internațională, iar pentru ca sistemul juridic național să fie luat în considerare, ar trebui să includă legile naționale ale acelor state care, în mod normal, ar avea jurisdicție asupra crimelor respective. Aceasta înseamnă că, atunci când Curtea Penală Internațională găsește necesară recurgerea la astfel de principii, va avea loc o operațiune *ad-hoc* de reducere, pentru fiecare caz, prioritatea trebuind să fie acordată sistemelor de drept naționale ale acelor state care au jurisdicție asupra crimei.

Deci, în ceea ce privește conceptul de aplicare a legii în cadrul instituției jurisdicționale a Curții Penale Internaționale, acesta este diferit de conceptul pe care îl subliniază articolul 38 al Statutului Curții

³³ Art.7.

³⁴ Art.8.

³⁵ Art.9.

Internaționale de Justiție. În mod evident, acesta este o sursă auxiliară de lege pentru Curtea Penală Internațională, în comparație cu Statutul său, cu alte tratate și cu principiile și regulile internaționale³⁶.

Conform Statutului adoptat la Roma, Curtea Penală Internațională poate, de asemenea, să aplice principii și reguli de drept, așa cum le-a interpretat în hotărârile sale anterioare. Cu alte cuvinte, Curtea va putea, face referire la propria sa jurisprudență, decisivă în anumite cazuri, deoarece Curtea va trebui să aplice anumite dispoziții ale Statutului într-un mod mai restrictiv decât anumite tratate internaționale. Acest fapt subliniază, de asemenea, o diferență esențială față de cadrul juridic reglementat de Statutul Curții Internaționale de Justiție, conform căruia, asemenea decizii sunt o sursă auxiliară de lege și sunt obligatorii numai pentru părțile din litigiu și numai pentru diferendul respectiv.³⁷

Ținând cont de natura juridică și competența Curții Penale Internaționale, respectiv, de a judeca diferite crime comise de indivizi - genocid, crime împotriva umanității și crime de război - Statutul de la Roma indică faptul că aplicarea și interpretarea legilor, din toate sursele menționate, trebuie să fie în conformitate cu drepturile și libertățile fundamentale ale omului, general recunoscute pe plan internațional, fără deosebire de sex, vârstă, rasă, culoare, limbă, convingeri religioase, opinie politică sau de orice alt tip, origine etnică sau socială, naționalitate, stare materială sau alt statut.

Această prevedere cere un anumit standard la care trebuie să se conformeze, din perspectiva calitativă, toate legile aplicate de către Curte. Acest fapt pare să fie justificat, deoarece majoritatea crimelor ce intră sub jurisdicția Curții sunt violări severe ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Ar fi dificil de acceptat faptul că această Curte să aplice norme aflate în contradicție cu drepturile omului sau să facă discriminări, în funcție de sex, rasă, culoare sau origine etnică, naștere sau orice alt statut.

Multe dintre crime, așa cum sunt definite și în Statut, sunt strâns relaționate cu prevederile instrumentelor internaționale pentru drepturile omului. Aceasta este, de asemenea, consecința faptului că genocidul și crimele împotriva umanității nu au legătură cu conflictele armate. Ar fi inacceptabil pentru Curte, judecând crimele săvârșite pe timp de pace, să coboare sub standardele calitative stabilite de instrumentele internaționale pentru drepturile omului, general recunoscute pe plan mondial. Cât despre crimele de război, este clar faptul, că cele două Protocoale Adiționale ale Convențiilor de la Geneva, din anul 1949, în special Protocolul II, au fost puternic influențate de standardele drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, elaborate în cadrul Națiunilor Unite.

Potrivit doctrinei de specialitate, Protocolul II conține aproape toate drepturile ireductibile din Pactul privind Drepturile Civile și Politice. Aceste drepturi sunt bazate pe regulile valabilității universale, la care pot să răspundă toate Statele, chiar și în absența oricărei obligații stipulată prin tratat sau oricărui angajament. Poate fi acceptat faptul, că ele fac parte din normele de jus cogens.

Așa cum s-a afirmat - standardele de bază ale drepturilor Omului trebuie respectate sub toate circumstanțele, cu privire la acestea articolul 3 al Convențiilor de la Geneva constituie un standard minim ce trebuie respectat, în mod egal, sub orice circumstanță, de toți cei implicați în conflict.

Este deci logic ca legea aplicată de către Curte să fie în concordanță cu standardele drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Conform articolului 10 din Statut, prevederile acestuia nu trebuie interpretate ca prejudiciind sau limitând, în nici un fel, regulile de drept internațional existente în alte scopuri, decât cele ale acestui Statut. Mai mulți autori consideră că aceste prevederi primează asupra celor ale articolului 21, care se referă la legea aplicabilă de către Curtea Penală Internațională. Aceasta poate reprezenta o înțelegere greșită a semnificației textului. Articolul 10 pare să aibă ca scop evitarea consecințelor interpretării contrare ale prevederilor Statutului cu privire la regulile existente ale dreptului internațional în altă formă, în alt context și pentru alt scop, în afară de cel al Statutului. Este o clauză a compatibilității, în

³⁶ Este ceea ce s-a întâmplat în Kosovo.

³⁷ Andrei Pânteă, Cristina Ceban, Serghei Pânteă. *Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului*. Chișinău, 2022. ISBN 978-9975-3568-0-0, p. 167.

timp ce legea aplicabilă de către Curte este specificată, în mod clar, în art. 21. Nu este din eroare indicat, în mod special, faptul, că pe primul loc este Statutul, iar pe cel de-al doilea, tratatele aplicabile, principiile și regulile dreptului internațional. Dacă intenția Statelor membre ar fi fost diferită, cei care au elaborat proiectul ar fi redactat cu siguranță ambele texte în mod diferit.

Aceasta înseamnă, că *lexfori* pentru Curte sunt prevederile Statutului, acesta este imperativ pentru Curte, ceea ce rezultă, de asemenea, din prevederile Statutului, conform căruia o persoană poate fi judecată de către Curte, numai în concordanță cu Statut Curții.

Este de menționat faptul că *Elementele Crimelor* sunt menționate, împreună cu Statutul, în art. 21, ca fiind surse de lege, pe care Curtea le va aplica cu prioritate în vederea soluționării cauzelor care îi sunt deferite. Acest lucru nu pare să fie în concordanță cu art. 9 al Statutului, conform căruia, elementele crimelor trebuie să sprijine Curtea în interpretarea și aplicarea Statutului, ele trebuie să fie, așadar, în concordanță cu Statutul.

Aceste elemente sunt adoptate de către Adunarea Statelor Părți și nu ratificate, așa cum este Statutul. Prin urmare, deși menționate împreună cu Statutul, *Elementele Crimelor* trebuie considerate a fi o interpretare autentică a Statutului și nu trebuie niciodată luate în considerare, atunci când sunt inconsistente în raport cu acesta.

În speranța implementării instrumentarului respectiv, Republica Moldova continuă cursul de aderare la spațiul comunitar.

Bibliografie selectivă:

1. Andrei Pânteă, Cristina Ceban, Serghei Pânteă. *Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului*. Chișinău, 2022. ISBN 978-9975-3568-0-0, 252 pag.;
2. Acordul Schengen din 14 iunie 1985 între guvernele statelor din Uniunea Economică Benelux, Republicii Federale Germania și Republicii Franceze privind eliminarea treptată a controalelor la frontierele comune (JO 2000, L 239);
3. Boroi A., Rusu I., Cooperarea judiciară internațională în materie penală, Editura C.H.Beck, București, 2008, p. 4;
4. Ceban Cristina, *Implicarea Republicii Moldova în vederea combaterii criminalității internaționale*, Revista științifico-practică Vector European nr. 3, 2019, pp. 9-12. ISSN 2345-1106, E-ISSN 2587-358X;
5. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, amendată prin protocoalele nr. 3 din 6 mai 1963, nr. 5 din 20 ianuarie 1966 și nr. 8 din 19 martie 1985 și completată cu Protocolul nr. 2 din 6 mai 1963, a fost ratificată prin Legea nr. 30/1994, publicată în Monitorul Oficial nr. 135 din 31 mai 1994;
6. Decizia-cadru 2002/584/JAI a Consiliului din 13 iunie 2002 privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre;
7. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C326/391 din 26.10.2012;
8. Legea nr. 371 din 01.12.2002 cu privire la asistența juridică internațională în materie penală;
9. Manual privind emiterea și executarea unui Mandat european de arestare, Bruxelles, 28.9.2017;
10. N.A. Odină. Considerații cu privire la mecanisme de protecție și garantare a drepturilor omului, http://revcurentjur.ro/arhiva/attachments_200612/recjurid061_24F.pdf;
11. Pânteă Andrei, „Tratamentul bănuiei rezonabile în jurisdicția Curții Europene pentru Drepturile Omului”. Materialele Conferinței Științifice a tinerilor cercetători. Ed. a V-a: „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători”. Chișinău, 2016, ISBN 978-9975-933-83-4, pp.147-152;
12. Pânteă Andrei, *Asistența juridică internațională în materie penală*, note de curs. Chișinău: Lira, 2020 (Tipograf. ”Adrilang”), ISBN 978-9975-3293-4-7;
13. Pânteă Andrei „Bănuiala rezonabilă: cadrul procesual penal național și jurisprudența curții europene pentru drepturile omului”, Chișinău, 2019, 279 p., ISBN 978-9975-139-89-2,

indexată în Biblioteca de Drept a statului Oregon, SUA, Locația SOLL Broadway, Item ID: 00119150;

14. Pântea Andrei, Ceban Cristina. „*Aspecte privind aplicarea principiului non bis in idem în practica penală a CJUE*”. Materialele Simpozionului Internațional „Economic and legal aspects of digitalization in the context of globalization” march 4-5, 2022, ISBN 978-9975-3527-3-4, pp. 141-146;
15. Protocolul nr. 6 privind abolirea pedepsei cu moartea, Strasbourg, 28 aprilie 1983;
16. Protocolul nr. 7, Strasbourg, 22 noiembrie 1984;
17. Protocolul nr. 9, Roma, 6 noiembrie 1990;
18. Protocolul nr. 10, Strasbourg, 25 martie 1992;
19. Statutul Curții Penale Internaționale, 17 iulie 1998, Roma.

VIOLENȚA ÎMPOTRIVA FEMEILOR ȘI VIOLENȚA DOMESTICĂ ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ – IMPLICAȚII PENTRU SECURITATEA UMANĂ

REPEZ Filofteia prof. univ. dr.
Universitatea „Danubius”,
Galați, România
filofteiarepez@univ-danubius.ro
ORCID: 0000-0002-5712-3090

Abstract: *Violența împotriva femeilor și violența domestică sunt răspândite în Uniunea Europeană; conform statisticilor se estimează că sunt afectate 1 din 3 femei. Instituțiile Uniunii Europene, ONG-urile și organizațiile pentru drepturile victimelor din Uniunea Europeană au solicitat în repetate rânduri adoptarea normelor legislative privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. Un pas important, în acest sens, îl constituie Strategia privind egalitatea de gen 2020-2025.*

Având acest reper, articolul își propune să evidențieze statistici, măsuri și acțiuni, precum și implicații ale violenței împotriva femeilor și ale violenței domestice pentru securitatea umană.

Cuvinte-cheie: *violența împotriva femeilor, violența domestică, securitate umană, Uniunea Europeană, implicații, măsuri*

Abstract: *Violence against women and domestic violence have become widespread in the European Union; according to statistics, it is estimated that 1 in 3 women are affected. European Union institutions, NGOs and victims' rights organizations in the European Union have repeatedly requested the adoption of legislative norms on the prevention and combating of violence against women and domestic violence. An important step, in this sense, is the Gender Equality Strategy 2020-2025.*

With this benchmark, the article aims to highlight statistics, measures and actions, as well as the human security implications of violence against women and domestic violence.

Keywords: *violence against women, domestic violence, human security, European Union, implications, measures*

JEL: K39, K36

**„Femeia nu este sexul slab.
E cel mai nobil dintre cele două, prin puterea sa de sacrificiu,
de suferință în tăcere, de umilință, credință și cunoaștere.”**
Mahatma Gandhi

INTRODUCERE

Securitatea umană și violența sunt teme de actualitate și probleme de interes pentru omenire.

Trăim într-o epocă în care amenințările la adresa securității umane sunt nu numai numeroase dar și neprăvăzute; violența, sărăcia, discriminarea, dezastrele naturale și tehnologice etc. subminează securitatea umană.

Necesitatea asigurării securității umane este subliniată elocvent de următoarea frază: „Lumea nu poate fi niciodată în pace dacă oamenii nu au securitate în viața lor de zi cu zi”[1].

Violența bazată pe gen este un fenomen înrădăcinat adânc în inegalitățile de gen, în puterea disproporționată a femeilor și bărbaților care există în societate, în sfera publică (politică, economică etc.), cât și în domeniul relațiilor private, intime și familiale. Istoria evidențiază numeroase destine ale unor femei excepționale care au luptat pentru drepturile lor.

Uniunea Europeană, parteneriatul economic și politic unic care reunește 27 de țări europene, este spațiul în care trăiesc și lucrează peste 448 milioane de oameni [2], și care cunoaște, din păcate, violența sub diverse forme.

Prezente în spațiul Uniunii Europene, violența împotriva femeilor și violența domestică - forme ale violenței bazată pe gen, își pun amprenta asupra componentelor securității umane.

CLARIFICĂRI CONCEPTUALE

Conceptul de violență este foarte dezbătut în literatura de specialitate, având conotații diferite în funcție de utilizare sau de termenul alăturat ei; în sens general, violența este definită ca fiind „*utilizarea forței și a constrângerii de către un individ, grup, clasă socială în scopul impunerii voinței asupra altora*” [3].

Dintre formele de manifestare ale violenței, violența bazată pe gen este o problemă universală care afectează femeile la toate nivelurile societății; este cea mai gravă formă a discriminării împotriva femeilor.

În vederea clarificării conceptuale a celor două forme ale violenței bazate pe gen -violența împotriva femeilor și violența domestică, vom aduce în atenție următoarele definiții:

Violența împotriva femeilor este violența pe criterii de gen îndreptată împotriva unei femei pe motiv că este femeie sau violența care afectează în mod disproporționat femeile. Cuprinde următoarele forme, fără a fi limitată la acestea: a) violența fizică, sexuală și psihologică ce are loc în familie, inclusiv bătaiele, abuzul sexual al copiilor de sex feminin în cadrul casnic, violența legată de zestre, violul marital, mutilarea genitală a femeilor, violența extra-maritală și violența referitoare la exploatare; b) violența fizică, sexuală și psihologică ce apare în comunitatea generală, inclusiv violul, abuzul sexual, hărțuirea sexuală și intimidarea la locul de muncă, în instituțiile educaționale și în altă parte, traficul cu femei și prostituția (forțată); c) violența fizică, sexuală și psihologică comisă sau trecută cu vederea de către stat, oriunde apare aceasta. [4]

Violența domestică acoperă o varietate de abuzuri (fizice, sexuale, psihologice, emoționale, financiare etc.) pe care o persoană le comite împotriva actualului sau fostului partener, dintr-o relație strânsă bazată de cele mai multe ori pe raporturi intime. [5]

În cadrul Uniunii Europene, pentru o înțelegere conceptuală comună au fost detaliate mai multe clarificări ale celor două forme ale violenței bazată pe gen în lucrarea „Methodological manual for the EU survey on gender-based violence against women and other forms of inter-personal violence, 2021 edition” [6], astfel:

- violența împotriva femeilor „*este definită în Convenția de la Istanbul art.3a și este înțeleasă drept o încălcare a drepturilor omului și o formă de discriminare împotriva femeilor și va însemna toate acțiunile de violență de gen care rezultă în, sau care sunt probabile a rezulta în vătămarea sau suferința fizică, sexuală, psihologică sau economică cauzată femeilor, inclusiv amenințările cu asemenea acțiuni, coerciția sau deprivarea arbitrară de libertate, indiferent dacă survine în public sau în viața privată*”;

- violența domestică „*este definită în Convenția de la Istanbul art.3 b și va însemna toate acțiunile de violență fizică, sexuală, psihologică sau economică, care survin în familie sau în unitatea domestică sau între foștii sau actualii soți sau parteneri, indiferent dacă agresorul împarte sau a împărțit același domiciliu cu victima*”.

Pe plan internațional există o serie de documente care definesc aceste forme de violență, cum ar fi: Convenția ONU asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW) (1979), adoptată de Adunarea Generală prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979 și intrată în vigoare la 3 septembrie 1981; Rezoluția 48/104/20.12.1993 a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite; documentul final al celei de-a patra Conferință Mondială asupra Problemelor Femeilor, Beijing 1995; Declarația de la Amman și Programul de Acțiune pentru Promovarea Egalității de Gen adoptate în cadrul celei de a 11-a Conferințe a Comitetului Internațional Coordonator al Instituțiilor Naționale pentru

promovarea și protecția drepturilor omului din 2012; Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă din 2015 - obiectivul 5 atingerea egalității de gen și emanciparea femeilor.

Cel mai amplu instrument juridic internațional care stabilește angajamente obligatorii pentru prevenirea și combaterea violenței față de femei este „Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie”, cunoscută și sub numele de „Convenția de la Istanbul”, deschisă pentru semnare în luna mai 2011 și intrată în vigoare la 1 august 2014.³⁸

Prin Rezoluția Parlamentului European din 28 noiembrie 2019, Uniunea Europeană a aderat la această Convenție. [7]

Cât privește conceptul de securitate umană, acesta este intim legat de cel de drepturi ale omului și de cel al dezvoltării umane; în esență, securitatea umană se axează pe egalitate și asigurarea demnității umane și pe prevenirea insecurităților determinate de diverse amenințări la adresa omului și a colectivității din care face parte. În domeniul securității, Uniunea Europeană are ca obiectiv construirea unei culturi strategice al cărui fundament este securitatea umană.

Câteva statistici din Uniunea Europeană

În Uniunea Europeană, violența împotriva femeilor și violența domestică sunt omniprezente și reprezintă probleme de drept penal, încălcări ale drepturilor omului și forme de discriminare. Cu toate acestea, numărul femeilor din Uniunea Europeană care sunt supuse unei forme de violență este mare. Pandemia de COVID-19 a accentuat violența împotriva femeilor, având un impact negativ și asupra echilibrului dintre viața profesională și cea privată.

Potrivit statisticii Eurostat din anul 2018: peste 600 de femei au fost ucise de un partener intim, un membru al familiei sau o rudă în 14 state membre ale Uniunii Europene; statele membre care au raportat cele mai mari rate de femicid au fost Malta, Finlanda și Suedia (crime comise de un partener intim) și Letonia, Malta și Austria (crime comise de un alt membru al familiei sau de o rudă) [8]; 35% dintre femeile care au experimentat violența fizică și/sau sexuală au experimentat-o în propria casă, 39% dintre femei au fost hărțuite în ultimii cinci ani și 28% în ultimele 12 luni; 13 % dintre femei au fost supuse hărțuirii cibernetice în ultimii cinci ani și 8 % în ultimele 12 luni. [9]

Potrivit unui document dat publicității în anul 2022, violența împotriva femeilor și violența domestică afectează 1 din 3 femei din Uniunea Europeană, 92% dintre victimele traficate pentru exploatare sexuală sunt femei. [10]

Institutul European pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați (European Institute for Gender Equality) a estimat costul violenței bazate pe gen în Uniune Europeană la suma de 366 miliarde euro pe an; violența împotriva femeilor reprezintă 79% din acest cost, ridicându-se la 289 miliarde euro.[11]

Indexul Egalității de Gen (Gender Equality Index 2021) elaborat de acest Institut este un instrument de măsurare a progresului egalității de gen în Uniunea Europeană, oferind vizibilitate domeniilor care necesită îmbunătățiri (muncă, venituri, cunoștințe, timp, putere și sănătate) și sprijin factorilor de decizie politică în conceperea unor măsuri eficiente privind egalitatea de gen.

Scorul mediu al Uniunii Europene la acest Index pentru anul 2022 este de 68,6 din 100 de puncte (tabel 1). [12]

Tabel 1: Indexul Egalității de Gen al Uniunii Europene în perioada 2010-2020

Indexul Egalității de Gen	2010	2012	2015	2017	2018	2019	2020
	63,1	64,4	65,7	66,9	67,4	68,0	68,6

³⁸ România este cel de-al 14-lea stat care a ratificat acest important document (a semnat Convenția de la Istanbul în iunie 2014 și a ratificat-o în anul 2016).

Republica Moldova este al 35-lea stat care a ratificat această convenție (a semnat acest document la data de 6 februarie 2017 și a ratificat-o la data de 14 octombrie 2021, iar de la data de 1 mai 2022 a intrat în vigoare).

Concluzia la o primă privire este că Uniunea Europeană mai are de parcurs un drum lung pentru a elimina orice formă de violență împotriva femeilor și a asigura egalitatea de gen dintre femei și bărbați.

Măsuri și acțiuni în combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice

Uniunea Europeană are la bază un set de valori, printre care și **egalitatea**, promovând, în consecință, egalitatea între femei și bărbați.

Legislația, jurisprudența și modificările aduse tratatelor Uniunii au contribuit la consolidarea acestei valori și la implementarea sa în statele membre; de asemenea, există multe instrumente juridice cu relevanță pentru victimele violenței împotriva femeilor și ale violenței domestice prin care sunt instituite norme generale aplicabile victimelor și norme specifice privind anumite forme ale violenței bazată pe gen.

Vom reda în tabelul de mai jos (tabelul 2) o parte din măsurile Uniunii Europene materializate în documente privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice:

Tabel 2: Evoluții în combaterea violenței împotriva femeilor și ale violenței domestice, în perioada 2019-2022

An	Document	Conținut
2019	Orientările politice pentru Comisia Europeană 2019-2024, în special cele care se referă la „O Uniune a egalității”	necesitatea de prevenire și combaterea a violenței împotriva femeilor, de protejare a victimelor și de pedepsire a persoanelor vinovate
2020	Strategia privind egalitatea de gen 2020-2025	încetarea violenței împotriva femeilor; combaterea stereotipurilor de gen; eliminarea disparităților de gen de pe piața forței de muncă; asigurarea unei participări egale a femeilor și a bărbaților în diferite sectoare ale economiei; eliminarea diferenței de remunerare între femei și bărbați și a disparităților de gen în ceea ce privește pensiile; eliminarea discrepanțelor de gen în ceea ce privește asumarea responsabilităților familiale și atingerea echilibrului de gen în procesul decizional și în politică
2020	Actul legislativ privind serviciile digitale	protejarea utilizatorilor online
2021	Planul de acțiune pentru egalitatea de gen (GAP) III	agendă ambițioasă pentru egalitatea de gen și emanciparea femeilor în acțiunile externe ale Uniunii Europene; combaterea violenței pe criterii de gen devine una dintre prioritățile acțiunii externe a Uniunii Europene
2021	Planul de acțiune privind Pilonul european al drepturilor sociale	reiterează angajamentul de a combate violența pe criterii de gen și reducerea sa în ceea ce privește ocuparea forței de muncă
2021	Cadrul strategic al UE privind sănătatea și securitatea la locul de muncă 2021-2027, Securitatea și sănătatea în muncă într-o lume a muncii în schimbare	definește principalele priorități și acțiuni pentru îmbunătățirea sănătății și siguranței lucrătorilor, abordând schimbările rapide din economie, demografie și modelele de muncă; combaterea discriminării la nivelul forței de muncă
2021	Comunicarea Comisiei către Parlamentul European și Consiliu – O Europă mai	inclusiunea discursului de incitare la ură și a infracțiunilor motivate de ură în lista infracțiunilor incriminate de Uniunea Europeană

	favorabilă incluziunii și mai protectoare	
2022	Propunere de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice	cuprinde măsuri în următoarele domenii: incriminarea infracțiunilor relevante și stabilirea de sancțiuni cu privire la acestea; protecția victimelor și accesul la justiție; acordarea de sprijin victimelor; prevenție; coordonare și cooperare

Activitățile Agenției pentru Drepturi Fundamentale (anchete la scară largă, cercetări juridice sau sociale comparative, manualele diverse, conferințele privind drepturile fundamentale) au scopul de a furniza instituțiilor Uniunii Europene și statelor membre cunoștințe de specialitate și asistență independentă pe bază de dovezi în domeniul drepturilor fundamentale.

Dintre acțiunile Uniunii Europene se remarcă Programul „Cetățenie, egalitate, drepturi și valori” (durata acestui program este 2021-2027) care beneficiază în anul 2022 de 30,5 milioane de euro pentru proiecte de prevenire și combatere a violenței împotriva femeilor și copiilor și de 6,8 milioane de euro pentru proiecte care promovează exercitarea deplină a drepturilor femeilor, eliberarea de stereotipurile de gen, echilibrul între viața profesională și cea privată, emanciparea femeilor și integrarea perspectivei de gen. [13]

Prevenirea violenței domestice constituie o temă importantă a „Conferinței privind cele mai bune practici”, ocazie cu care sunt lansate și alte teme secundare (de exemplu Conferința privind cele mai bune practice organizată la Vilnius, Lituania, în perioada 11-12 decembrie 2013, a avut ca temă prevenirea violenței domestice).

Potrivit cercetărilor științifice din cadrul Uniunii, pentru combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, programele de prevenire din sistemele de educație pot contribui semnificativ la modificarea atitudinilor, la consolidarea rezilienței și la stabilirea de orientări pentru formarea și dezvoltarea relațiilor sănătoase.

Acțiunile și măsurile Uniunii Europene și ale statelor membre sunt aduse la cunoștința cetățenilor, fiind popularizate online și fizic.

Unele implicații ale violenței împotriva femeilor și a violenței domestice pentru securitatea umană

Violența, indiferent de formele de manifestare, constituie o problemă importantă de securitate umană, cu implicații la nivel individual și la nivelul comunității din care face parte atât victima cât și agresorul.

Violența bazată pe gen este o „*boală tăcută*” [14], o încălcare a drepturilor fundamentale ale unei persoane; este, în același timp, cauză și consecință a inegalității de gen.

Implicațiile pentru securitatea umană a victimelor sunt multiple și se pot accentua în timp dacă violența persistă și chiar se accentuează.

Prima componentă a securității umane afectată de violență este securitatea personală. Violența împotriva femeilor și violența domestică ce se desfășoară în familie - sursa primară de atașament și siguranță a femeii, au ca prim efect distrugerea sentimentului de securitate personală și a încrederii în sine. Femeile victime ale violenței au o stare generală proastă, resursele lor emoționale de a face față situațiilor diverse sunt reduse; victimele pot suferi o serie de tulburări emoționale, cum ar fi: traume, anxietate, insomnii, atacuri de panică, fobii, tulburări de personalitate și comportamentale, tentative suicidare, depresii. Scăderea stimei de sine a victimelor are efecte în lanț: emoțiile ce alcătuiesc suferința vor afecta dezvoltarea ființei umane, victima va evita orice situație de dezvoltare personală sau profesională, se va amplifica stres-ul etc.

Atmosfera impusă de agresor creează un mediu opresiv, în care funcționarea optimă a psihicului și dezvoltarea personală a femeii-victimă devin imposibile. Controlul constrângător exercitat în multe

cazuri de agresor înseamnă o încălcare a drepturilor femeii la integritate fizică, demnitate, intimitate, decizii, la viața socială și la viață personală. În astfel de situații se instalează confuzia și teama și se schimbă universul emoțional și cognitiv al femeilor victime, care ajung să creadă că este ceva în neregulă cu ele.

A doua componentă a securității umane afectată de aceste forme de violență este securitatea colectivităților (a comunității) din care face parte victima și agresorul: *„prezența violenței în relațiile interumane și în societate influențează personalitatea indivizilor implicați (victimă și agresor) și a celor care nu au fost participanți direcți: „dacă nu este luat în considerare, fenomenul violenței funcționează ca un perpetuum mobile, nu doar în viața unui individ, ci și în viața unei familii, prin trecerea transgenerațională, și a unei instituții, prin crearea unei atmosfere care tolerează sau chiar stimulează violența”*. [15]

Implicațiile directe ale violenței împotriva securității femeilor afectează *„umanitatea noastră comună”* [16].

CONCLUZII

Femeile fac parte din categoria persoanelor cu un grad mare de vulnerabilitate, datorită caracteristicilor bio-constituționale și psihocomportamentale.

Violența afectează un număr mare de femei, manifestându-se în numeroase forme și devenind un fenomen structural și global, care nu cunoaște granițe sociale, economice sau naționale.

Violența împotriva femeilor și violența domestică - forme ale violenței bazată pe gen, constituie un abuz de putere și de încredere care împiedică stabilirea și menținerea de relații egale și a respectului la care femeile sunt îndreptățite; reprezintă probleme de drept penal, încălcări ale drepturilor omului și forme de discriminare.

Egalitatea dintre femei și bărbați este o valoare fundamentală a Uniunii Europene; permanent instituțiile Uniunii au căutat să combată discriminarea bazată pe gen pentru ca femeile să se bucure de egalitate, emancipare și securitate.

Violența împotriva femeilor și violența domestică pot afecta o mare parte dintre drepturile fundamentale consacrate în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene: dreptul la demnitate umană (articolul 1), dreptul la viață (articolul 2), interzicerea torturii și a tratamentelor inumane sau degradante (articolul 4), dreptul la nediscriminare, inclusiv interzicerea discriminării pe criterii de sex (articolul 21) și dreptul de acces la justiție (articolul 47).

Cu toate eforturile depuse, aceste forme de violență sunt omniprezente în întreaga Uniune Europeană; statisticile Eurostat și rezultatele Indexul Egalității de Gen confirmă acest aspect. Pentru mult femei, violența este o realitate sumbră.

Politicile și mecanismele instituționale sunt de o importanță esențială pentru combaterea și prevenirea violenței bazate pe gen; în acest sens, eradicarea acestor forme de violență va trebui să reprezinte un obiectiv important al politicii Uniunii Europene și al politicii fiecărui stat membru angajat în protejarea drepturilor omului.

BIBLIOGRAFIE

[1] *„The world can never be at peace unless people have security in their daily lives”*, în Walter Dorn, *Human security: an overview*, disponibil online pe site-ul <https://walterdorn.net/23-human-security-an-overview>, accesat la data de 08.11.2022.

[2] Conform site-ului <https://tradingeconomics.com/european-union/population>, accesat la data de 14.11.2022.

[3] Conform site-ului <https://tradingeconomics.com/european-union/population>, accesat la data de 14.11.2022.

[4] *A patra Conferință Mondială asupra problemelor Femeilor*, Beijing 1995 – paragraful 113, apud. Alina Maria Rațiu, Laura Silvia Hizo-Miloș, *Violența domestică, volumul 1 Aspecte generale*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca. 2016, p.7.

[5] Alina Maria Rațiu, Laura Silvia Hizo-Miloș, *op.cit.*, p.6.

[6] Disponibil online pe site-ul

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/13484289/KS-GQ-21-009-EN-N.pdf/1478786c-5fb3-fe31-d759-7bbe0e9066ad?t=1633004533458>, accesat la data de 08.11.2022.

[7] *Rezoluția Parlamentului European din 28 noiembrie 2019 referitoare la aderarea UE la Convenția de la Istanbul și la alte măsuri de combatere a violenței de gen*, disponibilă online pe site-ul https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0080_RO.html, accesat la data de 08.11.2022.

[8] Conform site-ului <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2021/domain/violence>, accesat la data de 09.11.2022.

[9] *Fundamental Rights Report 2019*, disponibil online pe site-ul

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-fundamental-rights-report-2019_en.pdf, accesat la data de 09.11.2022.

[10] *2022 Report on gender equality in the EU*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, disponibil online pe site-ul

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/RO/ip_22_1533, accesat la data de 10.11.2022.

[11] *Gender-based violence costs the EU €366 billion a year*, disponibil online pe site-ul <https://eige.europa.eu/news/gender-based-violence-costs-eu-eu366-billion-year>, accesat la data de 10.11.2022.

[12] Datele pentru Index 2022 sunt în mare parte din anul 2020, Marea Britanie nu este inclusă. Detalii mai multe pe site-ul <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/about>, accesat la data de 11.11.2022.

[13] Detalii pe site-ul https://ec.europa.eu/info/departments/justice-and-consumers/justice-and-consumers-funding-tenders/funding-programmes/citizens-equality-rights-and-values-programme_ro și pe site-ul <https://www.caleaeuropeana.ro/comisia-europeana-propune-prima-lege-a-ue-privind-combaterea-violentei-impotriva-femeilor-1-din-3-europence-este-victima-a-violentei/>, accesat la data de 11.11.2022.

[14] Graciela Malgesini, Letizia Cesarini Sforza, Marija Babović, *Gender-based Violence and Poverty in Europe*, 2019, p.4, disponibil online pe site-ul <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2019/07/EAPN-Gender-violence-and-poverty-Final-web-3696.pdf>, accesat la data de 11.11.2022.

[15] Ana Muntean, Anca Munteanu, *Violență, traumă, reziliență*, Polirom, Iași, 2011, p.14., apud. Alina-Cornelia Căprioară, *Consecințele psihologice ale problemei violenței în educație*, articol publicat în Acta Universitatis George Bacovia. Juridica - Volum 6. Issue 1/2017, disponibil online pe site-ul https://www.ugb.ro/Juridica/Issue11ROEN/6._Consecintele_psihologice_ale_problemei_violentei_in_educatie.Alina_Caprioara.RO.pdf, accesat la data de 11.11.2022.

[16] Ban Ki-Moon, Secretarul General al ONU în perioada 2007-2016, în lucrarea *Combaterea violenței împotriva femeilor și a fetelor în Europa de Est și Asia Centrală*, disponibilă online pe site-ul https://moldova.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Combating%20violence%20against%20women_Issue6_Rom_sm_0.pdf, accesat la data de 14.11.2022.

CONCEPTUL SI CARACTERISTICILE GENERALE ALE DREPTURILOR PERSONALE NEPROPRIETATE SI ALTE DREPTURI INTELECTUALE

TATAR Olga
doctor of law, associate professor
Comrat State University
e-mail: oleatatar@mail.ru
ORCID ID: 0000-0003-2158-006X

Abstract: *Personal rights are closely interconnected with such well-known concepts as "equality", "inviolability of an individual", "freedom". The social significance of personal rights lies mainly in the fact that they do not depend on property rights. This was recognized by the adoption of the Universal Declaration of Human Rights by the UN General Assembly on December 10, 1948. In the civil law sense, personal non-property rights are nothing more than certain relations regulated by the rules of law that have developed between individual subjects regarding personal non-property benefits. Other intellectual rights should be considered various subjective rights that are formed in cases prescribed by the current legislation of the Republic of Moldova in the field of intellectual property, to protected objects (intellectual property), which, taking into account the peculiarities of their legal regime, cannot be in part of the exclusive right, and cannot be classified as personal non-property rights, taking into account the totality of the properties of personal non-property rights (connection with the personality of the author, lack of property content, inalienability).*

Key words: *intellectual property rights, applicable law, intellectual property, moral rights*

Rezumat: *Drepturile personale sunt strâns legate de concepte cunoscute precum „egalitatea”, „inviolabilitatea unui individ”, „libertatea”. Semnificația socială a drepturilor personale constă în principal în faptul că acestea nu depind de drepturile de proprietate. Acest lucru a fost recunoscut prin adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului de către Adunarea Generală a ONU la 10 decembrie 1948. În sensul dreptului civil, drepturile personale neproprietate nu sunt altceva decât anumite relații reglementate de normele de drept care s-au dezvoltat între subiecții individuali cu privire la prestațiile personale neproprietate. Alte drepturi intelectuale ar trebui considerate diferite drepturi subiective care se formează în cazurile prevăzute de legislația actuală a Republicii Moldova în domeniul proprietății intelectuale, asupra obiectelor protejate (proprietatea intelectuală), care, ținând cont de particularitățile regimului lor juridic, nu poate face parte din dreptul exclusiv și nu poate fi încadrat drept drepturi personale neproprietate, ținând cont de totalitatea proprietăților drepturilor personale neproprietate (legătura cu personalitatea autorului, lipsa conținutului proprietății, inalienabilitate).*

Cuvinte-cheie: *drepturi de proprietate intelectuală, legea aplicabilă, proprietate intelectuală, drepturi morale*

CZU: 347.78.01.

JEL: K39

INTRODUCTION:

Personal non-property rights are the subjective rights of citizens that arise as a result of the regulation of personal non-property relations that are not related to property relations by the norms of civil law. When characterizing personal non-property rights as subjective civil rights, it should be noted that they are rights of a strictly personal nature [23].

Personal non-property intellectual property rights are independent of intellectual property rights, cannot be transferred by the author to a third party, the legislator has established a ban on their alienation and waiver of these rights.

Among the entire scope of personal non-property rights that any person is endowed with, for example, the right to health, inviolability of the home, the personal non-property rights of the author to the results of intellectual activity are of particular importance. The features of this type of rights as personal non-property rights within the framework of intellectual property rights are: a) a special status of the subject endowed with this type of rights (the author of the work), in addition, a special object of protection. The system of personal non-property rights in intellectual property law is fixed depending on the object of intellectual property.

Personal non-property rights of the authors of works, according to Art. 10 of the Law of the Republic of Moldova “On Copyright and Related Rights” No. 139 of 02.07.2010 [16].

are recognized: a) the right of authorship - the right to be recognized as the author of a work and to demand such recognition, including by indicating his name on all copies of a published work or in the usual way for any use, except when this is not possible and when the absence of an obligation to indicate the name of the author follows from other provisions of this law;

b) the right to a name - the right to decide how his name should be indicated when using the work (real name, pseudonym or no name, i.e. anonymously);

c) the right to inviolability of the work - the right to protect the work from any distortion, distortion or other infringement that could damage the honor or reputation of the author;

d) the right to make the work public – the right to make the work public and the right to decide how and when it will be made public;

e) the right to withdraw a work – the right to withdraw a work from commercial circulation with compensation for losses that may be caused by the withdrawal to the owner of the right to use the work.

When writing the article, the following **methods** were used: comparative legal, logical, imperial, historical.

The different scope of rights of subjects of intellectual property rights is explained by several factors. Firstly, this is due to the different purposes of using the relevant objects: in general, most of the results of intellectual activity (except for objects of copyright and related copyrights) are created for their subsequent commercialization, use in economic activity, often together with the results of intellectual activity of other authors, as a result of which the legislator sharply narrowed the circle of restrictions on the use of such objects by the author, giving him only one personal non-property right - the right of authorship [18, p. 164].

Secondly, the author needs a greater degree of protection in relation to his interests, and in relation to the results of intellectual activity. Thirdly, the provided scope of personal non-property rights to various objects of intellectual property is directly related to the specifics of the use of such objects. Fourthly, taking into account the degree of public interest in the results of intellectual activity, the subject of these objects of intellectual property also has its own legal significance.

Personal non-property, as well as other intellectual rights relating to an object, the protection of which is predetermined by its commercial value, but not by copyright, do not arise. Therefore, the exclusive right is applicable to any protected object. A characteristic feature of personal non-property and other intellectual rights is that they are considered and protected only in relation to certain objects and in those cases that are prescribed by the legislation of the Republic of Moldova.

A number of researchers believe that other intellectual rights are intended to occupy an intermediate stage between property and non-property rights. Then we would talk about the emergence of a new group of rights, characterized by an indefinite content. The inclusion of certain rights in the category of “other intellectual rights” can be rightly explained by a “technique” aimed at distinguishing between exclusive rights, personal non-property rights and all other intellectual rights [3, p. 315].

Therefore, all intellectual rights (property and non-property) named in the legislation of the Republic of Moldova, which are not included as an authority in the exclusive right and are not classified as personal non-property rights, can be classified as other intellectual rights.

Other intellectual rights are of a proprietary nature, and at the same time are closely interconnected with the personality of the author himself. A striking example of a property "other" intellectual right is the right of the author of a work of fine art to receive remuneration in the form of a percentage of the resale price of the original work through an intermediary. This is a property right that does not depend on the possession of an exclusive right, is associated with the author and is inalienable from the author and, at the same time, is inherited. Non-property inalienable rights, for example, include the right of access of the author of a work of fine art to the reproduction of its original.

The issue regarding the inheritance of other intellectual property rights is carried out taking into account the provisions of the current legislation of the Republic of Moldova in the field of intellectual property. To establish the transfer of right by inheritance, it is necessary to know its nature. Rights of this kind, like other intellectual rights, are divided according to the subject composition. The subject may be the author himself, as well as in exceptional cases - other copyright holders (for example, the author's heirs). For example, part (1) Art. 20 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of 02.07.2010 [16].

Provides: "In each case of resale of the original work of art after the first assignment of ownership of it by the author, the seller is obliged to pay the author or his heirs a fee of 5 percent of the resale price, if this price is not less than 20 minimum wages (right of succession). The specified right is inalienable during the life of the author and passes exclusively to his heirs by law or will for the term of copyright protection.

Characteristics of Legal Regulation of Personal Non-Property Rights and Other Intellectual Rights

The Institute of personal non-property rights of the author is one of the key institutions of intellectual property law. It has come a long way of development, both at the international level and at the level of domestic and foreign national legislation [18, p. 143].

Regarding the international protection of moral rights, the following sources should be consulted:

- a) Art. 6 bis of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works of 1886 [5], fixing the right of authorship and the right to the inviolability of the work;

- b) Art. 5 of the 1996 WIPO Performances and Phonograms Treaty [24], protecting the right of authorship of the performer and the right to the inviolability of the performance;

- c) Art. 4 ter of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property of 1883 [19], which establishes the right of an inventor to be named as such in the patent.

Due to the fact that in intellectual property law special attention is paid to two legal regimes - countries belonging to the Anglo-Saxon and Romano-Germanic legal systems, the institution of personal non-property rights has received a separate meaning due to the fact that it appeared as a link that brought these systems together. This is most characteristically expressed in the field of copyright. The Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works of 1886 played a significant role in shaping the concept of the author's personal non-property rights. Paragraph 1 of Art. 6 bis of the Berne Convention enshrines two personal non-property rights - the right of the author to the inviolability of the work and the right of authorship. Taking into account the different approaches to copyright in the countries of the Anglo-Saxon legal family, in the monistic and dualistic copyright concept of the countries of the Romano-Germanic legal system, as well as a number of discussions regarding the content of Art. 6 bis of the Berne Convention, its final version is a compromise solution regarding the protection of the author's personal non-property rights, favoring the unification of the national regulation of this legal institution in all countries that have acceded to the Berne Convention [18, p. 144].

Initially, the variant of Art. 6 bis of the Berne Convention, submitted for discussion by Poland and Italy, was formed on the French concept of *droit d'auteur*, i.e. a system of copyright based on a dualistic approach to the rights of the author, offering independent protection of personal non-property and property rights. However, taking into account the peculiarities of the copyright system functioning in the countries of the Anglo-Saxon legal family, Article 6 bis of the Berne Convention was submitted for

voting in a wording that does not imply a special fixing of the institution of the author's personal non-property rights in national legislation. Only the legal protection of the content of the author's personal non-property rights at the national level was acceptable. This allowed the countries of the Anglo-Saxon legal system to adopt a newer legal concept in a different form, against the legislative consolidation of which, when discussing the text of Art. 6 bis of the Berne Convention was actively opposed by Great Britain [20, p. 54].

In addition, paragraph 1 of Art. 6 bis of the Berne Convention, fixes the principle of independence of personal non-property rights from transferable, alienable property rights. The essence of Art. 6 bis of the Berne Convention in development of the author's personal non-property rights are so great not because this normative legal act for the first time at the international level consolidated an international institution.

Today, the Berne Convention is one of the international agreements that regulate the institution of the author's personal non-property rights. For example, acts functioning at the level of the European Union, or not dealing with the protection of the personal non-property rights of the author - for example, Directive No. 2006/116 / EC on the terms of protection of copyright and related rights 2006/116/EC [12]. , or refer to the main provisions of the Berne Convention - Directive No. 2001/29/EC on the harmonization of certain aspects of copyright and related rights in the information society [11]. , Directive No. 96/9/EC on the legal protection of databases [13].

The Berne Convention acts as a unifying principle in terms of the protection of the author's personal non-property rights for absolutely all countries that have acceded to it. Most of the Berne Convention countries are also TRIPS countries [1] - an act that mainly regulates the issues of the exclusive rights of the author. Therefore, having no obligations in respect of the author's personal non-property rights under TRIPS, these countries have such obligations by virtue of the Berne Convention [18, p. 145].

Features, Content and Subjects of Personal Non-Property Rights

Although today there is no complete consolidation of the concept of personal non-property rights either at the international or at the national legal level, it is still possible to set several features that characterize this institution. First of all, a special subject is endowed with personal non-property rights, and it is the author himself, i.e. one who has created a product of intellectual activity with his creative work. In addition, all individuals are endowed with personal non-property rights outside the limits of intellectual property rights, this may be the right to a favorable environment, the right to the inviolability of the home and other rights. What is typical for such a group of rights is that they are non-property in nature, manifested in the absence of economic content, they cannot take part in civil circulation, i.e. do not arise regarding property, therefore there is no possibility of foreclosure on the object of such rights.

It should be noted that personal non-property rights are endowed with a special object of protection, and this is nothing more than a creative manifestation of the personality of the author himself. Another sign of personal non-property rights, provided both in the doctrine and in the legislation, is their inalienable nature. According to I. Kant, despite the right to transfer rights to a literary work from its author to the publisher, part of the rights should remain with the author [15, p. 321]. Then the ban on the transfer of personal non-property rights prevents the transformation of the result of intellectual activity into a freely transferable object of civil circulation and contributes to a more effective protection of the creative manifestation of the personality of the author of the work. The personal nature of the presented group of rights is explained by the waiver of personal non-property rights. This approach is typical for Russia and for most countries of the Romano-Germanic legal family. For example, in the UK, the author's waiver of moral rights - the so-called waiver - is possible. In the UK, a point of view appeared in the doctrine where it is impossible to equate the category of the author's personal non-property rights in the countries of the Romano-Germanic and Anglo-Saxon systems of law [18, p. 146].

For the same reasons, it is proposed not to talk about the category of personal non-property rights of the author, in the case when it comes to the countries of the Anglo-Saxon legal family, but to use the

term "moral rights" as a tracing paper from English moral rights, which in domestic literature is traditionally translated as "personal non-property rights" [25, p. 84-92].

The legislation of our Republic of Moldova is no exception. In particular, within the framework of the civil legislation of the Republic of Moldova, namely, starting from part (1) of Art. 2 of the Civil Code of the Republic of Moldova [7]: "Civil law determines the legal status of participants in civil turnover, the grounds for the emergence and procedure for exercising property rights, regulates contractual and other obligations, as well as other property and personal non-property relations between subjects civil relations". Based on this legal norm, the civil legislation of the Republic of Moldova establishes the legal status of the subjects of civil circulation, the grounds for the emergence and the procedure for exercising the right of ownership, regulating contractual and other obligations and other property and personal non-property relations arising between the subjects of civil legal relations. As for the legislation of the Republic of Moldova in the field of intellectual property, for example, in part (3) of Art. 5 of the Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of 02.07.2010 [16] clearly states: "Copyright consists of property and moral (personal non-property) rights." Accordingly, Art. 10 of the above-mentioned law contains a list of moral rights, consisting of: "a) the right of authorship - the right to be recognized as the author of a work and to demand such recognition, including by indicating his name on all copies of a published work or in the usual way in any use, except when this is also impossible when the absence of the obligation to indicate the name of the author results from other provisions of this law;

b) the right to a name - the right to decide how his name should be indicated when using the work (real name, pseudonym or no name, i.e. anonymously);

c) the right to inviolability of the work - the right to protect the work from any distortion, distortion or other infringement that could damage the honor or reputation of the author;

d) the right to make the work public – the right to make the work public and the right to decide how and when it will be made public;

e) the right to withdraw a work – the right to withdraw a work from commercial circulation with compensation for losses that may be caused by the withdrawal to the owner of the right to use the work" [16].

The right of authorship is the main personal non-property right of the authors of the results of intellectual activity, which applies to all creators of the results of intellectual activity without exception. The verb "refers" implies a plurality of subjects - firstly, the author himself and third parties.

The right to a name. There are three ways to designate the author's name when publishing and using a work: under its real name of the author, under a pseudonym (false name) or without indicating the name (anonymously).

In science, four approaches have developed regarding the relationship between the right of authorship and the right of the author to a name. The first approach is expressed in the fact that the first and second rights should be considered as independent rights (I.A. Bliznets and K.B. Leontiev [6, p. 41]. Civilian M.V. adhered to a different point of view. Gordon, who did not distinguish between the right of authorship and the right of the author to a name, considering them synonyms [14, p. 120]. Another group of civilists, represented by B.S. Antimonov and E.A. Fleishitz [4, p. 46], proposes to consider the author's right to a name as a more abstract legal category that would incorporate the right of authorship. According to S.A. Sudarikov's right to a name cannot be considered as an independent right; it is narrower in content than the right of authorship, and at the same time it is part of the right of authorship, arguing that the right of authorship implies the right of the author to call himself as he sees fit. Thus, the right to choose a way to designate the author's name is only one of the forms of realization of the right of authorship. Sometimes, the right of authorship and the right of the author to the name coincide - in the case of using a published work, the two rights in question will be identical, since the name of the author must in any case be mentioned [22, p. 139].

The right to inviolability is the right to protect the result of intellectual activity from any kind of changes, whether it be reductions or additions. The right to inviolability of a work allows the author (performer) to oppose any distortion, alteration of this work, any encroachment on the work that can damage the honor or reputation of the author of the result of intellectual activity.

According to P.V. Stepanova and A.G. Matveeva [17, p. 312].: any change made to the work without the consent of the author is recognized as violating the right to inviolability. For example, in Denmark, in accordance with paragraph (2) of Art. 3 Danish Copyright Act 2014 [10], stated: the work must not be altered or presented to the public in a manner or setting that would harm the artistic or artistic reputation or personality of the author”.

The right of publication involves the performance of an act or the granting of consent to the performance of an act by which the work is available to all. When comparing the terms "publication" and "publishing", most often in the doctrine one can come across the conclusion that the publication of a work is possible several times, and a work can be published only once [9]. So, there are differences between the concept of "publication of a work" and the concept of "publishing of a work". First, it is possible to publish a work only once, in contrast to the potentially multiple publication of a work. The second difference is an unlimited number of ways to publish a work and the obligatory presence of material copies of the work as an inevitable result of publication [18, p. 146]. The right of withdrawal is the right belonging to the author to revoke a previously made decision to publish it. In foreign law, there are examples that indicate the existing reasons for the exercise of the right to withdraw a work. For example, in Art. 62 of the Portuguese Code of Copyright and related Rights No. 45/85 of September 17, 1985 [21], which states: “The right of withdrawal can only be exercised if there are moral reasons for doing so.” According to Patricia Akester: “A work can be realized by the author when he realizes that the work is no longer a reflection of his personality [2]. In Art. 4 of the Law of Greece “On Copyright, related rights and issues of culture” [26] states: “the author has the right to withdraw his work due to a change in his views or circumstances”.

If we talk about subjects of personal non-property rights, then such persons are: a) heirs by will; b) legal heirs; c) the executor of the will, successors of heirs and other interested persons (organizations for the management of copyright). In any case, in order to prevent abuse of the right by the relevant subject, the interest of a person in the protection of personal non-property rights will be determined by the court after the presentation of relevant evidence [17, p. 342].

CONCLUSIONS:

- Other intellectual rights may be formed in relation to various types of protected objects, it can be both the right of access and the release right, they are manifested in relation to the work and belong to copyright.

- Other intellectual rights also differ in terms of validity. For example, the right to obtain a patent is exercised and terminated upon proof of the patentability of an invention, utility model, industrial design. The conclusion suggests itself that other intellectual rights are very heterogeneous in their essence. Combining these rights into a separate category, we can confidently assert that this category of rights is characterized by the peculiarities of their legal regime, provided for by the current legislation of the Republic of Moldova.

- So, let's highlight the most noticeable features of other intellectual rights:

- a) the presented type of intellectual rights is aimed at intangible objects;
- b) as well as personal non-property rights, other intellectual rights are formed only in relation to certain legally protected objects in cases provided for by the current legislation;
- c) other intellectual property rights are heterogeneous;
- d) the category of “other intellectual rights” is formed in such a way that all the intellectual rights named in the Civil Code of the Republic of Moldova are considered other intellectual rights, taking into

account their specifics, not included in the exclusive right and, at the same time, not related to the category of personal non-property rights;

e) other intellectual rights have their practical purpose.

BIBLIOGRAPHIC REFERENCES:

1. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS). Cited: [07.11.22]. Available at: <https://wipolex.wipo.int/en/text/379915>.
2. Akester P. Portugal. Davies G., Garnett K. Moral Rights. 748 p.
3. Alekseev S.S. Гражданское право. В вопросах и ответах: Учебное пособие. Moscow, 2009. 515 p.
4. Antimonov B.S., Fleishitz E.A. Авторское право. Moscow, 1957. 146 p.
5. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works of September 9, 1886. In: *Bulletin of International Treaties*. 2003. No. 9.
6. Bliznets I.A., Leontyev K.B. Авторское право и смежные права, 2010. 141 p.
7. Civil Code of the Republic of Moldova No. 1107-XV of 06.06.2002. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86. Republished in: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 66-75 (6989-6998), of March 01, 2019.
8. Commentary on the Civil Code of the Russian Federation (item-by-article) Gorlenko S.A., Kalyatin V.O., Kiriy L.L., Kozyr O.M., Korchagin A.D., Orlova V.V., Pavlova E.A., Sinelnikova V.N., Stepanov P.V., Trakhtengerts L. A., Shilokhvost O.Yu. Publishing house "Infra-M", 2016. 275 p.
9. Commentary on the Civil Code of the Russian Federation. Gorlenko S.A., Kalyatin V.O., Kiriy L.L., Kozyr O.M., Korchagin A.D., Orlova V.V., Pavlova E.A., Sinelnikova V.N., Stepanov P.V., Trakhtengerts L.A., Shilokhvost O.Yu. Publishing house "Infra-M", 2016.
10. Danish Consolidated Act on Copyright of 2014. Cited: [07.11.22]. Available at: <https://wipolex.wipo.int/en/legislation/details/1181>.
11. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 On the Harmonization of Certain Aspects of Copyright and Related Rights in the Information Society. Cited: [07.11.22]. Available at: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0_2001_29/EC.
12. Directive 2006/116/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December, 2006 On the term of protection of copyright and certain related rights. Cited: [07.11.22]. Available at: <https://wipolex.wipo.int/ru/legislation/details/6394>.
13. Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 On the Legal Protection of Databases. Cited: [07.11.22]. Available at: <https://wipolex.wipo.int/en/legislation/details/1409>.
14. Gordon M.V. Советское авторское право. Moscow, 1955. 220 p.
15. Kant I. The Critique of Judgment. Works. Volume 5. Moscow: Thought. 1966. 321 p.
16. Law of the Republic of Moldova "On Copyright and Related Rights" No. 139 of 02.07.2010 In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* № 191-193 article No. 630
17. Matveev A.G. Интеллектуальные права на произведения науки, литературы и искусства. Moscow. 2020. 412 p.
18. Novoselova L.A. Право интеллектуальной собственности. Volume 1. General Provisions: Textbook. Moscow: Statut, 2017. 664 p.
19. Paris Convention for the Protection of Industrial Property of 1883. Cited: [07.11.22]. Available at: <https://docs.cntd.ru/document/1900359>
20. Piola Caselli E. General Report of the Drafting Committee in the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works from 1886 to 1986. Geneva: WIPO, 1986. 154 p.

21. Portuguese Code of Copyright and Related Rights No. 45/85 of September 17, 1985. Cited: [07.11.22] Available at: <https://wipolex.wipo.int/en/legislation/details/3525>.
22. Sudarikov S.A. Авторское право: Textbook. Moscow: Prospekt, 2010. 339 p.
23. The Concept of Personal Non-Property Rights. Quote: [07.11.2022]. Available at: <https://www.grandars.ru/college/pravovedenie/lichnye-neimushchestvennyye-prava.html>.
24. WIPO Performances and Phonograms Treaty of December 20, 1996. Cited: [07.11.22]. Available at: <https://docs.cntd.ru/document/901817958>
25. Wolfson V.L. Moral (Personal Non-Property) Rights of the Author and Their Content in common law countries and countries of the continental system. St. Petersburg, 2006 p. 84-92; Derclaye E. Research Handbook on the Future of EU Copyright. Cheltenham, 2009. 465 p.
26. Νόμος 2121/1993, Πνευματική Ιδιοκτησία, Συγγενικά Δικαιώματα και Πολιτιστικά Θέματα (Greece). Cited: [07.11.22]. Available at: <https://wipolex.wipo.int/ru/legislation/details/1790>.

CONCEPT, CONTENT AND SCOPE OF PATENT LAW CONCEPTUL, CONȚINUTUL ȘI DOMENIUL DE APLICARE A LEGII DE BREVETE

MIHALACHE Iurie,
Doctor of Law, habilitat
University „C. Stere”
E-mail: mihalacheiurie@mail.ru

TATAR Olga,
Doctor of Law, Associate Professor
Comrat State University
E-mail: oleatatar@mail.ru

Summary: *The essence of the patent system is that the inventor transfers his technical achievement to the public, and in return he is given a document that guarantees the monopoly (exclusive) right to use the invention in a certain territory and for a certain period of time. To reveal the essence and purpose of the patent system, we list and reveal the basic principles of patent law, i.e. Let's analyze the main ideas that permeate the entire system of patent legal norms, which are the starting point for its subsequent development.*

Key words: *patent law, essence, content, exclusive right, principles of patent law*

Rezumat: *Esența sistemului de brevete este că inventatorul își transferă publicul realizările tehnice, iar în schimb i se dă un document care garantează dreptul de monopol (exclusiv) de utilizare a invenției pe un anumit teritoriu și pentru o anumită perioadă de timp. Pentru a dezvălui esența și scopul sistemului de brevete, enumerăm și dezvăluim principiile de bază ale dreptului brevetelor, adică să analizăm principalele idei care pătrund în întregul sistem de norme juridice privind brevetele, care sunt punctul de plecare pentru dezvoltarea lui ulterioară.*

Cuvinte-cheie: *legea brevetelor, esența, conținutul, dreptul exclusiv, principiile dreptului brevetelor*

CZU: 347.771.

JEL: K11

INTRODUCTION:

The history of patent law has the same basis as copyright, namely the granting of certain privileges by the state. A privilege is nothing else but an act, the owner of which is endowed with a monopoly right to a valuable invention in the field of industry, with the subsequent granting to him of exclusive rights to benefit from the invention and at the same time the ability to prohibit other persons from both reproducing and exploiting this invention.

A notable achievement of the legislation was the issuance of a patent, on the basis of which the inventor had the right to claim a privilege in the event that the invention met all the established criteria. In different eras, various scientific theories and concepts of patent law appeared, and patent law itself often acted as a source of compromise between the subjects of patent law.

The patent (a terminology that took root in the advanced countries by the end of the 19th century) was forever associated with medieval privilege, because he represented a non-normative legal act of state power, addressed to a specific applicant in relation to a specific result of creative activity and fixing his monopoly on the result for a certain period [5, p. 11].

The kinship of a patent with medieval privileges is especially clearly manifested in the concept of the need for state registration of objects of patent law: “In order to have the right to an invention, it is not enough to be an inventor. It is also necessary that the exclusive right of the inventor to use his

invention be recognized for him in the prescribed manner by granting him privileges for it" [9, p. 124]. Ways to improve patent legislation are directly combined with the establishment of objectivity in relation to state recognition of objects of patent rights: i.e. consolidation and recognition of the conditions of patentability and their confirmation through examinations.

Since the 1960s the global trend is "an increase in the number of inventions recognized as patentable in the field of chemistry, electronics, microbiology, as well as the transition of many countries to a system of deferred examination of patent applications, which made it possible to free patent offices from considering unpromising proposals" [2, p. 26].

When writing the article, the following **methods** were used: comparative legal, logical, imperial, historical. Patent law, like copyright law, should be considered in an objective and subjective sense. In an objective sense, it is a sub-branch of civil law that regulates the procedure for the emergence, implementation and protection of rights to inventions, utility models and industrial designs. In the subjective sense, patent law is the property and personal non-property rights of patent holders, as well as other subjects of patent legal relations [6, p. 123]. Any illegal action on the part of unauthorized persons in relation to a patented development will be regarded as an illegal intrusion into its monopoly in relation to this object, which will subsequently be suppressed by the state, and appropriate sanctions will be applied against the violator. Compliance with various kinds of formalities directly related to the patenting of developments is interpreted as a mandatory procedure for obtaining patent protection. Not only direct applicants who correctly filled out and were the first to file an application for a patent for a new development, but also other subjects of patent law, are entitled to recognition and patent legal protection of the development. the legislator has not established any mandatory restrictions on the filing of an application of the established form.

If the patent application is filed by the wrong person, i.e. non-developer, then the onus is on him to prove his eligibility to file. Regarding the personal non-property rights of the developers, they are in any case recognized for them, in relation to the objects created by them, because. they are recognized by law as non-transferable and perpetual. The above principles determine the specific content of the basic norms of patent law, are its starting points and serve as prerequisites for its further development. Through these principles, one can better understand the content of specific patent and legal norms, their correct application in practice, while allowing you to correctly navigate in life situations that have arisen that are not regulated by the current legislation [1, p. 31].

Registration of Patent Rights

Patent law protects these developments only after official recognition as inventions, utility models, industrial designs, which involves the implementation of a number of formalities. Such formalities usually come down to drawing up a special application for a patent or a registration certificate, considering the application in AGEPI and making a decision on issuing a patent (certificate) [1, p. 76]. The fundamental norms regarding registration of patent rights to industrial property objects are fixed in a number of laws of the Republic of Moldova, regulations, instructions, of which the main ones are: Law of the Republic of Moldova "On the Protection of Industrial Designs and Models" № 161 of 12.07.2007, law "On the Protection of Inventions" No. 50-XVI of March 7, 2008, Government Decree "On approval of the Regulations on the Procedure for Filing and Consideration of an Application for a Patent for an Invention and Issuance of a Patent" No. 528 of September 1, 2009 and others.

In accordance with the current legislation of the Republic of Moldova in the field of intellectual property, the right to a patent (certificate) belongs to the author (inventor) or his successors. An application is submitted to the State Agency for Intellectual Property (AGEPI) directly by the author of the development, the employer, their successors, or by a patent attorney who works in the State Agency for Intellectual Property. The procedure for drafting a patent application must follow strictly prescribed rules, as this is very important and violation of these rules is unacceptable. The legislation of the Republic of Moldova in the field of intellectual property clearly establishes the requirements for an application for inventions, utility models, industrial drawings, and these requirements affect both formal and

material aspects, starting with the preparation of the application, the correctness of filling, size, shape, essence, etc. It should be noted that at first glance there seem to be no fundamental differences in the execution of an application for an invention, utility model, industrial drawing, however, according to the documentation included in their composition, there are noticeable differences.

According to the Government Decree “on the Approval of the Regulations on the Procedure of Filing and Examination of a Patent Application and of Grant of a Patent” No. 528 of 01.09.2009 [3]: “The application is submitted by individuals or legal entities, endowed with rights in accordance with Art. 13-14-15-16 of the Law “On the Protection of Inventions” No. 50-XVI of March 7, 2008 [4]: “Any natural or legal person may apply for a patent by filing a patent application with the Agency. A patent application may be filed by more than one person. The right to a patent belongs to the inventor or his assignee. If an invention is created by two or more inventors independently of each other, the right to a patent belongs to one of them whose patent application has an earlier filing date, provided that this application is published in accordance with Article 49. Inventions created by employIf the inventor is an employee, then, in the absence of more favorable conditions for him under the contract, the right to a patent is established in accordance with the provisions of paragraphs (2) - (4).

Inventions created by an employee in the performance of an employment contract that provides for inventive activity corresponding to his official duties, or in the course of development or research that were explicitly entrusted to the employee, belong to the enterprise. In these cases, the inventor is entitled to additional remuneration provided for by the contract. In the case of a research contract concluded between two or more companies, the inventions belong to the company that commissioned the research, unless the contract provides otherwise.

Inventions created on conditions other than those provided for in paragraph (2) belong to the employee. By way of derogation from paragraph (3), in the event that an invention is created by an employee either in the performance of his official duties, or in the field of activity of the enterprise, or through knowledge and use of technology or special means of the enterprise or data available in the enterprise, or with his material support, the enterprise has the right to appropriate the invention or to use all or part of the rights granted by a patent protecting the invention of its employee. In this case, the remuneration due to the inventor is established by the contract.

In the cases provided for in paragraphs (2) and (4), the inventor and the enterprise are obliged to inform each other in writing about the creation and stage of implementation of the invention and refrain from any disclosure of information about it, which may prejudice the exercise of the rights of each of the parties. The party that has not fulfilled these obligations is obliged to compensate the damage to the other party, including lost profits, in accordance with the law.

If, in the cases provided for in paragraph (2), the enterprise does not file an application for an invention within 60 days from the date of written notification by an employee of an invention, does not assign the right to file an application to another person, or does not give a written order to the inventor to keep the invention secret, the right to a patent belongs to the employee.

In the cases provided for in paragraph (4), if the patent belongs to an employee, the enterprise has a pre-emptive right to obtain a non-exclusive license to use the invention.

If an enterprise obtains a patent for an invention created in accordance with paragraph (2) or (4), the employee has a preferential right to receive a non-exclusive license to use the invention free of charge. If the parties do not agree on the amount of remuneration due to the employee, it is established by the court depending on the contribution of each of the parties to the created invention and its commercial value.

The procedure for creating inventions by employees and using these inventions is established by the Regulations on Intellectual Property Objects Created in the Performance of Official Duties, approved by the Government.

If, before the grant of a patent by the Agency, it is determined by a final judgment that the person entitled to a patent under paragraph (1) of Article 14 is a person other than the applicant, then, within three months from the date of the final judgment, that person may:

a) continue the procedure for the patent application instead of the applicant as for their own application; b) file a new patent application for the same invention; in this case, the original application is considered withdrawn by the Agency; c) ask for a rejection of the patent application.

With respect to a new application filed under paragraph (1) of this Article, the provisions of paragraphs (3) and (4) of Article 35 shall apply *mutatis mutandis*”.

a) directly to the AGEPI on working days according to the AGEPI work schedule (in this case, the applicant submits a document proving his identity); b) registered mail; c) by fax; d) by e-mail (e-mail); f) in electronic format on a diskette, CD or DVD (hereinafter referred to as electronic media); j) using the e-AGEPI online filing web service.

In the case of applications containing nucleotide and/or amino acid sequences, an application submitted on paper shall be accompanied by an electronic medium containing application materials (description, claims, drawings, tables, list of nucleotide and/or amino acid sequences). The materials presented on the electronic medium must be identical to the materials presented on paper. Along with the electronic media, the applicant must submit a written statement that the information provided on the electronic media is identical to the information on paper.

The electronic media must contain information indicating the name of the applicant, the name of the invention, the date of recording, the operating system and the text editor with which the file was created. In the cases provided for in sub-paragraphs c), d) and e) of paragraph 10 of these Regulations, the date of receipt of an application or any other message is the date of receipt of a fax, e-mail or electronic media, if AGEPI receives the original application or message by mail or by direct submission to AGEPI within one month from the date of receipt of the fax or e-mail. If the AGEPI receives the original application or communication after this period or if the document received by one of the means specified in subparagraphs c), d) and e) of paragraph 10 of these Regulations is not identical to the submitted original, the date of receipt of the application or other communication shall be the date of receipt of this original. Prior to the submission of the original, application documents submitted through one of the means specified in subparagraphs c), d) and e) of paragraph 10 of these Regulations shall be considered not submitted.

If at least one application document or part thereof, received by the means specified in subparagraphs c), d) and e) of paragraph 10 of these Regulations, is illegible or missing, the date of receipt of the document or part thereof is the date of receipt of the original.

AGEPI fixes the date of receipt on the application documents and confirms receipt of documents, notifies the applicant of receipt of the application or materials to it, indicating the incoming number and date of receipt of the application, as well as the type and number of materials. One copy of the application with the above data is returned to the applicant”. As prescribed by Art. 6 of the Law “On the Protection of Inventions” No. 50-XVI of March 7, 2008 [4]: “A patent is granted for any invention in any technological field, the subject of which is a product or method, provided that it is new, involves an inventive step and is industrially applicable.

Not recognized as inventions within the meaning of paragraph (1):

a) discoveries, scientific theories, ideas and mathematical methods;
b) products of aesthetic creativity;
c) plans, principles and methods for the implementation of intellectual activity, in the field of games or economic activity, as well as computer programs;
d) presentation of information.

The provisions of paragraph (2) exclude the patentability of said objects or activities only to the extent that the patent application or patent relates to such object or activity as such.

Inventions in the field of biotechnology are patentable if they relate to:

- a) biological material isolated from its natural environment or obtained by a technical method, even if it previously existed in nature;
- b) plants or animals, if the technical implementation of the invention is not limited to a particular plant variety or animal breed;
- c) a microbiological process or other technical method, or a product other than a plant variety or animal breed, obtained by such methods;
- d) an element isolated from the human body or otherwise obtained by technical means, including the sequence or partial sequence of a gene, even if the structure of this element is identical to that of a naturally occurring element.”

An application for a patent (certificate) is a request from the applicant for a patent to the State Agency for Intellectual Property (AGEPI) to provide legal protection for its development. The application is submitted in 3 copies, filled out on a special form. This form is approved by the State Agency for Intellectual Property, in accordance with Section 6 of Appendix No. 1 to the Government Decree “On the procedure for filing and considering an application for a patent for an invention and granting a patent” No. 528 dated September 1, 2009 [3] and includes the following columns:

- a) the requested title of protection; b) the identity of the applicant(s); c) identification data of the inventor(s); d) identification data of the representative/patent attorney; e) indication of the address for correspondence, if necessary;
- f) an indication, pursuant to paragraph (7) of Article 33 of the Law, regarding the origin of the right to a patent; g) the title of the invention; i) information about the requested priority; k) a reference to an earlier application; l) a reference to the original application from which the application is derived; m) information on the attached application materials.

All of the above columns are filled in by the applicant in the state language clearly and legibly. Also, according to Appendix No. 1 to the Government Decree “On the procedure for filing and reviewing an application for a patent for an invention and granting a patent” No. 528 of September 1, 2009 [3]: “the applicant must indicate his surname, address and the official name of the country, of which he is a citizen, or in the absence of citizenship, the country of residence, and in the absence of such, the country in which he has an industrial or commercial establishment. For legal entities, it is necessary to indicate the official name and, if available, the abbreviation used in everyday life, in addition, address and the official name of the country of origin. Telephone and fax numbers or some other means of communication, such as an e-mail address, may also be included. If there are several applicants, these data are indicated for each of them; b) if the applicant has appointed a representative, indicate his name and postal address. For patent attorneys indicate the number of registration in AGEPI. Telephone and fax numbers, or some other means of communication, such as an e-mail address, may also be included; c) the applicant indicates the address for correspondence. In its absence, the address for correspondence shall be the address of the applicant or representative, as the case may be. If there are several applicants and if no representative is indicated, AGEPI will correspond with the first applicant indicated in the application;

d) if necessary, the applicant claims the priority of the earlier application under section 39 of the Law, indicating the date and number of the earlier application and the country in which or for which it was filed.

An applicant wishing to exercise the right to exhibition priority shall apply for it on the basis of paragraph (5) of Article 40 of the Law, indicating the name of the exhibition and the place of the first presentation of the invention. In the event that priority is claimed on the basis of several previously submitted applications or several exhibitions, the relevant data for each previous application or exhibition separately shall be indicated; f) if necessary, the applicant shall indicate the data on the divisional application; j) the application must contain the signature of the applicant, clearly indicating the name and surname, and the date of signing. If the applicant is a legal entity, the application is signed by its head indicating the position, surname and name, date of signing. If there are several applicants,

each of them signs the application. If the application is submitted by a representative, it may be signed by the representative.

In the case of presentation of data on additional sheets, each sheet is signed in the same way;

i) no erasures, corrections, additions of words or lines are allowed in the application.

If any, the amended places must be signed in accordance with subparagraph f) of this paragraph.

j) the appointment of inventors is under the responsibility of the applicant.

If the application is not signed, AGEPI returns one copy of the application form to the applicant or representative so that he returns it with a signature within 2 months, otherwise the application is considered withdrawn.”

Consideration of the application in AGEPI. An application filed with the State Agency for Intellectual Property is duly registered, with a record of the date of its receipt and assignment of a registration number, and then it is submitted for examination. The amount of time spent by the patent office before granting a title of protection varies from country to country. Depending on this, there are: blind, verification and deferred patenting system [1].

Under the secret patenting system, a patent is granted under the personal responsibility of the applicant. This kind of patenting system precludes substantive examination, i. the equivalence of the submitted application to the requirements imposed by AGEPI, the admissibility of this object to the number of objects included in the sphere of influence of patent law and regulated by it, compliance with the requirements of the law are checked. Such a patenting system is acceptable in such countries as: Spain, Italy, Belgium and others.

The verification system of patenting determines the identity of the application with the formal requirements, compliance with the established legal criteria for the patentability of the invention, and also the extent to which the applicant was able to correctly and fully disclose the invention in the submitted description. This kind of system is known in Great Britain, Canada, the United States of America.

Under the deferred patenting system, substantive examination of the application is not automatically carried out, as is the case in another system. This system of patenting provides for the payment of a fee by the applicant, submitted by him within the period established by law to the AGEPI, a petition for consideration of the application and determination of the patentability of the invention. ***Thus, the deferred patenting system postpones for a certain period the study of the patentability of the invention, thereby allowing the applicant to correct the existing shortcomings himself and thereby increase both the commercial and technical value of the presented invention.*** This kind of patenting system is used in Japan, the Netherlands, Russia, Great Britain and is fixed by the patent legislation of the Republic of Moldova.

Passing a formal examination. Applications submitted to the State Agency for Intellectual Property regarding an invention, utility model, industrial design are subject to verification regarding their compliance with the requirements prescribed by law. During the period of formal examination of an application for any subject matter of industrial property, it is necessary to verify:

a) the existence of the documents to be included in the application; b) attribution of the declared objects of industrial property to the number of objects that are recognized by law as protected; c) payment of a fee; d) the correctness, clarity and accuracy of filling out the application and all the data in it; e) compliance with the established legal requirements for the description of industrial property objects, for drawings, photographs, graphics and other documents that will be attached to the application.

Regarding the formal examination, the term of its implementation is one month, starting from the date when the application was submitted to AGEPI. In the event that during the formal examination it is found that the application was submitted in violation of legal requirements, a notification will be sent to the direct applicant, which will set out all the established violations and will be given the opportunity to eliminate the identified violations within a reasonable, legal time by reporting missing documents or already corrected documents. From the moment the notification is sent, the general period is suspended

until the moment when a response is received. The applicant must have the following compelling reasons to send a notice:

a) there are no necessary and very significant documents in the application materials; b) the absence of a receipt for the payment of the fee, or the fee has been paid in the wrong amount; c) there is no power of attorney if the application was filed through a patent attorney; d) the presence of documents, but not in the amount established by law; e) the application for the issuance of a patent (certificate) for industrial property objects does not contain a seal or signature; f) detection of shortcomings in the preparation of documents that confuse their subsequent publication, storage.

If the applicant does not meet the deadline and does not submit the necessary documents to the AGEPI, or does not send a request for an extension of the deadline with the mandatory payment of a fee, the application will be recognized as not filed and the proceedings on it will be terminated. Also, the proceedings on the application may be terminated if the applicant, on his own initiative, withdrew the application for industrial property objects, having previously sent a written application to the AGEPI. After the formal examination, the following types of decisions are made: a) a positive decision is made to accept the application for consideration, in case the application contained all documents that meet all legal and formal requirements, and then the application will be assigned a registration number, and information about this application will be entered in the National Register; b) a negative decision is made in the event that during the formal examination it becomes clear that the claimed object of industrial property has been excluded from the objects enjoying legal protection by virtue of the law.

Passing a preliminary examination. In accordance with Art. 46 of the Law of the Republic of Moldova “On the Protection of Inventions” No. 50-XVI of March 7, 2008 [4]: “The Agency conducts a formal and preliminary examination of a patent application and, upon application, a substantive examination. The Agency has the right to request from the applicant additional materials, which it considers necessary, regarding the identity of the applicant or inventor, a properly executed national application, or the fulfillment of the conditions for patentability, giving him a period of time to respond in accordance with the Regulations. If the answer is not submitted within the established period, the application examination procedure is suspended in accordance with the Regulations”.

During the preliminary examination, the State Agency for Intellectual Property checks the compliance of the application with the established legal requirements, if there is a need to correct the identified violations, the applicant is given such an opportunity. If it is determined that the claimed subject matter of industrial property is not patentable, the applicant will be sent a notification that the State Agency for Intellectual Property rejects the application, which is also published in the Bulletin. Substantive examination of the application. Examination of the application on the merits is carried out only on the written request of the applicant or third parties, which can be filed within the period established by law [1]. According to Art. 51-52 of the Law of the Republic of Moldova “On the Protection of Inventions” No. 50-XVI of March 7, 2008 [4]: “Upon receipt of a written application, the Agency shall verify whether the application for a patent and the invention that is its subject comply with the requirements provided for by this law. The substantive examination of the application is carried out within 18 months, with the exception of the period for correspondence and subject to compliance with the provisions of Article 48. The examination may be filed before the expiration of 30 months from the filing date of the patent application or from the date of opening of the national phase. The application is considered submitted only after payment of the established fee and cannot be withdrawn.

If the application for examination is not filed before the expiration of the period provided for in paragraph (2), the patent application is considered withdrawn. As part of the substantive examination, the Agency checks, in particular, whether the requirements of Articles 6-11, 36 and 37 are met. If, during the examination of a patent application, it is found that the application or the invention that is its subject does not comply with the requirements of this law, the Agency shall send to the applicant as many times as necessary, a notice of submission of comments and amendments to the application in accordance with Article 87 within the prescribed period. If the applicant fails to submit within the prescribed period a

response to the notification sent to him in accordance with paragraph (5), the patent application is considered withdrawn.

As a result of the examination of the application on the merits, on the basis of the examination report, the Agency makes a decision to grant a patent or to reject the application for a patent.

The provisions of this article shall not apply to short-term patent applications.

For the purpose of granting a short-term patent for an invention, the Agency shall carry out a formal and preliminary examination of the application in accordance with the provisions of Articles 47 and 48 and check whether the claimed invention complies with the requirements of Articles 11 and 12. As part of the examination under paragraph (1), the Agency shall search for prior art, which includes patents, patent applications, utility models filed with the Agency with a filing date earlier than the filing date of the application under consideration and published under Article 49 on that date. or later, European patent applications for which the validation fee has been paid and validated European patents, Eurasian applications and Eurasian patents, as well as general knowledge contained in sources intended for the general public, which became publicly available before the filing date of the application for a patent.

If it is found that the application complies with the requirements of paragraph (2), the Agency decides to grant a short-term patent for the invention. If it is found that the application does not comply with the requirements of paragraph (2), the Agency decides to reject it". Within 6 months from the date of publication of the decision to grant a patent, any subject of intellectual property rights has the right to express his objection by filing an appropriate application with the Commission of the Agency for the consideration of objections, and in addition to the application, payment of the established fee is required. Any kind of decision that was made by a subdivision of the State Agency for Intellectual Property can be challenged in the Commission of the Agency for the consideration of objections by any subject of intellectual property rights whose rights were violated as a result of this decision [7, p. 224]. During the consideration of the submitted protest, the parties are invited within the time period, which is determined by the Commission for the consideration of objections, comments on those notifications that were sent. When the Objection Review Board has considered the objection, it makes a final decision, or may refer the case to the appropriate division of the Agency for re-examination. The decision rendered by the Commission shall be published in the Gazette. Regardless of the decision made by the Objection Review Board, it can be challenged within two months in the court at the location of the Agency.

Issuance of security documents. After making a decision to grant a patent (certificate) to an eligible person, the State Agency for Intellectual Property publishes information on the grant of a patent in its Official Bulletin. The date of grant of a patent will be the date on which the information on the grant of a patent was published in the Official Gazette. The content of the published information is determined by the State Agency for Intellectual Property (AGEPI), and the patents themselves must be registered in the National Register of Patents, subject to the payment of the fee established for the issuance of a patent, otherwise the patent will not be issued.

The legislation of the Republic of Moldova in the field of intellectual property provides for the cancellation of a patent in whole or in part on the following grounds:

a) the patent does not disclose the invention fully and clearly so that a person skilled in the art can implement it; b) the subject matter of the submitted patent far exceeds the content of the originally filed application in the format in which it was originally submitted; c) the scope of protection of the rights guaranteed by a patent has been expanded; d) the patent owner was not entitled to a patent under the provisions of the law.

Any person can file a claim for revocation of a patent, and it is possible at any time during the term of the patent. Information about the cancellation of a patent must be entered in the National Register of Patents and published in the Official Gazette.

Patent waiver. The patent owner himself has the right to waive the patent by submitting a written application to the State Agency for Intellectual Property. A waiver of a patent is valid after such entry is made in the National Invention Patent Register. All information about the refusal is published in the

Official Bulletin. The patent owner, submitting a written application for waiver of the patent, is also obliged to inform the inventor about his decision in writing, then the inventor, within three months from the moment when the patent owner notified him of his decision, receives the preferential right to acquire a patent in his name [8, p. 257].

Patent limitation. If the patent owner expressed a desire to restrict the patent and expressed it in writing, submitting it to the State Agency for Intellectual Property, paying the appropriate fee, then the patent may become the object of restriction, but on the condition that the protection requirements are already preserved in the amended patent. Thus, a limitation is possible in the form of a change in either the description, or the claims, or the figure. Such an application cannot be filed when an objection has been filed, or when the patent revocation procedure is being considered in the court. An application for restriction is submitted only with the express consent of the person who has the property right and, at the same time, is registered in the National Register of Patents for Invention.

Termination of the rights granted by a patent is possible:

a) after the expiration of the patent; b) as a result of the refusal of the patent owner from the patent; c) upon non-payment of the fee for the issuance and maintenance of a patent.

All information about the termination of the rights granted by a patent is published by the State Agency for Intellectual Property in the Bulletin.

Conclusions:

- The first principle of patent law is the principle of recognizing the exclusive right of the patent owner to use the patented object, i.e. Only the patent owner has the right to put the patented object into circulation. Based on this, the patent owner is vested with the absolute right to this development, while other persons must refrain from any action in relation to this development, which in some way may violate the legal rights of the patent owner.

- The second principle of patent law is the principle of maintaining a reasonable balance between the interests of the patent owner and the interests of society. Its essence is manifested in establishing the boundaries of the patent, within the period established by law, after which the patented development will be released to the public, and besides this, the use of patent legal protection by the developer also includes the contribution of the developer by enriching certain knowledge and experience that the developer has contributed to the general knowledge system, previously not as well known as since the patenting of the development. In the public interest, a one-time free use of a patented development is permissible by law, such as, for example, a one-time production of a medicine according to a doctor's prescription, or a scientific experiment.

- The third principle of patent law is the principle of obtaining patent legal protection only for those developments that are legally recognized as patentable. For this, a person interested in obtaining legal protection is obliged to fill out an application in the prescribed manner and submit it to the AGEPI, where it will be considered in the prescribed manner and if the application was filed in compliance with all legal requirements, it will be satisfied, of which the applicant himself will be notified.

- The fourth principle of patent law is the principle of recognizing the rights and interests of not only the patent holders themselves, but also the actual creators of inventions, utility models, and industrial designs. First of all, to obtain the right to use a particular development, by obtaining a patent, the developers themselves can become legal patent holders. In the event that, observing the legal right to obtain a patent, it comes to the employer, then the law prescribes the receipt of remuneration by developers and this remuneration should be commensurate with the benefit that the employer could have received or has already received, if he properly used development.

BIBLIOGRAPHIC REFERENCES:

1. Bodiul T.D. Право интеллектуальной собственности в Республике Молдова. Chisinau, 2014. 231 p.
2. Gorodov O.A. Патентное право: Textbook. Moscow: TK Velby; Prospect, 2005. 426 p.

3. Government Decree of RM “Об утверждении Положения о процедуре подачи и рассмотрении заявки на патент на изобретение и выдачи патента” No. 528 of 01.09.2009 In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* No. 138-139 Article No. 593.
4. Law of the Republic of Moldova “On the Protection of Inventions” No. 50-XVI of March 7, 2008 119. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 117-119*, article 455.
5. Novoselova L.A. Право интеллектуальной собственности. Volume 4. Patent law. Moscow 2018. 411 p.
6. Ruzakova O.A. Право интеллектуальной собственности. Moscow Financial and Industrial Academy, Moscow, 2004. 323 p.
7. TATAR, O. Fikri Mulkiyet Hukuku: Yazarin ders anlatimi. Tipogr. "A&V Poligraf". Komrat: S.n. 2022. 289 p.
8. TATAR, O. Intellectual property right. Textbook (author's course of lectures). Typ. "A&V Poligraf". Comrat, 2022. 352 p.
9. Tyutryumova I.M. Гражданское уложение. St. Petersburg, 1996. 324 p.

OBSTACOLELE CU CARE SE CONFRUNTĂ CETĂȚENII EUROPENI ÎNTR-O ECONOMIE GLOBALIZATĂ

ȘTEFĂNOAIA Mariana-Alina - Consilier juridic
Colegiul Consilierilor Juridici Suceava, Suceava, România

stefanoaia.mariana@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-2778-3749

Abstract Global interaction is an age-old practice, reflecting the human instinct to find new opportunities, to discover new people and places, to exchange ideas and goods. The main drivers of globalization in the past were trade in goods and capital flows. Nowadays, under the effect of rapid technological developments, this phenomenon is increasingly knowledge-based.

Technological advances, such as the Internet and the development of emerging economies, have further accelerated and transformed the nature of global trade. Most products are no longer made in a single country, but rather „made globally”. These include raw materials, components, technologies and services that come from different countries and continents. Smartphones or medical devices can be designed in Europe or the US and assembled in Asia or Eastern Europe from parts manufactured elsewhere. Supply chains have acquired a global dimension.

In conclusion, it can be mentioned that the world is facing more and more transnational challenges, from unprecedented migration flows to terrorist threats, financial crises, pandemics or climate change. Even the largest and richest countries in the world no longer have the capacity to face the challenges they face alone. In today's world, global cooperation is becoming indispensable.

Keywords: economy, globalization, obstacle, opportunity

Rezumat Interacțiunea la nivel global este o practică seculară, reflectând instinctul uman de a găsi noi oportunități, de a descoperi oameni și locuri noi, de a face schimb de idei și de bunuri. Principalii factori ai globalizării erau, în trecut, comerțul cu bunuri și fluxurile de capital. În prezent, sub efectul evoluțiilor tehnologice rapide, acest fenomen este din ce în ce mai mult bazat pe cunoaștere.

Progresele tehnologice, cum ar fi internetul și dezvoltarea economiilor emergente, au accelerat și mai mult schimburile comerciale la nivel mondial și au transformat natura acestora. Majoritatea produselor nu mai sunt fabricate într-o singură țară, ci mai degrabă „fabricate la nivel mondial”. Acestea includ materii prime, componente, tehnologii și servicii care provin din diferite țări și continente. Telefoanele inteligente sau dispozitivele medicale pot fi concepute în Europa sau în SUA și pot fi asamblate în Asia sau în Europa de Est din piese fabricate în altă parte. Lanțurile de aprovizionare au dobândit o dimensiune globală.

În concluzie, lumea se confruntă cu tot mai multe provocări transnaționale, de la fluxuri de migrație fără precedent la amenințări teroriste, crize financiare, pandemii sau schimbări climatice. Chiar și cele mai mari și mai bogate țări din lume nu mai au capacitatea de a face față singure provocărilor cu care se confruntă. În lumea de astăzi, cooperarea la nivel global devine indispensabilă.

Cuvinte-cheie: economie, globalizare, obstacol, oportunitate

JEL:K13,

INTRODUCERE

Fenomenele care marchează evoluția economiei mondiale în ultimele decenii stau sub semnul globalizării, al interdependențelor și interacțiunii.

Orice s-ar întâmpla, în orice colț al lumii, are efecte mai mult sau mai puțin ample asupra întregii economii mondiale.

Procesul globalizării este de dată relativ recentă. El s-a manifestat mai ales după al doilea război mondial și a cunoscut o dezvoltare spectaculoasă mai ales după anii 80, odată cu globalizarea piețelor financiare.

Viteza deosebită cu care globalizarea a cuprins întreaga lume i-a făcut pe unii specialiști să aprecieze că „... trăim transformări profunde care vor rearanja politica și economia secolului următor. Nu vor mai fi economii naționale, atunci când acest proces va fi încheiat. Tot ceea ce va mai rămâne în cadrul unor granițe vor fi oamenii, care vor compune națiunile...” [1, p.11].

Rolul statului, în contextul globalizării, tinde să se minimizeze. Dacă, până acum câteva decenii, el reprezenta principalul actor al relațiilor economice internaționale, regulatorul activității economice naționale, se apreciază că statul a pierdut astăzi acest rol în favoarea companiilor transnaționale.

Cu toate acestea, există și opinii [2, p. 121] conform cărora instituțiile politice ale statului rămân principala forță în modelarea economiei mondiale.

Statele naționale operează la nivel internațional pe diferite stadii de putere, concurând pentru o poziție mai bună în comerțul internațional, atragerea de investiții străine, creșterea competitivității, toate acestea cu scopul maximizării bunăstării sociale [3, p. 125].

OPORTUNITĂȚILE FENOMENULUI DE GLOBALIZARE - UN ELEMENT MARCANT PENTRU CETĂȚEANUL EUROPEAN

Internaționalizarea firmelor și a capitalurilor a făcut din ce în ce mai dificilă apartenența la un anumit stat a marilor firme. Substituirea importurilor, considerată în anii ‘60 sau ‘70 o opțiune ce ținea de dezvoltarea unei țări și de consolidare a independenței sale economice, a devenit o strategie din ce în ce mai puțin aplicată, tot mai multe state îmbrățișând orientarea către export, legând din ce în ce mai mult economia lor de economia globală.

Astăzi s-a încetățenit tot mai mult ideea că statul este un agent economic inefficient, de aceea rolul său trebuie să cadă mai degrabă pe realizarea unui climat investițional favorabil pentru corporațiile internaționale, pe susținerea cercetării, implicare în creșterea gradului de calificare a forței de muncă, decât pe acela de producător activ.

Și în ceea ce privește rolul de redistribuitor, globalizarea a impus anumite modificări. Multe dintre aspectele ce țin de bunăstarea generală sau de existența claselor defavorizate au devenit probleme globale.

Sărăcia este considerată a fi cea mai gravă dintre problemele globale, iar comunitatea internațională reclamă acțiuni globale pentru lupta împotriva sărăciei.

Chiar și în domeniul forței de muncă, considerată drept cea mai puțin globalizată dintre piețele internaționale, înțelegerile dintre firme, nevoia de a adopta practici mai flexibile de angajare sau alte măsuri ce decurg din crearea acelui climat favorabil atragerii de investiții străine constituie exemple de redefinire a poziției statului sub influența fenomenului de globalizare.

Este cunoscută strategia Europa 2020 care are ca scop creșterea inteligentă, durabilă și favorabilă privind forța de muncă care se estimează să se relanseze într-un procent de 75% în ceea ce privește ocuparea forței de muncă pentru persoanele cu vârste cuprinse între 20 și 64 de ani până în 2020.

Pentru ca obiectivul să fie îndeplinit, ocuparea forței de muncă în UE va trebui să crească cu 17,6 milioane de locuri de muncă față de nivelul actual, ceea ce va permite cetățenilor europeni accesarea dreptului de a circula liber, în scopul dobândirii unui job mai bun.

Încetinirea creșterii începe la jumătatea anului 2011, cu o perspectivă mai puțin favorabilă pentru 2012 și agravarea dezechilibrelor între statele membre și între regiuni, nu au făcut decât să mărească provocările în ceea ce privește ocuparea forței de muncă, incluziunea socială și combaterea sărăciei.

Pe lângă recesiunea prevăzută din unele țări și o criză prelungită a datoriei suverane, activitățile economice din Europa sunt remodelate de transformări structurale pe termen mai lung care afectează competitivitatea relativă a Europei în cadrul economiei globale, precum nevoia de a trece la o economie verde, cu emisii scăzute de dioxid de carbon și eficiență din punctul de vedere al utilizării resurselor,

îmbătrânirea populației, însoțită de fluxuri demografice complexe, precum și schimbările tehnologice rapide, împreună cu ascensiunea marilor economii emergente.

Aceste schimbări structurale afectează și vor continua să afecteze piețele muncii în diverse moduri, în special atunci când este vorba de crearea și menținerea locurilor de muncă. Pentru ca în urma acestor schimbări competitivitatea economiei europene să crească, în loc de a scădea, sunt necesare piețe ale forței de muncă dinamice și favorabile incluziunii, precum și lucrători care să dețină competențele necesare. Mai mult piața muncii trebuie concepută nu doar pentru lucrători ci și pentru studenți, elevi.

OBSTACOLELE FENOMENULUI DE GLOBALIZARE

Cetățenii UE pot întâlni obstacole în exercitarea drepturilor lor în diferitele roluri pe care le au: ca persoane private, consumatori de bunuri și servicii, studenți, în viața profesională sau ca actori politici. Pe baza plângerilor cetățenilor s-au identificat concret câteva obstacole principale cu care se pot confrunta într-o economie europeană.

Cetățenii europeni ca persoane private

Din ce în ce mai mulți cetățeni se deplasează în alte țări ale UE, unde studiază, muncesc, trăiesc - și se îndrăgostesc.

Un număr tot mai mare de cupluri trăiesc într-un stat membru UE, fără a fi cetățenii acestuia.

Prin urmare, acestea se confruntă cu consecințe nedorite și dezavantajoase în gestionarea cotidiană a bunurilor lor, în caz de separare sau la decesul unuia dintre soți.

Formalități complicate și costisitoare în ceea ce privește recunoașterea transfrontalieră a actelor de stare civilă și accesul transfrontalier dificil la justiție crează un dezavantaj pentru cetățeanul european.

Este foarte important ca cetățenilor care se deplasează în alte state membre să li se recunoască actele de stare civilă cu privire la „evenimentele legate de viață” (de exemplu, naștere, căsătorie, parteneriat înregistrat, divorț, adopție sau nume).

Registrele și sistemele administrative ale statelor membre sunt diferite la nivelul UE, cauzând probleme pentru o astfel de recunoaștere transfrontalieră. Mai mult decât atât, este posibil ca aceste evenimente legate de viață să nu fie recunoscute de către toate statele membre.

Cetățenii europeni sunt obligați să treacă prin formalități complicate și costisitoare, (traducere, dovadă suplimentară a autenticității documentelor) care ar putea face chiar imposibilă exercitarea drepturilor lor.

Cetățenii ar trebui să se poată bucura de același acces la justiția civilă și penală în alte state membre, așa cum se întâmplă în propria țară. În 2007, se estimează că 9 milioane de cetățeni ai UE au fost implicați în proceduri transfrontaliere legate doar de justiția civilă.

Peste jumătate dintre europeni intervievați în 2007 erau de părere că ar fi foarte dificil sau destul de dificil să își valorifice drepturile în instanțele dintr-un alt stat membru, deoarece nu cunosc normele de procedură.

a. Protecția insuficientă a persoanelor suspectate și învinuite în cadrul procedurilor penale și a victimelor infracțiunilor

Un număr tot mai mare de cetățeni ai UE sunt implicați în proceduri penale într-un alt stat membru decât țara lor de origine.

De multe ori aceștia nu înțeleg sau nu vorbesc limba folosită în cadrul procedurii. Prin urmare, se pot confrunta cu dificultăți suplimentare în a se apăra și în a-și exercita dreptul la un proces echitabil. Există diferențe în ceea ce privește furnizarea de către statele membre a serviciilor de interpretare și de traducere.

În Europa, în fiecare an, peste 30 de milioane de oameni se declară a fi victima unei infracțiuni [4].

Există dovezi că numărul victimelor este mai mare, pentru că există persoane care nu sesizează organele competente în legătură cu infracțiunile ale căror victime sunt.

În Uniunea Europeană există norme privind stabilirea de standarde minime privind tratamentul victimelor, dar acestea au fost puse în aplicare în mod necorespunzător și, având în vedere natura interguvernamentală a instrumentului legislativ, nu se poate asigura respectarea acestora în mod corespunzător; prin urmare, fie victimele nu își pot exercita toate drepturile, fie statele membre prevăd drepturile în mod diferit.

Victimele nu pot fi sigure că vor beneficia de aceleași drepturi, asistență și protecție atunci când călătoresc sau se mută în străinătate. În sens mai larg, oamenii care sunt victime ale infracțiunilor în Europa nu pot fi siguri că nevoile pe care le au - precum recunoașterea statutului de victimă, respectarea și tratarea cu demnitate, primirea de asistență, accesul la justiție și despăgubirea prejudiciilor și restituirea - vor fi îndeplinite.

b. Probleme fiscale în situații transfrontaliere, în special în ceea ce privește înmatricularea autovehiculelor

Aplicarea anumitor norme fiscale naționale privind aceste tranzacții pot face mai dificilă cumpărarea transfrontalieră de bunuri imobile, în special de case, față de achizițiile legate din toate punctele de teritoriul național.

Un alt fenomen în creștere se referă la persoanele care moștenesc (sau primesc donații) din altă țară (de exemplu, testatorul/donatorul a fost/este rezident în altă țară sau bunurile sunt situate într-o altă țară decât cea în care locuiește beneficiarul).

În general, problemele fiscale cu care se confruntă cetățenii UE includ, de asemenea, tratamentul discriminatoriu față de lucrătorii transfrontalieri (cum ar fi interdicția de a deduce alocațiile personale) și în ceea ce privește investițiile transfrontaliere (de exemplu, impozitarea dividendelor), precum și dificultățile de comunicare cu administrațiile fiscale străine, lipsa de informații clare privind regulile fiscale transfrontaliere, proceduri lungi pentru evitarea dublei impuneri și formularele de cerere complicate.

Atunci când un cetățean UE cumpără o mașină într-un alt stat membru sau când transferă mașină în alt stat membru decât cel din care a cumpărat-o (de exemplu, atunci când își schimbă reședința), acesta se confruntă frecvent cu formalități greoaie și cu birocrăție legate de reînregistrare și, eventual, cu plata de două ori a taxei de înmatriculare, întrucât legislațiile naționale în materie de taxă de primă înmatriculare sunt aplicate într-un mod necoordonat.

c. Cetățenii europeni nu beneficiază pe deplin de asistență medicală transfrontalieră și de tehnologia e-sănătate

Cetățenii UE care au probleme de sănătate în timpul sejurului în scop de afaceri sau de turism sau pe perioada studiilor efectuate în alt stat membru au dreptul să beneficieze de același acces la asistență medicală ca și cetățenii aceluși stat membru.

Mai mult decât atât, sub rezerva unei autorizații prealabile, cetățenii UE se pot baza pe normele UE privind coordonarea sistemelor de asigurări sociale pentru a beneficia de un tratament planificat în străinătate.

Dacă sunt îndeplinite anumite condiții, autorizația nu poate fi refuzată. În acest caz, cetățeanul poate primi asistență medicală într-un alt stat membru, ca și cum ar fi asigurat în acest stat.

În plus, există un alt sistem de rambursare pentru asistența medicală planificată în străinătate, întemeiat direct pe libertatea de a presta servicii.

Pacienții nu au întotdeauna acces la informațiile relevante cu privire la aspectele esențiale ale asistenței medicale transfrontaliere, inclusiv la drepturilor lor la rambursare pentru asistența medicală acordată în alte state membre.

Această situație creează nesiguranță și neîncredere, împiedicând pacienții să își exercite dreptul de a primi asistență medicală în altă țară a UE.

Mai mult decât atât, e-sănătate poate permite continuitatea asistenței în interiorul și în afara frontierelor naționale, ceea ce contribuie la o mai bună îngrijire. Cu toate acestea, multe bariere juridice și organizatorice (de exemplu, fragmentarea normelor privind protecția datelor cu caracter personal în

cadrul UE, sistemele de rambursare și inexistența unei interoperabilități paneuropene) obstrucționează dezvoltarea tehnologiilor e-sănătate în Europa.

Acest lucru împiedică cetățenii UE să se bucure de beneficiile sistemului e-sănătate, atunci când au nevoie de asistență medicală în străinătate.

Tehnologiile e-sănătate pot reduce inegalitățile privind accesul la tratament, îmbunătăți calitatea asistenței, facilita și securiza accesul la datele medicale personale ale pacienților, minimizeza riscul de erori medicale sau contribui la detectarea timpurie a problemelor de sănătate.

În acest sens se urmărește să se asigure un acces mai eficient la asistența medicală transfrontalieră prin stabilirea unor norme mai clare privind rambursările, a unor garanții procedurale și a unor informații transparente cu privire la asistența medicală disponibilă în alte țări, prin îmbunătățirea încrederii în siguranța și calitatea asistenței medicale transfrontaliere și prin sprijinirea pacienților în exercitarea drepturilor lor la rambursare pentru tratamentul medical efectuat în orice țară

d. Dreptul la protecție consulară a cetățenilor UE aflați în situații de urgență în țări terțe nu este pe deplin funcțional

Cetățenii UE care călătoresc într-o țară din afara spațiului UE în care statul lor membru nu are o ambasadă sau un consulat, au dreptul la protecția consulară din partea oricărui alt stat membru și ar trebui să beneficieze de același tratament ca și cel oferit propriilor cetățeni.

Numărul călătoriilor efectuate de cetățeni ai UE în țări terțe a crescut de la peste 80 de milioane de călătorii în 2005, la peste 90 de milioane în 2008 [5]. Peste 30 de milioane de cetățeni UE trăiesc permanent într-o țară terță, însă numai în trei țări (Statele Unite, China și Rusia) sunt reprezentate toate celelalte state membre.

Întrucât tot mai mulți europeni călătoresc în scop de afaceri sau își petrec vacanțele în țări terțe, există o cerere sporită de asistență consulară a cetățenilor UE nereprezențați. Eficacitatea dreptului la protecția consulară a cetățenilor UE rămâne să fie dovedită.

Chiar dacă nu există încă date sistematice, este clar din plângerile primite și din cazurile semnalate că cetățenii UE și, uneori, funcționarii consulari nu sunt încă suficient de conștienți de faptul că cetățenii UE au dreptul de a apela la alte ambasade sau consulate și nu știu exact ce ajutor poate fi acordat.

Cetățenii UE au un nivel ridicat de așteptări: într-un studiu recent [6] majoritatea (62 %) au declarat că s-ar aștepta la același tip de ajutor, indiferent de statul membru la care apelează, în timp ce aproape o treime (28 %) se așteaptă să beneficieze de cel puțin un nivel minim de asistență din partea oricărui stat membru.

Deocamdată există câteva norme în vigoare: Tratatul de la Lisabona conferă Comisiei competența de a propune directive cu privire la măsurile de coordonare și de cooperare necesare pentru a facilita dreptul la protecție consulară.

Recentele crize (de exemplu, cutremurele din Haiti și Chile, norul de cenușă vulcanică din Islanda) au demonstrat nevoia unei coordonări eficiente și, de asemenea, a unei anumite repartizări a sarcinii administrative între statele membre. În caz de criză, cetățenii statelor membre nereprezentate trebuie să fie ajutați la fel de prompt și de eficient ca și cetățenii statelor membre care efectuează evacuări.

Cetățenii în calitate de consumatori

a. *Necunoașterea și aplicarea insuficientă a drepturilor cetățenilor, atunci când achiziționează pachete de vacanță, ca pasageri și ca turiști*

Tendința de a utiliza din ce în ce mai mult „pachetele dinamice” [7] a creat zone juridice gri în cazul cărora consumatorii nu știu în ce măsură condițiile lor de călătorie sunt protejate. 67 % din consumatorii intervievați care au cumpărat un „pachet dinamic”, au crezut, în mod greșit, că erau protejați.

Se estimează că prejudiciile anuale ale celor care cumpără pachete dinamice se ridică la 1 miliard de euro.

În plus, legislațiile naționale care transpun aceste norme diferă și pun probleme consumatorilor care doresc să cumpere un pachet de servicii turistice într-un alt stat membru.

În ciuda existenței unei legislații a UE care acordă drepturi pasagerilor care folosesc transportul aerian, feroviar și, din 2012, de asemenea, transportul maritim și în ciuda eforturilor de sensibilizare a opiniei publice [8], doar o minoritate dintre călătorii europeni sunt conștienți de drepturile lor și știu cum și cui să ceară soluționarea problemelor.

Numărul total de plângeri și cereri de informații depuse de pasagerii aerieni este în jur de 68 000 în fiecare an, ceea ce denotă dificultățile cu care se confruntă pasagerii care doresc să depună o reclamație împotriva companiilor aeriene.

Alte dificultăți provin din practicile divergente ale transportatorilor aerieni - cum ar fi noile reguli privind dimensiunile și greutatea bagajelor de cală și de mână - și din procedurile diferite de tratare a plângerilor, care pot crea confuzie în rândul pasagerilor, sau din practicile comerciale care pot fi percepute ca incorecte (cum ar fi politica „no-show”, care presupune că pasagerii trebuie să folosească consecutiv biletele de avion achiziționate prin același contract de călătorie, în caz contrar nefiindu-le permisă îmbarcarea la zborul următor).

De asemenea, frustrarea poate fi cauzată de lipsa unei autorități unice în fiecare stat membru la care pasagerii să poată depune reclamații.

Cetățenii UE care prezintă un handicap se confruntă cu obstacole suplimentare în ceea ce privește accesul, printre altele, în clădiri, mijloace de transport, precum și în ceea ce privește accesul la informații și la o gamă de produse și servicii, inclusiv atunci când se deplasează în țările lor sau către alte state membre.

Unu din șase cetățeni ai UE au un handicap și acest procent va crește odată cu îmbătrânirea populației: deja 35 % din persoanele de peste 65 de ani declară că viața lor de zi cu zi este îngreunată într-o oarecare măsură și 15 % din cei între 65 și 74 de ani consideră că viața de zi cu zi este îngreunată în mod considerabil.

După cum s-a menționat anterior, turismul este un aspect tot mai important al vieții cetățenilor europeni: din ce în ce mai multe persoane călătoresc, fie în vacanță, fie cu afaceri. Europeanii au efectuat aproximativ 1,4 miliarde de călătorii în 2008, dintre care 90 % în interiorul UE.

Cu toate acestea, tendința este ca europenii să aleagă destinații mai apropiate de casă, să rezerve perioade mai scurte și să fie atenți la cheltuieli.

Comisia pune în aplicare acțiuni destinate să consolideze turismul european, prin crearea de condiții mai atractive și prin sporirea încrederii și satisfacției consumatorilor.

b. *Lipsa unor norme unitare de protecție a consumatorilor, lipsa de informare cu privire la căile existente de soluționare a problemelor și insuficiența acestora*

Atunci când cumpără bunuri și servicii, cetățenii nu au suficientă încredere pentru a depăși granițele piețelor naționale și a se bucura de multitudinea de oferte și de prețurile competitive oferite în Europa.

Unul dintre motive ar putea fi lipsa unui set unic de norme în materie de protecție a consumatorilor: mai mult de unul din trei consumatori (37 %) cred că este posibilă fie mai puțin protejat atunci când cumpără din altă țară a UE, la distanță, sau când călătoresc, decât atunci când cumpără din țara lor.

Două din trei gospodării din UE au o conexiune la internet, dar numai 12 % din utilizatorii de internet din UE se simt pe deplin în siguranță când efectuează tranzacții online. O treime din consumatori ar lua în considerare varianta achizițiilor online dintr-o altă țară, deoarece prețul este mai mic sau calitatea superioară, dar numai 8 % fac efectiv astfel de achiziții.

Pentru a remedia această lipsă de încredere, Comisia a propus armonizarea în continuare a normelor privind protecția consumatorilor și caută modalități de a informa mai ușor consumatorii cu privire la drepturile lor.

Mai mult decât atât, în „Agenda digitală pentru Europa”, Comisia propune câteva acțiuni concrete menite să rezolve principalele probleme care îi împiedică pe cetățenii europeni să se bucure de avantajele unei piețe unice digitale și de serviciile digitale transfrontaliere.

La sfârșitul anului 2010, Comisia va publica, de asemenea, un studiu privind mijloacele de acțiune ale consumatorilor, care va oferi o imagine asupra nivelului de informare și de convingere a consumatorilor cu privire la drepturile lor.

Sondajul va permite identificarea consumatorilor dezavantajați sau vulnerabilitățile specifice în rândul populației, obiectivul pentru 2020 fiind o îmbunătățire cu 10-15 % a mijloacelor de acțiune ale consumatorilor.

În plus, consumatorii nu cunosc sau nu exploatează pe deplin potențialul mecanismelor alternative de soluționare a litigiilor (ADR) și al posibilităților de mediere existente la nivel național ca alternativă mai ieftină (gratuită sau inferioară sumei de 50 de euro) și mai rapidă la procedurile judiciare obișnuite.

Cetățenii ca rezidenți, studenți și profesioniști

a. *Dreptul la liberă circulație este împiedicat de aplicarea divergentă și incorectă a dreptului UE și de procedurile administrative greoaie*

În ultimii 40 de ani, principiul liberei circulații a persoanelor s-a dezvoltat în mod constant pentru a include toți cetățenii UE.

Acesta este unul dintre cele mai importante și apreciate drepturi individuale ale cetățenilor UE.

Studii efectuate în 2010 au arătat că aproximativ nouă din 10 cetățeni ai UE știu că au acest drept și că îl consideră „firesc”, pornind de la premisa că acesta este un drept fundamental pe care îl au în calitate de cetățeni ai UE.

În 2009, aproximativ 11,7 milioane de cetățeni ai UE trăiau într-un alt stat membru, în timp ce unele studii arată că multe alte persoane ar putea să își exercite acest drept la un moment dat în timpul vieții lor. În timp ce peste jumătate (54 %) dintre cetățenii intervievați în 2009 nu erau interesați să lucreze în alt stat membru sau considerau că această opțiune presupunea prea multe obstacole, aproape unul din cinci europeni (17 %) aveau în vedere în mod efectiv ca, în viitor, să lucreze în străinătate.

În 2009, din totalul plângerilor referitoare la funcționarea pieței interne, cele mai multe (38 %) vizau aspecte legate de șederea în alt stat membru.

Această cifră arată că cetățenii UE au cunoștință de acest drept și că se confruntă cu multe obstacole în exercitarea lui.

Cetățenii UE încă se mai confruntă cu dificultăți și întârzieri inacceptabile atunci când încearcă să obțină certificate de înregistrare: adesea, li se cere să depună documente suplimentare (de exemplu, facturi de electricitate), care nu sunt prevăzute de normele UE.

În conformitate cu legislația UE, cetățenii aceștia care nu sunt activi din punct de vedere economic trebuie să aibă „resurse economice suficiente” pentru a locui în alt stat membru pentru o perioadă mai lungă de trei luni.

Mai multe state membre aplică normele UE în mod incorect, întrucât acestea utilizează sume fixe drept criteriu pentru a acorda dreptul la ședere sau nu iau în considerare circumstanțele individuale.

Aceștia pot întâmpina dificultăți chiar și referitor la prenumele pe care doresc să le pună copiilor lor, în conformitate cu legislația statului lor membru de origine.

Numărul excesiv de documente care trebuie depuse, procedurile administrative greoaie și întârzierile se numără printre obstacolele existente în calea exercitării dreptului de intrare și a eliberării de permise de ședere pentru membrii de familie resortisanți ai unei țări terțe însoțind cetățeni ai UE sau alăturându-se unor cetățeni ai UE, care se stabilesc în alte state membre.

Alți membri de familie ai cetățenilor UE (de exemplu, parteneri *de facto*) se pot confrunta cu probleme în ceea ce privește facilitarea dreptului lor de intrare și de ședere. Alte probleme apar atunci când conceptul de „alți membri de familie” fie nu există în legislația națională, fie este interpretat într-o manieră contrară dreptului UE.

b. *Proceduri greoaie și nesigure de recunoaștere a diplomelor academice și a calificărilor profesionale*

Cetățenii UE au dreptul de a studia sau de a urma cursuri de formare în alt stat membru și de a avea acces la educație în aceleași condiții ca și studenții din statul membru respectiv.

Se estimează că 4 % dintre studenții europeni primesc o bursă Erasmus pe parcursul studiilor lor, iar peste 2 milioane de studenți au beneficiat de programul Erasmus de la lansarea acestuia în 1987.

Cu toate acestea, studenții care doresc fie să studieze în străinătate utilizând diploma obținută în țara lor de origine, fie să se întoarcă în țara lor de origine pentru a lucra după ce au recunoașterea diplomelor sau a perioadelor de studiu în străinătate.

Recunoașterea diplomelor poate fi un proces îndelungat și potențial problematic. 36% dintre studenți consideră că dificultățile în obținerea recunoașterii perioadelor de studiu efectuate în străinătate sunt un obstacol foarte important sau important pentru a studia în străinătate. Astfel se urmărește să se ofere tuturor tinerilor din Europa șansa de a urma o parte din studii în alt stat membru prin intermediul inițiativei „Tineretul în mișcare”, oferind orientări privind drepturile studenților care participă la programe de mobilitate și colaborând cu statele membre pentru atingerea obiectivului-țintă ca, până în 2020, cel puțin 20 % dintre cei care au obținut o diplomă universitară să fi studiat sau să fi urmat cursuri de formare în străinătate.

Cetățenilor nu li se oferă în mod sistematic posibilitatea de a depune, pe cale electronică, o cerere de acces la o profesie reglementată și trebuie să aștepte între trei și patru luni pentru luarea unei decizii cu privire la cererea lor.

c. *Coexistența diferitelor sisteme de asigurări sociale reprezintă o provocare pentru mobilitatea lucrătorilor*

Astfel cum a demonstrat un studiu realizat recent asupra, cetățenilor europeni care lucrează în străinătate sunt frustrați, printre altele, din cauza diferențelor dintre drepturile naționale în materie de asigurări sociale.

Acestor diferențe li se adaugă cooperarea complexă între instituțiile naționale de asigurări sociale, care poate duce la întârzieri și dificultăți în schimburile de informații privind asigurările sociale ale cetățenilor [9, p. 46].

În plus, normele UE privind coordonarea în domeniul asigurărilor sociale se referă numai la sistemele obligatorii. De exemplu, în domeniul pensiilor, aceste norme nu se referă la pensiile suplimentare (cum ar fi cele ocupaționale) și normele distincte care le reglementează furnizează doar o protecție de bază.

Cetățenii ca actori politici

Un studiu recent a arătat că peste opt din 10 cetățeni ai UE consideră că participarea electorală ar putea crește dacă partidele politice ar transmite mai multe informații privind programele lor și impactul UE asupra vieții lor [10].

Atunci când organizează alegeri pentru Parlamentul European, toate statele membre trebuie să respecte principii comune: alegerile să fie libere, secrete și să aibă loc prin sufragiu universal direct.

Publicarea timpurie a rezultatelor într-un stat membru, și anume cu mai multe zile înainte de încheierea scrutinului în alte state membre, încalcă dreptul UE și împiedică cetățenii să își exprime liber votul, fără a fi influențați de aceste rezultate electorale.

Atunci când înscriu cetățenii pe lista electorală, unele state membre cer resortisanților UE care provin din alte state membre să îndeplinească anumite condiții care îi împiedică să își exercite dreptul de vot în aceleași condiții ca și resortisanții proprii (deținerea unei cărți naționale de identitate, obligația de reînscris pe lista electorală pentru fiecare alegeri europene).

Prin urmare, cetățenii UE originari din alte state membre care locuiesc pe teritoriul acestora nu pot participa pe deplin la viața politică și nu își pot exercita drepturile electorale.

În temeiul normelor actuale ale UE, cetățenii UE care s-au mutat în alt stat membru și doresc să candideze la alegerile pentru Parlamentul European trebuie să obțină din partea statului membru de origine dovada că nu le-a fost interzisă exercitarea drepturilor lor electorale.

În plus, normele actuale ale UE prevăd proceduri menite să prevină candidaturile duble și votul dublu. Adesea, aceste proceduri se pot transforma într-o sarcină administrativă inutilă.

În plus, unii cetățeni ai UE care s-au mutat și locuiesc în alt stat membru pot să își piardă dreptul de a participa la alegerile naționale în statul lor membru de origine.

În conformitate cu legislația mai multor state membre, resortisanții acestora sunt privați de drepturile civile dacă locuiesc în alt stat membru pentru o anumită perioadă.

Mulți cetățeni europeni au informat Comisia și Parlamentul European că nu pot participa nicăieri la alegeri naționale și anume nici în statul membru de origine, nici în statul membru de reședință.

CONCLUZII

Mulți europeni, în special tinerii, consideră că stabilirea de conexiuni cu persoane din alte țări și continente le poate schimba viața în bine. Și au dreptate să gândească astfel, întrucât aproximativ o treime din venitul nostru național provine din schimburile comerciale cu restul lumii. Mulți europeni sunt însă reticenți. Ei consideră că globalizarea este sinonimă cu pierderea locurilor de muncă, cu nedreptatea socială sau cu standarde scăzute în materie de mediu, de sănătate și de protecție a vieții private. Potrivit acestora, globalizarea este un factor care determină eroziunea tradițiilor și a identităților. Este necesar ca aceste preocupări să fie luate în considerare, însă acest lucru nu se poate înfăptui decât prin confruntarea în mod deschis a aspectelor amintite mai sus. În urma acestei dezbateri, vom fi mai puternici și mai în măsură să oferim răspunsuri durabile și echitabile care să corespundă aspirațiilor europenilor.

Astăzi, mai mult decât oricând, problemele locale au o dimensiune globală, iar problemele globale au un impact la nivel local. Globalizarea influențează aproape toate aspectele vieții noastre, însă modul în care este resimțită această evoluție diferă de la un cetățean la altul și de la o regiune la alta.

Așadar, acum este momentul în care trebuie să ne gândim ce poate să facă UE pentru a modela globalizarea în funcție de interesele și valorile noastre comune. Momentul în care să ne întrebăm ce anume putem face pentru a-i proteja și a-i apăra pe cetățenii europeni, în special pe cei mai vulnerabili, precum și pentru a le conferi mai multă autonomie. Și să ajungem la un acord cu privire la modul în care UE - de la instituțiile sale la statele membre, trecând prin regiuni, municipalități, parteneri sociali, societatea civilă în sens mai larg, întreprinderi și universități - și partenerii săi internaționali pot să își unească forțele pentru a valorifica oportunitățile oferite de globalizare.

BIBLIOGRAFIE

1. Robert Reich, „The Work of Nations”, în Mark Lewis, Robert Fitzgerald, Charles Harvey „The growth of nations. Culture, competitiveness and the problem of globalization”, Bristol Academic Press (1996).
2. Peter Dicken, „Global shift. The internationalization of economic activity”, second edition, Paul Chapman Publishing Ltd. (1992).
3. Peter Dicken, op. cit.
4. Directiva Parlamentului European și a Consiliului privind dreptul la interpretare și la traducere în procedurile penale (directiva 2010-801/UE) și Propunerea din 20 iulie 2010 de directivă privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale - COM(2010)392. „Statistics in Focus” ale Eurostat - 36/2009.
5. [Wip.cmvue.cec.eu.int:8080/health/archive/ph_overview/co_operation/healthcare/docs/impact_assessment_en.pdf](http://wip.cmvue.cec.eu.int:8080/health/archive/ph_overview/co_operation/healthcare/docs/impact_assessment_en.pdf)
6. Eurobarometru Flash 294 „Cetățenia UE”, martie (2010).
7. Eurobarometru Flash 258 „Sondaj privind atitudinea europenilor privind turismul”, februarie (2009).
8. <http://ec.europa.eu/transport/passenger-rights/ro/index.html>.
9. Directiva 98/49/CE a Consiliului din 29 iunie 1998 privind protecția dreptului la pensie suplimentară al lucrătorilor salariați și al lucrătorilor care desfășoară activități independente care se deplasează în cadrul Comunității (1998).
10. Eurobarometru Flash 292 „Drepturile electorale ale cetățenilor UE”, martie 2010. Rezultatele acestuia au fost confirmat de concluziile studiului calitativ realizat în august 2010 de Eurobarometru, intitulat „Cetățenia Uniunii Europene - mobilitate transfrontalieră”.
11. Eurobarometru Flash 294 „Cetățenia UE”, martie (2010).

FENOMENUL MIGRAȚIEI DE REVENIRE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI SISTEMUL DE GRANTURI ACORDATE MIGRANȚILOR PENTRU DEZVOLTAREA AFACERII

ZAHARIA Virginia

dr., conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept,
Departamentul de Drept Internațional și European
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
virginica.zaharia@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-4822-026X

POZNEACOVA Veronica

Specialist Departamentul de Relații Internaționale, Oficiul Proiecte și Granturi
Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept
veronicapozneacova@mail.com
ORCID: 0000-0003-0762-5049

Rezumat: După proclamarea suveranității și a independenței, Republica Moldova s-a confruntat cu exodul fenomenului migrației cetățenilor peste hotarele țării. Emigrarea forței de muncă a afectat economia. Treptat imigranții au început să revină în țara lor de origine, fenomenul cunoscut sub denumire de “migrație de revenire”. În cadrul studiului dat ne propunem să analizăm tipurile migrației și semnificația acestui fenomen în epoca contemporană. Vom examina specificul migrației de revenire, factorii, care determină emigrarea cetățenilor, cât și politicile de subsidii și granturi acordate migranților reveniți și familiilor acestora cu scopul dezvoltării afacerii. Considerăm oportun să determinăm specificul, condițiile acordării granturilor și domeniile de finanțare în cadrul proiectelor de subsidii acordate de către Guvern. De asemenea, vom stabili particularitățile Programului național de stimulare a revenirilor și facilitare a (re)integrării cetățenilor Republicii Moldova implicați în procesul de migrație pentru anii 2022 – 2026 și impactul acestuia asupra fenomenului migrației de revenire.

Cuvinte-cheie: economie, migrație, granturi, agricultura, afacere.

Abstract: After the proclamation of sovereignty and independence, the Republic of Moldova faced the exodus of citizens' migration abroad. Emigration of labor affected the economy. Gradually immigrants began to return to their country of origin, the phenomenon known as “return migration”. In this study we analyze the types of migration and the significance of this phenomenon in the contemporary era. We examine the specific aspects of the return migration, the factors that determine the emigration of citizens, as well as the policies of subsidies and grants provided to returned migrants and their families for the business development. We determine the conditions for grant provision and the areas of financing within the projects of subsidies accorded by the government. Also, we establish the particularities of the national program adopted for the migrants' stimulation to return to the country of origin and facilitate the (re)integration of the citizens of the Republic of Moldova involved in the migration process for the years 2022 – 2026 and its impact on the phenomenon of return migration.

Keywords: economy, migration, grants, agriculture, business.

JEL: K37

1. Introducere

Circulația internațională a persoanelor a devenit o trăsătură indispensabilă a vieții moderne, iar migrația a devenit, prin urmare, o parte integrantă a fenomenului globalizării, prin prisma căruia este abordată ca una din provocările majore ale lumii noi [24, p.141-144]. Marile transformări ale lumii

contemporane și deschiderile spre noi sfere de interese și influențe au condus la crearea unor multiple zone și chiar regiuni de instabilitate pe întreg mapamondul, cu implicații deosebite în ceea ce privește realizarea securității în plan local, regional și chiar mondial. Principalele cauze de instabilitate decurg din dificultățile economico-sociale și politice ale statelor în curs de dezvoltare și în mod special ale celor subdezvoltate. Acest aspect conduce inevitabil la amplificarea fenomenului migrației din zonele cu probleme către țările dezvoltate și nu de puține ori îmbracă forma migrației ilegale. Pe lângă aspectul menționat, mai există și altele – perpetuarea unor tensiuni și conflicte de ordin etnic, rasial sau religios care, la fel ca și primul, sunt generatoare de migrație [27, p.202-207].

Ca semnificație istorică și actuală migrația include totalitatea fenomenelor (de invazie, colonizare, migrație propriu-zisă) care au contribuit la răspândirea și concentrarea populației pe glob. Migrația în esență din engleză constituie „călătoria pe jos” sau „rătăcirea”, reprezentând o componentă indispensabilă a existenței umane [12, p.514-522].

În literatura de specialitate nu există o definiție unanim recunoscută a conceptului de migrație. Cercetătoarea Iudina T.N. a definit migrația ca fiind deplasarea populației peste hotarele țării sau în alte unități administrativ-teritoriale, care este asociată cu o schimbare a reședinței, a locului de muncă, de studiu, a cetățeniei [30, p.230]. În dicționarul explicativ al limbii române migrație este definită ca deplasarea în masă a unor triburi sau a unor populații de pe un teritoriu pe altul, determinată de factori economici, sociali, politici sau naturali (dex: migrație) [10]. Cercetătorul Râbacovschi L.L. a remarcat faptul că natura migrației teritoriale poate fi caracterizată prin faptul că acesta se manifestă anume prin deplasarea în spațiu a persoanei, fie în cadrul unei unități administrativ teritoriale, fie dintr-o unitate administrativ-teritorială în altă sau chiar dintr-un stat în altul. O caracteristică importantă a migrației se rezumă la faptul că orice deplasări, cât de importante n-ar fi ele, nu reprezintă o necesitate a speciei umane, fiind doar o posibilitate de realizare a necesităților, care nu sunt vitale, de exemplu, angajarea în câmpul muncii, îmbunătățirea condițiilor materiale, etc. [29, p.78-83]. Migrația mai poate fi definită ca o mișcare generală a oamenilor care își părăsesc locul de trai pentru a căuta o viață mai bună sau pentru că sunt forțați să o facă [21].

Trebuie să remarcăm definirea următoarelor categorii de migrație: imigrație și emigrație; migrație de muncă și migrație intelectuală, migrație legală și cea ilegală. Conceptul imigrației descrie acțiunea de a imigra și rezultatul ei; stabilire persoanei într-o țară străină, părăsind țara de origine. (dex: imigrare) [9]. Imigrația semnifică fenomenul plecării cetățenilor din state cu scopul stabilirii cu trai într-un alt stat. Emigrația descrie un fenomen a plecării persoanei din patrie pentru a se stabili (definitiv sau temporar) în altă țară, a se expatria. (dex: emigrare) [8]. Diferență între imigrație și emigrație constă în faptul că emigrație precedează imigrație. Cu alte cuvinte, emigrație semnifică părăsirea statului de reședință, iar imigrație se referă la stabilirea cu reședință într-un alt stat.

Alt tip de migrațiune reprezintă migrația ilegală, acesta definind migrarea persoanelor într-o țară cu încălcarea legilor de imigrare din acea țară sau menținerea rezidenței fără dreptul legal de a trăi în acea țară. Imigrația ilegală tinde să fie în creștere financiară, de la țările mai sărace la cele mai bogate. Din contra, migrațiunea legală descrie situația imigrării unei persoane peste hotarele țării cu obținerea actelor prevăzute de către legislație în vigoare în țară de destinație.

Referindu-ne la conceptul migrației de revenire, trebuie să remarcăm faptul că acesta descrie fenomenul reîntoarcerii imigranților în țara de origine a lor. În viziunea cercetătorilor Călin, Romelia; Umbreș, Gabriel Radu migrația de revenire poate fi înțeleasă în condițiile în care sunt cunoscute cauzele emigrării, fie cele economice, politice, de reîntregire familială sau de altă natură. Înțelegând cauzele migrării, pot fi înțelese și motivele de reîntoarcere în țară de origine. Migrantul poate reveni fie voluntar, prin proprie hotărâre, fie forțat de anumite împrejurări. În acest sens, conceptul de migrație de revenire internațională este definită în funcție de condițiile care au impus revenirea: revenire voluntară, care reprezintă plecarea asistată sau independentă spre țara de origine; revenire bazată pe o hotărâre a migrantului (revenire la alegere), care reprezintă actul de revenire având la bază dorința liberă a migrantului de a reveni, fiind diferită de cea voluntară; revenire forțată, care reprezintă revenirea

obligatorie a migrantului în țara de origine ca rezultat al unei acțiuni administrative sau juridice adoptate de autoritățile publice de la destinație, la cererea de înlăturare a persoanei de pe teritoriul țării de destinație; expulzarea, care este procedura administrativă sau juridică de înlăturare cu forța a unei persoane în afara teritoriului național [6, p.161].

Migrația forței de muncă reprezintă un alt tip de migrațiune, care poate fi definită ca emigrarea temporară în altă țară cu scopul generării veniturilor și cu speranța întoarcerii în țară de origine [5, p.69-78]. Migrația forței de muncă mai poate fi definită ca fiind un tip de migrație în cadrul căruia lucrătorii își exercită dreptul de a-și alege locul de muncă și de ședere [15]. Pe parcurs, muncitorii migranți pot decide să se stabilească permanent în țară de muncă. Totuși migrația forței de muncă nu vizează stabilirea unei reședințe noi, ci generarea veniturilor peste hotare. Aceasta este baza pentru definiția adoptată de Organizația Internațională a Muncii (OIM), conform căreia *“muncitorii migranți sunt persoanele cărora le este permisă angajarea în activitatea economică în altă țară decât cea de origine”* [5, p.69-78]. Fenomenul migrației intelectuale este interconex cu cel al migrației de muncă și descrie emigrare specialiștilor în diferite domenii cu scopul angajării ulterioare peste hotarele țării.

Fenomenul emigrației forței de muncă peste hotare este un proces extrem de pronunțat pentru Republica Moldova, acesta a apărut cu trăsăturile lui actuale imediat după destrămarea URSS cu toate efectele economice, politice și sociale care au urmat [27, p.202-207]. Sub influența condițiilor economice deprimante ale tranziției în societatea moldovenească au avut loc multiple schimbări. Unul dintre cele mai semnificative fenomene care a luat amploare în Republica Moldova începând din 1991 și care a avut numeroase repercusiuni asupra întregii națiuni a fost emigrarea masivă a populației [28, p.75-79].

Amploarea cea mai mare a emigrației s-a atins deja în secolul XX și s-ar părea ca până la momentul actual tendințele imigraționiste rămân a fi stabile și chiar în creștere [27, p.202-207]. Restructurarea economiei naționale în urma tranziției la economia de piață, întreprinsă la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990, înrăutățirea bruscă a situației social-economice în țară, sărăcirea populației etc., a condus la intensificarea proceselor imigraționiste cu accentul pe deplasările în masă în căutarea unui loc de muncă, mai cu seamă a unei părți impunătoare din populația rurală, inclusiv cea tânără, dacă nu în exteriorul țării, atunci, cel puțin, de la sate spre orașe [26, p.82-90].

Printre cauzele migrației, care au determinat creșterea emigrației cetățenilor moldoveni se numără: criza economică și scăderea producerii, inflația, șomajul structural, micșorarea cheltuielilor din sfera socială, neachitarea sistematică a salariilor. Migrarea duce la multiple probleme legate de plasarea și mișcarea forței de muncă, lezarea drepturilor umane ale cetățenilor noștri aflați peste hotare, pătrunderea ilegală în țară a străinilor, tranzitarea ilegală a teritoriului Republicii Moldova, traficul ilegal de ființe umane, înrăutățirea situației criminogene [27, p.202-207].

În ultimul timp, s-a înregistrat o creștere a fluxurilor emigraționale, care reprezintă o problemă pentru managementul emigrației [24, p.141-144]. O mare parte a cetățenilor, fiind lipsită de posibilitatea de a fi angajată cu un salariu decent, pentru a-și satisface necesitățile cu venitul din activitatea economică, ia calea migrației în vederea căutării unui loc de muncă. Această deplasare a forței de muncă este văzută drept o soluție de rezolvare a mai multor probleme, dar înainte de toate urmărindu-se asigurarea unui trai decent și a unei calități mai bune de viață, sănătate, educație etc. [26, p.82-90]. În plus, din cauza situației social-economice, dar și datorită poziției sale geografice, Republica Moldova a devenit nu numai o țară de origine, dar și de tranzit pentru mulți migranți [24, p.141-144].

Costurile sociale ale emigrației au fost inacceptabil de înalte, impactul asupra forței de muncă a fost negativ, iar nivelul transferurilor – lipsit de viabilitate [28, p.75-79]. Potrivit Băncii Mondiale, din punct de vedere al raportului dintre remitențe și PIB, în 2017, Republica Moldova ocupă locul 7 în lume (20,16%) [21].

Emigrația externă în masă a creat probleme sociale grave în Republica Moldova, inclusiv problema creșterii copiilor în familii separate și creșterea presiunii demografice. 146 mii de copii (circa 14% dintre numărul total al copiilor), au unul sau ambii părinți în străinătate. Aproximativ 135 mii de cupluri

căsătorite, de cele mai multe ori, sunt separate datorită emigrației unuia dintre parteneri. Datorită ratelor scăzute ale natalității și nivelurilor ridicate de emigrare, rata de îmbătrânire în Moldova a crescut cu 4,5 puncte procentuale, de la 13,2% în 2006 la 17,7% în 2018. Criza demografică și intensificarea proceselor de îmbătrânire amenință sustenabilitatea sistemului de pensii și au un impact negativ asupra formării pieței forței de muncă [21].

Mișcarea migratorie afectează atât numărul, populației cât și structurile sale după caracteristici socio-demografice (sex, vârstă), cât și după caracteristici socio-profesionale, etnice, nivel de instrucție, rezidență etc., procese care influențează și structurile instituționale dintr-o societate fie cea de plecare, fie cea de sosire. Astfel consecințele migrației se manifestă în trei direcții: asupra societății de ieșire, asupra societății de destinație și asupra populației migrante [12, p.514-522].

2. Revizuirea literaturii

În acest studiu am analizat cercetările în domeniul migrației și a migrației de revenire elaborate de doctrinari printre care: Rusu Rodica, Stratulat Alexandru, Gribincea Tatiana, Țău Nicolae, Savelieva Galina, Cotelnic Vera, Branașco Natalia, Filip Nelli. Am examinat sub prisma critică cadrul normativ existent, în special Programul național de stimulare a revenirilor și facilitare a (re)integrării cetățenilor Republicii Moldova implicați în procesul de migrație pentru anii 2022 – 2026. Am analizat principalele Hotărâri ale Guvernului, regulamente și ordine, care se referă la acordarea granturilor și a subsidiilor guvernamentale migranților, printre care: Hotărârea de Guvern Nr. 507 din 30-05-2018 pentru aprobarea Regulamentului privind condițiile și procedura de acordare a subvențiilor în avans pentru proiectele start-up din Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural; Ordinul nr.95 din 30 mai 2022 cu privire la lansarea apelului VIII de depunere a cererilor. Am cercetat condițiile de eligibilitate și grupul țintă pentru acordarea finanțării în cadrul Programului pilot municipal pentru tineri și migranți „Startup pentru tineri și migranți”.

3. Metodologie

În prezenta cercetare am recurs la metodele fundamentale de investigație juridică, printre care menționăm metoda logică, care se bazează în linii generale pe interpretarea logică a prevederilor legislației naționale în domeniul acordării granturilor pentru migranți. De asemenea, am utilizat metoda comparativă în examinarea dezvoltării fenomenului emigrației din Republica Moldova și a realizării proiectelor de finanțare implementate de Guvern în diferite perioade. Am apelat și la metoda analitică a cercetării cu ajutorul căreia am studiat cercetările altor doctrinari în domeniul migrației și a migrației de revenire.

4. Rezultate și discuții

Republica Moldova se numără printre țările lumii care sunt cel mai afectate de procesele de emigrație externă. În prezent, nu este stabilit cu exactitate numărul cetățenilor, care au emigrat din Republica Moldova. În conformitate cu datele statistice, numărul acestora ajunge la aproximativ 567 000 [28, p.75-79]. În conformitate cu datele prezentate de către Forumul Societății Civile a Parteneriatul Estic estimează numărul de cetățeni care sunt imigranți de muncă ca fiind 1 milion de persoane, ce depășește un sfert din populația țării. Datele oficiale privind emigrarea legală sau normală sugerează emigrarea unui număr de la cinci până la nouă mii de persoane anual în perioada 1992–2003. În 2000, Departamentul Statistică și Sociologie a susținut că în străinătate lucrează legal și ilegal 234 000 de cetățeni ai Republicii Moldova [25, p.88]. În 2004, un studiu independent, efectuat de Alianța de Micro finanțare din Republica Moldova, a apreciat că între 265 și 285 mii de cetățeni ai Moldovei erau plecat peste hotare pentru a-și găsi de lucru [11, p.132], [28, p.75-79]. În conformitate cu rezultatele unui alt studiu: transferuri de bani de la cetățenii Republicii Moldova, aflați peste hotare la muncă (STHM) estimează că 398 000 de locuitori ai țării lucrează în străinătate și provin din aproximativ 315 000 gospodării casnice. Dacă este luat în considerare numărul persoanelor care se aflau în Moldova la acel moment, dar au fost peste hotare și au revenit în țară temporar, atunci contingentul emigranților se ridică la aproximativ 567 000 [28, p.75-79]. Conform datelor preliminare ale Biroului Național de Statistică (BNS), la începutul anului 2019, în Republica Moldova locuiau 2,68 milioane persoane cu reședință

obișnuită. În ultimii ani locuitorii țării au fost masiv implicați în migrația internațională, astfel, în 2017, din țară au emigrat în jur de 160 mii persoane, iar 110 mii persoane au imigrat în țară, majoritatea dintre ei fiind migrații reînțorși [3]. Atât bărbații, cât și femeile, sunt implicați în procesul migrației, însă în ultimii 2 ani au fost înregistrați mai mulți bărbați decât femei [16].

În acest context, considerăm oportun să menționăm impactul migrației asupra dezvoltării economiei țării. În 60% din totalul gospodăriilor din Moldova în care există imigranți de muncă, bunăstarea materială este în principal formată din remitențe [15]. Remitențe pot fi definite ca o sumă de bani transferată de către imigranți rudelor, care locuiesc în statul de origine. Destinația transferului, ca acesta să fie calificat ca remitență este destinația banilor, care trebuie să fie diferită de țara din care au provenit [23]. În Republica Moldova datorită transferurilor, migrația a servit drept instrument important de supraviețuire pentru gospodăriile casnice de-a lungul anilor 1990, evitând chiar un colaps economic mai grav, și a reprezentat principalul mecanism pentru redresarea, care a început în 2000. De asemenea, transferurile au redus dependența guvernului de împrumuturile condiționate, obținând flexibilitate în politica sa macroeconomică.

Costurile sociale ale emigrației au fost inacceptabil de înalte, impactul asupra forței de muncă a fost negativ, iar nivelul transferurilor – lipsit de viabilitate [28, p.75-79]. Potrivit Băncii Mondiale, din punct de vedere al raportului dintre remitențe și PIB, în 2017, Republica Moldova ocupă locul 7 în lume (20,16%) [23].

Rezultatele studiului desfășurat în anul 2012 de către organizațiile IASCI și CIVIS reflectă o tendință de întoarcere, circa 44 mii de migranți au revenit permanent acasă, primele trei țări din care revin mai mulți emigranți sunt Federația Rusă (49%), Italia (15%) și Israel (12%). De asemenea, s-a determinat că cea mai puternică intenție de a reveni o au emigranții cu vârste mai mari, persoanele care au lăsat familia în țară și cei care au economisit suma necesară; e mai mare probabilitatea ca să revină persoanele care lucrează în agricultură, construcții și îngrijire la domiciliu, și cei care au un grad de ocupare mai scăzut. În acest context, evidențiem faptul că cetățenii reveniți aduc în țară capital financiar, noi aptitudini și experiențe, contacte personale din alte țări. În același timp, rezultatele sondajului determină două tendințe contradictorii: creșterea numărului de migranți care revin și reducerea numărului de migranți care au intenția de a reveni, mai ales din țările Uniunii Europene. Factorul cel mai important ce determină revenirea migranților este acumularea economiilor necesare, dar menționăm și influența climatului investițional și posibilităților de angajare la muncă [4, p.81-83].

În ultimul timp, s-a înregistrat o creștere a fluxurilor emigraționale, care reprezintă o problemă pentru managementul emigrației [24, p.141-144]. O mare parte a cetățenilor, fiind lipsită de posibilitatea de a fi angajată cu un salariu decent, pentru a-și satisface necesitățile cu venitul din activitatea economică, ia calea migrației în vederea căutării unui loc de muncă. Această deplasare a forței de muncă este văzută drept o soluție de rezolvare a mai multor probleme, dar înainte de toate urmărindu-se asigurarea unui trai decent și a unei calități mai bune de viață, sănătate, educație etc. [26, p.82-90]. De asemenea, din cauza situației social-economice, dar și datorită poziției sale geografice, Republica Moldova a devenit nu numai o țară de origine, dar și de tranzit pentru mulți migrați [24, p.141-144].

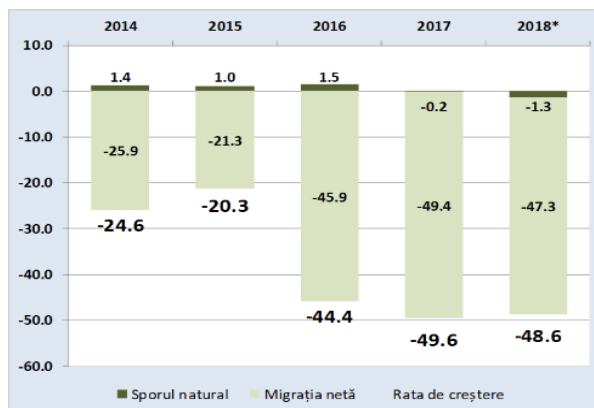
Emigrația externă în masă a creat probleme sociale grave în Republica Moldova, inclusiv problema creșterii copiilor în familii separate și creșterea presiunii demografice. 146 mii de copii (circa 14% dintre numărul total al copiilor), au unul sau ambii părinți în străinătate. Aproximativ 135 mii de cupluri căsătorite, de cele mai multe ori, sunt separate datorită emigrației unuia dintre parteneri. Datorită ratelor scăzute ale natalității și nivelurilor ridicate de emigrare, rata de îmbătrânire în Moldova a crescut cu 4,5 puncte procentuale, de la 13,2% în 2006 la 17,7% în 2018. Criza demografică și intensificarea proceselor de îmbătrânire amenință sustenabilitatea sistemului de pensii și au un impact negativ asupra formării pieței forței de muncă [23].

Mișcarea migratorie afectează atât numărul, populației cât și structurile sale după caracteristici socio-demografice (sex, vârstă), cât și după caracteristici socio-profesionale, etnice, nivel de instrucție, rezidență etc., procese care influențează și structurile instituționale dintr-o societate fie cea de plecare,

fie cea de sosire. Astfel consecințele migrației se manifestă în trei direcții: asupra societății de ieșire, asupra societății de destinație și asupra populației migrante [12, p.514-522].

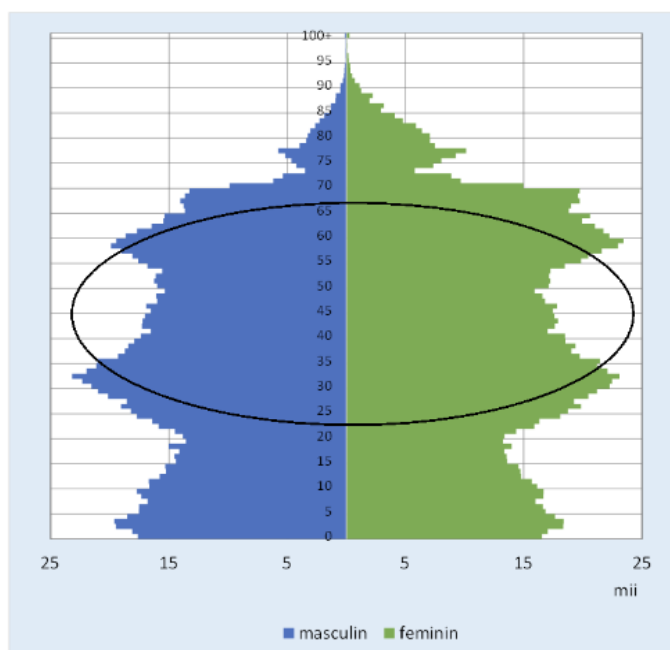
Analizând diferite surse referitor la emigrație este necesar să constatăm că există diferențe semnificative între statisticile oficiale și estimările neoficiale privind emigrația din Republica Moldova. În acest context, menționăm că motivul principal al descreșterii populației este migrația netă negativă care a crescut de la – 24,6 mii persoane în anul 2014 la – 48,6 mii persoane în 2018. Sporul natural a fost pozitiv până în 2016, devenind negativ către anul 2018, însă contribuția acestui indicator la descreșterea populației este nesemnificativă [16]. (Schema 1).

Schema 1. Componentele creșterii populației 2014-2018.

Piramida populației pentru 2019 denotă clar un model de micșorare a populației la vârstele de 30-54 ani, ceea ce reflectă efectul cumulativ al ratelor migrației nete negative pentru adulții tineri din ultimele decenii. Micșorarea numărului de copii de asemenea poate fi explicată prin emigrarea cohortelor părinților lor: unii copii au emigrat cu părinții săi, alții nici nu s-au născut în Republica Moldova (RM), din cauza emigrării adulților tineri în vârstă fertilă [16]. (Schema 2).

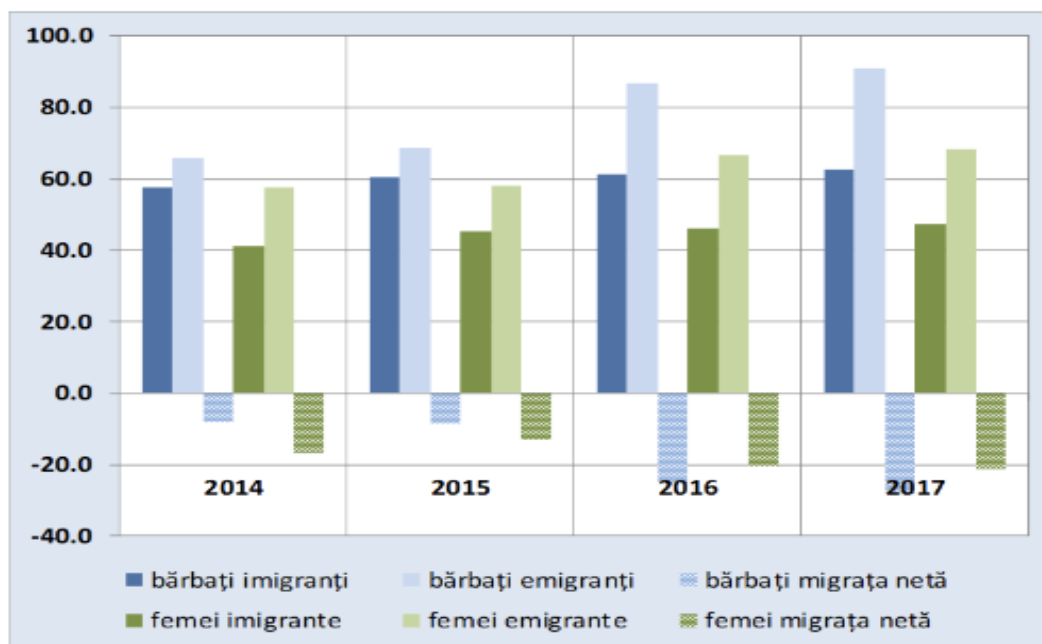
Schema 2. Populația cu reședință obișnuită la 01.01.2019.

În conformitate cu datele statistice pentru anul 2017, un număr semnificativ de migranți, și anume 100 mii de persoane au revenit în Republica Moldova, ceea ce arată cristalizarea conceptului, cunoscut

în doctrina sub denumire “migrație de revenire”. Acest concept descrie revenirea migranților în țara lor de origine [14, p.43]. În 2017 (ultimul an pentru care datele pe migrație pot fi estimate în 2019), aproape 110 mii imigranți au (re)venit în Moldova și aproape 160 mii emigranți au părăsit țara, formând o migrație netă negativă de aproximativ 50 mii persoane în anul respectiv. Atât bărbații, cât și femeile, sunt implicați în procesul migrației, însă în ultimii 2 ani au fost înregistrați mai mulți bărbați decât femei [16]. (Schema 3).

Schema 3. Migrația internațională pe sexe, 2014-2017.

În prezent, stimularea migrației de revenire reprezintă un punct strategic al politicii migraționiste promovate de către țările care se confruntă cu valuri enorme de plecări peste hotare ale forței de muncă. Ca regulă generală, migranții reîntorși, considerați că și-au atins succesul financiar în străinătate, sunt priviți favorabil și pot dobândi chiar statutul de model. Pe de altă parte, cei care revin acasă din cauza unor încercări eșuate de obținere a unui loc de muncă sau de ședere în străinătate pot avea senzația că și-au dezamăgit familia și prietenii. Percepțiile sunt nuanțate în continuare, în funcție de faptul dacă întoarcerea a fost voluntară sau involuntară [14, p.43].

În altă ordine de idei, considerăm oportun să menționăm impactul revenirii migranților asupra dezvoltării agriculturii Republicii Moldova. Guvernul favorizează implicarea migranților reveniți în activitatea economică, în special în sectorul agricol prin elaborarea unui sistem complex de granturi, acordate migranților.

În conformitate cu Programul național de stimulare a revenirilor și facilitare a (re)integrării cetățenilor Republicii Moldova implicați în procesul de migrație pentru anii 2022 – 2026 „suma granturilor aprobată spre finanțare este de 45,37 mln. lei (în agricultură - 103 afaceri – 25,03 mln. lei, în domeniul industrial 27 afaceri - 20,02 mln. lei, în domeniul prestări servicii 57 afaceri – 13,23 mln. lei), care va contribui la atragerea în economie a 115,54 mln. lei investiții (57,67 mln. lei în agricultură, 20,02 mln. lei în industrie prelucrătoare, 37,85 mln. lei în domeniul prestări servicii)” [20]. Din datele expuse în Programul național desprindem că agricultura este cel mai finanțat domeniu, pentru dezvoltarea cărui urmează să fie alocate 45,37 mln. lei. Prin urmare, migranții sunt favorizați să efectueze investiții în agricultura, în cadrul granturilor fiind alocate mijloacele financiare suplimentare pentru susținerea afacerilor pornite de către această categorie de persoane. Guvernul Republicii Moldova susține migranții reveniți prin elaborarea diverselor programe de dezvoltare a diferitor domenii din sectorul agricol, industrial și cel al prestării serviciilor.

În această ordine de idei, Guvernul RM, în Programul național de stimulare a veniturilor și facilitare a (re)integrării cetățenilor Republicii Moldova, atrage o atenție sporită la dezvoltarea rurală a țării, examinând avantajele și obstacole, cu care se confruntă migranții la deschiderea afacerii în zone rurale. În conformitate cu Programul respectiv: „La dezvoltarea locală migranții contribuie și prin dezvoltarea mediului de afaceri, circa unul din cinci migranți veniți fie ca deține o afacere, fie că intenționează să deschidă una în viitorul apropiat. Cei care nu doresc să deschidă o afacere au indicat următoarele motive majore: faptul că nu au suficienți bani, nivelului înalt de corupție, dificultățile legislative/birocrația. Printre respondenți a fost vociferat și eșecul în afaceri, care i-a determinat să plece la muncă peste hotare, dar și nemulțumirea de condițiile care le oferă statul RM pentru dezvoltarea antreprenoriatului și protejarea investițiilor cetățenilor. Domeniile de activitate a celor care au avut afaceri sunt diferite: agricultură, comerț, servicii de agrement, transport, industria de prelucrare și producere” [20].

Observăm că migranții, în mare parte, sunt tentați să deschidă o afacere, în special în mediul rural, deoarece marea majoritate a lor revin în localitate de baștină, în care pot să se integreze cu succes. Statului în acest caz îi revine funcție de sprijin financiar și consultativ a cetățenilor veniți în țară, pentru a crea un mediu favorabil pentru investiții și reintegrarea lor în comunitate. În acest context, migranții formează acea categorie de persoane, care au mijloace financiare pentru a porni o afacere și sunt dispuși să investească în afacere deschisă în Republica Moldova. Acordarea granturilor pentru migranți este mai avantajoasă, decât atragerea investițiilor din străinătate sau acordarea cetățeniei pentru investiții, deoarece capitalul investit aparține cetățenilor țării, acesta este obținut în mod legal, iar investitorii nu se confruntă cu bariere lingvistice, culturale sau religioase.

Guvernul RM, în cadrul programului elaborat, a analizat principalele măsuri socio-economice care ar facilita revenirea și reintegrarea migranților, printre care: „atragerea investițiilor străine, implementarea eficientă a unor noi proiecte de dezvoltare economică care să țină cont de necesitățile specifice ale migranților veniți, crearea locurilor de muncă pentru cei veniți, susținerea micilor antreprenori prin consiliere și acces la finanțe, promovarea oportunităților în agricultură la nivel local și protejarea pieței locale de desfacere a produselor agro-alimentare, crearea oportunităților de reintegrare profesională acasă, diminuarea economiei tenebre, dezvoltarea infrastructurii locale și de natură socială, modernizarea sau crearea rețelelor de apă și canalizare, încheierea de acorduri bilaterale cu statele de destinație pentru portabilitatea pensiilor și ale altor beneficii sociale etc. Cele mai importante domenii economice cu potențial pentru cei veniți sunt: agricultura, industria alimentară, turismul și industria hotelieră” [20]. Agricultură rămâne unul dintre principalele domenii, care urmează să fie dezvoltate prin acordarea granturilor și proiectelor migranților. Remarcăm că statul a elaborat un set de măsuri, care urmează a fi implementat pentru a favoriza revenirea și deschiderea afacerii de către migranți. În perioada 2022-2026 aceste măsuri urmează a fi implementate, pentru a favoriza revenirea migranților și investirea capitalului lor în domeniile prioritare.

Obiectivele punctate în Programul național de stimulare a veniturilor și facilitare a (re)integrării cetățenilor Republicii Moldova [20] se regăsesc și în Noul Regulament de subvenționare a agriculturii. Principalele modificări introduse rezidă în îmbunătățirea accesului producătorilor agricoli micro și mici, tinerilor fermieri, femeilor fermiere și migranților veniți la obținerea subvențiilor. Noul Program al subvențiilor de stat încurajează investițiile și sprijină agricultorii în ansamblu [17]. Observăm că migranții veniți sunt incluși în categorii de persoane, care se bucură de un suport financiar suplimentar din parte statului în inițierea sau dezvoltarea unei afaceri în domeniul agriculturii.

Analizând alte programe pe baza de granturi finanțate de către Guvern, menționăm Programul PARE 1+1, pus în aplicare de către Guvern în anul 2010, ce are ca obiectiv redirecționarea potențialului uman și financiar al migranților moldoveni în dezvoltarea durabilă a țării, prin încurajarea creării și dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii de către muncitorii migranți și beneficiarii de remitențe. Acest program funcționează în baza regulii 1+1, astfel încât la fiecare leu investit din remitențe va fi adăugat un leu grant din cadrul programului, dar nu mai mult de 200 mii de lei, de asemenea în cadrul

programului sunt organizate cursuri de instruire antreprenorială, inclusiv elaborarea business planurilor, asistarea gratuită a antreprenorilor la inițierea afacerii și post-creare a afacerilor. De exemplu, în anul 2015 a fost aprobată finanțarea a 98 de proiecte în sumă totală de 19 milioane lei, 53 dintre solicitări au venit de la migranții reveniți, iar 45 au fost create de către rudele acestora. Din numărul total de întreprinderi 62% activează în sectorul agricol, 10% în industria prelucrătoare, iar în sectorul serviciilor – 28%. Astfel, în perioada 2010-2015, 614 moldoveni au primit finanțare nerambursabilă pentru dezvoltarea afacerilor proprii, în valoare de circa 133 de milioane de lei. În același timp, investițiile efectuate de beneficiarii programului au depășit 350 de milioane de lei, astfel încât la fiecare leu investit de stat în economie au fost atrași 2,6 lei din remitențe [4, p.81-83]. Autoritățile moldovene au prelungit până în 2024 programul guvernamental PARE 1+1 [7], care pe parcurs de 12 ani de desfășurare și-a arătat eficiența, migranții și rudele acestora fiind motivați să investească bani în economia țării, în general, și în agricultura, în particular.

Programul de subvenții în avans, care funcționează din 2018 încurajează și imigranții reveniți în țară să participe cu proiecte de afaceri în domeniul agrar [7]. În acest context, menționăm Hotărârea de Guvern Nr. 507 din 30-05-2018 pentru aprobarea Regulamentului privind condițiile și procedura de acordare a subvențiilor în avans pentru proiectele start-up din Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural [13], care reglementează submăsurile de sprijin, precum și condițiile, ordinea și procedura de acordare a subvențiilor în avans în vederea lansării și dezvoltării proiectelor start-up realizate de tineri fermieri, femei fermieri și migranți reveniți [13]. Subliniem că grupul țintă, care urmează să primească finanțare în cadrul acestui program sunt tineri, femei și migranți reveniți în țară. Scopul acestui program este formulat de către Guvern astfel: „Alocarea subvenției în avans în temeiul prezentului Regulament urmărește încurajarea creării întreprinderilor mici de către tineri fermieri, femei fermieri și migranți reveniți, îmbunătățirea performanțelor economice ale acestora, crearea locurilor de muncă noi, creșterea investițiilor în tehnologii inovative” [13]. Prin urmare, statul urmărește susținerea financiară a migranților reveniți, în special prin acordarea subvențiilor în avans.

În prezent, este lansat apelul VIII de depunere a cererilor de solicitare a subvenției în avans pentru perioada 1 iunie 2022 - 2 august 2022 [18]. Printre grupurile țintă, care pot participa în acest proiect de acordare a investițiilor în avans se numără: tinerii fermieri, femeile fermieri și migranții reveniți care au inițiat afaceri în domeniul agriculturii. Submăsurile de sprijin, care urmează să fie acordate beneficiarilor programului, includ:

- 1) Stimularea investițiilor pentru utilarea și renovarea tehnologică a fermelor zootehnice;
- 2) Stimularea procurării animalelor de prăsilă și menținerii fondului genetic al acestora;
- 3) Stimularea investițiilor pentru producerea legumelor, a fructelor, a plantelor aromatice, condimentare și medicinalele pe teren protejat (sere, solarii, tuneluri);
- 4) Stimularea investițiilor pentru dezvoltarea infrastructurii postrecoltare și procesare;
- 5) Stimularea investițiilor pentru înființarea, modernizarea și defrișarea plantațiilor multianuale, inclusiv a plantațiilor viticole și a plantațiilor pomicole [18].

Prin urmare, domeniile prioritare pentru finanțare includ: domeniul zootehnic, vitivinicol și grădinarit. Producția respectivă este competitivă pe piața externă, ceea ce determină finanțarea de către Guvern a granturilor pentru dezvoltarea acestora.

Un alt proiect de finanțare a afacerii migranților reveniți este Programul-pilot „Start-up pentru Tineri și Migranți” finanțat de către Primăria mun.Chișinău, care are ca scop stimularea antreprenoriatului în rândurile tinerilor și migranților din municipiu prin facilitarea lansării și dezvoltării afacerilor sustenabile și susținerea creării locurilor de muncă. Prin intermediul acestui program tinerii, migranții și tinerii refugiați (din Ucraina), care vor dori să creeze afaceri mixte pe teritoriul mun. Chișinău, vor putea beneficia de suport financiar sub formă de finanțare nerambursabilă. Astfel, grantul va putea fi acordat pentru două componente:

1) *suport financiar la lansarea afacerii*, unde suma grantului va fi de maximum 70% din valoarea proiectului investițional și nu va depăși 200 mii lei, iar contribuția beneficiarului va constitui 30% din valoarea proiectului;

2) *suport financiar pentru acoperirea dobânzii la credite investiționale* – constituie un sprijin acordat IMM-lor, unde fondatori și administratori sunt beneficiari eligibili ai Programului (tineri sau migranți), care au obținut credite investiționale în anul precedent depunerii cererii și în anul curent de la băncile comerciale și instituții financiare nebankare înregistrate pe teritoriul RM.

Suma maximă compensată este de 100 mii lei, iar câștigătorii selectați vor dispune de surse financiare necesare pentru co-finanțarea în mărime de cel puțin 30% din costul proiectului investițional. Conform programului, grantul va putea fi acordat:

a) tinerilor – viitori antreprenori cu vârsta între 18-40 ani, care au viza de reședință în mun. Chișinău și doresc să deschidă o afacere sau dețin o întreprindere înregistrată în mun. Chișinău de cel mult 12 luni;

b) lucrătorilor migranți care au fost/sunt plecați peste hotare, pentru desfășurarea activității de muncă sau sunt beneficiarii de remitențe (soț/soție sau rudă de gradul întâi) cu vârsta de până la 40 ani, cu reședință permanentă în mun. Chișinău și care deține o întreprindere înregistrată în municipiu;

c) tinerilor investitori cu vârsta între 18-40 ani, care dețin viza de reședință în mun. Chișinău, au o afacere și au efectuat investiții din resurse creditare în ultimele 24 luni;

d) refugiaților, care au creat un parteneriat cu un tânăr rezident cu viza de reședință în mun. Chișinău, ambii fiind cu vârsta între 18-40 ani și care intenționează să deschidă o afacere sau dețin o întreprindere înregistrată în mun. Chișinău de cel mult 12 luni.

Printre domeniile, care urmează să fie finanțate se numără activități de producere sau prestări servicii; activități inovatoare/proiecte de transfer tehnologic și de know-how; industria tehnologiei informației și comunicațiilor, electromecanică; industria agroalimentară și HoReCa; industria ușoară; industria creativă; turism; sănătate și frumusețe; activități profesionale, științifice sau tehnice; eficiență energetică; agricultură etc. [22]. Acest proiect este destinat inclusiv migranților reveniți și rudelor acestora, care investesc capitalul în dezvoltarea afacerii. Agricultură și industria alimentară sunt unele din domenii prioritare, în cadrul cărora urmează să fie făcute investiții de către Primăria mun. Chișinău.

Concluzii

După proclamarea independenței, Republica Moldova s-a confruntat cu valuri masive de emigrație, care au afectat negativ dezvoltarea economică, socială și cultură a țării. Cu timpul, s-a cristalizat fenomenul migrației de revenire, care descrie situația migranților, ce intenționează să revină în țara lor de origine. În prezent, migranții reprezintă o categorie de persoane, care este pe larg susținută prin granturi acordate de către Guvernul RM și autoritățile publice centrale. Prin aceste programe statul susține investirea finanțelor câștigate de către migranți în economia țării. Implementarea largă a programelor de finanțare determină deschiderea afacerilor de către migranți, în special în domeniul agriculturii și integrarea lor în mediul social. Prin urmare, migrația de revenire influențează pozitiv dezvoltarea agriculturii și a localităților rurale din Republica Moldova, fiind dezvoltate domenii-cheie printre care menționăm: domeniul zootehnic, vitivinicol, eficiență energetică și industria alimentară. Guvernul Republicii Moldova urmează să continue elaborarea proiectelor, în cadrul cărora migranții reveniți pot accesa fonduri pentru inițierea și dezvoltarea afacerii, în general, și businessului în domeniului agriculturii, în particular.

Bibliografie

1. Activitatea agricolă în anul 2021. Comunicat de presă din 31.01.2022. [Biroul Național de Statistică. https://statistica.gov.md/ro/activitatea-agricola-in-anul-2021-9515_3528.html](https://statistica.gov.md/ro/activitatea-agricola-in-anul-2021-9515_3528.html)
2. BASSIANI, A.; DUVAL R. Employment Patterns in OECD Countries: Reassessing the Role of Policies and Institutions. În: *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*. DELSA/ELSA/WD/SEM(2006)4, p.43. <https://www.oecd.org/social/soc/36888714.pdf>

3. *Biroul Național de Statistică prezintă numărul revizuit al populației Republicii Moldova și datele despre migrația internațională.* Comunicat de presă din 11.07.2019. https://statistica.gov.md/ro/biroul-national-de-statistica-prezinta-numarul-revizuit-al-populatiei-republicii-12_1077.html
4. BRANAȘCO, N.; FILIP, N. Migrația de revenire – obiectiv al politicii migraționiste a Republicii Moldova. In: *Asigurarea viabilității economico-manageriale pentru dezvoltarea durabilă a economiei regionale în condițiile integrării în UE*. 15-16 septembrie 2017, Bălți. Balti, Republic of Moldova: Universitatea de Stat „Alecu Russol din Bălți, 2017, pp. 81-83. ISBN 978-9975-50-215-3.
5. CASIADI, O.; PORCESCU, S. Migrația forței de muncă-fenomen internațional. În: *Administrarea Publică*. 2005, nr. 1(45), pp. 69-78. ISSN 1813-8489. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Migratia%20forței%20de%20munca_fenomen%20international.pdf
6. CĂLIN, R.; UMBREȘ, G.-R. *Efectele emigrației asupra tinerilor*. Iași, Editura Lumen, 2006, p.161.
7. *Cine și cum poate primi subvenții guvernamentale pentru proiecte agricole?* Comunicat din 13.01.2022. <https://moldova.europalibera.org/a/cine-%C8%99i-cum-poate-primi-subven%C8%9Bii-guvernamentale-pentru-proiecte-agricole-/31652977.html>
8. *Definiție emigrare*. <https://www.dex.ro/emigrare>
9. *Definiție imigrare*. <https://www.dex.ro/imigrare>
10. *Definiție migrație*. <https://www.dex.ro/migra%C8%9Bie>
11. GHENCEA B., GUDUMAC, I. *Labor Migration and Remittances in the Republic of Moldova. Marketing and Research Department*. Moldova Microfinance Alliance, Chisinau: MMA, 2004, p.132
12. GRIBINCEA, T. Migrația din Republica Moldova, cauzată de factori economici ca un mecanism de reducere a sărăciei. În: *Preocupări contemporane ale științelor socio-umane*. 2016, pp. 514-522.
13. Hotărâre de Guvern al RM Nr. 507 din 30-05-2018 pentru aprobarea Regulamentului privind condițiile și procedura de acordare a subvențiilor în avans pentru proiectele start-up din Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural pct. 2. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131224&lang=ro#
14. MARTIN, P. L.; TAYLOR, J. E.. *The anatomy of a migration hump. Development strategy*. In: *Development strategy employment and migration: insights from models* ; 43-62 ; 1996. ISBN: 9264148000. <https://www.tib.eu/en/search/id/BLCP:CN013903627/The-Anatomy-of-a-Migration-Hump/>
15. *Migrația Forței de Muncă și Securitatea Socială: Foaie De Parcurs. Moldova – UE*. https://eap-csf.eu/wp-content/uploads/Roadmap_MD_ROM.pdf
16. Notă informativă Cu privire la numărul revizuit al populației Republicii Moldova inclusiv datele despre migrația internațională 2014-2019. https://statistica.gov.md/public/files/evenimente/2019/Recalculul_populatiei/Nota_informativa_privind_nr_revizuit_al_pop.doc
17. Noul Regulament de subvenționare a agriculturii și suferințele fermierilor moldoveni. <https://moldova.europalibera.org/a/noul-regulament-de-subven%C8%9Bionare-a-agriculturii-%C8%99i-suferin%C8%9Bele-fermierilor-moldoveni/31785432.html>
18. Ordinul Ministerului Agriculturii, și Industriei Alimentare al RM nr. 95 din 30 mai 2022 cu privire la lansarea apelului VIII de depunere a cererilor, mun. Chisinau. <http://aipa.gov.md/sites/default/files/subventii-startup/Ordin%20MAIA%20nr.%2095%20din%2030%20mai%202022%20cu%20privire%20la%20lansarea%20apelului%20VIII%20de%20depunere%20a%20cererilor.pdf>
19. Producția globală agricolă în anul 2014. În: *Analitica și statistica. Monitorul fiscal*. https://monitorul.fisc.md/analysis_and_statistics/producia_globala_agricola_in_anul_2014.html/

20. Program national de stimulare a veniturilor și facilitare a (re)integrării cetățenilor Republicii Moldova implicați în procesul de migrație pentru anii 2022 – 2026.
<https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/250.pdf>
21. Programul internațional cu privire la migrație (migrant). <https://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>
22. Programul-pilot „Start-up pentru Tineri și Migranți”. <https://monitorul.fisc.md/editorial/programul-pilot-start-up-pentru-tineri-si-migranti.html>
23. *Remitențe*. Definiție și concept. <https://ro.economy-pedia.com/11031181-types-of-remittances>
24. RUSU, R. Tendințe migraționiste în Republica Moldova. În: *Teoria și practica administrării publice*. 22 mai 2015, Chișinău. Chisinau, Moldova: „Garamont” S.R.L., 2015, pp. 141-144. ISBN 978-9975-3019-3-0. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/141-144_10.pdf
25. STEPTOVA, E. *Labor Migration in Europe: Special Focus on the Republic of Moldova*. Chisinau: IPP, 2003, p.88.
26. STRATAN, A.; SAVELIEVA, G.; COTELNIC, V. Impactul migrației forței de muncă asupra Republicii Moldova: aspecte demografice și economice. În: *AKADEMOS*. 2012, nr. 2(25), pp. 82-90. ISSN 1857-0461.
27. STRATULAT, A. Impactul crizei economice asupra procesului de migrație în Republica Moldova. În: *Probleme de prevenire și combatere a criminalității de către organele afacerilor interne în perioada recesiunii economice*. 15 octombrie 2009, Chișinău. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2009, pp. 202-207. ISBN 978-9975-935-42-5.
28. ȚĂU, N. Migrație, creștere, angajare și reducerea sărăciei în Republica Moldova. În: *Analele Universității Libere Internaționale din Moldova (Seria Economie)*. 2009, nr. 8, pp. 75-79. ISSN 1857-1468.
29. РЫБАКОВСКИЙ, Л. Л. К уточнению понятия "миграция населения" / Л. Л. Рыбаковский. În: *Социологические исследования*. 2016, № 12(392), pp. 78-83. EDN XGVSID.
30. ЮДИНА, Т. Н. *Миграция. Словарь основных терминов*. Т.Н. Юдина. Москва: РГСУ, Академический Проект, 2013. 480 с., p. 230.

STEREOTIPUL – MARKER AL STRUCTURILOR ATITUDINALE. INVESTIGAȚIE CROSS-CULTURALĂ

ROȘCA Tatiana,
doctorand, asistent universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
ORCID 0000-0003-4318-6610
tatianarosca37@gmail.com

Abstract. *The paper represents an empirical investigation, which highlights the stereotypical representation of immigrant teenagers from Italy and teens from the Republic of Moldova, compared to the representative of their ethnic group. It aims to diagnose ethnic stereotypes, as well as the affective attitude towards the Moldovan, by evaluating the business qualities and personal qualities that characterize him. It aims to investigate from a cross-cultural perspective, both the typical representations of the adolescent period and the stable ideas, which are part of the attitudinal, well-knit structure of the adolescents of both groups.*

Key words: *representative of the ethnic group, Moldovan, adolescent, stereotype, migration, social dynamics, business qualities, personal qualities.*

Rezumat. *Lucrarea reprezintă o investigație empirică, care scoate în evidență reprezentarea stereotipică a adolescenților imigranți din Italia și a adolescenților din Republica Moldova, față de reprezentantul grupului lor etnic. Are ca scop diagnosticul stereotipurilor etnice, cât și a atitudinii afective față de moldovean, prin evaluarea calităților de afaceri și al calităților personale, ce-l caracterizează. Își propune să investigheze din perspectiva cross-culturală, atât reprezentările tipice perioadei adolescente, cât și ideile stabile, care fac parte din structura atitudinală, bine încheată a adolescenților ambelor grupe.*

Cuvinte-cheie: *reprezentant al grupului etnic, moldovean, adolescent, stereotip, migrație, dinamică socială, calități de afaceri, calități personale.*

JEL: J69, J24

INTRODUCERE

În cadrul științelor sociale, stereotipul, abia în sec. XX. adoptă conotația în sensul „schemei” sau „imaginii”, odată cu lucrarea de pionerat a lui W. Lippman: *Imaginile din capul nostru* [4, p. 33], originea etimologică a noțiunii, derivând din limba greacă *stereo*, ceea ce semnifică „rigid, ferm, fix, stabil” și *tipo* - „model”. Dacă la început, noțiunea era folosită în sens metaforic pentru descrierea comportamentelor verbale și non-verbale, astăzi, această noțiune este definită în termeni psihologici ca “o opinie prestabilită asupra unei clase de indivizi, grupuri sau obiecte, ce reproduc forme schematice de percepție sau judecată” [2, p. 263] sau „credințe comune împărtășite relativ, cu referință la atributele personale, trăsăturile de caracter și comportamente ale unui grup uman” [3, p. 77].

Ca proces cognitiv, stereotipul este strâns legat de procesele complexe de autocategorisire, de atribuire cauzală și diferențiere socială. De aceea din perspectiva relațiilor intergrupale și a identității etnice, această noțiune reprezintă și instrumentul cognitiv, condiționat social, care permite renegocierea continuă a identității. În acest mod, odată cu percepția lumii, împărțită în categorii, dobândim informații nu doar despre ceilalți, ci și despre noi: imaginea pe care fiecare și-o face despre sine însuși, fiind în mare măsură determinată de imaginea pe care o are despre grupul de apartenență, impactată fiind de influențele și variațiile culturale, care joacă un rol-cheie în acest context.

Funcțiile esențiale ale stereotipului sunt [5, p. 90]:

- ❖ fundamentarea pe procesul de simplificare;

- ❖ simplificarea în funcție de modalitatea culturală stabilită;
- ❖ îndeplinirea funcției defensive cu scopul menținerii formelor de organizare socială;

În același context, stereotipurile ca gândire preferențială, pot fi pozitive, cât și negative, provenite din procesele de selecție sau exagerări, ce pot avea sau nu, corespondență cu realitatea, după cum subliniază H. Tajfel: „percepția lumii este condiționată de valorile, atitudinile și obiectivele oamenilor și se bazează pe corelația dintre nivelul individual, dinamica socială și culturală, acestea la rândul lor fiind fundamentate pe sistemele axiologice” [6, p. 113-140].

Astfel, scopul acestei lucrări constă în surprinderea diferențelor perceptivă cu referință la imaginea moldoveanului, în pofida apropierii culturale și etnice, care conduc la un portret stereotipic, conotat de judecata de valoare.

MATERIAL ȘI METODĂ

Prin această investigație ne-am propus să obținem reprezentarea percepției stereotipice a adolescenților moldoveni din Italia și al adolescenților din Republica Moldova, cu privire la calitățile de afaceri și calitățile personale ale moldoveanului, acest obiectiv oferindu-ne o informație valoroasă în contextul problemelor legate de conjunctura migrației cât și portretul indirect al dinastiei noi din diasporă.

Pentru realizarea acestui scop, a fost administrată metoda „Diferențialul semantic” elaborată de T. G. Stefanenko și aplicată pe adolescenții diferitor grupuri etnice (polonezi, ruși, beloruși). Metoda este concepută pentru diagnosticarea stereotipurilor etnice și măsurarea atitudinii afective față de reprezentantul propriului grup etnic. Procedura clasică constă în evaluarea calităților propuse: 16 perechi bipolare, legate de diferite sfere ale activității umane, care conform T. Stefanenko [7, p. 48] au fost divizate în: opt perechi: calități de afacere și opt perechi de calități personale.

Astfel, s-a solicitat respondenților să evalueze gradul de accentuare al calităților, utilizând o scară de șapte puncte, scorurile mari atestând expresivitatea calității opuse a reprezentantului etnic-moldovean. În rezultat, au fost calculate valorile medii (M) pentru fiecare scară și grup de respondenți, fiind determinată măsura în care calitățile prezentate, caracterizează reprezentantul propriului grup etnic, precum și abaterea standard.

Investigația a avut loc în perioada lunilor decembrie, 2018 – octombrie, 2019, eșantionul de cercetare fiind constituit din 215 adolescenți (110, din R. Moldova, or. Chișinău și or. Florești și 105, din Italia, regiunile: Lombardia, Emilia-Romagna, Liguria și Veneto), cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În urma investigației, pe baza indicatorilor medii ale perechilor de calități, s-au conturat următoarele rezultate, ce reliefează portretul reprezentantului grupului de apartenență – a moldoveanului.

Tabelul 1. Compararea calităților de afacere ale moldoveanului la adolescenții moldoveni din Italia și la adolescenții din Republica Moldova

<i>Calități</i>	<i>Media adolescenților din Republica Moldova +/- Abaterea standard</i>	<i>Media adolescenților moldoveni din Italia +/- Abaterea standard</i>
Nehotărâre - Determinare	4,76 +/- 1,93	5,48 +/- 1,41
Organizare - Dezorganizare	3,45 +/- 1,89	5,98 +/- 1,13

Spirit de inițiativă - Lipsă de inițiativă	4,68 +/- 1,81	2,38 +/- 1,34
Lipsă de spirit gospodăresc - Cu spirit gospodăresc	5,07 +/- 1,65	5,07 +/- 1,44
Hărnicie - Lenevie	2,60 +/- 1,48	4,22 +/- 1,94
Flexibilitate - Rigiditate	5,43 +/- 1,37	2,59 +/- 1,51
Predispoziție de a conduce - Predispoziție de a se supune	4,74 +/- 1,71	5,84 +/- 1,08
Pasivitate - Activism	3,00 +/- 1,68	3,70 +/- 1,78

Așadar, reieșind din Tabelul 1., cu referință la calitățile de afaceri, pentru adolescenții moldoveni din Italia, moldoveanul prezintă o imagine, care înglobează atât trăsături pozitive cât și mai puțin pozitive.

Astfel, ca imagine stereotipică, moldoveanul posedă spirit gospodăresc, obținând valoarea medie ($M = 5,07$), identică cu cea a adolescenților din Republica Moldova, calitate care îl reprezintă în totalitate, aceasta întărindu-se și mai mult în contextul migrației, ca premisă pentru integrarea pe piața muncii a țării-gazdă.

Este determinat, trăsătură accentuată la nivel mediu ($M = 5,48$), faptul dat fiind confirmat și de decizia părinților adolescenților care au decis să emigreze, cât și a multor conaționali de a alege calea spre o țară străină, având obiective clare pentru depășirea condiției sociale pe care o trăiesc în Republica Moldova ori motivația pentru un trai mai bun.

Se prezintă flexibil, cu ușoară tendință spre rigiditate ($M = 2,59$), lucru mai puțin vizibil, dar cu siguranță redat prin capacitățile fizice și cele mintale, care îi permit totuși să înfrunte încercările și dificultățile vieții, împreună cu capacitatea de a aprecia „acest parcurs”, care uneori este destul de complex și uneori complicat. Flexibilitatea de care dă dovadă, oricât de slabă nu ar fi, îl face mai deschis la noile conjuncturi imprevizibile, la oameni și la circumstanțe diferite, adaptându-se la dinamica vieții, care se schimbă constant, mai ales pe fundalul migrației.

Așadar, spiritul gospodăresc, determinarea și flexibilitatea reprezintă în percepția adolescenților moldoveni, imigranți în Italia, pilonul pe care se sprijină spiritul de inițiativă al moldoveanului, care conform rezultatelor, este o calitate mai slab evidențiată ($M = 2,38$), în opinia noastră această alegere depinzând de modul în care adolescenții se autovalorizează în raport cu grupul etnic titular, adică autohtonii țării-gazdă. Totuși, această trăsătură a moldoveanului, indiferent de intensitate, îi oferă posibilitatea de a identifica oportunitățile disponibile pentru activitatea profesională, socială sau familială, prin acțiuni de planificare, gestionare, comunicare, evaluare și negociere a tuturor șanselor pe care le are, prin discernământul propriilor capacități de a stăpâni punctele forte și slabe, angajându-se chiar și în unele riscuri. În acest sens, anume prin spiritul de inițiativă, moldoveanul pare să demonstreze și capacitatea de a anticipa unele evenimente prin asumarea responsabilității pentru consecințele acestora.

În aceeași ordine de idei, cu referință la diada „pasivitate-activism”, în baza valorii medii obținute ($M = 3,70$), observăm dificultatea adolescenților din Italia de a alege între acestea, dând impresia unei pasivități slabe sau al unui activism incert, latent al moldoveanului, care nu poate fi exprimat pe deplin, probabil din cauza barierelor birocratice existente atât în Republica Moldova cât și în Italia, la acestea adăugându-se și poziția socială defavorizată, pe care o au în țara ospitalieră.

Cu referință la trăsăturile mai puțin pozitive, adolescenții din diasporă consideră moldoveanul dezorganizat ($M = 5,98$), având în vedere, credem, modul în care acesta pune la cale unele întâlniri sau memorează numele unor persoane sau numere de telefon, de obicei pe foite sau „în cap” neavând agendă

personală, ori maniera acestuia de a face lucrurile repezit, uitând deseori detalii foarte importante, toate acestea influențând asupra calității vieții. În același sens, din relatările unor adolescenți, atât din diasporă, cât și din Republica Moldova, moldoveanul este perceput dezorganizat prin firea lui, de a acumula mai multe avuții decât are nevoie în realitate și dificultatea de a se separa de acestea, acest lucru fiind corelat cu unele variabile culturale și de mentalitate, care compensează lipsa unor bunuri în trecut sau care susțin o viziune strategică pentru viitor.

Surprinzător, tot în această conjunctură, moldoveanul este prezentat cu o ușoară tendință spre hărnicie ($M = 4,22$), adică cam leneș, fapt ce ne face să înțelegem că adolescenții din diasporă, raportându-se la mediul multicultural al țării-gazdă, văd moldoveanul mai puțin calificat în a îndeplini careva meserii după anumite standarde, dar și mai puțin dispus să învețe să o facă, de unde ia naștere lenevia percepută de adolescenți, sau poate fi și cazul moldoveanului care este mulțumit cu puținul pe care-l are sau pe care-l primește ca ajutor social și nu vrea să muncească.

La fel ca și în cazul adolescenților din Republica Moldova, demonstrează o predispoziție de a se supune ($M = 5,84$), evidențiată la nivelul tendinței medii spre predispoziția de a conduce, ceea ce ar însemna că în opinia adolescenților din diasporă moldoveanul este destul de obedient la regulile celor autoritari, adoptând deseori poziții secundare, mai ales atunci când sunt în condiția de minoritate.

Cu referință la calitățile de afaceri, pentru adolescenții din Republica Moldova, moldoveanul prezintă o imagine destul de contrastantă.

În percepția stereotipică a adolescenților din Republica Moldova, moldoveanul este „echipat” cu spirit gospodăresc ($M = 5,07$), calitate evidențiată la nivel mediu, care probabil se datorează sintagmei „a fi gospodar”, ce reflectă o aparență decoroasă a moldoveanului, moștenită transgenerațional și valabilă pentru orice cetățean al Republicii Moldova, indiferent de statut, profesiune sau funcție, traducându-se prin grija față de bunurile pe care le are, împreună cu chibzuința de care dă dovadă pentru a le aduna pe parcursul întregii vieți.

Demonstrează o tendință ușoară spre determinare ($M = 4,76$), această calitate fiind totuși un indicator al puterii de voință și al capacității de a fi conștient de ceea ce își dorește și spre surprinderea noastră – orientat spre lene ($M = 2,60$), probabil adolescenții contemporani apreciind hărnicia sub alte aspecte: de a fi în rând cu tendințele tehnologice, în pas cu moda, etc.

Tot în același context, adolescenții, în baza valorii obținute ($M = 3,45$), oscilează între perceperea moldoveanului ca organizat sau dezorganizat, dând impresia unui impas de a se pronunța asupra acestor trăsături, acest fapt fiind alimentat după părerea noastră de dificultatea întocmirii unei axe a priorităților, după care să-și trăiască viața așa cum de fapt și-ar dori-o acesta, adolescenții raportându-se în acest sens la realitatea care ține de nerespectarea activității fizice sănătoase, a meselor importante pe parcursul zilei, amânarea lucrurilor de azi pe mâine, ori neglijența aspectului fizic după o vârstă oarecare, cu incapacitatea moldoveanului de a se odihni adecvat.

În același context, pe fundalul caracteristicilor menționate, moldoveanul se prezintă și cu spirit de inițiativă slab pronunțat, ($M = 4,68$), acest aspect fiind explicat prin faptul că nu a fost învățat să poată reuși pe cont propriu, ca să nu depindă de nimeni, conduita dată fiind generată și de unele stereotipuri create de societate: „dacă ești oaie fără cioban, te prăpădești” sau de lipsa încrederii în sine și al optimismului de a vedea oportunități, toate acestea datorându-se rigidității la nivel mediu ($M = 5,43$), fiind și cea mai accentuată trăsătură în raport cu altele, care este tradusă prin frica de necunoscut și schimbare, ce-și are geneza undeva în nostalgia trecutului.

Astfel, în amalgamul acestor trăsături, conviețuiește și modul de gândire stereotipic al moldoveanului, care se conformează normelor de mentalitate sub diverse forme de convingeri, dogme sau prejudecăți sociale, întărind în acest fel predispoziția de a a se supune, chiar dacă observăm și o ușoară tendință a predispoziției de a conduce ($M = 4,74$), care bineînțeles alimentează speranța că totuși această calitate este semnificativă.

În același context, se prezintă pasiv ($M = 3,00$), trăsătură justificată și de zicala populară a „omului lăsător” ce-și are rădăcina în tendința moldoveanului de a da mâinile în jos în lupta pentru meritocrație,

nerespectându-și drepturile lui și voind să pară întotdeauna „bun”, aspect specific, reflectat prin tendința de a atribui acest fapt responsabilității statului, în acest mod, resemnându-se deseori destul de ușor.

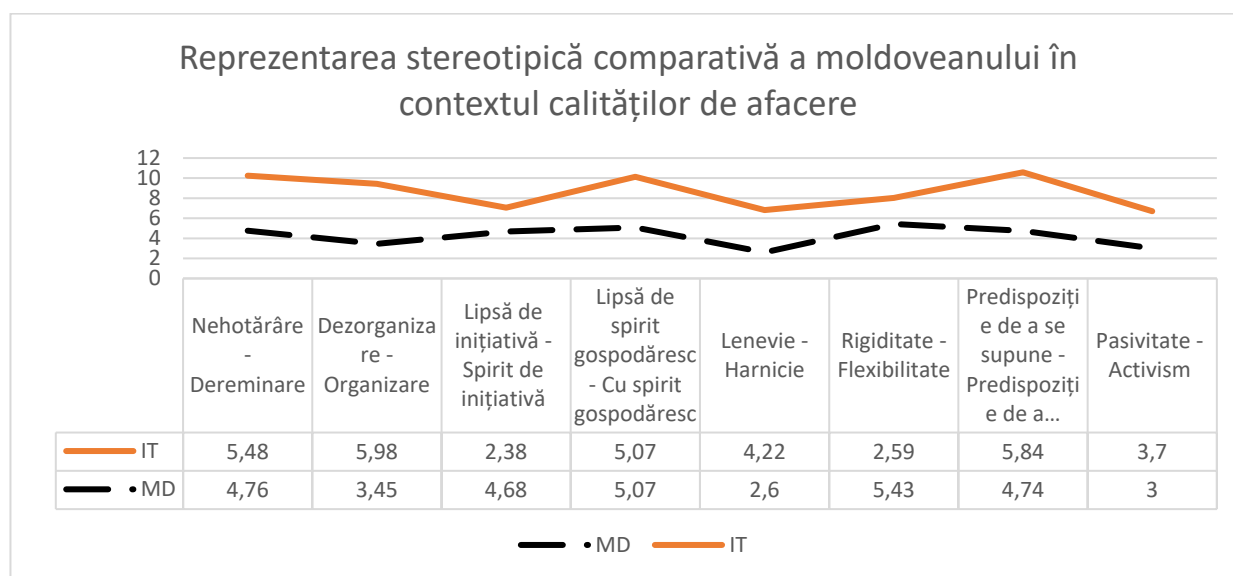

Figura 1. Reprezentarea stereotipică comparativă a moldoveanului în contextul calităților de afacere

Tabelul 2. Comparația calităților personale ale moldoveanului la adolescenții moldoveni din Italia și la adolescenții din Republica Moldova

<i>Calități</i>	<i>Media adolescenților din Republica Moldova +/- Abaterea standard</i>	<i>Media adolescenților moldoveni din Italia +/- Abaterea standard</i>
Deschidere - Retragere	2,88 +/- 1,66	4,76 +/- 1,75
Agresivitate - Iubitor de pace	2,77 +/- 1,72	4,97 +/- 1,75
Bunătate - Răutate	3,10 +/- 1,63	2,70 +/- 1,63
Onestitate - Falsitate	4,55 +/- 1,78	5,01 +/- 1,73
Cu spirit de ospitalitate - Fără spirit de ospitalitate	1,72 +/- 0,91	4,11 +/- 1,9
Viclenie - Sinceritate	3,55 +/- 1,82	2,81 +/- 1,55
Delicatețe, finețe - Aroganță, needucare	4,58 +/- 1,77	4,60 +/- 1,74
Receptivitate - Insensibilitate	2,42 +/- 1,36	4,76 +/- 1,72

Tabelul 2. scoate în evidență următorul tablou stereotipic al moldoveanului:

Așadar, cu referință la calitățile personale, adolescenții din diasporă, văd moldoveanul cu tendința de a fi iubitor de pace ($M = 4,97$), calitate redată prin adaptarea la lumea care-l înconjoară, la oameni, la o cultură nouă, tradiții, fiind destul de tolerant și respectuos, cu caracter liniștit, chiar uneori neutral în situații de stres sau când merge vorba de luarea unor decizii, prezentându-se în general ca un om pașnic, împreună cu abilitatea de a se autocontrola, fapt rezultat și din interviul realizat în contextul cercetării.

Totuși, caracterul pacific al moldoveanului, în baza rezultatelor primite, este contestat de tendința slab evidențiată de răutate a acestuia ($M = 2,70$), fapt ce ne face să credem că această trăsătură, fiind latentă, ar divulga careva nemulțumiri, neîmpliniri personale, mai ales în contextul migrației.

În același timp, în cazul calităților personale cu caracter mai polemic, adolescenții moldoveni din Italia prezintă moldoveanul cu o moderată tendință spre onestitate ($M = 5,01$), lucru ce ne dă de înțeles că uneori este mai puțin autentic și face recurs la acele măști sociale, care după părerea noastră l-ar ajuta să se integreze și să se adapteze mai bine la noile realități sociale.

Este închis, cu o ușoară predispoziție spre deschidere ($M = 4,76$), lucru ce ne vorbește despre caracterul mai izolat, ce derivă probabil din convingerea inferiorității, sentiment resimțit mai acut în contextul migrației, unde lipsa prietenilor sau a vieții sociale „ca acasă” își manifestă efectele prin frica de neacceptare sau de a fi respins, ca mecanisme de apărare, adoptate pentru evitarea acestei suferințe. Totuși, toate aceste dificultăți, îl impulsionează să fie mai deschis la noile conjuncturi, stil de viață, pentru a se adapta și integra mai ușor la ofertele și cerințele țării ospitaliere.

În acest caz, caracterul solitar al moldoveanului își lasă amprenta și pe spiritul de ospitalitate, care conform valorii obținute ($M = 4,11$), nu reprezintă o calitate predominantă, spre surprinderea noastră, (așa cum suntem obișnuiți să auzim despre moldoveni), ci doar la nivel de tendință, ceea ce ar însemna că adolescenții din diasporă nu văd această trăsătură legată doar de tradiționalul obicei de primire a musafirilor și servitul mesei, ci împreună cu acesta și împărtășirea aspectelor emoționale, senzitive, care sunt „străine” moldoveanului prin ochii adolescenților imigranți, în special într-o societate din ce în ce mai bolnavă de individualism, unde este recunoscută mai puțin valoarea fundamentală a comunității, invadând și sfera relațiilor sociale [3, p. 77].

O altă trăsătură mai puțin onorabilă pentru moldovean este semnată de tendința acestuia spre viclenie ($M = 2,81$) care după părerea noastră este accesată pentru obținerea unor avantaje, reprezentând mai mult o „competență”, pe care moldoveanul „este constrâns” să o activeze, în caz contrar, riscând să piardă unele ocazii pe care i le oferă viața. Această deghizare, însă poate avea o conotație negativă când sunt folosite mijloace de manipulare, de exploatare a celorlalți sau minciuni, fiind mai puțin valabilă zicala „scopul scuză mijloacele”, viclenia fiind prea departe de schemele corectitudinii și riscând să fie periculoasă.

Este perceput ca predispus spre receptivitate ($M = 4,76$), trăsătură tradusă în viziunea noastră ca sensibil, săritor la nevoie, înțelegător, acestea fiind confirmate și de tendința spre deschidere.

Ca și în cazul adolescenților din Republica Moldova, adolescenții din diasporă consideră moldoveanul înclinat spre delicatețe și finețe ($M = 4,60$), reprezentare tipică, care corespunde și ideilor altora despre moldoveni, în general, reprezentantul poporului nostru fiind văzut în acest fel și prin comparația constantă cu reprezentantul grupului majoritar.

Cu referință la calitățile personale, pentru adolescenții din Republica Moldova, moldoveanul se prezintă deschis ($M = 2,88$), dar cu o slabă evidențiere a tendinței spre închidere, caracteristică ce are mai multe semnificații pozitive: cordialitate, disponibilitate, simpatie, deschidere mentală, atunci când interacționează cu alți oameni, toate acestea, exprimate prin lipsa temerii de a fi el însuși, de a-și demonstra vulnerabilitățile, la un loc cu abilitatea de acceptare a ideilor și experiențelor noi, simțindu-se într-un mediu securizant, „la el acasă”, cu careva limite mai mult de ordin personal.

În aceiași ordine de idei, cu mare perplexitate, constatăm că adolescenții contemporani din Republica Moldova, nu mai consideră moldoveanul ca „plin” de ospitalitate ($M = 1,72$), foarte primitor, vesel și iubitor de petreceri, precum este ilustrat de D. Cantemir [1, p. 180] în *Descrierea Moldovei*: „chipul cu care primesc oaspeți străini și drumeți, e vrednic de cea mai mare laudă”, ospitalitatea nemaifiind percepută de ei ca fiind zidul culturii moldovenești, trăsătură, care probabil s-a atenuat în timp sau care ar putea fi interpretată într-o nouă viziune, mai modernă, necesitând în opinia noastră o aprofundare mai detaliată.

La fel, din nou surprinzător, moldoveanul este perceput și mai puțin receptiv, cu tendința spre insensibilitate ($M = 2,42$), atitudine derivată probabil din egoismul social, care este tot mai mult alimentat

de instinctul de supraviețuire, care se înscrie lângă bunătatea moldoveanului ($M = 3,10$), având și ea un caracter destul de cameleonic, aproape de răutate, ceea ce ar însemna că moldoveanul este uneori inautentic și destul de calculat în acțiunile întreprinse, căutând probabil prin binele lui și careva interese sau beneficii.

Acest lucru, este întărit de sinceritatea ($M = 3,55$), ambiguă, care conform rezultatelor primite, nu este certă, (fiind vizibilă dificultatea adolescenților de a alege între aceasta și viclenie), dar care în continuare este completată totuși de tendința spre onestitate ($M = 4,55$), (caracteristici cu un grad mare de similitudine), fapt ce ne face să credem că adolescenții din Republica Moldova percep moldoveanul în fond ca personalitate integră și coerentă.

Exact, ca și în cazul adolescenților din Italia, reprezentantul grupului nostru este perceput ca predispus spre delicatețe și finețe ($M = 4,58$), doar că în cazul acestora, această caracteristică este contrastată cu tendința slabă spre agresivitate ($M = 2,77$), care în viziunea noastră este determinată de viața moldoveanului între limitele speranței și al deznădejdi, agravată actualmente de situația socială și politică din Republica Moldova.

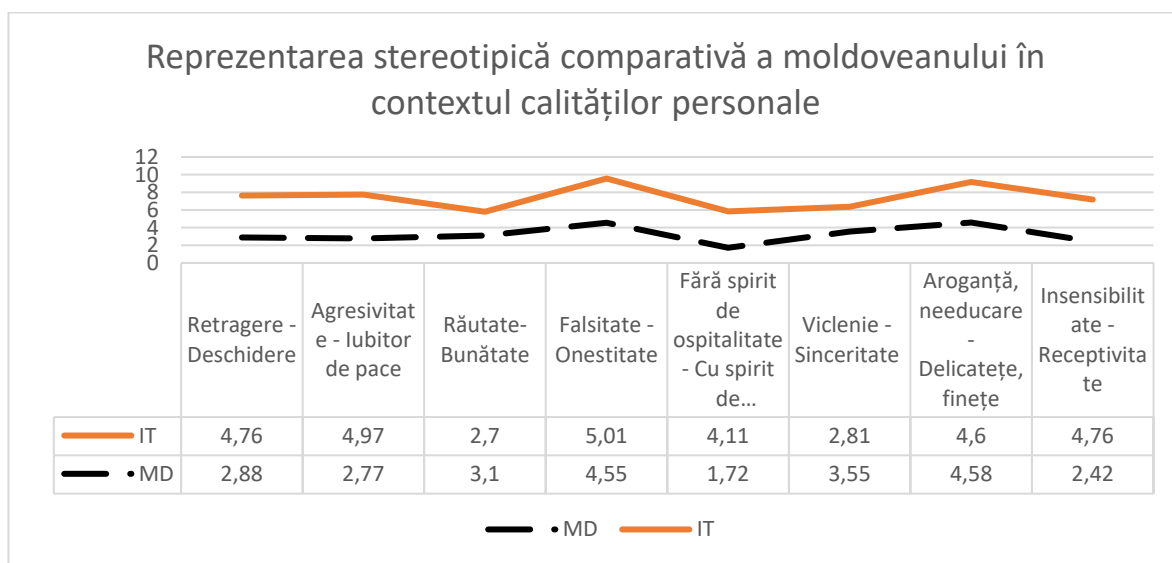

Figura 2. Reprezentarea stereotipică comparativă a moldoveanului în contextul calităților personale

În concluzie, referindu-ne la calitățile de afacere ale moldoveanului, observăm că atât în percepția adolescenților imigranți din Italia, cât și al adolescenților din Republica Moldova, acesta este înzestrat cu spirit gospodăresc, calitate predominantă atribuită moldoveanului de către adolescenții ambelor grupe.

Totuși, adolescenții moldoveni din Italia consideră moldoveanul mult mai determinat decât cei din Republica Moldova, mai organizat și mai predispus pentru a conduce. Cu alte cuvinte, imaginea moldoveanului în reprezentarea adolescenților moldoveni din Italia este mai pozitivă, în comparație cu cea a adolescenților din Republica Moldova. Bineînțeles, parțial, acest lucru poate fi justificat prin fenomenul idealizării reprezentantului propriului grup etnic, dar și neexcluderea dezvoltării acestor calități pentru o adaptare cât mai eficientă la noile condiții ale țării-gazdă, pe fundal migrațional.

Analizând stereotipul etnic al reprezentantului grupului etnic, cu referință la calitățile personale, observăm în cazul adolescenților moldoveni din Italia faptul că moldoveanul este iubitor de pace, sincer, receptiv și deschis, chiar dacă aceste trăsături sunt la nivel de tendință, ospitalier, dar nu cât ne-am fi așteptat, delicat și fin. În aceiași ordine de idei, este și predispus spre viclenie. Prin urmare, adolescenții

moldoveni din Italia demonstrează mai multă criticitate față de trăsăturile de afacere ale moldoveanului, în raport cu cele personale.

În același timp, pentru adolescenții din Republica Moldova, moldoveanul este onest, delicat și ospitalier, dar nu conform expectațiilor noastre (în cazul acestei trăsături observăm cel mai mic coeficient al dispersiei $\sigma=0,91$). Rezultat, care necesită, după cum am menționat anterior, cercetări ulterioare, în scopul clarificării acestui aspect și a unui răspuns la întrebarea: Spiritul de ospitalitate moderat al moldoveanului, este doar o reprezentare critică, specifică adolescențină sau reprezintă o idee stabilă, bine formată despre reprezentantul grupului lor etnic? În aceeași ordine de idei, adolescenții din Republica Moldova consideră moldoveanul, chiar dacă la un nivel scăzut: agresiv, mai puțin receptiv și retras, având și dificultatea de a alege între violență și sinceritate. Prin urmare, observăm că aceștia sunt destul de critici, atât cu referință la caracteristicile personale ale reprezentantului grupului etnic, cât și cu privire la cele de afacere, totuși cele din urmă fiind definite mai pozitive.

Bibliografie

1. CANTEMIR, D. Descrierea Moldovei, București: Socec, 1909, 180 p.
2. GALIMBERTI, U. Psicologia. Le Garzantine, Torino: Garzanti, 1999, 263 p.
3. LEYEN, I. P., YZERBYT, V., SCHADRON, G. Stereotypes et social cognition, Thousand Oaks: Sage, 1994, 77 p.
4. LIPPMAN, W. Public opinion, New York: Pelikan Books, 1946, 33 p.
5. MAZZARA, B. Appartenenza e pregiudizio. Psicologia sociale delle relazioni interetniche, Roma: Nis, 1996, 90 p.
6. TAJFEL, H., FORGAS, I. P. Social categorisation: cognition, values and groups. In: *Social Cognition. Perspectives on everyday understanding*, London: Academic Press, 1981, 113-140 p.
7. СТЕФАНЕНКО, Т. Г. Социальная психология этнической идентичности. Диссертация на соискание учёной степени доктора психологических наук, Москва: Московский Государственный Университет имени М. В. Ломоносова, 1999, 48 с.

FORMAREA VALORILOR PRO SOCIALE LA COPII ÎN SCOPUL PREVENIRII COMPORTAMENTULUI DEVIANT

*DIȚA Maria., dr. în psihologie, lector universitar
Facultatea Psihologie și Asistență Socială, USEM
ORCID 0000-0002-8951-4133*

*CAZACLIU Eugenia, studentă
Facultatea Psihologie și PPS, Asistență Socială, UPS "Ion Creangă",
terapeut comportamental, SOS "Autism"*

Rezumat Formarea valorilor prosociale la copii reprezintă un deziderat major în domeniul psiho-educational și socio-juridic. Datele statistice arată o ușoară creștere a infracțiunilor în rândul preadolescenților. Astfel, activitățile de profilaxie devin extrem de necesare și utile de a fi implementate în lucrul cu copiii. Studiile demonstrează că formarea unor competențe de autocontrol și stabilitate emoțională la preadolescenți poate preveni comportamentul deviant. Activitățile de intervenție psihologică desfășurate cu minorii în conflict culegea au un impact major în prevenirea recidivei și scăderea infracționalității în rândul minorilor.

Cuvinte cheie: profilaxie, comportament deviant, valori prosociale, comportament prosocial.

Abstract The formation of prosocial values in children represents a major desideratum in the psycho-educational and socio-legal field. Statistics show a slight increase in crime among pre-teens. Thus, prevention activities become extremely necessary and useful to be implemented in working with children. Studies show that the formation of self-control and emotional stability skills in preadolescents can prevent deviant behavior. Psychological intervention activities carried out with minors in conflict have a major impact in preventing recidivism and decreasing criminality among minors.

Key words: prophylaxis, deviant behavior, prosocial values, prosocial behavior.

Comportamentul prosocial constituie unul dintre obiectele de studiu al psihologiei sociale. Una dintre cele mai clasice definiții a "comportamentului prosocial" a fost dată de către S. Chelcea și care a apărut în Dicționarul de psihologie socială, în anul 1981 cu sensul de: "comportament caracterizat prin orientarea spre valorile sociale".[1]

În opinia lui S. Chelcea, comportamentul prosocial este „acel comportament intenționat, realizat în afara obligațiilor profesionale și orientat spre susținerea, conservarea și promovarea valorilor sociale”.

Nu orice comportament cu consecințe pozitive în plan axiologic poate fi caracterizat ca prosocial. El trebuie să fie intenționat, realizat în mod conștient. Prezența intenției ca sprijinire a valorilor sociale este obligatorie. Funcționează norma responsabilității sociale. Ne subordonăm ei, nu pentru a fi recompensați, ci pentru că ne simțim satisfăcuți când atingem standardele morale interne.[2]

Crone și Achterberg (2022) definesc comportamentul prosocial ca un element important în ceea ce privește interacțiunile sociale, în urma acestuia cei din jur având de câștigat, întrucât presupune ca persoana care se angajează în comportamentul prosocial să îi ajute pe ceilalți.[3]

Din punct de vedere psihologic, preadolescența este caracterizată prin: accelerarea dezvoltării intelectuale, hipersensibilitate, instabilitate emoțională, locus extern al controlului emotional și comportamental, externalitate apariția unor conflicte motivaționale și afective, pe când, din punct de vedere sociologic, este privită prin prisma integrării culturale și sociale, prin formarea unor grupuri de semeni cu preocupări comune și culturi specifice.

Totodată, trebuie de menționat faptul că anume în vârsta preadolescentă se înregistrează primele acțiuni cu caracter deviant în rândul minorilor, ceea ce reprezintă un risc major de infracționalitate.

Astfel, implicarea copiilor cu risc de devianță comportamentală, cei din grupul de risc dar și minorii cu comportament normativ trebuie implicați într-o serie de activități de profilaxie, educaționale dar și moral-spirituale, *în scopul prevenirii comportamentului deviant*.

Cadrele didactice, profesorii dar și părinții sunt adulții responsabili de formarea *valorilor prosociale la copii în scopul prevenirii devianței comportamentale* și infraționalității.

Dezvoltarea anumitor competențe emoționale dar și valori social acceptate la copii, constituie o șansă de reintegrare socială și de prevenire a stărilor afective negative care îi pot afecta pe copii și care îi pot face pe aceștia să recurgă la diverse acțiuni anti sociale.

Formarea valorilor pro sociale la copii vor fi realizate cu succes doar prin parteneriatul activ școală-familie-copil-comunitate.

Implicarea copilului în diverse activități extra-curriculare are ca finalitate formarea unui set de abilități și competențe de ajutorare reciprocă, empatie, responsabilitate, spirit civic, prietenie, respect, etc.

Studiile demonstrează că *calitatea relațiilor părinte-copil-comunitate* este asociată foarte strâns cu o dezvoltare morală și prosocială la copil. Astfel, devine foarte important faptul ca părinții sau îngrijitorii (tutorii, asistenții parentali profesioniști, etc) să interacționeze cu copilul astfel încât să reușească să promoveze la copil *dezvoltarea emoțiilor morale, a raționamentului moral și a comportamentului prosocial în general*.

Comunitatea, grupul de semeni au un rol remarcabil în dezvoltarea morală a copilului iar adulții sunt responsabili de a încuraja *formarea relațiilor și interacțiunilor de calitate cu prietenii și colegii*.

Școala ar trebui să pună accentul pe practicile care îmbogățesc omul și nu numai pe informațiile care largesc sfera culturii generale, astfel profesorii ar trebui să-și seteze ca obiectiv general *-învățarea copilului cum să se implice în viața comunitară*. Practicarea voluntariatului, implicarea copiilor în diverse priecte sociale, culturale și educaționale, cu siguranță vor duce la formarea unei personalități puternice la aceștia.

Valorificarea copiilor și formarea valorilor pro sociale la aceștia le va ajuta pe aceștia să devină adulți responsabili sociali, cu un set de valori morale dar și sănătoși din punct de vedere psiho-emoțional.[5]

Cercetările în domeniu au demonstrat o corelație între problemele de sănătate mintală și devianța comportamentală. Deaceea, *asigurarea unui climat favorabil creșterii și educării copiilor cu siguranță va preveni la maxim riscul de devianță*. Atașamentul și dragostea părintească stau la baza dezvoltării afective armonioase a copilului, care va deveni un adult ce va putea oferi dragoste, iubire, grijă față de semeni, va avea un sentiment ridicat de ajutorare a semenilor în dificultate, etc. Copilul care a avut parte căldură părintească, grijă, iubire și condiții favorabile de creștere și educare cu siguranță va deveni un adult cu puternice valori morale și pro sociale formate.

Ca și celelalte comportamente, comportamentul prosocial este unul învățat încă din timpul socializării primare, spunea P. Iluț. Învățarea socială, atât prin mecanismul direct al recompensei, pedepsei și reîntăririi, cât și prin observarea consecințelor comportamentale ale altor persoane ce înțprind acțiuni prosociale (învățarea directă, prin exemple), conduce la *însușirea de anumite valori prosociale*. [6]

Din punct de vedere educațional, psihologic și social putem aduce o serie de argumente în favoarea dezvoltării comportamentului prosocial. Astfel, putem spune că comportamentele și acțiunile prosociale sunt importante nu numai pentru că aduc beneficii altora dar acestea au beneficii asupra propriei persoane, ele fiind într-o strânsă legătura cu starea de bine a persoanei.

Literatura de specialitate recomandă o serie de activități de profilaxie și prevenire a comportamentului deviant la copii. *Implicarea acestora în diverse programe de intervenție psihologică* va contribui la ridicarea nivelului de autostrol și stabilitate emoțională, ceea ce va reduce la maxim rata devianței comportamentale.

Formarea valorilor prosoziale mai poate avea loc și prin desfășurarea următoarelor activități:

- *Implicarea copiilor în activități care să le ofere o stare de bine și un confort psiho-emoțional*
- *Dezvoltarea emoțiilor precum empatia, recunoștința, elevarea dispoziției, admirația*

• *Abordarea unui stil de parenting corect față de copil.* Specialiștii recomandă două stiluri de parenting: autoritativ și autoritarian. Cel autoritativ este asociat pozitiv cu apariția comportamentelor prosoziale la copii, iar cel autoritarian este asociat negativ, ceea ce sugerează că este de preferat să adoptăm ca stil de parenting pe primul menționat și nu pe al doilea. Deși ambele stiluri de parenting presupun existența unor așteptări referitoare la acțiunile copilului, diferența este că într-un stil de parenting autoritativ, părinții „sunt calzi și responsivi la nevoile copilului, oferă o serie de reguli clare și așteptări în timp ce încurajează autonomia”, pe când în stilul autoritarian există o serie de pretenții față de copil, dar nu există o responsivitate ridicată.

• *În situații de succes sau diverse reușite, inclusive la capitoul comportament prosocial, susținerea copilului, prin aprecieri verbale, încurajări, dar nu prin oferirea de bunuri materiale*

- *Implicarea copiilor în treburile casnice*
- *Implicarea copiilor în activități de voluntariat și caritate*
- *Organizarea de excursii pentru copii la mănăstiri, muzee, expoziții*
- *Participarea copiilor la ateliere de lucru, workshop-uri având ca teme: prevenirea consumului*

de droguri, alcool, tutun, importanța profesiei în viața omului, etc.

• *Vizite la Centre de plasament pentru copii în situații de risc, aziluri pentru vârstnici și invalizi sau alte instituții de menire socială, în scopul familiarizării copiilor cu anumite probleme sociale ce le poate avea omul în viață*

- *Participarea copiilor la emisiuni radio și TV cu tematici pro sociale*
- *Scrierea articolelor de presă cu diverse tematici: impactul acțiunilor voluntare, rolul prieteniei, dragostea față de aproape, etc.*

Model de activitate de training în scopul prevenirii comportamentului eviant la copii prin formarea valorilor prosoziale la aceștia:

JOCUL "RESPECTUL ȘI EMPATIA"

Scop: Dezvoltarea atitudinii față de sine și ceilalți.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili :

- Să identifice elementele definitorii propriei personalități;
- Să identifice modalități în care comportamentul afectează sentimentele celorlalți;
- Să recunoască experiențe care dezvoltă o imagine de sine pozitivă, respectiv negativă;
- Să recunoască valoarea calităților pozitive a încrederii în celălalt, a capacității de deschidere față de celălalt.

Materiale: hârtie colorată, creioane colorate, carioci, foarfece, foi A4, câte o inimă de culoare roșie decupată dintr-o coală A4 pentru fiecare participant, diverse imagini.[4]

Salutul. Activitatea: "Imaginea care mă reprezintă" (7-10 min).

Desfășurare: La începutul activității moderatorul așează pe băncile laterale multe vederi, cât mai variate

– peisaje, flori, copii, bătrâni, orașe, fețe cu starea dispoziției, etc. Fiecare participant alege câte o fotografie ce reprezintă starea sa de spirit din acel moment, sentimentele, gândurile sau preocupările. Elevii vor prezenta celorlalți alegerea. Întrebări pentru discuții:

Cum v-ați simțit personificând obiectul și punându-vă în locul acestuia? Ce înseamnă identificare, ce înseamnă empatie?

Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței.

Trecerea în revistă a regulilor de conlucrare în grup. (5 min)

Activitatea: ”Reclama (30 min)

Desfășurare: Activitatea va începe prin a discuta cum poate fi utilizată o reclama pentru a te exprima pe tine însuși. Se va argumenta că reclama reprezintă o modalitate prin care o persoană își exprimă propriile valori, opinii politice, preferințele muzicale, etc. După discuție se cere participanților să-și creeze propria reclamă (utilizând hârtie colorată / creioane colorate, imaginile rămase din prima activitate). Ei vor lipi reclama în locul dorit (din sală), iar doritorii vor prezenta în fața grupului. Se va discuta apoi motivația pentru care diferite mesaje sunt așezate în reclamă iar apoi plasate în anumit loc al auditoriului. Activitatea se va finisa, discutând modul în care ne putem exprima pe noi înșine, de ce alegem să exprimăm anumite lucruri și nu altele, despre diferențele umane. De asemenea psihologul va argumenta și necesitatea respectului pozitiv necondiționat. Chiar dacă nu-i aprobi comportamentul colegului de ex. Poate totuși să fie ok ca persoană. Felul în care comunică cu el arată că îl consideri important. Îți poți arăta respectul pentru cineva în diferite moduri:

- Acordându-i din timpul tău;
- Amintindu-ți numele lui și prezentându-te;
- Asigurându-te că aveți poziții de egalitate când stați unul în fața celuilalt;
- Acordându-i atenție pozitivă, prin ascultare activă; Evitând să-l întrerupi sau să vorbești în același timp cu el; Punându-i întrebări;
- Evitând să îl critici sau să îl judeci.

Desfășurare: Se vor lista pe tablă comentarii jignitoare pe care participanții le-au auzit sau le-au folosit vreodată unii la adresa altora (cel puțin 10). De exemplu, „nu ai fost invitat”, „nu ai ce căuta cu noi”, etc. Acestea sunt listate fără a face referire la o persoană anume. Apoi se vor scrie exact atâtea afirmații pozitive, plăcute pe care ei le-au auzit sau le-au exprimat unii la adresa altora. Copiii vor fi încurajați să se gândească la lucruri care-i ajută atunci când sunt speriați, singuri, furioși, excluși, nesiguri, etc. Moderatorul va repartiza fiecăruia câte o inimă decupată anterior. De fiecare dată când se va citi o expresie mai puțin plăcută- se va cere copiilor să îndoiească, să facă un pliu pe inima pe care o au în față.

Participanții sunt rugați să-și arate unul altuia inimile și să descrie cu ce se aseamănă. Urmează să fie citită lista cu expresii plăcute. Regulile sunt de data aceasta următoarele: după fiecare două lucruri pozitive se va cere participanților să desfășoare o îndoita a inimii. La final ei vor arăta colegilor inimile cu cicatrici.

- **Cum v-ați simțit?**
- **Cum se simte o persoană cu inima în cicatrici?**
- **Dați exemple când sentimentele voastre/ ale colegului au fost afectate negativ de comportamentul cuiva?**
- **Ce soluții ați propune?**
- **Cine/ce v-ar putea ajuta?**
- **Care sunt ideile de bază desprinse în urma acestei activități?**
- **Ce ai învățat, foarte important, prin rezolvarea acestei sarcini?**
- **Cum le veți aplica în continuare?**

Psihologul va argumenta la final rolul empatiei în relațiile interumane. Aceasta implică abilitatea de a vedea lumea prin ochii interlocutorului și de a încerca să înțeleagă modul în care acesta simte.

Instrucțiune: „Așezați-vă comod și închideți ochii. Inspirați și expirați adânc de 2 – 3 ori. Imaginați-vă că stați lângă o cascadă. Cascada nu este una obișnuită, în loc de apă, în jos cade o lumină albă moale. Acum imaginați-vă că vă aflați sub această cascadă și simțiți cum această minunată lumină albă se prelinge prin capul vostru. Simțiți cum se relaxează fruntea voastră, apoi gura, apoi mușchii

gâtului. Din ceafă, lumina albă curge pe umerii voștri și fac ca aceștia să devină moi și relaxați. Acum lumina se prelinge pe spate și observați cum din spate dispare încordarea el devenind moale și relaxat. Acum lumina curge pe pieptul vostru spre abdomen. Simțiți cum se relaxează el și observați că fără nici un efort suplimentar puteți inspira și expira mai ușor. Asta vă permite să vă simțiți plăcut, relaxați. Lăsați lumina să curgă prin mâinile, palmele și degetele voastre. Observați cum mâinile și palmele devin mai moi și se relaxează. Lumina se prelinge și prin picioare coborându-se spre tălpi. Simțiți că și acestea se relaxează și devin moi. Această cascadă minunată din lumină albă învăluie tot corpul vostru. Vă simțiți absolut liniștit și calm.

Cu fiecare inspirație și expirație sunteți din ce în ce mai relaxat și vă umpleți cu forțe noi și proaspete (30 de secunde). Acum mulțumiți acestei cascade a luminii pentru faptul că va relaxat așa de minunat. Acum întindeți-vă puțin, îndreptați-vă și deschideți ochii.

Evaluarea ședinței (5 min). Participanții vor completa o fișă:

Trei idei/lucruri pe care intenționez să le folosesc/aplic:

.....

Două lucruri care mi-au rămas neclare:

.....

Un lucru ce ar putea fi îmbunătățit:

.....

Încheierea activității: Impulsul prietenesc. (3-5 min).

CONCLUZIE

Comportamentul prosocial este un comportament învățat. Fără a ignora rădăcinile biologice ale întrajutorării umane, considerăm că socializarea are un rol determinant în orientarea spre apărarea, susținerea promovarea valorilor sociale. Familia, școala, organizațiile nonguvernamentale, politice pot contribui la formarea atitudinii prosociale, premisă a comportamentelor de ajutorare umană. Expunerea la modele prosociale mărește probabilitatea de întrajutorare umană; cu cât vom promova mai mult valorile prin acțiunile noastre, cu atât îi vom influența mai puternic pe ceilalți în sensul realizării unor comportamente prosociale.

BIBLIOGRAFIE

1. Chelcea, S., 1981, Prosocial –comportament, în Dicționar de psihologie socială, Ed. Științifică și Enciclopedică, București
2. Chelcea, S., 1994, Personalitate și societate în tranziție, Ed. Științifică și Tehnică, București
3. Crone, E. A., & Achterberg, M., 2022. Prosocial development in adolescence. *Current Opinion in Psychology*, 44, 220–225. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.09.020>
4. Dița, M. Autocontrolul și stabilitatea emoțională la preadolescenții cu comportament deviant, teză de doctor, Chișinău, 2021
5. <https://cuget.ro/dezvoltarea-morala-si-comportamentul-prosocial-la-copii/>
6. Radu I., Iluț P., Matei L. Psihologie socială. Cluj-Napoca: Exe, 1994